

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

BEOORDEELING

VAN

Mr. W. BILDERDIJKS

NEDERLANDSCHE

S P R A A K L E E R.

BRITISH MUSEUM

Mr. J. Hinker.

J. Immersteel junior, exaud.

THE HISTORY OF THE

REIGN OF KING CHARLES THE FIRST

IN THE YEAR 1649

BY JOHN BURNET

IN TWO VOLUMES

THE SECOND VOLUME

1649

IN TWO VOLUMES

THE SECOND VOLUME

1649

IN TWO VOLUMES

THE SECOND VOLUME

1649

IN TWO VOLUMES

THE SECOND VOLUME

1649

IN TWO VOLUMES

1649

BEOORDEELING
VAN
Mr. W. BILDERDIJKS
NEDERLANDSCHE
SPRAAKLEER,

MET DE SPREUK :

Discant artem quam frustra docent.

DOOR

Mr. J. KINKER.

GEVOLGD VAN EENEN

BRIEF

DES HOOGLEERAARS

MATTHIJS SIEGÈNBEEK

AAN DEN SCHRIJVER,

ALS BIJVOEGSEL TOT DEZE BEOORDEELING.

Te **AMSTERDAM**, bij
JOHANNES VAN DER HEY EN ZOON.

MDCCCXXIX.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 350

PROBLEM SET 1

Due: Monday, September 10, 2007

1. A particle of mass m moves in a circular path of radius r with constant speed v .

(a) Find the magnitude of the centripetal acceleration.

2. A particle moves in a circular path of radius r with constant speed v .

(b) Find the magnitude of the centripetal force.

3. A particle of mass m moves in a circular path of radius r with constant speed v .

(c) Find the magnitude of the centripetal force.

4. A particle of mass m moves in a circular path of radius r with constant speed v .

(d) Find the magnitude of the centripetal force.

5. A particle of mass m moves in a circular path of radius r with constant speed v .

(e) Find the magnitude of the centripetal force.

VOORBERIGT.

Toen ik deze in den Recensent, ook der Recensenten, geplaatste, en thans in eenen bundel verzamelde. VIER Verslagen, bij gedeelten, en met tuschenpoozing, vervaardigde, werd ik van vele zijden aangezocht, om die alzoo in verscheiden N^s. van dit tijdschrift verspreide stukken bij elkander te voegen, en uit te geven; gelijk dit ook, reeds bij den aanvang van dien arbeid, mijn voornemen was. Dit doe ik thans, en zonder eenige wezenlijke verandering in den stijl, vorm en inhoud.

Eenige bekorting, vermindering van nu geheel noodeloos geworden herhalingen, en, hier en daar, ter betere verbinding tot een geheel, ingelaschte overgangen, hebben er echter, bij de herziening, eenige verandering, en, zoo ik hoop, verbetering in te weeg gebragt; waardoor het, gelijk ik wensch, nog meer licht verspreiden zal over de SPRAAKLEER, waarvan het een BEOORDEELEND verslag is.

Zoo het er wat polemisch uitziet, men bedenke, dat het niet wel nalaten kon, iets over te nemen van de kleur des werks, waaraan het zijn oorsprong verschuldigd is, en waaraan het zich sluiten moest.

Eenigen tijd na het in 't licht verschijnen van het laatste gedeelte des vierden Verslags dezer beoordeeling, in het gemelde maandwerk, ontving ik van mijnen Vriend, den Hoogleeraar SIEGENBEEK, den mij vroeger toegezegden en achter deze beoordeeling geplaatsten BRIEF.

Door dezen ontvangen ook mijne Lezers, behal-

ve eenige zeer belangrijke aanmerkingen op de Spraakleer van den Heer. BILDERDIJK, aangaande daarin voorkomende punten, welke mijne aandacht ontsnapt waren, ook eenige nadere toelichting omtrent sommige door mij behandelde onderwerpen.

Het zal, na dit alles, nog wel altijd eene ondoenlijke zaak blijven, de gevoelens der Spraakkunstenaars, ten aanzien van sommige, dikwijls niet onbelangrijke punten, tot volkomen eenstemmigheid te brengen. Dit ziet men genoeg aan de niet altijd gelukkende pogingen, welke tot dat einde door de taalkundige gidsen der Fransche, dat is, der meest gevestigde taal, aangewend zijn; pogingen, welke niet zelden het hare toegebracht hebben om die gevoelens nog verder van elkander te verwijderen. Hoe weinig zelfs het gezag der Fransche Akademie vermogt, in het opheffen van die zwarigheden, welke uit den aard aller levende talen voortvloeyen, bewijst, onder meer andere schriften, het Woordenboek van de spraak- en letterkundige moeilijkheden der Fransche taal, door J. CH. LAVEAUX. En dit zal niemand verwonderen: want eene levende taal, hoe gevestigd, of schijnbaar gevestigd dan ook, blijft altijd aan het gebruik der schrijvers of sprekers, vooral aan de toongevers onder de eersten, onderworpen; en dezen, althans, schikken zich zeer ongaarne naar zulk een gezag, wanneer zij niet genoopt worden een nog algemeen heerschend gebruik te volgen, waaraan zich ook de wetgeving der Akademisten moest onderwerpen.

Voor eenige jaren liet het zich bij ons aanzien, alsof de Heer BILDERDIJK eenige kans had, om in onze taalkunde (met uitzondering misschien van de spelling) in zijn persoon, alleen, zoo veel gezag te verkrijgen, als de geheele Fransche Akademie, in één ligchaam vereenigd, onder de Franschen. Ware dit het geval geweest; dan had hij daardoor, misschien, eene meerdere gevestigdheid en vastheid aan het Nederduitsch gegeven. Zijne

ye-

vele en velerlei kennis, voornamelijk in het letterkundige, had daartoe niet weinig kunnen medewerken. Had men naderhand ingezien, dat vele zijner inzigten reeds vóór hem, b. v. door KLUIT, HUYDECOPER, vooral dóór TEN KATE, en andere goede opmerkers gangbaar waren geweest; dit mogt den roem zijner oorspronkelijkheid eenigzins verdoofd — maar zou ook, daarentegen, het gezag zijner uitspraken meer klem gegeven hebben. Zijne gehechtheid aan de gesproken taal, hare taaleigenheden, en de idiotismen, welke zich daarin ontdekken, zouden hem, bovendien, bij hen, die het grootste gedeelte hunner taalkunde uit die bron geput hebben, daarbij van veel dienst geweest zijn. Hoe minder toch het gemeenzaam spraakgebruik zich van dat der Prozaschrijvers en Dichters verwijderd ziet, des te regelmatigier ontwikkelt zich het eerste; maar ook des te natuurlijker en ongedwongener vormt er zich de schrijfsijl naar.

Het overwegend gezag van BILDERDIJK zou, in dit opzigt, voordeelig hebben kunnen zijn.

Maar dit heeft zoo niet moeten wezen.

Tot het geleidelijk invoeren eener meerdere gevestigdheid, en, zoo veel en waar dit mogelijk is, eener met het taaleigen overeenstemmende regelmaat; iets, waarmede de taalopbouwers, bij alle volkeren, zich vooral bezig moeten houden, zonder daarom hun ambt van Gidsen en Voorlichters in dat van Wetgevers te veranderen; kon zijn niet genoeg vasthouden aan de regels van zulk eene vrije bouwkunst, en het van de hand wijzen der daartoe zoo noodige, slechts niet te slaafsche, eenparigheid weinig dienstbaar zijn.

Voeg hier bij: — De verwarring, en onbestemdheid in zijne eigen bijzondere begrippen; zijne ongelijkheid met zich zelve; zijn geest van tegenspraak, ook omtrent zaken, waarin de gesproken taal vroeger, en niet zonder reden, beslist had, gelijk, onder anderen, in goedkoopere; eene hals-

starrige eigenzinnigheid in het willen verdringen der aangenomen spelling, zonder er zelfs eene betere voor aan te bieden; zijn dwingende gezaghebbertoon, en, of er nog iets aan ontbrak, die vermenging zijner spraakkundige met zijne verjaarde staatkundige, en overdreven godsdienstige beginselen!

Ziedaar zoo vele middelen, waarvan hij zich, bij zijn volslagen gebrek aan wereld- en menschenkennis, bediende, om het goede, dat zijn gezag mischien te weeg had kunnen brengen, zelf omver te stooten!

Ongelukkig zou het echter zijn, wanneer nu evenwel het goede, dat er in zijne taalkundige Werken gevonden wordt, zoo als het in soortgelijke gevallen meer gaat, te gelijk met het kwade moest verloren gaan; of, gelijk ook wel eens het geval is, het laatste alleen behouden wierd!

Mogten mijne Verslagen, en, met deze, inzonderheid ook, de aanmerkingen, en nadere toelichtingen in den BRIEF, waarmede de Hoogleeraar SIEGENBEEK mij wel heeft gelieven te verceeren, het hunne toebrengen, om zoo wel het eene als het andere te verhoeden; en tevens strekken, om het onzekere en wankelende, 't welk onze taal nog aanhangt, aan te wijzen; dan zou ik mijn' arbeid dubbel beloond rekenen.

INLEIDENDE EN VOORBEREIDENDE

BRIEF.

Aan den Redakteur van den *Re-*
centent, ook der *Recensenten*.

Mijnheer de Redakteur!

Indien er in ons Vaderland een Tijdschrift bestond, dat, onder den titel van *Nemesis*, *Adrastea* of andere soortgelijke benaming, bestemd was, om Schrijvers niet slechts over litterarische, maar ook wegens andere uit hunne pen gevloede onhebbeligheden aan te klagen, of naar gelang der zake in het openbaar ten toon te stellen; dan zou ik u met het verzoek om deze in uw geëerd Maandwerk te plaatsen niet lastig vallen. Doch zulk een Tijdschrift hebben wij niet, en het is gelukkig, dat wij er maar zelden een noodig hebben.

Nu echter zou ik er een behoeven; en onder allen heb ik er géén gevonden, dat nader komt aan hetgeen ik zocht dan het uwe: want, ten eerste, zijt gij niet slechts verzamelaar van gewone Recensien, maar ook van Recensien der Recensien; ten tweede, houdt gij eene plaats voor Antikritieken open (en deze laatste grenzen wel eens aan die soort van aanklagen, waarmede ik U bij dezen wel zou willen belasten) en, ten derde, is mijne *klagt*, of zoo als gij die anders zoudt willen noemen, tegen een' *taalleeraar* gerigt; en deze is geen gewoon *taalleeraar*, maar een **TAALLEERAAR**, ook der **TAALLEERAREN**. Ik bedoel den Heer **BILDERDIJK**.

Ziedaar redenen genoeg voor mijne keus.

„En waar over klaagt gij nu dien Aartsplakvoerder aan?” zult gij waarschijnlijk vragen.

De

XII INLEIDENDE EN VOORBEREIDENDE BRIEF.

De zaak is niet gering, Mijnheer! Oordeel zelf!

In zijn zeer onlangs uitgekomen Werk in Verzen, NAVONKELING gedoopt, kunt gij in het *eerste* Deel, bl. 204, aan het einde van een Dichtstukje, ten opschrift hebbende: „BY HET LEZEN VAN SOMMIGE LOFSPRAKEN OP DEN BRAVEN KEMPER,” een' uitval op mij lezen, die, wanneer ik mij den uitvaller niet gelijktijdig voor de verbeelding gebragt had, mij waarlijk doodelijk zou hebben doen ontfstellen. Nu, echter, was het slechts een ligte en ras voorbijgaande schrik, als die van iemand, die, bij het onverwacht aanrandend geblaf van een' aan den weg geplaatsten bulhond, een oogenblik terug deinst, doch op het zien van den ketting, zijn' weg weder rustig vervolgt. Doch van den ketting nader! — Hoor, bid ik U, vooraf het geblaf!

Na eerst niet weinig geknord en gebromd te hebben tegen sommige lofredenaars van den braven KEMPER, (hij houdt niet veel van lofspraken, die hem niet gelden) verandert hij zijn gekef en gegrom in het volgende oorverdoovende geblaf. Dus brult hij het uit:

Gaat, Vorstbestrijders! gaat, afvallig wangeflacht,
Dat Vaderland beroert en plicht en recht verkracht,
Draaft met uw duizenden verwaatnen en misleiden
In dronken woede voort, met gift en moord te spreiden,

Niet wetende, wie de man voor had, en meenende,
dat sommige der bedoelde lofredenen misfchien wel
aanleiding tot zulk een *alarm* mogten gegeven hebben,
las ik zonder erg voort; en was wel te vrede,
dat ik bij de duizendste gevolgtrekking met dat alles
niets te maken kon hebben: dewijl ik, in gefchrift,
geen enkel woord van den overledene gerept had.
Maar ook dit heeft mij niet mogen baten: want bij
een' onverwachten overgang gaat hij dus voort:

Roemt, roemt uw Borgers, roemt uw Kinkers, en dat foort
Dat, uwer waardig, van de Fichtfche Heltoorts gloort,
Ver-

Verwaten misteelt, dat God-zelf in 't aanzicht lastert,
 Uit apen voortgebroed, tot apen weër verbasterd;
 Maar noemt geen Kemper. Neen: mijn Dichtliet was
 hem waard;
 Hy was mijn Vriend. Verftomt! en rust'hy zacht in de aard.

Verftommen zal ik niet; maar het spijt mij, dat ik den man zal moeten tuchtigen: want gij ziet, Mijnheer! dat hij het nu al te zeer van den onguere maakt heeft om de roede niet in handen te nemen; ik zal hem dus (vaderlijk evenwel en tot zijn eigen best) onder handen nemen; en ik bedien mij van dat gedeelte uws Tijdschrifts, dat aan de *Antikritiek* toegewijd is, om er het Publiek van te verwittigen. Eerst stond ik in beraad, of ik het dezen keer nog eens zou inzien. Maar gij ziet het zelf; dat mag ik niet. Men mag beledigingen, vooral wanneer zij van hem komen, met een meelijdig stilzwijgen door de vingers zien; maar men mag zich niet voor *Vorstbestrijder*, *Vaderlandberoerder* en *plicht- en rechtverkrachter*, enz. laten uitschelden, al kwam ook die vuile lastertaal (gij ziet dat ik boos word) uit den mond van iemand, waarop geen van al die schendnamen konden toegepast worden.

Op het woord *Vorstbestrijder* had ik hem misschien beter kunnen dienen, wanneer hij op mijne *Brieven over het Natuurregt* vuur had willen vatten; maar de man, die voorzigtiger is dan men wel denken zou, heeft dit met een *Jan van Leyen* van zich af laten glijden.

Hier is hij de roè niet ontwassen, maar ontloopen. Zoo ik hem dan nu achter zijn geliefkoosd bolwerk, en op zijn eigen grondgebied ga opzoeken, moet hij het zich zelven wijten, dat ik hem op een *terrein* ga toespreken, waar ik hem anders ongemoeid zijne rol had laten spelen; en gij zult aanstonds overtuigd worden, dat hij mij eenigermate daarheen gelokt, en de plaats aangewezen heeft, waar hij de kastijding wil ontvangen.

Doch nu ter zake! — Eerst nog eene kleine toenaderende Inleiding!

On-

Onder de vele en velerlei zaken, waarvan de Heer BILDERDIJK dan bijzonder veel wil *schijnen* te weten, behoort ook het *Gothisch* en *Angelsakfisch*, enz., enz. en wanneer men het hem daarbij wilde aanzien, dat hij in het *Koptisch* ook geen vreemdeling is, zou hem dit zeker veel genoeg geven. Vóór tien jaren hield ik zijne geleerdheid in de twee eerstgenoemde talen voor zóó zeker, dat ik het iemand, die er een oogenblik aan getwijfeld had, al vrij kwalijk zou genomen hebben.

Ik wist wel, dat het ellendig *homles* met hem was, wanneer men hem met zaken aan boord kwam, die meer met de toekomst dan met het afgeloopene in aanraking zijn; maar in het verledene dacht ik hem zoo zeker thuis, en zoo geweldig op zijne plaats, dat men er niet aan tornen moest, om hem in dien hoek eene vlieg af te vangen. — Maar wat gebeurt er?

Te *Luik* beroepen, om aldaar de Hollandfche taal- en letterkunde te verkondigen, begreep ik, dat het onder meer andere zaken, mijn plicht was deze oude bronnen, die ik te voren niet dan onder geleide van TEN KATE bezocht had, meer van nabij te gaan onderzoeken; niet om hem daarmede eenmaal lastig te vallen, ook niet omdat dit voor onze Luikfche landgenooten voor als nog zoo broodnoodig was, maar omdat het tot die letterkunde behoort.

Nu had BILDERDIJK, toen ik nog met hem op aarde omwandelde, mij eens gezegd, dat TEN KATE (waaruit hij, onder ons gezeid en gezwegen, niet weinig voor zijne *Nederlandsche spraakleer* en daartoe behoorende taalkundige bijdragen geput heeft) de regte gids niet was, dien ik raadplegen moest. Ik ging dan tot de bronnen zelf, en vond al zoekende, dat de door B. zoo onbarmhartig mishandelde man meestal op den regten weg is, en meende daarbij tevens de reden op te merken, waarom onze Aartsfchoolmeester, zich in zijne niet weinig verkeerde woordafleidingen niet dan mondjesmaat van het *Gothisch* en *Angelsakfisch* bedient. Had hij dit, intusfchen, meer opzettelijk gedaan; dan zou hij waarschijnlijk vele ongerijmdheden, die hij nu ten aanzien

zien van de dus genoemde *ongelijkvloeiende* werkwoorden in zijne *Spraakleer* uitkraamt, voor zich gehouden hebben (1).

Het is dan, om kort te gaan, mijn voornemen, Mijnheer! om U van zijne NEDERLANDSCHE SPRAAKLEER van tijd tot tijd recensien te doen toekomen; en, met mijn' naam: want ik wil hem met geene bedekte schotels bedienen.

Maar, dit is eene zee om te verzwelgen, (vergeef mij

(1) Daar de Heer BILDERDIJK, (ik herinner mij op dit oogenblik niet wáár, en bij welke gelegenheid) den Heer JACOB GRIMM, offchoon dan ook een Duitscher, met onderscheiding noemt, mogt hij naderhand, bij voorbeeld in zijne *Spraakleer*, toch wel opgemerkt hebben, dat deze verdienstelijke geleerde, in hetgeen hij in zijn *Deutsche Grammatik*, over de Gothische taal zegt, niet weinig van onzen waarlijk zeer verdienstelijken TEN KATE ontleend heeft; die eene eeuw vroeger dan deze de fakkel ontstak, waarbij B. ook in zijne *Spraakleer* een beter gebruik had kunnen maken. Hij mag er zijne bijzondere reden voor gehad hebben, toen hij in de aantekeningen op zijne *Verhandeling over de geslachten der naamwoorden* (IIde Druk, bl. 324.) zeyde: — „Het is een zeer verkeerd vooroordeel, deze Noordelijke talen (de Gothische, enz.) als oorsprong der onze te beschouwen. Zy zijn er oude zustersaken van, maar geen stammen of grondtakken; en zijn van dienst ter vergelijking, maar niet als grondslag aan te nemen. Onze taal bestaat in zich-zelve ouder dan ULPHILAS of de Angelfakische Schriften, die wy kennen; en zelfs is zy (grootendeels) minder dan die, van den oorspronkelijken geest en vorm afgeweken. Zy houdt aan den wortel die allen gelijk is, onmiddelijk vast, en het is uit haar boezem-zelven dat haar kennis geput moet worden, met toelichting slechts van haar bytakken.”

Op deze wijs schuift hij zich deze talen, die hem dikwijls bij zijn *etymologizeren* leelijk in den weg staan, vrij luchtig van den hals; en men zou hem kunnen laten begaan, wanneer hij ons dien *boezem*, waaruit hij wil geput hebben, en den *wortel*, die aan al die zustersaken gemeen is, wilde aanwijzen; doch dit doet hij nergens. Wij moeten hem op zijn woord gelooven.

XVI INLEIDENDE EN VOORBEREIDENDE BRIEF.

mij deze naar een Gallicismus trekkende uitdrukking.) *c'est une mer à boire*, Mijnheer!

Niet slechts het dikke boek van 430 bladzijden (buiten de Voorrede) thans voor mij liggende, maar de acht Deelen Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, (oude en nieuwe), zijne Verhandeling over de geslachten, zijne Woordlijsten, enz. enz. moeten er alle oogenblikken bij nageslagen worden. — Gelukkig nog, dat ik er tot mijn eigen gebruik, (zonder eenig bijjoegmerk, evenwel, of om er hemzelve naderhand meê te gerieven) een' wegwijzer voor vervaardigd heb, die men, ook tot dat einde, brood noodig heeft.

Met dat al, zal ik mij langzaam moeten spoeden. Houd er u dus niet om op, wanneer men u (gelijk wel te voorzien is) eene andere beoordeeling mogt toezenden.

Voorloopig wil ik U thans slechts onderhouden over hetgeen betrekkelijk die *Spraakleer*, enz. beter in deze bekendmaking, dan in eene recensie op zijne plaats is.

In de *Spraakleer* zelve kom ik er genadiger af dan in de *NAVONKELING*. In de eerste trekt hij mij slechts eventjes bij het haar, op bl. 356, namelijk, waar hij over de *punctuatie* handelende, mij in het voorbijgaan slechts een' kleinen tik geeft. Het is mischien niet onbelangrijk deze plaats af te schrijven, al ware het maar om U te doen zien, hoe deze taalleeraar te werk gaat, als hij iemand een kneep geven en hem te gelijk beduiden wil, dat hij niet weêrom knijpen moet. In zulk een geval aait hij met de linkerhand, terwijl hij hem met de rechter eene blaauwe plek wil toebrengen; op deze wijze:

„ Het *en* is in de plaats van een comma, zei my
„ eens de geestige KINKER, [dit is de *aa*] die se-
„ dert hy Filozooft wilde zijn, meê met SIEGEN-
„ BEEKS duizeligheid omdwarrelt, en ook Neder-
„ duitsch onderwijst.” [Dit is de rechterhand, die
eene kleine krampachtige beweging doet zien] „ k
„ hield dit in den eersten opslag voor eene spotternij:
„ want verbinden is zeker wel het juiste tegendeel
„ van

„ van afscheiden; maar neen, het was ernstig en
 „ meening.” [Nu verwijdert zich de duim op een
 „ kleinen afstand van den voorsten vinger!]. „ Op
 „ loutere zotheden van innige tegenstrijdigheid, nu
 „ ook in de zoogenaamde wijsgeerigheid gants niet
 „ vreemd, andwoorde wie lust heeft.” [Ziedaar
 de kneep!]

Dit wil nu eigenlijk zeggen: — „ Hou je stil;
 ik zal je niet veel zeer doen; maar er is een ander,
 dien ik geweldig knaauwen wil, zonder een' enkelen
aat. En, inderdaad, hij heeft den Heer SIEGEN-
 BEBK II— (zegge elf) maal willen knaauwen,
 zonder nog de schampschoten meê te rekenen. Hoe
 de man zich daarbij zelf de knuisten bont en blaauw
 geklopt heeft, zullen wij bij eene andere gelegenheid
 doen zien.

Ondertusfchen is er van de boven opgedischte
 niet zeer kunstig opgesierde onwaarheid iets waar.
 Het heugt mij, dat ik voor omtrent 37 jaar (want
 wij kennen elkander sedert lang) hem eens gezegd
 heb, dat men bij de optelling van meer personen,
 of zaken, bij voorb., „ vrouw, man, zoon EN
dochter” geene *comma* achter zoon moet zetten,
 omdat EN dan genoeg te kennen geeft, dat de op-
 telling met het achter EN geplaatste woord een einde
 neemt. Maar is dit nu hetzelfde, als hetgeen hij
 mij wil doen zeggen?

Somtijds *aat* hij ook wel eens zonder kneep, bij
 voorbeeld, als hij iemand iets af wil nemen om het
 zich toe te eigenen; wanneer, namelijk, de man,
 tegen wien hij zich bezondigt, nog leeft: (want
 met overledenen, zoo als TEN KATE, maakt hij zoo
 veel omstandigheid niet) in zulk een geval, geeft
 hij U eerst zeer beleefd de hand, alsof hij zeggen
 wilde: — „ Met dezen handdruk ontvangt gij den
 „ prijs van de kleinigheid, die ik U afhandig wil
 „ maken. Wees maar wel te vrede: gij zult er
 „ geene schade bij hebben!”

Zulk een' vriendelijken handdruk heeft hij mij
 onder anderen, nog niet zeer lang geleden, gege-
 ven, toen hij een gedeelte van hetgeen ik in mijne

* *

pro

profodia over den klemtoon gezegd had, eenvoudig in zijne NIEUWE VERSCHIEDENHEDEN overnam, alsof het zijn goed was. Ik zou hem dit *plagstaat*, even als zoo vele andere, ongestraft hebben laten verrigten, omdat ik *den man zijn lofhunkerend* en veelwetters zwak ken; maar nu, Mijnheer de Redakteur! nu hij mij voor een *Vaderlandberoeverder* uitmaakt, moet ik hem ten minste zijne *letterdieverijen* aanwijzen.

Laat ik U dezen slingerflag, die waarlijk niet onaardig is, eens verhalen!

Toen ik, eenigen tijd geleden, niet lang na zijne *parenthefs* tegen mijne brieven over het Natuurrecht, de twee eerste Deelen van zijne *nieuwe Taalen en Dichtkundige Verscheidenheden* te gelijk ontving, zie ik in den *inhoud* van dat *allerlei*, dat hij onder anderen iets van de *vers-maat der Ouden in onze taal* opgedischt had. Niets anders denkende dan dat hij bij die gelegenheid mijne *Profodia* een weinig gehavend zou hebben, begon ik de lezing van dat nieuwe *dagwerk* met even dit artikel; maar vond mij niet weinig bedrogen, toen ik, in plaats van het verwachte, op bl. 89 en 90 de volgende zoetigheden las.

„ De verzen van deze Volken [de Grieken en Romeinen] „ hingen t' eenemaal af van de maat of „ hetgeen men de *quantiteit* heet. De accent maak- „ te by hen het vers niet; maar was (voor zoo „ veel wy weten) eene loutere toevalligheid daarin, „ die zich van zelf vond. Niet echter alsof de „ accent niet tot de volmasktheid van 't vers (dat „ toch in een meer of minder volkomen welluidend- „ heid, waarin hooger of lager toon gants niet „ onverschillig zijn kunnen, bestaat,) noodwendig „ behooren zou, gelijk sommigen meenen. Neen, „ de Heer KINKER heeft ons zeer nuttige waarne- „ mingen over de schikking der accenten in den „ Hexameter der Latijnen medegedeeld, waarvan ik „ de opmerking hooglijk aanbeveel.”

Dat er achter deze beleefdheid en dit *hooglijk aanbevelen* een angst in het gras moest schuilen, be-

begreep ik aanstonds wel; maar waar het eigenlijk om te doen was, zag ik eerst naderhand.

Deze meer dan gewone vriendelijkheid wil daar niets meer of minder zeggen dan: — Daar ik U uit een ander gedeelte uwer *Profodia* eene kleinigheid ontfutfeld heb, zoo wil ik dit niet onder mij laten, maar er U mijne erkentelijkheid voor betoonen, mits gij U dan ook houdt, alsof er niets gebeurd ware.

Van deze en andere beleefdheden maakt hij evenwel niet altijd gebruik, om zich daardoor straffeloos aan eene letterdieverij of onbeschoftheid schuldig te maken; neen: het behoort ook tot zijne *tactiek*, om het medelijden van dengeen, dien hij aanranden wil, of nog niet lang geleden aangerand heeft, gaande te maken, bij voorbeeld, door hem half scheldende, half schreijende zijn' ouderdom te herinneren.

Zoo zegt hij aan het einde van het eerste Deel dezer *nieuwe Verscheidenheden*; zich beklagende over de weinige toegeeflijkheid van sommige lieden: — „ Inderdaad mag men er de woorden wel op toepassen, die SOFOKLES den ongelukkigen EDIPUS in den mond legt, en die ik dikwijls gelegenheid heb te herdenken:

„O Schaamtloos onverstand! Wien meent gy thands te smaden? My grijsaart, of U zelf', verachting op te laden?!”

Ligt vraagt gij: — Waartoe dit dreigend bidden om mededoogen? — Ik zal het U zeggen.

In dit Deel had hij zeer ongure straattaal tegen mij uitgeslagen, met eene ongemanierdheid, die waarlijk wel niet zoo zeer den smaad verdiend had, waaryvoor hij scheen te vreezen; maar waardoor hij mij toch de gelegenheid gaf, tot eene zekere soort van vrolijkheid, die hem niet altijd even aangenaam is. Nu echter heeft hij het in zijne *Nayonkeling* te erg gemaakt om vrolijk met hem te zijn.

Zie hier wat er van de zaak is!

Ik had in mijne *Profodia* gezegd, dat de „ eene
* * *
Neus-

Neusletter is, gelijk toch ieder doen zal, geloof ik, die eenen neus heeft, en tevens ooren om te hooren, wat klank de neus aan sommige letters geeft. Hier op vat hij vuur, en zegt, dat het ongerijmd is ons de *nazale N* op te dringen, gelijk (gaat hij voort, 1ste Deel, bl. 103) „KINKER (in zijn Prijsverhandeling by de Hollandsche Maatschappij van telkens veranderden naam) heeft goedgevonden te doen; welke letter by dat volk (de Franschen) eigenlijk van konzonzant tot *resonance* geworden is, enz. Tot nog toe zegt hij slechts eene dwaasheid: de Fransche *N*, wanneer zij niet aan het eind van eene lettergreep gehoord wordt, verschilt niets van onze *N*; doch bij die dwaasheid blijft het niet (zoo als het bij hem zelden daarbij blijft); maar van BELLOY, in eene Noot, sprekende, zegt hij: — „Hy roemt voorts de *brillante harmonie*, die dit belachelijk en walgelijk door den neus praten aan zijn taal byzet, waartoe zeker hun beestelijk-morfing snuiven veel toebrengt, en 't geen meer dan één zoogenoemd *hoogleeraar* in onze zuivere moedertaal, willic of onwillig en veellicht zonder 't weten, zich eigen maakt, doch de Hemel beware ons en onze kinderen van zulke en alle varkenssnuiten! — De *N* is by ons eene loutere verhemeltletter, als ik in mijne *Spraakkunst* toonen zat, en de *neusletter N*, hoezeer in de talen oorspronkelijk, bestaat in ons *NEDERDUITSCH* volstrekt niet.”

Geheel en al ongelijk heeft de man niet. Ik snuif wel wat al té sterk, ik beken het, maar tot zijne geruststelling kan ik er toch bijvoegen, dat ik, niet verkouden zijnde, nog niet door den neus praat. Evenwel de *N* geef ik den behoortliken neusklank, omdat hij van het geluid der *N* onaffcheidelijk is; en zelfs bij die ongelukkigen, die geen' neus, ten minste geen' naar buiten uitstekenden neus hebben, offchoon bij deze laatste zeer onaangenaam gewijzigd, gehoord wordt. Hetgeen men neuzig spreken noemt, is het gevolg van een' verstopten neus, waarvoor het matig snuiven goed is. Waarlijk men moet

moet den neus vrij en onverlet hebben, om die letter zoowel met haren gewonen als met haren verhoogden neusademklank goed uit te brengen! De Heer BILDERDIJK moge er zelf de proef van nemen! Laat hij zijn' neus digtknijpende, eens zeggen: — NAATJE *nicht lang mij den snuiter eens aan, maar snies de kaars niet uit: gij hebt aapjesnuiſ gefnoven.* — Maar nog meer! — Hoe kan hij toch zoo geweldig tegen den verhoogden neusklank, dat is, de Fransche N, aan het eind van een woord, uitvaren? Hij, die, alsof het heil van het Vaderland er aan hing, met hand en tand, en als hij het maar eenigzins te pas kan brengen, beweert, dat de twee letterteekens in NG, waarin hij de O niet hooren wil, maar ééne letter uitmaken? Hij heeft gelijk; hij moest er slechts zoo veel leven niet van maken.

Daar heeft hij zeker niet aan gedacht, toen hij den neusklank uit onze taal wilde bannen, want om die NG fatsoenlijk en zuiver uit te spreken, moet de neusadem geheel vrij zijn. Met een' digtgesloten neus wordt NG een stomme medeklinker, en hij moet smeltende zijn. Laat ik hem den neus nog eens toeknijpen en doen zeggen: — *Hang me die tang eens aan het hengsel, in den langen gang!* — of het sterk *resonnerende* vers dat BELLOY aanhaalt, waarin hij denzelfden NG-klank zal opmerken.

Le chien s'abat, le feu prend, le coup part.

En nu nog een staaltje van zijne *tactiek*, schoon van een' anderen aard; en dan stap ik er vooreerst van af.

Een groot gedeelte van zijne *Spraakleer* is tegen de spraakkundige regelen en bepalingen gerigt, welke in 1805 door het Staatsbewind van het voormalige Gemeenebest aangenomen zijn. Het waren de Heeren SIEGENBEER en WEILAND, die in de Staatsstukken, welke daastoe betrekking hebben, in het bijzonder genoemd worden. Zoowel de *SPRAAKKUNST*

van W. als de Spelling van S. zijn in naam en op last van het toenmalige Staatsbestuur uitgegeven.

Natuurlijk zou men nu moeten verwachten, dat hij deze beide Heeren in den baard zou varen. Maar neen, dat doet hij niet; en de geheele zwaarte zijner gramschap komt op S. geheel en alleen neder; de andere krijgt niet alleen geene enkele plak, en nauwelijks een zuur gezigt van den Oppartaalmeester, maar hij wordt, in tegendeel, beleefd gegroet en minzaam toegeknikt; bij voorbeeld, bl. 329 heet het; — „Dus stelt de naarftege WEILAND het in „zijne zeer uitvoerige en allezins lezenswaardige „Spraaekunst voor.” — Hoe is dit te verklaren? Wat kan de reden zijn van deze genadige onderscheiding, daar hij van W. vooral niet minder verschilt dan van S., zonder den eerste daarom bij het haar te grijpen?

Naar zijne gewone manier van oorlogvoeren te oordeelen, kan men er, onder andere, deze twee zedelijke drijfveren voor opgeven.

1. Is het heirleger, dat de aangenomen Spelling en Spraaekunst volgt, eene nauwelijks overzienbare schare, waarbij de Heer B. met eenige weinige anderen eene kleine zich afzonderende kudde is. Zulk eene magt van menschen met hoop van eenig goed gevolg in het front aan te rasten, is eene onbegonnen zaak. Een voorzigtig Veldheer moet ten minste beproeven, of er mogelijkheid is, de twee Hoofdaanvoerders te verdeelen; om, wanneer dat gelukt, den eenen na den anderen te slaan.

Maar 2. Hij heeft niet weinig van den Heer W. en van hetgeen TEN KATE het eerst in de taal opmerkte, overgenomen. W. doet dit laatste ook; maar deze noemt de bron, waaruit hij geschept heeft, en geeft hem, die het eerst het ijs brak, den verschuldigten lof. Hij moet dus bedacht zijn, om hem, die het meeste recht zou hebben, om zijn goed, en dat van TEN KATE terug te vorderen, vooreerst nog niet, met naam en toenaam, bij de borst te vatten.

Ziet gij, Mijnheer! op deze wijze wordt het anders onverklaarbare zeer begrijpelijk.

Bij

Bij dit laatste staaltje zal ik het nu laten. Daar zijn er andere, die in de *recensien* beter op hunne plaats zullen zijn. Ik zal hem in mijne *Hoofdeer*, echter, regt doen, en prijzen waar hij het verdient. Uitvaren zál ik niet; alles zal zonder grove woorden en onbeleefdheden afsloopen; evenwel! onder deze uitdrukkelijke voorwaarde, dat hij mij ouden grijsaard (want ik ben ook al vrij hoog bedraagd, al verhaal ik het den menschen niet; die het buiten dat wel zien zouden) nooit weer voor ten *Landboerder*, *Vorstbesnijder*, *Godslasteraar*, en wat er van dergelijke benamingen meer is, uitschelde.

Dat ik de *Spraakleer*, en, wat in zijn oog nog veel erger zou zijn, dat ik de *Bilderdijsche* *Spraakleer* niet versta, dat ik nooit van den *Casus emphaticus*, nooit van den *Comparatiuus* als *Substantivum* heb hooren spreken; dat ik een *Filozooft* wil zijn, en met *SEGENBEEK* omdwarrel; dat ik een *snuifneus* ben, en de *N* niet uit kan spreken; enz. dit alles mag hij vrij zeggen. Ik zal hem, of hij die vrijheid neemt of niet, daarom geen zier meer of minder zijn bescheiden deel geven, dan ik nu, als weer en wind dienende zijn, meen te doen. — **MAAR** — maakt hij zich ten mijnen opzichte nog eens aan de bedoelde onhebbelijkheden schuldig; **DAN** (de woorden **MAAR** en **DAN** moeten *emphaticé* uitgesproken worden) **DAN**, ja **DAN!** zal ik den ketting, dien ik nu nog maar eventjes heb doen rammelen, bij den ring, daar hij aan het hok meê vast zit, in handen nemen.

Ik weet wel, *Mijnheer de Redakteur*, dat men bij hem (en wel om verscheiden redenen) veel door de vingeren moet zien, en daarom ben ik ook waarlijk, ten zijnen opzichte, een voorbeeld van geduld geweest. Ook nu nog wil ik het kwade niet zeggen, en het goede verzwijgen. Neen! wat waar is, moet waar blijven. Het is een man, die ontzaggelijk letterwijs is, en die een gheugen van ijzer en staal heeft. Voorts heeft hij, inderdaad, goede, ja zelfs goelijke hoedanigheden; maar als de droes
of

XXIV INLEIDENDE EN VOORBEREIDENDE BRIEF.

of wurm: (ik weet niet wat het is, misschien wel een leelijke doorn in het vleesch, daar hij meê in de wereld gekomen is) bij hem gaande wordt; dan is er geen huis met hem te houden; en dan moet men buitenshuis ook op zijne hoede zijn.

Zoo iemand daaryan weet, ik weet er van te spreken!

Ondertuschen had ik in vroeger' tijd nog al den slag om dien boozen geest, die hem van der jeugd af aan gekweld heeft, ten behoeve van anderen (voor mij zelv' had ik het toen niet noodig) in weinig oogenblikken te bezweren, maar dat gaat nu niet meer: er moeten andere middelen gebruikt worden.

Het zij dan zoo!

Ik ben inmiddels, Mijnheer!

Luik,

T. T.

Januarij 1827.

J. KINKER.

EER.

EERSTE VERSLAG.

SPELLING.

Ziedaar de lang verwachte en lang beloofde **Spraak-** leer, waarin wij dan eindelijk, mits daarbij telkens nasslaande de acht Deelen Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden (oude en nieuwe), de Verhandeling over de geslachten der Zelfstandige Naamwoorden, enz., enz. alles zullen kunnen vinden, wat de Heer **BILDERDIJK** ons over de Nederlandsche (waarom niet Nederduitsche) spraak, en van zijne inzichten in die taal wel heeft willen mededeelen! Veel, zeer veel valt er in die **Spraakleer** en de daartoe behoorende voorloopers te behartigen, vele belangrijke, te voren niet genoeg overwogen bijdragen tot onze **Spraakkunst** op te merken, zelfs vele nog in geschil zijnde punten te berde te gebragt, en nieuwe uitzigten geopend; maar ook vele herfenschimmige, gewaagde en ongerijmde beweringen, met geene schaarsche hand in het midden gebragt, en bij gebrek van bewijzen, met brommende magtspreuken gestaafd.

Met hoe veel omslag en breedvoerigheid ook behandeld, is deze **Spraakkunst** nogtans op verre na zoo volledig niet, als zij, na sedert zoo vele jaren, zoo dikwijls, en met zoo veel ophef door den **Vervaardiger** aangekondigd te wezen, had behooren te zijn. En zoo er sommige gedeelten der **Spraakkunst** met eene vervelende langwijligheid in zijn uitgepluisd; andere (en daar onder zeer belangrijke)

A

wor-

worden er niet, of met eene al te groote oppervlakkigheid in behandeld.

Doch hierover nader! Hooren wij eerst, wat er de Schrijver zelf van zegt!

Na zich eerst aangesteld te hebben alsof het hem vrij onverschillig ware, of zijn Werk een gunstig of afkeerig onthaal te beurt viele, omdat hij nooit lof of blaam tot beweegreden had; vraagt hij: — „Dan wat geve ik in deze Spraakkunst?” — En hij antwoordt: „Daar was eens een Moonensche, „een Sewelsche, en wat soorten al meer! De Hemel behoede ons dat er nu ook een Bilderdijksche „by zou komen!” Om meer dan eene reden mag men twijfelen, of hem dit wel regt ernst is. En wanneer hetgene hij laat volgen waar is, is er ook geene reden waarom de Hemel er ons voor behoeden zou. „Neen; (zegt hij) een Nederlandsche, en „wel, Hollandsche Spraakkunst geve ik; en niets „nieuws daarin, wat de Taal als Taal betreft.” — Maar waarom zou men haar dan de Bilderdijksche niet mogen noemen; hetwelk toch niets meer zou zeggen dan: *de Hollandsche Spraakkunst zoo als BILDERDIJK die in hare zuiverheid enz. opgespoord en ontwikkeld heeft.* Hij vervolgt: Deze geef ik „gelijk ik haar bevonden heb. Maar ik lei haar af „uit het innig beginsel der spraak, zoo ten aanzien „van denken als uitdrukken; en, ware het woord „van Wijsgeer nu sedert ruim eene eeuw niet even „zoo zeer en niet minder onzinnig misbruikt als in „vroegere tijden dat van Sofist, en meer toegepast „op wat schandelijk en vervoerend is dan op ware „wijsheid en kennis, ik zou ze als Wijsgeerige of „Filozooffche Grammatica aan mogen bieden.”

Wat het geheel onwijsgeerige, het gebrek aan eigen denkkracht verradende in dit werk betreft, zoo dikwijls hij over wijsgeerige, logische, en algemeene taalkunde iets uitkramen wil; hierover zal ik, waarschijnlijk in de laatste *recensie*, meer opzettelijk, en thans vooreerst meer bepaaldelijk over hetgeen de bijzondere Spraakkunst onzer taal aangaat, handelen.

Het is waar, ondertuschen, dat hij zich veel moeite

te

te gegeven heeft om de Hollandfche Spraakkunst te dwingen, naar het denkbeeld, dat hij zich van eene algemeene, dat is, wijsgeerige Spraakkunst gevormd heeft; maar dit is wel het meelijdenswaardigste, dat er in dit Werk voorkomt. Beter had hij gedaan met zijne Spraakkunst te doen gelden voor hetgeen zij eigenlijk is; te weten, eene bijzondere Spraakkunst; dan had hij vele zaken, die hem, of hij het weten wil of niet, te zwaar en te hoog zijn, in het midden kunnen laten. Het slechts uit de wetten van ons denkvermogen te putten *mechanismus* der talen, in het algemeen; waaraan hij nergens schijnt gedacht te hebben, had hij dan over het hoofd mogen zien; en men zou tevreden geweest zijn, wanneer hij ons niets anders gegeven had dan het bijzonder taaleigen van de Nederduitsche taal, het zij alleen en op zich zelve, het zij in verband met hare zustertakken, Maar eene wijsgeerige taalkunde; zal zij dien naam waarlijk verdienen, eischt eene opzettelijker behandeling dan in dit Werk of in deszelfs voorloopers, (de *Verfcheidenheden*, enz., enz.) plaats vindt, of, zonder verwarring plaats kon vinden. Van daar, dat het zoogenoemde afgetrokkene, dat er in deze Spraakleer voorkomt, zelfs aan iemand, wien het afgetrokken denken niet lastig valt, dor en verveelend moet voorkomen; en hoe veel te dorder dan aan hen, die, in eene bijzondere Spraakkunst, van de algemeene taalkunde niets anders verlangen dan hetgeen de zoogenoemde *deelen der rede* betreft; zonder zich te willen bekommeren met het symbolische verband, waarin deze met de wetten onzer gedachten zamenhangen.

Aan dit niet diepzinnige, en echter duistere in gedachte en uitdrukking, dat zich overal voordoet, waar hij op zijne wijs den wijsgeer wil uithangen, schijnt de Schrijver gedacht te hebben, toen hij in zijne VOORREDE (bl. XI) schreef: — „Ik gevoel „eene mogelijkheid, dat er zijn zullen, die in de „resultaten mijner beginfelen meer belang stellen dan „in de beginfelen-zelven.” — Dit is meer dan mogelijk; en het is derhalve te wenschen, dat er

(om 's mans eigen woorden te gebruiken) zich iemand verledige, die uit deze zijne Spraakkunst „ een verkorte die het praktikaal alleen bevat, uit- „ trekke en in het licht zende. — Doch mag het „ (zegt hij) voor zoo verre 't uit het mijne getrok- „ ken is, met het mijne overéénkomen, maar het „ zal de mijne niet zijn, die ik hier zoodanig ge- „ ve als zy uit mijn hart vloeide.”

Dat zijne verzen uit zijn hart vloeijen, hier mede kunnen wij, zelfs wanneer hij scheldt en lastert, eenigzins vrede hebben, voor zoo ver hij, namelijk, dan zijn' aard naar het leven (dikwijls zeer naief) afschildert; maar in een *Grammatica* hadden wij liever wat meer verstand en wat minder gevoel gewenscht; liever gehad, dat zij uit zijn hoofd, dan uit zijn hart gevloeid ware; en ook liever wat meer *methode* en geregelde gedachtenleiding, dan de (waarlijk niet *schoone*) *wanorde*, die er nu op vele plaatsen van zijn Werk heerscht. Ook dit heeft hij gevoelt, bl. XIII: — „ Veellicht” (hij had wel *zeker* mogen schrijven) „ ontdekt men in 't beloop van „ dit Werk eenig gebrek aan netheid van orde in de „ byzondere uitvoerigheden. Ik zal zoo iets noch „ verdedigen noch verbloemen, maar alleen aanmer- „ ken, dat het in een hoogen ouderdom geschreven „ zijnde op de wijze als ik altijd gewoon ben geweest, „ voor de vuist en zonder voorgeregeld ontwerp, „ het niet onnatuurlijk zou zijn indien met de ver- „ zwakking van 't hoofd, iets niet juist in 't ver- „ band van een' strengen *methodiquen* afloop en sa- „ menhang, maar eenigermate ontijdig ware ingeval- „ len, en dus als misplaatst aan te merken.”

In het verslag, hetwelk ik van dezen in vele opzichten belangrijken arbeid zal trachten te geven, zal ik, om deze reden, ook niet streng methodiek kunnen zijn; evenwel, ik zal het niet voor de vuist doen, maar op mijn gemak en met tusschenpoozingen, en dit zoo veel mogelijk, naar de aantekeningen, welke ik van dit Werk en deszelfs voorloopers, waarheen hij ons telkens verwijst, gemaakt heb!

Zijnen INHOUD, VERKORT OVERZICHT DER STOF-

FE,

FE, en de daarin aangewezen vier hoofddeelen volgende, zal ik even als HIJ, met de UITSpraak en SPELLING beginnen; ten aanzien van de eerste, echter, niet verder dan voor zoo verre zij met de spelling in een onmiddellijk verband staat, terwijl het overige beter bij het vierde Deel (de *Prosodia*) zal kunnen opgenomen worden.

Bij het verslag geven van ieder dezer VIER DEELEN, zal ik mij genoegzaam alleen bepalen bij datgene, dat, of ter regter, of ter linker zijde van de jongst aangenomen Spelling en Spraakkunst afwijkt, of daarmede in een naauw verband staat; en daarin zal ik zeer onpartijdig te werk gaan. Met het honderden malen vóór hem opgemerkte en algemeen bekende zal ik den Lezer niet lastig vallen.

Eerst dus de SPELLING, en hetgeen er in de UITSpraak onmiddellijk mede samenhangt; maar vooraf nog dit!

Iemand die de spelling van den Heer BILDERDIJK in alles wil volgen, zou zich zeer bedrogen vinden, wanneer hij daartoe in dit zijn Werk de noodige aanwijzingen zou meenen te vinden. Deze ontbreken, grootendeels, niet alleen opzigtelijk de *spelling* van enkele woorden; maar ook omtrent de hoofdpunten, en de algemeene regelen der spelling. En dit zal wel eene van de voornaamste redenen zijn waarom wij, al wilden wij er ook eene zamenzwering om maken, nooit de BILDERDIJKSCHE spelling zullen kunnen invoeren. Vruchteloos zoude men ook het ontbrekende uit zijn Werken willen aanvullen: want van al de Nederlandsche Schrijvers is er mischien niemand, die zich in het spellen ongelijker is dan deze Spraakmeester; niet slechts gedurende het groote tijdvak, dat er verlopen is tusschen zijne VERLUSTIGINGEN en zijne NAVONKELINGEN, en tusschen zijn antwoord op de vraag: *hebben de dichtkunst en welsprekendheid verband met de wijsbegeerte; en welk nut brengt dezelve aan de eene en andere toe?* en deze SPRAAKLEER; maar ook in zijne sedert tien jaren uitgekomen lettervruchten.

Voor deze oneenparigheid met zich zelven moge hij nu zijne goede redenen hebben; maar hoe komen wij aan de regels van die onregelmatigheden? — Wanneer men bij voorbeeld weten wil, of volgens de Bilderdijsche spelling de voorzetsels achter *hier* of *waar* of *daar* in één woord moeten geschreven worden, en hij dit nu eens in acht neemt, dan weder verzuimt, zal men verbaasd veel moeite hebben, om de reden daarvan „uit het uityloefsel „zijner ziel dat de spraak is” (bl. XII) op te delven. Neme men den volzin, waarin hij dit zegt; en men zal zich reeds in verlegenheid vinden. Hij schrijft en spelt daar, namelijk, het navolgende:

„Men mag 't uiterlijk lichaam kennen of herkennen,
 „maar den mensch die het omdraagt, kent men
 „niet dan door het uityloefsel zijner ziel dat de
 „spraak is: en geen spraak derhalve, geene taal,
 „uit gezag of uit willekeurige overéénkomst, maar
 „alleen waarin de ziel als beginsel en oorzaak erkend wordt, ja waar in zy leeft!”

Moet men nu schrijven WAAR IN of WAARIN? En zoo is het ook met meer andere oneenparigheden; bij voorbeeld moet men aan het eind van een woord of lettergreep G of CH schrijven, en hem in GEZAG of IK PLACH altijd of somtijds volgen; moet men, gelijk hij in zijne latere Werken meest altijd doet, *om dat*, *op dat* (en soortgelijke verbonden uitgesproken woordjes) afgescheiden, of gelijk hij dit somtijds, bij voorbeeld, in het naastvolgende uittreksel doet, verbonden schrijven; en in welke gevallen? Moet men den uitgang *heid* altijd achter het *adjectief* of somtijds achter het *adverbium* plaatsen, in die gevallen, namelijk, waar het *adverbium* met een s, het *adjectivum* een SCH vordert? Hij schrijft KINDSHEID en BROOSCHHEID (derde deel Verscheidenheden, bl. 69). In de spraakleer schrijft hij *konzonanten*. In zijn ... van het letterschrift, onder anderen, bl. 13: *konzonanten*.

Deze en hoe veel andere ongelijkheden in spelling mogen nu in den aard van het *uityloefsel* ZIJNER ziel haren grond hebben; maar zij zijn moeilijk op te spo-

sporen, en kunnen, om die reden, niet makkelijk in een algemeen gebruik overgaan; zelfs niet bij hen, die hem gaarne navolgen willen. — Voor WAAR IN en WAARIN geeft hij eenige handleiding, schoon niet in de SPELLING, maar in de SYNTAXIS, bl. 349; alwaar hij er zeer breedvoerig over handelt. Dus:

„ De ware Hollander zegt, WAAR ik zeer VAN
 „ verwonderd was, WAAR ik my hartelijk IN ver-
 „ heugde; WAAR ik OM gehaat werd; en ZOO ook:
 „ HIER neem ik deel IN, HIER maak ik een besluit
 „ UIT op; DAAR ga ik MEË naar bed, DAAR moet
 „ gy genoeg MEË nemen: en dwaaslijk willen de
 „ schoolvosfen van de later tijden: — WAARVAN
 „ ik verwonderd was.... enz. Laf gerammel van
 „ die noch gehoor, noch gevoel, noch verstand heb-
 „ ben voor de samenvlechting eener rede! Niet,
 „ dat het WAARAAN, HIERIN, WAARDOOR, in zich-
 „ zels kwaad is, maar zich daaraan te binden is
 „ stijve eenvormigheid, in een taal als de onze
 „ hoogstschuwbaar, omdat en de aangenaamheid en
 „ de kracht onzer taal aan den gang der accentuatie
 „ hangt, en zelfs ook de klaarheid aan het verhef-
 „ fen van het *daar* of het *van* naar vereisch van
 „ den zin, verbonden is, terwijl *daárvan* nood-
 „ wendig, zoo het niet van één wordt gescheiden,
 „ den toon altijd op *daar* hebben moet, en zoo
 „ ook *hiervan* op 't piepende *hier*, dat dikwijls
 „ zeer stootende is. Doch in 't stuk der accenten
 „ in onze taal heerscht ook dezer dagen eene wel-
 „ diepe domheid en onkunde, en ik ben zeker, dat
 „ er genoeg zijn, die dit lezende, 't of volstrekt
 „ niet, of nauwelijks verstaan zullen, en zoo lang
 „ zy hun Siegenbeeksch niet afleeren, ook niet kun-
 „ nen leeren verstaan.”

Het ware te wenschen geweest, dat hij nergens onverstaaubarder was; en ik ben verzekerd, dat de angstvalligste navolger van den Heer SIEGENBEEK, dit even zoo makkelijk als de eerste der schoolieren van den Heer BILDERDIJK verstaan zal.

Immers, ieder weet en hoort het dagelijks, dat men, bij voorbeeld, even goed zeggen kan: — DAAR

heeft *B. ongelijk* IN, als DAARIN heeft *B. ongelijk*? In het eerste geval, dit spreekt van zelf; moet IN van DAAR gescheiden worden, en daarover zal wel zeker nooit geschil zijn; de vraag kan bij hen, die de *Bilderdijksche* spelling willen aannemen, alleen zijn: of die twee lettergrepen ook gescheiden moeten zijn, wanneer zij elkander onmiddellijk volgen; en *dat* had hij wel wat duidelijker mogen zeggen. Ondertusfchien heeft hij, wat den accent aangaat, ongelijk. Als de *ware Hollander*, ja al was het een *Drenthenaar*, zegt: DAAR wordt ik OM gehaat, DAAR ben ik VAN overtuigd; zal hij dit OM en VAN zekerlijk niet verheffen, wanneer, namelijk, dit OM en VAN in geene tegenstelling genomen wordt. DAAR word ik OM gekastijd, of DAAR ben ik geen liefhebber VAN, zou, wanneer die woordjes om den zin geenen bijzonderen nadruk vorderen, eene verkeerde *accentuatie* zijn. Maar misfchien heeft de Heer B. willen zeggen, dat dit plaats heeft, wanneer die woordjes elkander wel volgen; maar (zoo als in de opgegevene plaats, uit zijne voorrede) *vaneengescheiden* zijn. Het WAARIN, hetwelk daar tweemaal voorkomt, zou dus ook op tweederlei wijze uitgesproken moeten worden; dus bij voorbeeld: „wáarin de ziel als beginsel en oorzaak erkend wordt, ja waar ín zij leeft.” Maar laten wij eens zien, of de Heer BILDERDIJK zich in die *ongelijkheid* zelf wel *gelijk* blijft. Ik twijfel er aan.

In zijne verzen zal men dit het best kunnen ontdekken. Slaan wij zijn laatste rijmwerk op, waarin men toch wel onderfellen mag, dat hij dezen taalregel zijner spraakleer nog niet vergeten zal hebben: want zij is er kort op gevolgd. — Ja wél! — Het is, gelijk ik wel gedacht had, wederom eene *ongelijkheid* in die *ongelijkheid*.

Men leze bl. 169, I. deel.

Gy! volgt niet op dit hel rinkinken,
 Waarvan gy 't bloedig offer wierdt.

En

En een weinig later :

Die nacht waarin hyeenen huilen.

Hier moet men toch niet *wááryan* en *wáádrin*, maar *waaryán* en *waartn* lezen. — En in het allerlieftste dichtstukje, waar hij mij zoo klakkeloos naar de keel vliegt, bl. 202, zou men, naar zijne *theorie*, moeten lezen :

Ja, dolheên zelfs getroost wáárvan uw boezem gruwde,

Naderhand houdt hij zijn *theorie* beter in het oog.

En daarom 't woest gespuis, enz.

waar men dáárom moet uitspreken.

Men kan, derhalve, niet volgens zijne *theorie*, maar wel volgens zijne praktijk, *waaryan* en *waarin*, in één woord schrijven, zoo wel met den klemtoon op de eerste als op de tweede greep.

Doch laat ons van de bijzondere woordspelling tot de algemeenere bepalingen zijner ORTHOGRAFIE overgaan! Hier zullen zijne scholieren nog meer moeite hebben, om er het beginsel of de beginsels van te vinden.

Beginnen wij met de verdubbeling der *klinkers* en *medeklinkers*!

Eerst de klinkers!

De aangenomen spelling en die van den Heer BILDERDIJK komen daarin overeen, dat de lange *e* en *o*, ook wanneer die vokalen eene lettergreep eindigen, dikwijls verdubbeld moeten worden; terwijl men de lange *a* en *u*, in het laatste geval, altijd met ééne vokaal schrijft. In de eerste spelling zijn er voor hen, welke die spelling met de meeste strengheid volgen willen, genoegzame aanwijzingen gegeven; in de Bilderdijsche spelling, waarin die *e* en *o* ook dikwijls zonder volstreckte noodzakelijkheid voor de uitspraak verdubbeld wordt, is daarvoor, noch in zijne spraakleer noch in hare voorloopers,

een zekere leiddraad te vinden; zoodat de verkorter van deze spraakleer niet weinig verlegen zal zijn, om de gevallen op te geven, in welke deze lange klinkers *al* of *niet* verdubbeld moeten worden; en deze verlegenheid zal niet verminderen, wanneer hij die spelling uit de vele en velerhande schriften van dezen spraakleeraar meent te zullen kunnen opmaken. Niemand is zich zelve ook dáár, zoo ongelijk in, als de Heer BILDERDIJK. Het is waarschijnlijk om deze reden, dat hij, na over de verschillende wijzen, waarop men in vroeger' tijd die lange vokalen *al* of *niet* verdubbelde, gesproken te hebben, bl. 35, zegt: „Van daar verscheidenheden, die „nooit tot een voltrekte eenparigheid zijn te brengen, zoo men denkende en gevoelende spreekt en „niet exterklappt.” — Die anders toch niet te verwerpen eenparigheid zou dus alleen door het exterklassen te weeg gebragt moeten worden? — Vreemd waarlijk!

Met de verdubbeling der medeklinkers zullen zijne navolgers minder moeite hebben: hierin is hij zich vrij gelijk. Hij spelt *stellen*, *minnen*, *zetten*, *wassen*, *hebben*, *slimmer* enz. met verdubbelde medeklinkers, even als zij, die de aangenomen *spelling* volgen; met uitzondering slechts van de *ch*, die hij op geene wijze verdubbeld wil hebben; *lach-chen* of *lag-chen* mag men niet schrijven; het moet *lachen* zijn (zie bl. 52), met één' medeklinker.

Maar waarom toch? — Waarom moet de *ch*, die toch zoo wel als de *B*, *L*, *M*, *N*, enz. ook volgens den schrijver maar voor een' medeklinker geldt, niet even zoo als deze verdubbeld worden, wanneer er naar den aard onzer uitspraak en spelling dezelfde reden voor is? Wij spellen *hebben* met twee *B's*, omdat men anders *he-ben* zou moeten lezen, schoon *ik heb* maar eene *B* heeft. Dit doet men altijd, als een korte klinker in dezelfde lettergreep door een' enkelen medeklinker gevolgd wordende, in de verbuiging of vervoeging van voortgelijke woorden door één vokaal gevolgd, kort moet blij-

blijven: dewijl anders de korte vokaal, die den medeklinker voorafgaat, zonder die verdubbeling, lang zou worden, gelijk de A in *pad*, *paden*. *Lachen* zou naar die algemeene regelmaat in de spelling en uitspraak als *la-chen* moeten uitgesproken worden. Dat de CH door twee letters aangewezen wordt, verandert noch den aard van dezen medeklinker noch de algemeenheid dezer verdubbeling: want in *visch* wordt de *sch*, (schoon met een enkele s.) ook verdubbeld als men *visch* zegt, en zoo ook in *asche*, *waschen* enz.

De reden, welke B. tegen de verdubbeling der CH aanvoert, is waarlijk belagchelijk.

Hij zegt, bl. 52: „Men moet dus die tuschen-
 „ konzont in het uitspreken aan beide die voka-
 „ len verbinden en niet *moe-den* of *moet-en* uit-
 „ spreken, maar *moeten*; en even zoo moet men
 „ ook, als die konzont verdubbeld geschreven
 „ wordt, niet b. v. *win-nen* of *wil-len* of *kom-mer*
 „ uitspreken, en de N of L of M moet geen twee-
 „ maal N, L of M, maar eene lange uitgerekte kon-
 „ zont zijn, even als AA niet tweemaal A, niet
 „ A en A maar eene verlengde A is. En dit even
 „ zoo in *stellen*, *minnen*, *zetten*, *wasfen*, *heb-
 „ ben*, *slimmer*, enz. Waaruit dan ook volgt, dat
 „ de geëdspireerde konzont (*ch*) als zijnde in der
 „ daad *kh*, geen verdubbeling noodig heeft, dewijl
 „ zy zich aan wederzijde meedeelt.” Het is waar,
 dat *ch* tot de *k* staat als onze *g* tot de fransche
gu, en dat even als *g* een smeltende *gu*, zoo ook
ch een smeltende, of, zoo als hij dit noemt, een
 geëdspireerde *k* is. Die smelting, nu, door de vol-
 gende *h* aangewezen wordende, zou men, als het
 gebruik het gewild had, even zoo goed (ja beter)
kh als *ch* schrijven. Maar wat doet het *al* of *niet*
 geëdspireerd zijn van een medeklinker tot zijn *al* of
niet verdubbelen? Waarom moet, daar andere
 smeltende letters in de gedachte gevallen verdubbeld
 worden, de *ch*, die onze scherpe *g* is, juist van
 deze algemeene regelmaat uitgesloten zijn? — Men
 moet, inderdaad, van alle gehoor voor letteruitspraak
 be-

berooft zijn, om niet te hooren dat *f* even zoo tot *p* en *v* tot *b* staat. *F* (bij den Heer B. is de *F* ook eene adspiratie, zie bl. 56), die dikwijls met onze *ch* verwisseld wordt, daar zij beiden in den zin, dien hij aan dat woord geeft, adspiratiën zijn (de eerste onder de lip-, de tweede onder de keelletters,) doet eene voortgelijke uitademing hooren; en beiden zijn ook maar één medeklinker. Indien nu dit adspirerende in de *f* (*ph*) en de scherpe *g* of *ch*, die verdubbeling onnoodig maakte, moest men ook geen *keffen* en *blaffen*, maar *kefen* en *blafen* schrijven; ja, de geheele verdubbeling van die fluitletters zou noodeloos zijn, omdat de tusschenkonfonaant (zoo als hij niet geheel ten onregte beweert) zich aan wederzijde mededeelt. Over deze mededeeling zelve is hier geen geschil; maar over de twee verschillende wijzen, waarop dit geschiedt, naar gelang zich één medeklinker, *al* of *niet* verdubbeld, tusschen twee klinkers geplaatst vindt. De verdubbeling zelve geeft, ook naar B^s. gevoelen, verschil in de uitspraak te kennen: want in dat geval wil hij, dat men dien tweemaal geschreven medeklinker niet tweemaal, maar als een *lange uitgerekte* letter zal uitspreken. Om dit aan te wijzen dient de verdubbeling. Maar waarom moet dit dan niet even zoo in *lagchen* aangewezen worden? — Dan, de Heer B. vergeet er bij te voegen, dat die verdubbeling nog tot iets anders dient; zij wijst, namelijk, tevens aan, dat de vokaal, welke vóór den medeklinker geplaatst is, kort uitgesproken moet worden. Zoo dient b. v. de dubbele *ff* in *straffen*, om den lezer en speller te doen opmerken, dat de *a*, die *f* voorafgaat, een korte klinker is. Deze schrijfwijze is algemeen en zonder uitzondering, ook dan wanneer de medeklinker door meer dan één letterteeken afgebeeld wordt; dus: *den*, *dennen*; *kam*, *kammen*; ook *visch*, *visschen* (waar die verdubbeling minder noodig zou schijnen) *schep*, *scheppen*, omdat men anders *schepen* zou lezen. Maar is dat zoo; waarom mag dan die kortheid der voorafgaande vokaal niet door even zulk eene verdubbeling in

lag-

lagchen enz. door CHCH of GCH aangewezen worden? Waarom zou b. v. in *Rachel* en *ragchel*, zoo verschillend in klank, als *paden* en *padden*, dit verschil niet naar dezelfde regelmaat in de spelling afgebeeld mogen worden? Het is waar, dat in *willen*, bij voorbeeld, geen tweemaal *l* gehoord wordt: want de eerste *figureert* maar om de kortheid der voorafgaande vokaal aan te duiden, en de tweede om de verlenging van dien medeklank aan te wijzen; maar het is toch niet noodeloos, om die verlenging of *uitrekking* door een teeken kenbaar te maken, even als *s* voor *sch* in *wisfchen* dit ten aanzien van *sch* doet.

Had een even zoo langdurig gebruik de in geschil zijnde verdubbeling door tweemaal *ch* willen afteekenen, zoo zou er geene reden zijn, om de eerste *ch* van *lagchen* in *g* te veranderen; *vooreerst* niet, omdat men in de talen geen verjaard gebruik moet afschaffen; en *ten tweede*, omdat men *lachchen* uitspreekt. Maar nu moet men ook de *g* niet in *ch* veranderen om even dezelfde redenen. *G* toch aan het eind van eene lettergreep klinkt, wanneer men niet met moeite en gemaakt spreekt als *ch*, vooral wanneer zij onmiddellijk door eene *t* gevolgd wordt.

Het ware daarom wel te wenschen geweest, dat men bij het invoeren van de nu aangenomen spelling in die gevallen de *ch* in *magt*, *gezicht*, *regt* enz. naar de ware uitspraak van die woorden tot sluitletter benoemd had. Dan, het zij men twee *chs*, of *g* en *ch* verkiesze te schrijven, de medeklinker moet verdubbeld worden, of men zou volgens de regelmaat onzer spelling *la-chen*, *po-chen* moeten uitspreken. Hiermede wil ik echter niet beweren, dat men die *ch* ook, op de eene of andere wijze, zou moeten verdubbelen in de eigen namen van personen of steden, b. v. in *Michel*, *Meche-len*, *Lochem*. Vooreerst, weet men niet hoe die namen in vroeger' tijd uitgesproken werden. Maar, ten tweede, al had de toenmalige uitspraak, er ook geen aanleiding toe gegeven, is het vrij algemeen

aan-

aangenomen in alle talen, dat de spelling der eigennamen (immers buiten hunne vertaling van de eene taal in de andere) zich niet regelt naar de veranderde spelling. Zoo blijft immers HUYDECOPER de y en de c in zijn' naam behouden. Zoo is het ook met LEYDEN en LELYVELD enz. enz., waarin men de ouden naams spelling blijft handhaven. Dit belet echter den Heer B. niet, dat hij, wanneer die woorden geen eigennamen zijn, HUIDENKOOPEL, LEIDEN en LELIEVELD spelt. En zoo moet dan ook de spelling van de stad MECHELEN geen invloed hebben op andere woorden, waarin de *ch* achter een' korten klinker gehoord wordt.

Maar! dat de Heer B., om zijne spelling te verdedigen, zich op het Hoogduitsche *Stachel* enz. beroept, hij, wiens bloed op het woord Hoogduitsch aan het koken raakt, is naauwelijks te vergeven. Wat zou hij toch zeggen, wanneer een ander, om het woord *goedkoop* te verdedigen, zich op het *wohlfeiler* der Duitschers beroepen wilde? Maar bij hem is dit hier nog minder verschoonlijk, omdat de Duitschers voor hunne spelling in *Stachel* eene reden hebben, die voor onze uitspraak niet geldig is. De *a* in *Stachel*, schoon niet volstrekt lang, gelijk onze *aa*, is echter onze korte *a* niet. Dit weet onze taalceraar ook wel.

Laat hij het maar bekennen, dae hij eene kwade zaak, tegen zijn beter weten aan (dit doet hij wel meer), heeft willen verdedigen!

Maar had hij dit dan niet beter kunnen doen? Mij dunkt (onder verbetering) ja; en wel op deze wijs: *ng*, zou hij hier kunnen zeggen (even als hij dit elders en op zeer veel plaatsen doet) *ng* is ook maar ééne letter, waarin geene *g*, maar eene naklinkende *n* gehoord wordt; en echter schrijft men niet *tongngen*, *ringngen*; maar *tongen*, *ringen*, enz., de *ng* deelt zich hier aan de twee vokalen, tusschen welke zij geplaatst is, mede. En dit is waarlijk zoo: de *ng*, wanneer men met geene Spaansche deftigheid spreken wil, doet in de gemeenzame *Vlaamsche* en *Hollandsche* uitspraak maar één' halfklink-

klinker hooren, gelijk *rang* in het Fransch; en waarom dan ook niet (zou hij kunnen zeggen) *lachen* met ééne *ch*; vooral, omdat de twee letterteekenen genoeg te kennen geven, dat de klank tusschen twee lettergrepen verdeeld is; en daar zou men hem niets anders, dan de verdubbeling van *sch* in *wasfchen* op kunnen te gemoet voeren.

In plaats van *Stachel*, of een ander Hoogduitsch woord, zou hij het gezag der Vlaamsche spelling kunnen inroepen, hetwelk zeer goed instemmen zou met zijn wensch, dat de Vlamingen zich de Hollandsche uitspraak en spelling toch niet later opdringen! En zoo vind ik dan toch ook *lachen* met eene enkele *ch* in *mijne* Vlaamsche spraakkunst gespeld.

Maar, om op de *ng* nog een oogenblik terug te komen; — schoon hij, wat de uitspraak dezzer neusletter betreft, inderdaad in zoo verre gelijk heeft, als hij beweert, dat zij slechts éénen medeklank oplevert, moet hij echter op deze keelneuzige *articulatie* zich niet al te veel betrouwen ter verdediging van het niet verdubbelen der *ch* in *pragchen* enz., en wel om de volgende reden, waarop hij misthien nog niet nagedacht heeft. De *ng*, zoo als zij door de meesten uitgesproken wordt, is geen konsonant gelijk aan die, welke verdubbeld worden, maar eene half-vokaal, die zich niet op dezelfde wijze, als de overige smeltende medeklanken, aan wederzijde laat mededeelen. Zij is een zangerige sluitklank, die niet geschikt is om eene lettergreep te beginnen; en om *zingen*, *zangen*, *zongen*, *tonggen* goed en zonder al te veel neuzigheid uit te brengen, moet men waarlijk *zing-en* uitspreken. Men beproeve het slechts om *jongelingen* als *jongenge-ling-nen* te doen klinken, en men zal hooren, hoe de welluidendheid van de sluit-*ng*, als ware het door een domper, in een *dofneuzigen* klarinettoon verandert. Men hoort dit wel eens bij lieden, die de *L* en de *N* moeilijk uitspreken, wanneer zij bij voorbeeld „de *NG*aarstige *hONG*ander” zeggen. Deze bijzondere eigenschap van de *ng*, wanneer zij eene

eene lettergreep zou moeten beginnen, kan misfchien wel de reden zijn, dat sommige openbare sprekers in het uitspreken van *wringen* enz. een *g* in de volgende *syllabe* doen hooren en inderdaad *wringen* uitspreken.

De Heer B. heeft gelijk, wanneer hij zich daartegen verzet, gelijk ik dit bij eene vorige gelegenheid al eens opgemerkt heb. Hij moest echter om het uitspreken van de *g* in *ng* zoo boos niet worden en zich ook in de beoordeeling van dezen neusadem, en dien van de gewone *n*, liever gelijk blijven, en niet (op bl. 8 van het derde deel zijner oude *Verscheidenheden*) zeggen: „*En*, oudtijds „*ne* is geen interjectie, waar voor ik het by sommige verklaard heb gezien. Het is een grondwoord in de oorspronkelijke taal, en te dier oorzake aan alle talen gemeen; en bestaat in de bloote neusletter, die, als afwending van den uitgaanden adem, met de afwending van het gezicht (in het schudden des hoofds) gepaard gaat, en daarom ontkent.” En in het eerste deel zijner nieuwe *Verscheidenheden* (bl. 104): „De *n* is bij ons eene loutere verhemeltletter, als ik in mijne spraakkunst toonen zal, en de *neusletter n*, hoezeer in de talen oorspronkelijk, bestaat in ons „**NEDERDUITSCH** volstrekt niet. (*)”

Met

(*) In mijne *Inleiding* voor deze *Recensien* kon ik mij niet begrijpen, hoe men zonder den versterkten neusklank in de *ng* te kunnen opmerken; echter gehoor genoeg hebben kon, om te weten, dat *ng* geene dubbel-, maar eene zuiver eenklinkende *articulatie* is; om het even dan ook, of die halve medeklinker zich in de keel of neusblazing oplost. Ook herinnerde ik mij zoo dadelijk niet, of hij dit misfchien een' ander' spraakkunstenaar nagezegd mogt hebben. Nu echter verwondert het mij niet meer. Zijn goede vriend, LAMBERT TEN KATE, HERMAN SZ., zegt het in zijne *AENLEIDING TOT* enz. I. deel, bl. 120 en 122. TEN KATE moest echter de *nk* niet onder de enkele medeklinken geplaatst hebben: want *nk* heeft den klank van *ngk*. N met de *k* ver-

Met genoegen zag ik, dat de Heer B. de *j* weder in ons *A*, *B*, *C*, heeft willen invoeren; hare plaats is na de *i*. Men deed kwalijk met ons, in de spraakkunst, dezen half-klinker of medeklinker te ontnemen. Zij staat toch tot *i* gelijk w tot *u*; en moest om die reden even weinig als *w* met hare zustervokaal vereenzelvigd worden. Zoo lang als men *JA* en niet *IA* zal schrijven, heeft zij ook een verschil in hare gedaante. En waarom moet zij dan uit de rij van hare zusterklankteekenen geweerd worden? Ook de *c*, dunkt mij, moesten wij zonder *reservatio mentalis*, en niet met deze bijvoeging *c* (in *CH*), in onze groote en kleine *A*, *B*-boeken terug nemen: vooreerst, omdat zij toch in die *CH* niet kan gemist worden, en dus waarlijk een Nederduitsch letterteeken is; maar ook, omdat zij, enkel genomen, in eene menigte woorden voorkomt, die een volkomen burgerregt in onze taal bekomen hebben. Er is mischien nog eene andere reden, die niet geheel verwerpelijk is. Wij zeggen wel een *A*, *B*-boek, wanneer wij van onze oude hancboeken spreken (in dit woord is dus de *c* niet noodig) maar wanneer wij van ons *Alphabeth* spreken, zegt men toch ook het Nederduitsche *A*, *B*, *C*.

Voor de Grieksche *i* (*y*) heb ik weinig zwak; zij blijve eene vreemdeling! De Heer B. zelf, hoezeer hij haar nog in enkele Nederduitsche woorden, bij voorbeeld in *my*, *wy*, *zy*, *by*, *yver*, enz. behouden wil hebben, heeft er zelf niet veel mede op. Laat ons hem zelve hooren! — Bl. 24 zegt hij:
 „ De vokalen zijn vijf in getale, algemeen erkend,
 „ maar onze tegenwoordige taal voegt er nog een
 „ zesde by. Deze vijf zijn de *a*, *e*, *i*, *o*, *u*.” Hij houdt ze dus voor een bijloopster; en bl. 37 licht hij dit nader toe. „ De klank *ei* wordt in Noord-
 „ holland veelal met de *y*, welke men als zesde vo-
 „ kaal aangenomen heeft, verward; doch geheel ten
 „ on-

vereenigd, of er in overgaande wordt even zoo hoogneuzig als *ng*, gelijk men in *klank*, *klanken* enz. niet onduidelijk hoort.

B

„ onrecht'. De *j* is wat de figuur betreft, oorspronk-
 „ lijk niets anders dan een verlengde *i*, op gelijke
 „ wijze in 't schrijven gevormd als men bij 't flui-
 „ ten eener sylbe de *m* en *n* teekende (t. w. *m. n.*)
 „ doch men gaf in die streken aan de *i*-zelve dien
 „ klank, even als de Engelschen doen, waarvan
 „ in mijn tijd Gooische en andere boeren *kynd* voor
 „ *kind* enz. zeiden, even als de Franschen de *i*
 „ ook nog voor de *n* uitspreken." Dit geloovende,
 „ mogt hij dan ook wel, ten gevalle van de sedert
 „ twintig jaren ingevoerde spelling, deze oorspronkelijk
 „ verlengde *i*, verdubbeld evenwel, omdat zij tegen-
 „ woordig, schoon dan ook anders, echter lang uit-
 „ gesproken wordt, aannemen, en *hij*, *bij* enz. schrij-
 „ ven. Maar laten wij hem eerst uit laten spreken! —
 „ Deze *y*-klank is sedert eene vercheidenheid ge-
 „ worden, die onze Hollandsche taal verrijkte, doch
 „ ongelukkig werd hy met den tweeklank *ei* ver-
 „ mengd, hetgeen met de Amsterdamsche dialekt
 „ door geheele streken verspreid werd; en duizen-
 „ den vertellen ons dat zy geen onderscheid tus-
 „ schen *ei* en *y* hooren kunnen. Zy moeten dan in
 „ 't gehoor hardhuidig zijn, want *y* is een éenzel-
 „ vig krijschend en (op zich-zelf beschouwd wor-
 „ dende) onaangenaam geluid, terwijl *ei* een zachte
 „ en smeltende overgang van de helle *e* tot *i* of *y*
 „ is; en het onderscheid is in mijne ooren even als
 „ dat tusschen *eu* en *u*. Die dus *bereid* op *strijd*
 „ rijmen wil, doet hetzelfde als die *reu* op *schuw*
 „ rijmde, en zal nooit de melodie van het Neêr-
 „ duitsche vers bevatten." — Al weder eene re-
 „ den te meer om de *j* overal in de Nederduitsche
 „ woorden voor de *y* aan te nemen; daar hij zelf
 „ in *strijd*, hetwelk ook hij met *ij* schrijft, de *y*-
 „ klank hoort.

Er is zeker eenig verschil tusschen *ei* en *ij*. Doch
 „ hierover in de vierde *recensie*! Hier komt het al-
 „ leen op de spelling aan, en in hoe ver deze in de
 „ uitspraak gegrond is. En daar, volgens hetgeen hij
 „ hier zegt, *strijd* eveneens klinkt, alsof er *stryd*
 „ stond (namelijk met de in zijne ooren krijschende *y*-
 „ klank

klank) kan men, immers tot nog toe, de reden niet inzien, waarom hij dit *onaangename* geluid niet altijd eveneens afbeeldt.

Die reden (evenwel, het is, met zijn welnemen, eene doodmagere reden) blijft dan ook niet uit; maar daar hij er de zwakheid toch ook van gevoelen moest, wordt hij regt netelig, en tracht die zwakheid met een' des te krachtiger' uitval te versterken. [Het is opmerkelijk, dat hij veelal het meeste geweld maakt, als hij zijn ongelijk begint te gevoelen.]

Zie hier de reden der tweederlei afbeelding van dien zelfden klank (zie bl. 39).

„Echter bleef er een gevoel van het onderscheid „tusschen de met haar konzonzant verlengde *i* (ij) en „die *y* over”.... welk onderscheid zegt hij niet; men kan hier alleen met eenige waarfchijnlijkheid gissen, dat het meer een donker gevoeld, dan gehoord onderscheid in *zijne waarneming* is. In plaats van het ons ook te doen gevoelen, vervolgt hij dus, na een *comma*: „, en terwijl men *ey* „schreef, was het voor de domme Siegenbekery „bewaard, *Leyden* en *Muyden* met *eij* en *uij* te „schrijven, zonder te begrijpen, dat in een difthong „de langste of zwaarste vokaal nooit achter aan „men kan.” — Hier gaat hij voorbedachtelijk van den tekst af: wij waren aan het gevoelde onderscheid tusschen *ij* en *y*, en niet aan de *y* of *ij* aan het eind van een *difthong*. Hij moest ons hier het verschil van klank, in *zij* (*sit*) en *zy* (*illa*), bij voorbeeld, hebben doen opmerken.

In plaats van na dezen vriendelijken uitftap weer te huis te komen, gelijk men verwachten mogt, laat hij het gheele gefchil in den loop, en wendt zich tot eene foort van lieden, die hem gaarne met het *uit de floot halen van oude koeijen* of met het ijveren voor hunne bijzondere Godsdienstbegrippen bezig zien.

Van de *y*-klank hier geen woord meer; maar in plaats van dat, eene *invective*, welke in eene *Grammatica* een wonderlijk figuur maakt. Dus eindigt hij: — „Doch wat begrijpt zulk volk, dat alst

„ Goddelijk licht af heeft gezworen om hun brood-
 „ dronken hoogmoed zonder kennis of verstand blin-
 „ delings aan te doen bidden.”

Dit is eene wijze van spreken, welke men niet anders dan als zoodanig moet opvatten. Hij wil zeggen, dat hij van het onderwerp afftapt, om het misfchien bij eene andere gelegenheid te hervatten. In deze zoetsappige afwijking van den tekst doet hij twee sprongen. Eerst springt hij van de *y* op de *ij* en van daar op de *i-j*. Maar laten wij zien, waarom hij zich tegen deze laatste letterverdubbeling verklaart!

Hun, die de Bilderdijsche spelling, ten minste zoo veel hun mogelijk is, willen volgen, zij dan kennelijk: — dat hij de *i* nooit verdubbelt, als zij een' tweeklank eindigt of dezen in eene daarop volgende vokaal smelten doet. Hij schrijft dus, *fraaie*, *reien*, *rooien*, *bloeien*, *luie* en niet *fraaije*, enz. Omdat (bl. 30) „ by een niet hortenden maar zacht-
 „ ten overgang (als aan onze taal by uitstek regel-
 „ matig is,) tuschen vokaal en vokaal een smel-
 „ tende uitbreiding van den klank plaats heeft, waar
 „ een of ander der spraaktuigen in deelt, en de
 „ klank als gekneed wordt. Dus brengt de over-
 „ gang van *a* tot *e* door de verbreeding des monds
 „ noodwendig een *w* met zich, en *draën* wordt
 „ *dra-w-en*; of, wordt de klank langer in de keel
 „ opgehouden, zoo werkt de keel als konzontant en
 „ het wordt *dra-g-en*. Is de stelling des monds in
 „ *e* of *i*, men hoort even zoo door de noodwendi-
 „ ge werking van de tong of de keel de *j* of de *g*,
 „ en het wordt voor *we-en*, *we-j-en* of *we-g-en*.
 „ Zoo wordt de uitspraak van *bloei-j-en* noodwen-
 „ dig voortgebracht, maar deze *j* is even weinig
 „ een letter die men schrijven moet als de *p* of *b*
 „ in *komt* of *hembd*, wier wortel geen *komp* of
 „ *hemb* heeft, maar in *komen* en *hemen* ligt.” —
 Zie zoo! — dat lijkt ten minste nog naar eene diep-
 zinnige redenering!

Evenwel men kan er zijn hoofd nog niet gerust op nederleggen.

Waar

Waar is het dat men, zonder ophouden, van *yloei* niet op *en* kan overgaan, zonder tusfchen die twee grepen eene *j* te doen hooren: dit brengt de verwantschap der tweederlei *i* mede, en wel even zoo noodzakelijk brengt de overgang van *aa* op *en* den klank van *w* voort: deze laatste is reeds in de *u* aanvankelijk voorhanden door eene gelijke verwantschap; maar dit is zoo niet met *draën*. Men moge den mond zoo veel verbreedten als men wil, *a*, in haren overgang in *e*, brengt niet alleen niet noodzakelijk, maar zelfs niet toevallig *w* voort. In plaats van verbreedten moet men den mond tot digt bij de lippen sluiten, om dien halfklinker te doen hooren, en dan nog zal de *a* eerst in *u* en door middel van deze in *w* overgaan. Men kan er de proef ligt van nemen, wanneer men het zij langzaam of fchielijk zegt: — *Kom zoo dra en zoo overvlug als gij kunt*. Niemand zal hier achter *dra* een *w* doen hooren. Waarom geen *o* genomen? Hier wordt wel niet noodzakelijk eene *w* gehoord; maar de overgang geeft er een' zweem van, omdat bij de *o* de lippen digter bij een zijn, terwijl zij in *u* en *oe* elkander aanraken. *We-en* is beter bijgebracht. In *ter zee en te land* hoort men werkelijk, na *zee*, eene flauwe *j* als men zeer fchielijk uitspreekt. Maar men zou toch kwalijk *zeejen* in plaats van *zeeën* fchrijven, omdat men dan anders fchrijven dan fpreken zou. Hadden wij in ons A, B, C een teeken voor die flauwe *j*, en had het gebruik het *eenparig* of *oneenparig* ingevoerd; dan zou men voor de inlafsching van dat teeken veel gronden kunnen aanvoeren, gelijk nu nog met veel meer grond voor de verdubbeling van de *i* in *fraaije*, *mooije*, *loeijen*, enz. Want, gelijk onze taalmeester wel zegt, de uitspraak *bloe-j-en* wordt in dat woord *noodwendig* voortgebracht. Dat dit *bloeijen* uit het oude *bloeyen* komt, (bl. 31) ftelt de zaak flechts zoo veel te meer buiten kijf, daar deze *y* niet alleen in het oude Hollandsch (in MAERLANT EN MELIS STOKE) maar ook bij de invoering dezer letter in de meeste hedendaagsche talen niet enkel voor eene verlengde

eindletter, maar inderdaad ook voor eene verdubbelde *i* gold; waarom de *ij*, die ook in de meeste woorden bij B. de *y* vervangt, dan ook in de twee klanken *aai*, *ei*, *oei*, wanneer zij onmiddellijk door eene andere vokaal gevolgd worden, vooral niet minder op haar plaats is, dan in de woorden *mijn*, *zijn*, enz. waarin zij voor *ii* geldt. Daar hij nu echter de *y* niet geheel en al vaarwel wil zeggen, had hij wel gedaan van haar, onder anderen, ook als overgangslitter te behouden, in *fraaye*, *plooyen*, *vloeyen*. Eene overtolligheid toch is deze verdubbeling, het zij dan door *y* of *ij*, niet, dewijl volgens zijn eigen gevoelen, de *j*-klank in die woorden noodzakelijk is. — Ja, zij is er zelf noodzakelijker dan de *i*-klank, welke haar vooraf gaat wanneer men dien overgang in al zijne smelting wil doen hooren. Indien men overeengekomen ware *fra-je*, *za-je*, *knoe-je* te schrijven, zou men, hoewel onvolkomener dan met de *y* of *ij*, den noodigen klank echter beter afbeelden dan door *fraaie* (*fraa-i-e*); en als men *fraai*, *mooi*, *boei* uitsprekt, helt deze *i* waardoor de *a*, *o* en *oe* eenigermate afgebroken wordt, meer naar *j* dan *i* over. Maar de Heer BILDERDIJK is zeer hardhoorend ten aanzien van het geluid der *vokalen* en *konsonanten*. In de gehoor- en spraakwerktuigen heeft de natuur hem zeer stiefmoederlijk behandeld; en daarom moet men hem over deze eigenzinnigheid in zijne spelling ook niet al te hard vallen.

Gelijk de *j* noodzakelijk uitgesproken wordt in *fraaije*, *buijen*, om het even hoe men die woorden verkieze te spellen; even zoo noodzakelijk brengt men ook de *w* in den overgang van *u* op eene andere vokaal voort, wanneer men, namelijk, het geluid niet afbreekt, maar zonder eenige verpoozing voortspreekt. Als men zegt: — *Ik zal u een kransje vlechten!* hoort men eene *w* na de *u*. Dit heeft de Heer B. in de woorden *schuwen*, *brouwen* en dergelijke opgemerkt. En als die *u* in hetzelfde woord door eene vokaal gevolgd moet worden, schrijft men die *w* ook. Dit moest hem de *j* ook doen schrijven,

ven,

ven, zou men zeggen: Want de reden is in beiden zoo in het spreken als schrijven, dezelfde. Dit doet de eigenzinnige man echter niet. De *w* alleen neemt hij aan; en dat hij *brouwen*, *luwe*, *leeuwen*, enz. schrijft, is eene loutere infchikkelijkheid. Zoo ten minste moet men het beschouwen, wanneer hij bij die gelegenheid zegt: — „ Inderdaad is ook „ *schuw* niets anders dan *schu* met verlenging van „ de *u*, en *brou* en *brow* hetzelfde. Deze overtol- „ ligheid moet dus niemand verdedigen, maar men „ schrijft elkander dus uit gewoonte na, en dit be- „ hoort, zoo men de oude gewoonte al ontzien „ moet, niet uitgestrekt te worden tot invoering „ van dwaze nieuwigheden die men daarop vesti- „ gen wil.”

In eene Noot (bl. 394) komt hij er nog eens op terug. Die *w*, die al zeer oud is, b. v., in MELIŠ STOKES *Rijmkronijk*, I. B. vs. 348, *onsen ghetrouwen*, en in de fragmenten des Romans van den Ridder REYNOLT (zie I. Deel van zijne N. Verscheid. bl. 190) *deſ getzoutwet mi*, schijnt hij toch zoo niet geheel en al voor eene overtolligheid of *dwaze ouwigheid* te durven verklaren, gelijk de *j* voor eene *dwaze nieuwigheid*. Hij heeft zich hier bedacht: de *w* is daar niet meer overtollig. Van deze onbedachtzaamheid komt hij terug; op deze wijze: — „ 't Is wel zoo, dat wy in *schuwen*, *vernieuwen* en „ dergelijke, waar de saamgestelde klank in *u* ein- „ digt, de *w* aannemen, maar deze is een tusschen- „ letter van overgang die tot beide sylben gelijkelijk „ behoort, en zonder welke de klank niet vol is; „ waarom wy ook *schuw* en *nieuw* in ééne fylbe „ schrijven, maar niet *bloey*, *paaij*, *kniej* en derge- „ lijke. — Onze Ouden schreven *bloey*, *paay*, maar „ deze *y* was de eenvoudige *i*-vokaal, geen *i* met „ een *j* daar achter. Dit behoorde toch ieder te „ weten.”

Het is prijsfelijk, dat hij van zijne dwaling terug komt: want het was ook waarijk wat al te ongerijmd te willen beweren (gelijk hij in den tekst gedaan heeft), dat *brou* en *brow* hetzelfde zou zijn. Maar

ongelukkig dwaalt hij nu weér. In dit *bloey* en *paay* der Ouden is die *y* geene eenvoudige *i*, maar even zulk eene dubbele overgangslitter als de *w*, die zij (schoon niet altijd) in deze soort van tweeklanken voor eene korte vokaal afbrekende *i* of *j* lieten gelden. Deze Ouden hadden drie *is*; 1. de enkele voor de korte, of als zij om lang te klinken geene verdubbeling noodig had; 2. de dubbele, om, waar dit noodig was, *de eenvoudige lange i-vokaal* aan te wijzen; en 3. de *y*, om het tusfschen *i* en *j* in luidende gewijzigde geluid der tweeklanken af te teekenen. Zoo schreef MAERLANT met *de eerste hi* en *finen*; met *de tweede sijn, gelijc*, en met *de derde Hesper* (1). Dit volgden zij evenwel niet eenparig; maar genoeg is het te doen zien, dat de *y* bij hen niet *de eenvoudige i-vokaal*, maar er als tusfschenklank van onderscheiden was; en zoo is die *y* ook in *moeye* bij MELIS STOKÉ, en *dorsayet* bij MAERLANT; zoo ook in *bernopt*, *bernoptet*, enz. van *i* en *ij* onderscheiden. In het kort bestek der twee volgende verzen, der XXXVIIIste Fabel van ESOPUS (zie Bijdragen tot de oude Ned. Lett. door den Heer CLIGNETT, bl. 200.) komen juist die drie letters voor:

Wanneer dat hÿt heeft verloren.

Soe es hÿ heptuer dan te boren.

Daar hij nu *y* (waarschijnlijk op het gezag dier Ouden) in sommige woorden bewaard wil hebben, zou hij dan ook aan zijne theorie getrouwer gebleven zijn, wanneer hij als deze somtijds *fraaye* en ook *fraay* geschreven had.

Zij nu, die de *y* geheel, en niet als B. ten halve, verwerpen, doen beter, wanneer zij *fraai* en *fraaije*, enz. en *luije*, enz. schrijven: omdat de *ij* dezen over-

(1) Ik kon niet beter doen dan hier het derde deel der SPIEGEL HISTORIAEL DOOR STEENWINKEL bearbeid, op te slaan, waaraan de Heer B. ook het zijne toegebragt heeft.

overgangsklank even zoo goed, ja beter aandoit, dewijl in deze gedaante *i* tot de eerste, en *j* tot de tweede syllabe behoort. Het is niet de *ij* van *schijnen*, bij voorbeeld, waarin *ij* ééne letter voorstelt, maar van *kruijen*, waar het twee letters zijn.

Dat hij die *j*, die gehoord en uitgesproken wordt, verbannen wil, omdat de zweem van *p* en *b*, hoewel ongeschreven, in *komt* en *hemd* gehoord wordt, alsof men *komt* en *hembd* zeide, is eene ongepaste en gezochte vitterij, die naauwelijks eenige wederlegging verdient, want die *p* en *b* worden daar zeer flauw, en, wanneer men goed uitspreekt, als een naauwelijks merkbare bijklink gehoord; terwijl in *bloci-jen* de *j* meer dan de *i* opgemerkt en uitgesproken wordt; even gelijk men in *eeuwig* en *nieuwe* slechts een' flauwen klank van *u* hoort, en niet veel sterker dan in *ewig* en *nieuwe*; en zoo ook is het met het verschil van *koeijen* en *koejen*. Doch van de uitspraak, waarin men den Heer B. niet tot voorbeeld nemen moet, nader in de vierde *recensie*!

Dat *hemd* van *hemen* komt is meer dan waarschijnlijk. Dit leerde TEN KATE meer dan eene eeuw geleden ook, en hij schreef het even zoo als B.; maar dat het DAAROM met geene *b* geschreven moet worden (even als of er in geen afgeleid woord andere dan de wortelletters mogten gespeld worden) is eene magtspreek, en niets meer (*).

Wat

(*) Had het standvastig gebruik, de schoolmeester aller schoolmeesters, het ingevoerd; dan zie ik toch niet, dat er veel ongerijms in de inlasching dier B zou geweest zijn; en minder voorzeker, dan de *p* in het woord *ambt* door den S. *amt* gespeld: want de *b* is daar eene wortelletter, even als in *ambacht*, welke beide woorden van Gothischen oorsprong zijn. JUNIUS en TEN KATE, beiden, doen ze van *anubahitš* (dienaar) afstammen, waarin, even als in het werkwoord *anubahitan* (zamengeteld uit *and* en *bahiten* de B de voornaamste wortelletter is. In dit *bahiten* zijn *b*, *h* (ch) en *t* wortelletters; als dus het gebruik de *b* niet algemeen afgeschafteeft, is er geene reden om er eene *p* voor te verkiezen.

Wat wij nog met de *q* in ons *a*, *b*, *c*, zouden doen, daar de Heer B. er zelf, buiten de *qu* in vreemde woorden, geen gebruik meer van maakt, weet ik niet; en *x*, die hij, schoon hij ze nog wel eens wil laten zien, geene plaats in zijn *Alphabeth* geeft, mogen wij, geloof ik, ook wel vaarwel zeggen;

zen. Dat om de volgende *τ*, *β* natuurlijk een scherper uitspraak verkrijgt, is geene reden, die zijne verandering der *b* in *p* wettigt; integendeel, zij duldte die verwisseling nergens. Men schrijft *gij hebt*, *gij tobt*, *hij schrobt* enz. Wat de reden is, dat *and*, ons *aan*, in *am* verandert is, behoeft geene aanwijzing.

Maar laat de Heer B., die in zijne *nieuwe Verscheidenheden* ons van tijd tot tijd raadfeltjes opgeeft, nu op zijne beurt eens raden, wat dit *bahtan* / afgezonderd van het voorzetsel *and*, beteekent!

Vooraf wil ik hem wel zeggen, dat JUNIUS, TEN KATE, en waarschijnlijk ook HICKESIUS in zijn *Theaurus*, hem er geen licht in zullen geven. Als hij het niet van voren kan inzien zal hij het in de bronnen zelven moeten opsporen. De oorspronkelijke kracht van dit zamengestelde woord, bij voorbeeld in *jah aggileis andbahtibedun imma* / is meer *bedienen* dan *dienen*. Zal hij echter de kracht van dit *bahten* vinden, dan moet hij van de in den blinde gewaagde gissingen in zijne geslachtlijst der naamwoorden, op het woordt *ampt* en *ambacht*, geheel afzien.

Ambacht, schoon thans met een *m* geschreven, stamt niet af van *acht*, of *wacht* en *amb* of *omb*, maar dit laatste is in het M-G *and* (*avri*) aan, bij, tegen enz. gevolgd door het woord, dat hij niet schijnt te kennen, en dat wij hem te raden geven. Het woord *ambacht* mag, gelijk B. dit na TEN KATE anderen te verstaan geeft, door middel van *ambactus* in de latere Duitse taal taken overgegaan zijn, maar dit is hier de vraag niet. Om dezelfde reden, waarom *ambacht* een *b* heeft, moet men ook *ambt* schrijven, schoon ik het, maar om eene andere reden, wel met hem eens zou kunnen zijn, dat het beter ware *amt* dan *ampt* te schrijven. Het is toch altijd beter, wanneer de uitspraak er aanleiding toe geeft, de geheele letter weg te laten, dan er door letterverwisseling den oorsprong nog duisterder van te maken.

gen; en dan zullen onze Hollandsche letters zijn, als volgt:

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v w en z.

En hiermede zouden wij nu van zijne spelling mogen aftappen. Evenwel eenige bijzonderheden van minder belang blijven er nog over; en voor hen, die de Bilderdijksche spelling zouden willen aannemen, zullen wij het volgende nog aanteekenen:

Zamen schrijft hij met een *s*; en daarin, heeft hij, dunkt mij, gelijk: want in de woorden, waar dit *zamen* in gehoord wordt, onderscheidt men een medeklank, die meer aan de *s* dan aan de *z* grenst.

In *plag* (plagt) even als in de woorden waar *g* onmiddellijk en in dezelfde lettergreep door *r* gevolgd wordt, schrijft hij een *ch*. Hierover hebben wij reeds gesproken. Men zou hem kunnen vragen, waarom hij dan ook niet, *ik zach, gezach, ik mach enz.* spelt. Deed hij dit, dan geloof ik, dat men hem met grond niets zou kunnen tegenwerpen, ten aanzien van de overeenkomst dezer spelling met de uitspraak, en met de regelmaat van de verwisseling der smeltende medeklinkers met elkander: want daar *g* en *ch* even zulke smeltende letters zijn als *v* en *f*, en *z* en *s*, mogten deze smeltende keelletters wel aan dezelfde verwisseling onderworpen zijn, als de smeltende lip- en tandletters. Maar dit heeft het dikwijls zeer wonderzinnige gebruik nu niet gewild; en de bijzondere spraakkunsten, ook de zijne, zijn die zonderlinge wetgeeffter niet weinig onderdanig.

Hij spelt *ontfangen* en niet *ontvangen*. Ook daarvoor heeft hij zeer gezonde redenen: want men moet er zich geheel toe zetten, om de *v* in ontvangen uit te spreken. Dat hij echter *vonkelen* in plaats van *fonkelen* schrijft, bevalt mij minder: want de meesten, en ook hij zelf, als hij er niet aan denkt, spreken dit *frequentativum* met een *f* uit.

Over *nogthands* en *nochtan* enz. Waar het volgens de laatste *retroacta* in dat geschil minder op de spelling dan op de beteekenis aankomt, verwijzen wij onze lezers gaarne naar hetgeen de Heer

SIEGENBEEK, daarover, in zijne TAALKUNDIGE BEDIENKINGEN bijeen gebragt heeft.

De *d* in *thands*, en *althands* zou men hem wel na mogen schrijven, zonder zich tegen de aangenomen spelling veel te bezondigen. Als men de *h* en de *d* slechts niet hooren laat, is het mij wel.

Er zijn nog eenige andere bijzonderheden in de Bilderdijksche spelling. Doch hierover beter, als wij meer bepaald over de *etymologie* of over die deelen der spraakkunst zullen handelen, waarmede zij in eene naauwe betrekking staan.

TWEE-

TWEEDE VERSLAG.

ETYMOLOGIE ENZ.

Het TWEEDE DEEL dezer SPRAAKLEER handelt over de *Etymologie*; evenwel niet over de *etymologie* in den eigenlijken zin van het woord. Maar zoo hij dit hier niet doet, doet hij het zoo veel te meer door al zijne taalkundige Werken heen; edoch nergens opzettelijk, maar meest overal stukswijze, afgebroken; en bij hervatting. Maar waarom hier niet? — Omdat „deze belangrijke wetenschap tot „geene byzondere taal afzonderlijk behoort, maar „eene algemeene kennis der talen als taal is, en dit „zoo wel (gelijk men het in het wetenschappelijke „gewoon is te noemen) *a priori*, als van achteren „opgemaakt.” (bl. 75.)

Hier, handelt hij over deze wetenschap in haren beperkten zin en opvatting; dat is, gelijk dit in meer andere *bijzondere* Spraakkunsten plaats heeft, over de *deelen der rede*. En dit zou ook genoeg zijn in eene gewone Spraakkunst; maar in deze, die volgens de toezeggingen zoo veel grondigs ook in dit opzigt bevatten moest; in deze, gelijk men zich dit voorstellen mogt, volledige Spraakleer, waarin men ook gaarne de gewone ontwikkeling der *partes orationis* zou gemist hebben, die elders even goed geleerd worden; in eene LEER, opzettelijk zoo het schiijnt SPRAAKLEER genoemd, omdat wij meer aan de bijzondere beteekenis van *spraak*, dan aan de meer algemeene van *taal* zouden denken; in zulk een taal-

kun-

kundig Werk moest dit gedeelte, zoo al niet het voornaamste, immers een der hoofddeelen uitmaken. Dat de *etymologie* eene wetenschap is, die tot geene bijzondere taal afzonderlijk behoort, moest geene reden zijn om haar uit te sluiten: want de *theorie* van de *deelen der rede*, behoort nog meer tot de *algemeene kennis der talen, als taal*; en deze geeft hij ons toch; d. i. zoo goed hij dit kan. Hier komt bij; dat het nog veel gemakkelijker is de *etymologie* eener taal, vooral eener taal gelijk de onze (die zoo veel bloed- en-aanverwanten heeft, zonder welke zij als SPRAAK nooit met eenige volledigheid kan gekend worden) afgescheiden van al te ver verwijderde talen te behandelen, dan, met eenige kennis van zaken over de *deelen der rede* te spreken, zonder eene diepe inzage in het algemeene *mechanismus* der gedachte taal, dat tot alle talen behoort. Maar, in beide de opvattingen van het woord *etymologie*, is zijne Spraakleer slechts eene bijzondere Spraakkunst.

In dit bijzondere, vindt men echter (en ik zal mij haasten om dit aan te toonen) inzigten in onze moedertaal, waarvoor men hem naar mijn inzien waarlijk dank verschuldigd is; niet alleen in dit gedeelte, maar ook in de twee volgende Hoofdafdeelingen. Dienaangaande, zal ik mij dan ook niet alleen bij dit tweede gedeelte bepalen, maar zoo veel mij dit mogelijk is, het voornaamste, hetwelk in dit *tweede* en het *derde* deel zijner Spraakkunst eene bijzondere behartiging verdient, bijeen brengen; om daarna den draad weer op te vatten, langs welchen ik de vier deelen afzonderlijk in oogenschouw hoop te nemen.

Dat bijzondere Spraakkunsten, en met haar de geschreven talen, zich naar de gesproken taal in veel opzigten moeten rigten, en dat het gebruik in deze zich door de taalleeraars wel eenigzins laat leiden, maar niet dwingen, bewijst het voorbeeld van alle, zoo oude als nieuwe talen. Deze waarheid, welke tevens een' plicht in zich besluit, houdt de Heer **BILDERDIJK**, in vele opzigten, beter en met meer
naauw-

naauwgezetheid in het oog dan vele anderen. Van dit gebruik, zegt de Heer WEILAND, in de Inleiding zijner Nederduitsche Spraakkunst, §. 16, zeer oordeelkundig: „ De Taalleeraar dringt der natie geene
 „ voorschriften op, maar verzamelt slechts de door
 „ haar zelve van tijd tot tijd gemaakte en in de oor-
 „ konden bewaarde wetten, spoort derzelve gron-
 „ den en grenzen na, wijst de gevallen aan, waar-
 „ in zij elkander tegenspreken, of schijnen tegen te
 „ spreken, toont der natie, waar zij, uit overrijling,
 „ of onkunde, tegen haren wil, hare eigene wetten
 „ overtreedt; en laat alles, eindelijk, aan de beslis-
 „ sing van de meeste en wijsste stemmen over.”

Bij dit alles is echter zeer veel zeemanschap noodig, en een Taalleeraar moet, om dit alles behoorlijk in het oog te houden, niet slechts veel goede Schrijvers, maar ook, en vooral, veel welbespraakte Sprekers, ook in de dagelijkse zamenleving, raadplegen. De taal vormt zich door het gesprek, en zoo dit laatste zich ook door de geschreven taal laat geleiden en regelen; het donker gevoeld besef der taal- en spraakanalogie, welke zich in geene Spraakkunst ten volle laat ontwikkelen, brengt dikwijls, onwillekeurig en werktuigelijk, taalverschijnselen te weeg, die, wanneer zij algemeen geworden zijn, ook wetgevend voor de geschreven taal en de Taalleeraars blijven, of worden. Een levend en heerschend gebruik van sommige spreekwijzen, naar zulk eene donkere analogie, algemeen in het spreken ingevoerd, al valt daarvan de spraakkundige redenen regelmaat niet gereedelijk in het oog, moet daarom in den schrijftijl niet gewraakt worden, zoo lang men der natie niet aanwijzen kan, dat zij daarin hare taalwetten inderdaad overtreedt.

Bij dat alles is ook het gezag der Dichters, die zich niet zelden en met reden, bij voorkeur, aan de welgesproken taal fluiten, niet gering. Want hoe regelmatig, of schijnbaar regelmatig ook; al wat stijf of gemaakt aan het gehoor voorkomt, verwerpen zij; hoe zeer zij het ook in de voordragt van een Redenaar of Onderwijzer dulden of goedkeuren.

Zoo

Zoo is de Heer B. (en wie zal het hem ten kwade duiden) geen liefhebber van de *e* en *en* in: *eene*, *mijne*, *haren*, enz. in verzen; en om dezelfde reden vindt hij ook geen' grond om vele dezer uitgangen door eene onveranderlijke wet in *proza* in te voeren.

Zoo moet ik hem (schoon ik al de redenen, die hij er voor geeft, niet voor mijne rekening neem) bijvallen, wanneer hij, bl. 94, zegt: — Men ziet hier uit — „ dat men nadrukshalve in den Dativus „ en Ablativus de *e* des ouden en oprechten uitgangs „ van 't woord, die men algemeen onderdrukt, in „ het Vrouwelijk algemeen Lidwoord en in Gen. Dat. „ en Abl. der substantiven van dit geslacht byhoudt. „ Doch dit is zoo verr' van een teeken of eigen- „ schap dezer naamvallen te zijn, dat men ze on- „ verschillig in alle naamvallen toevoegt of weglaat, „ en even zoo wel *de vrouwe*, in nominativo en „ accusativo zegt, als *de* of *der vrouw* in genitivo „ en dativo, gelijk men ook *een vrouw* zonder *e* „ in het Lidwoord zegt en schrijft. — Omtrent het „ algemeene Lidwoord heeft dit zelfde plaats in de „ beide geslachten. Men zegt en schrijft zoo wel „ in gebogen naamval *een man*, *een braven man*, „ als *eenen*, en ook in het aanwijzend Lidwoord „ kort men het *den* zoo wel als *de* naar willekeur „ af, wanneer het volgend woord) byvoegelijk of „ zelfstandig, of wat het zij,) met een vokaal be- „ gint. Als bij voorbeeld, *d' arm*, *d' ouden man*, „ *d' op stroo liggenden kranke*, *d' aan zijn wond* „ *overledenen krijgsman*.” En zoo is het dan ook met de voornaamwoorden, *mijn*, *zijn*, *uw*, enz. voor *mijne*, *mijnen*, enz.

Dat er sommigen *genⁿ* in *en* zijn, weet ieder; maar men neemt niet algemeen aan, dat de B. N., als Z. N. gebruikt, in alle naamvallen dezelfde verbuiging volgen. De Heer WEILAND neemt die verbuiging wel in het meerv. maar niet in het enkelv. aan. B. wil, en met regt, dat dit ook in het enkelv. plaats hebbe. Bl. 97. „ *De roem* DES DAPPEREN. Men „ *acht* DEN DAPPERE *hoog*, men *geeft* DEN DAP- „ *PERE lof*, *de naam van* DEN DAPPERE.”

Ook

Ook zou ik wel wenschen (maar hooger dan tot een' wensch durf ik deze mijne *velleiteit* wel niet laten stijgen), dat men hem in den *dativus* van het meerv. den knoop mogt laten doorhakken (bl. 98); en dat men, in het vervolg, onbeschroomd mogt schrijven en zeggen: — *Ik heb het DEN GOEDEN MOEDEREN* [even als men zegt: DEN VADEREN en DEN KINDEREN] *zoo dikwijls gezegd; maar vergeefs.* Zie het weinige, dat hij daarvoor bijbrengt, bl. 88.

Met genoegen zag ik, dat de Heer B zich tegen het hoe langer hoe meer ingevoerde gebruik, ja dikwijls misbruik van *dezelve, denzelven en hetzelve*, enz. blijft verzetten, waarvan federt lang en vooral in de laatste tijden vele proza-schriften *vol zijn*; en somtijds geheel zonder reden. Hij overeischt zeker wel wat, wanneer hij, bl. 126, zegt: — „Ik ben „daar meer dan eens schriftelijk tegen te veld „getrokken, en ik hoop dat men eens wijs genoeg „worden zal om dat onding dat, gelijk men t „bezigt, volstrekt onhollandsch is, en inderdaad „niets anders dan *de zelfde*, geen plaats meer te „geven.” Maar waar is het, nogtans, dat dit *voornaamwoord*, hetwelk men meest overal misfen kan, hetwelk slechts in den *balie-* en stijven *didaktischen stijl* regt op zijn plaats is; en hetwelk noch in de *spreektaal*, noch in verzen gehoord wordt of geduld kan worden, vele schriften ontfiert, zonder nog te spreken van die, waarin men er als het ware meê pronkt. Het is er meê als met het *icelui* en *icelle* der Franschen, waarvan de *Dictionnaire de l'Académie* (1811) zegt: „*Il est fâcheux, que ce „pronom, qui empêcheroit beaucoup d'amphibologies, ne soit plus que dans la pratique.*”

Het is niet onwaarschijnlijk, dat dit Fransche *voornaamwoord* alleen daarom uit de gewone schrijftaal verbannen is, om het ontijdig en noodeloos gebruik, dat er in de zestiende en zeventiende eeuw van gemaakt is; bij voorbeeld, gelijk in deze plaats van ANTOINE LE CLERC *Défense des puissances de la terre contre* JEAN MARIANA (p. 96.) „*Gardez „qu'il ne verse sur vos testes les maledictions,*

„ comme Noë maudit celui qui avoit annoncé à ses frères la vergogne d'iceluy, ” waar *iceluy*, in plaats van dubbelzinnigheid te voorkomen, de zeggung duisterder maakt. Maar dat de Heer B. *icelui* en *icelle* niet gelijkberekenend met ons *dezelve* wil houden, maar als *il celui* (hetwelk hij met ons *de geen* doet overeenstemmen) wil beschouwd hebben, is (dit moet hij mij niet kwalijk nemen) eene allerongelukkigste bewering. Laat hij zich maar eens herinneren, wat *iceluy*, *icelle*, en *iceux* in het oud Fransch beteekenen, als die *pronomina* vóór *substantiven* geplaatst zijn; en het onderscheid dat er, bij voorbeeld, bestond tusschen *d'iceux rois* en *de ces mêmes Rois*. — Laat hij RABELAIS eens opslaan, en *la folie FAINTE de l'amant loyal*. (1)

Met

(1) In deze *Histoire nouvelle* reueuë par M. C. J. R. *auheur d'ICELLE*, (1599) komt dit *icelui*, enz. altijd in de beteekenis voor, waarin wij thans *dezelve* ter onderscheiding van *dezelfde* gebruiken; ook, hetgeen wij gelukkig niet doen, in verzen, bij voorbeeld, in de opdracht:

*Gentilles Damoiselettes,
Damoiselles gentillettes,
Ne destournez pas vos yeux,
De ce liurelet ioyeux,
En ICELuy ie ne chante,
Aucun charme, etc.*

Bl. 2. *Mais comme le généreux Lion, ayant longuement supporté l'abbayement des chiens: est finalement contraint d'yser de sa force pour ne laisser impunie la tasche morsure de l'un d'ICEUX*, etc. Bl. 10. *Retiré qu'il fut avec ses compagnons, l'un d'ICEUX*, etc.; op welke laatste plaats het, gelijk dikwijls bij ons, geheel nutteloos is. Niets is er ook, hetwelk ons bij die oude Schrijvers zou kunnen overhalen, om aan die woorden den oorsprong van *il celui* toe te kennen, hetwelk in *icelle* en *icelles* onzin zou zijn. De vorming van dit en meer dergelijke woorden wijst ons naar *ici* en *icial*, gelijk in *ceci celui-ci*, etc. in tegenstelling van *celd* en *celui-là*, waar *icy* zelfs wel eens zonder verkorting voorkomt; gelijk in het

Met ons *dezelve* is het eveneens. Het misbruik dat men er van maakt kon wel oorzaak zijn, dat het geheel verbannen wierd.

Zoo het vreeslijk geweld, dat B., in het IIIde Deel zijner N. VERSCHEID., bl. 123, tegen dit *dezelve* maakt, zoo de uitvaringen tegen den verdienstelijken HUYDECOPER iets te weeg kunnen brengen tegen het misbruik van dit *pronomem*, en tegen eene zekere wift om er zich bij voorkeur van te bedienen, zal ik (de wapenen, die hij gebruikt, daarlatende) mij hartelijk verheugen, dat hij ook daarin iets goeds gesticht zal hebben. Om het woord echter geheel te verbannen; daarvoor zie ik geene noodzakelijkheid: want niet slechts in den *Kanselarijsstijl*, maar ook in den louter betoogenden stijl heeft, het dikwijls eene onmiskenbare nuttigheid; en ook in een' meer verheven Prozastijl kan het, hoewel zeldzamer, zijn nut hebben; terwijl, nog bovendien, *deszelfs* en *derzelve*, wanneer zij hun *substantivum* voorafgaan, deftiger en krachtiger zijn dan de bezittelijke *voornaamwoorden*, gelijk B. dit (vreemd genoeg!) zelf erkent (bl. 146 en 148.) Waarom ik er dan ook zeer tegen zijn zou om hem zijn' geheelen eisch toë te staan, wanneer hij, toegevend aan den meerderen nadruk van dit woord, aldaar zegt: „Maar dan nog wenschte ik 't uit alle welgestelde volzinnen, als zelf misvormd en tevens de taal verbasterend, uitgebannen.” Hij mogt gelijk hebben, wanneer hij beweert; dat

het Voorberigt. van dat Boekje: — „*Le Libraire voulant mettre sur la presse ce livre icy.*” Zoo ook in de verouderde volgende voornaamwoorden, bl. 72. — *Nostre pauvre malade demeure contemplatif spectateur, non point de l'agilité de cestuy-cy ny de cestuy-là.* Ook wel onverbonden, en zonder tegenstelling, bl. 12, *ayant cestuy cy en jouissance de ses amours.* Zoo ook is *iceluy*, *il* of *lui icy* (deze hier); en zoo beteekent ook *dezelve* (niet naar de woordgronding, maar volgens het aangenomen gebruik) *deze hier*, dat is, *die*, waarvan het laatste gefproken is.

dat *dezelve*, *deszelfs* en *derzelve* het Latijnsche *is*, *ejus* en *eorum* niet, (zeker niet altijd) overbrengt; dat de voorbeelden van HUYDECOPER niets afdoen ter regtvaardiging dezer woorden; dat men ook, zonder *dezelve*, alle dubbelzinnigheid vermijden kan; dat zij dikwijls niet eens toereikende zijn om de dubbelzinnigheid weg te nemen, gelijk in het voorbeeld (bl. 130 en 131): — „*De rijke en dronke boer wierp den bedelaar uit zijn zak een beurs vol dukatons tegen den kop, dat hy draaide.*” — In welk voorbeeld de zwaarigheid niet gerekend zou zijn met, in de plaats van *HIJ*, *DEZELVE* te gebruiken: dewijl men ook dan nog niet met de meeste naauwkeurigheid zou gezegd hebben, *wie* of *wat* er *draaide*, of de dronke boer, of de bedelaar, of de kop van den bedelaar; hij moge voorts zich zelve en de bijbelvertalers buiten zijn banvonnissluiten, omdat zij, en ook hij (in zijn tytel, *van Ossian en deszelfs Fingal*, zie bl. 153) het Grieksch *τὸν αὐτὸν* voor oogen hadden; — en, om hem alles toe te geven, *de zelfde* en *dezelve* mogen bij *ONZE GROOTVADERS* hetzelfde op tweederlei wijze gespeelde woord geweest zijn (Sprak. bl. 126); dit alles zou nog niet bewijzen, wat hij eigenlijk bewijzen moest; namelijk, dat *dezelve*, enz. in de beteekenis, die men er thans aan geeft, *onhollandsch* is: want lang voor onze *OVERGROOTVADERS* zelfs, werd het in dien zin gebruikt. — Onder anderen in *GERT'S VAN DER SCHUREN CHRONIK (I)* (bl. 9). „*Alsdan dese Greve Eyert seer vuyrich in desen orden was, ind begerden, wie hey den vermeerden ind verbreyden moechte, bat hey Oirloff van sinen Apt umb thot sinre Landscapp tot Adolph sinen Brudere, de Greve was van Altenae, to moegen reysen, umb DENSELVEN ind andre sine Vrunde to yisitiren.*” Dit is toch wel niet gelijkbeteekend met ons: *om DENZELFDEN* — maar, *om DENZELVEN*, dat is, *HEM te bezoeken*. Eenige regels
la-

(1) Uitgegeven door Dr. LUDWIG TROSS. HAMM. 1824.

lager vindt men den *gen.* DESSELVEN *gelike* voor ZIJNSGELIJKE; en zoo vind ik ook (bl. 22) *finis geliken*, in dezelfde beteekenis. En (bl. 30) *Doe — — help dese selve Greve den vorschreven Hertog Johan wederumb beleggen dat stott to Wasfenburg, und als datselve stott gewonnen und gebracken was.*

Bl. 105. *Ditselve geschach in den jaer 1298;* waar het zeker niet beteekenen kan *dit zelfde*, maar **DIT**, of **HETZELVE**, gebeurde. En zoo overal, waar ik deze Oud-Nederduitsche Kronijk opsla. Het is waar; *selve* en *zelfde* wordt daar in de beide beteekenissen eveneens gespeld; het is dus hetzelfde woord, *etymologisch* beschouwd; maar men vindt het in de twee verschillende wijzigingen, waarvoor het vatbaar is.

En zoo is het ook in REINEKE DE VOSS, 1ste B. c. 13, *Utinsche uitgaaf*, bl. 38.

Ja, se swor: hadde se eenen schat van golde,
 DENSUBVEN se dar al umme geven wolde,
 Dat sus nicht were geschendet er here.

(blad. 40.) C. 14.

De Konnink sprak: we is so sot,
 Dé Reinken dor bringen dat dritde bot,
 Un een oge heft to vele edder een lyff,
 DAT SULVE wagen umme den bösen ketyff?

En zoo op meer plaatsen, waar men die woorden niet dan zeer gedwongen met DENZELFDEN, HETZELFDE, enz. zou vertalen. Ook kan men hier niet aan het *adv.* *zelfs* denken, hetwelk bovendien in REINEKE door *subvest* uitgedrukt wordt; gelijk eenige regels verder:

Dar SULVEST to der Elemar,
 Leet ik en affbernen boven dat haer.

Doch hoe dit ook zij; gaarne vereenig ik mij in zoo verre met zijn' wensch: — dat dit *dezelve*, *hetzelve*, *deszelve*, enz. niet, gelijk *icelui* en *icel-*

te, geheel verbannen worde, maar; dat men er zich spaarzamer van bediene; en *deszelfs* en *derzelyer* alleen dan gebruike, als het volftrekt noodig is, of om met meer nadruk te spreken.

Dat men het meest overal ter vermindering van dubbelzinnigheid misfen kan; hiervan zal men zich ligtelijk overtuigen, wanneer men dit beproeft met de voorbeelden, die de Heer WEILAND, zoo wel betrekkelijk het perfoonlijke, als bezittelijke voornaamwoord des derden perfoons, in zijne Spraakkunst bijbrengt. Neme men eerst DEZELVE, waar HIJ dubbelzinnig zou kunnen schijnen (bl. 232). *De Veldheer viel in den slag, en toen de Heelmeester hem wilde verbinden; kreeg hij eenen kogel door het hoofd; „alwaar”* (zegt de Heer W.) *„hij op den „veldheer zoude slaan; en daar hier eigenlijk de „heelmeester bedoeld wordt, dient men dus te zeggen: kreeg dezelye eenen kogel, enz.”* Maar de dubbelzinnigheid zou toch even goed opgeheven zijn door te zeggen: — *De Veldheer viel in den slag, en de Heelmeester kreeg, toen hij hem wilde verbinden, een' kogel door het hoofd.* — En nu de voorbeelden, waarin *deszelfs* en *derzelyer* voor het bezittelijke voornaamw. gebruikt worden: (bl. 238). *„Hij, die God lief heeft, houdt deszelfs geboden; „waar zijne tot hij zou kunnen gebragt worden.”* — Doch waar men toch ook gerustelijk *zijne* zou kunnen gebruiken, en zelfs zonder eenige woordverfchikking; omdat men hier uit het gezegde zelf genoeg kan, ja moet zien, wiens geboden hier bedoeld worden. In: *Titius meldt zijnen vriend, dat hij DESZELFS huis verkocht heeft; is deszelfs echter noodzakelijk, dewijl zijn ook op het huis van Titius zou kunnen slaan, wanneer er niets voorafgaat, dat de bedoeling boven allen twijfel stelt.*

In de volgende: 1.) *Hij zag den Veldheer DESZELFS krijgsknechten aanyoeren.* 2.) *Hij hoorde Damon op DESZELFS fluit spelen.* 3.) *De Krijgs-oversten gaven den soldaten vrijheid, DERZELVER vrouwen mede te voeren; zou men zeer wel met zijn en hunne kunnen volstaan, omdat niemand deze*
voor-

voornaamwoorden op het onderwerp der zegging betrekkelijk zal maken; en dat men, om dit laatste duidelijk te verstaan te geven, beter zou zeggen: — a.) *Hij zag zijn krijgsknechten door den Veldheer aanvoeren.* b.) *Hij hoorde zijn fluit door Damon bespelen.* c. [met eenige verzetting: want anders zou men zich van zulk eene vrijheid geen begrip kunnen maken]. *De Veldoversten gaven hunne vrouwen den soldaten, met verlof (of vrijheid) om ze mede te voeren.* In den volgenden volzin: — *Mijn zoon is ondergeschikt aan zijnen meester, maar bestiert de gansche school in DESZELFS afwezendheid,* is geen de minste verzetting van woorden noodig, om ZIJNE de plaats van DESZELFS te doen innemen. Niemand zal hier, welk der beide woorden men ook gebruikte, aan de afwezendheid van den zoon denken.

Waar is het nochtans, dat er gevallen kunnen zijn, waarin *deszels*, niet slechts om den nadruk beter, maar om wel verstaan te worden, bijna noodzakelijk is; en ook daarom zou het gemis van dien *GEN.* (*ejus*, *ipsius* of *ejusdem*) geen klein verlies zijn. Men pronke er slechts niet mede, als het *noch* den zin verduidelijkt, *noch* der zegging meer kracht geeft! — Maar er zijn (gelijk de Heer B. in het door hem opgegeven voorbeeld zeer wel aangewezen heeft) ook gevallen, waarin *dezelve*, *deszels*, *van denzelyen*, enz. niet toereikend zouden zijn om de dubbelzinnigheid weg te nemen; wanneer men wel verplicht is zich met woordverzettingen te behelpen, of andere spraakwendingen te gebruiken.

Hij en zijn, enz. zouden, volgens den daarbij aangenomen regel, op het onderwerp des werkwoords slaan, en *dezelve*, *deszels*, enz. op het laatstgenoemde substantivum of voornaamwoord, daar het betrekkelijk op gemaakt kan worden, waarmede ook het gevoelen van HUYDECOPER instemt. Maar wanneer er nu twee, drie of meer zulke *substantiva* of *pronomina* zijn; wat dan? In dit gezegde, bij voorbeeld; — *De vader van den trouwen slaaf mijns ooms zag, bij gelegenheid van het huwelijk zijns zoons, een' zeldzamen en duur gekochten*
 C 4 aap,

aap, uit het venster van ZIJN' buurman klauteren; waarop HIJ ZIJNEN Heer dadelijk ging waarschuw-
wen. Wanneer hier ZIJNS noch op vader, noch op
oom, maar op den trouwen slaaf moet slaan, dan
kan ZIJNS noch DESZELFS de dubbelzinnigheid weg-
nemen; en zegt men van DESZELFS buurman (in het
tweede lid der zeggings); dan zou het de buurman
noch van den vader, noch van den trouwen slaaf,
noch van den oom, noch van den zoon — maar de
buurman van den aap zijn. En wanneer men in
het derde lid, in plaats van HIJ, ZIJNEN, zegt:
waarop DEZELVE ZIJN (of DESZELFS) heer, enz. —
dan is het de Heer van den Buurman; terwijl HIJ
ZIJNEN, ons de keus laat van zes heeren.

Schoon men niet ter dege weet, hoe men het met
den Heer B. heeft, als hij in zijne *Spraakleer* zoo
breedvoerig over den *subjunctivus*, en wat daarmee
zamenhangt, handelt, wanneer men daarbij bedenkt,
hoe hij bij meer andere gelegenheden, en ook hier,
beweert, dat wij dien *modus* eigenlijk niet bezitten,
en dat men, zonder het onderscheid van *is* en *zij*,
was en *ware* [hij had er wel bij mogen voegen *heeft*
en *hebbe*, *mag* en *moge*, *kan* en *kunne*, en, mis-
schien (?) *zal* en *zulle*: want deze *SUBJ.* is op vele
plaatsen bij onze Zuidelijke broeders onverdelgbaar]
(bl. 177), *veellicht nooit aan een subjunctivus in*
onze taal zou gedacht hebben; betuig ik hem ech-
ter, voor mijn aandeel mijnen bijzonderen dank, dat
wij deze *toevoegelijke wijze*, onder welken naam of
namen dan ook, niet alleen in zijne *Spraakleer* be-
houden hebben, maar dat wij ons bovendien van de-
zen, in alle talen zeer belangrijken, *modus*, ook in
de onze, op verschillende wijzen bedienen kunnen.

Hetgeen hij daarover in het midden brengt, ver-
dient al onze opmerking.

Wij verkrijgen deze onstellige *wijze* der werk-
woorden door de bijvoeging van *e*; schoon hij dit
merkteeken meer ingebeeld dan wezenlijk acht.

Bij hem is de *verbindende woordschikking*, op
zich zelve reeds, eene *toevoegelijke wijze*; bij voor-
beeld,

beeld, (bl. 178 en 179). „*Hy is ziek, zoo dat hy koorts HEEFT; zoo dat hem adergelaten is; zoo dat hy gemijmerd, geraaskald HEEFT; zoo dat hy bewaakt WORDT,*” enz.

In het ontkenkende (vooral) kan dit op tweederlei wijzen geschieden. „Zoo dat hy NIET kan werken, of NIET werken kan.”

Zoo ik mij echter niet bedrieg, hield men, vóór hem, noch het een noch het ander voor een' *sub-junctivus*, maar voor een' *indicativus*; ten ware men, aan de letterlijke vertaling van dat woord hangen blijvende, alles voor *subjunctief* wilde verklaren, wat aan eene voorafgaande zeggung ondergeschikt ware. Doch waartoe deze verwarring in de algemeen aangenomen kunsttermen? — Hinderde hem de Latijnsche benaming *subjunctivus*, en die van *Toevoeglijke wijze*; waarom veranderde hij dan die termen niet liever; b. v. door den *indic.* de *stellige*, en de *subjunct.* met zijn verschillende wijzigingen de *niet stellige wijzen* te noemen? — Doch hij vervolgt:

„Deze tweederlei vorm van *subjunctivus* is wel te onderscheiden. In vele gevallen wordt zy, uit blinde navolging van het ingezogen Latijn, vermengd, hetgeen zeer belachlijk is. By voorbeeld, Latijnsch is: — *Hy is zoo ziek dat hy reeds zieltogende te rekenen zij.* Dit is even zoo min Hollandsch, als *soit* in het Fransch in dien zin Fransch zou zijn. Even zoo: *Weet gy ook, hoe laat het zij?* is even zoo Onhollandsch als 't Onfransch is: *Savez-vous qu'elle heure il soit?* — Hij heeft gelijk, het moet hier is en est zijn: omdat het, in dien zin, in geen dezer beide talen een *subjunctivus* is.

Doch laten wij hem niet boos maken: hij zou in staat zijn om ons den *subjunctivus* weér af te nemen. Thans is hij op een goeden weg; en zegt:

„Den *Subjunctivus* nader bepalende, moeten wy een bloot toevoeglijk ondergeschikt zijn onderscheiden, van een *onderstellende* wijze van uitdrukking die tegen de *stellige* of aantoonende,

„als men 't noemt, overstaat. Want het is aan deze dat by ons eigenlijk behoort, wat men aan den *subjunctivus* gewoon is toe te eigenen.” —
 „Deze onderstellende wijze laat ook de zelfde omzetting toe.” Men kan, bij voorbeeld, zeggen: „*De boosheid triomfeere, 't. Is slechts voor een tijd, en Triomfeere de boosheid,*” enz.

Dit onderstellende verdeelt hij in de *wenschende* en *toegevende* wijze. Het eerste wordt door *mogen* en *willen* uitgedrukt. „Doch de eigenlijke uitdrukking is de onderstellende wijze.” — *Ik zij of zij ik eenmaal zoo gelukkig! Hebbe of hadde ik eens dat voorrecht!*

De *toegevende*: — „*Het zij zoo, het regene,* enz.”

Om het even, of deze fijne onderscheidingen, welke hij hier als aanwijzingen van den *subjunctivus* opgeeft, wel zeer noodig waren; komt het hier, echter, zeer te pas van de hulpwoorden te spreken, waarmede wij den *optativus* in onze taal uitdrukken; vooral, omdat die hulpwoorden verscheiden *subjunctive* uitdrukkingen in het Fransch, bij voorbeeld, in hun *imparfait* en *plus-que-parfait* du SUBJONCTIF: *que je chantasse, que j'eusse parlé,* en hun *puissé-je, puisse-t-il, puissent-les Dieux,* enz. zoo ook hun *ne* zonder *pas*, in het onzekere *hopende* en *vreezende*, enz. even hartstogtelijk gewijzigd in onze taal kunnen overbrengen. Van deze hulpwoorden sprekende, zegt hij, bl. 181: „Ge-
 „lijk 't WENSCHENDE by periphrase door MOGEN
 „wordt uitgedrukt, zoo wordt het TOEGEVENDE
 „door LATEN uitgedrukt. MOGE *ik dat verkrij-*
 „*gen*, is wenschend; LAAT *dat zoo zijn*, LAAT
 „*ik een vergeeffsche reis doen*, en dergelijke, is
 „toegevend of onderstellend.”

In het algemeen wil men dit *laat ik, laat hij, laten wij* niet meer doen gelden, en verkiest in al die gevallen *laat mij, laat hem, laat ons*; maar ik geloof, ten onregte. Het laatste is een *imperativus*: — *Laat mij los, laat ons gaan, laat hem loopen,* enz.

Laat

Laat ik u dat eens verhalen is aanmoedigend, en valt zelfs zeer wel in den smeekenden toon. Hierin moest men hem niet tegenspreken; schoon ik evenwel niet zie, waarom het slechts *toegevend* en *onderstellend* zou moeten zijn.

Het in onbruik raken van dit, LAAT IK, LATEN WIJ, zou een waar verlies voor onze taal zijn; gelukkig hecht de gesproken taal er te sterk aan, om dit dus gebruikte hulpwoord van den *subj.* of *optat.* uit de taal te bannen! Doch op dit *laten* moeten wij met hem nog eens terug komen.

Er bestaat, ten opzichte der buitengewone hulpwoorden, of wijzigende werkwoorden, nog een ander geschil in onze taal, tusfchen de Spraakkunstenars, waarin ik ook, en om eene gelijkfoortige reden, de zijde van den Heer B. kies. Deze hulpwoorden zijn die, waarover de Heer WEILAND, in het IIde Deel zijner Spraakkunst, §. 159, enz. spreekt. Ook over deze handelt de Heer B., in de zijne, bl. 338, 340 en 341. De bedoelde werkwoorden zijn: *durven, kunnen, laten, mogen, moeten*, enz. die wanneer zij, als wijzigende werkwoorden, door de werkwoorden, welke zij wijzigen, met den *infinitivus* zonder het woordje *te* gevolgd worden, in de met *hebben* of *zijn* zamengestelde tijden de onbepaalde wijs in plaats van het lijdelijk deelwoord vorderen; zoo zegt men: — Ik heb dat *zullen* doen, en zoo ook: Ik heb of ik had dat niet *durven, kunnen, willen, mogen, moeten* doen. Ik heb hem gaan of *loopen halen*. Zelfs ik ben hem *wezen*. (evenwel niet *ZIJN*) *zien*, enz. enz. Omtrent deze is er geen geschil; doch er zijn ook wijzigende werkwoorden, die door het gewijzigde, met een' *infinitivus* gevolgd worden, vóór welken *te* gevorderd wordt. De eerstgenoemde Schrijver zegt, §. 160. „ Die werkwoorden daarentegen, welke de onbepaalde wijs met *te* achter zich hebben, worden in den volmaakt- en meer dan volmaakt verledenen tijd, op de gewone wijze vervoegd, als: — *hij heeft begeerd mij te spreken*, niet: *hij heeft mij begeeren* „ *te*

„ te spreken; ik heb getracht, wetenschap te verkrijgen, niet: ik heb wetenschap trachten te verkrijgen, enz. — — Waarvan de Schrijver alleen komen, door te gevolgd, uitzondert, bij voorbeeld in: *hij is komen te overlijden.*

Dit is het gevoelen van den Heer B. niet. Hij zegt, bl. 341: „ Eenige der hulpwoorden, hier geroerd, hebben echter altijd te, 't zij zy de vorm van infinitivus in hun praeteritum aannemen of niet. Bij voorbeeld, *trachten*. Ik heb het TRACHTEN te *doen* of GETRACHT te *doen*.” En zoo zijn er meer, schoon' hij ze in zijne Spraakleer niet opgeeft. Die hulpwoorden, welke de beide vormen aannemen, te weten, die van de onbepaalde wijze in de gesproken, maar vrij algemeen die van het lijdelijk deelwoord, in de geschreven taal, hadden hier, dunkt mij wel verdiend opgenoemd te worden; immers de voornaamste; gelijk (de *synonima* van *trachten*) *pogen*, *zoeken* (in dien zin); *begeeren*, *wenschen*, *meenene*, *beginnen*; en schoon men er zich in het schrijven meestal van onthoudt, hoort men nog vrij algemeen, en hoorde men voor *dertig jaar* bijna altijd zeggen; bij voorb.: — *Ik heb hem ZOEKEN over te halen. Ik heb hem niet BEGEEREN te zien. Ik heb het MEENEN te bespeuren. Toen eerst heb ik het BEGINNEN in te zien*, enz. Maar er zijn andere wijzigende werkwoorden, die eene onbepaalde wijze met *te* vorderen, en, waarin echter het lijdelijk deelwoord bij mogelijkheid niet te dulden zou zijn. Bij voorbeeld, in de volgende gemeenzame zeggingen: — *Wij hebben het ZIEN te schicken. Hij verschool zich, maar men heeft hem toch wel WETEN te vinden. Men zal toch niet zeggen: Wij hebben het GEZIEN te schicken*, enz.; en zoo in de overigen.

Hij is KOMEN te overlijden, neemt de Heer WEILAND aan. — Maar met *behoeven* en *behooren* is het even zoo. — Bij voorbeeld: *Ik zou dat niet hebben BEHOEVEN te doen: of, ware het noodzakelijk geweest, gij hadt het mij BEHOOREN te waarschuwen.*

Ik kan toch niet denken, dat de Heer B. HIER alleen aan *trachten* zal gedacht hebben; vooral omdat hij een weinig te voren gezegd heeft: — „Somnige werkwoorden kunnen in tweederlei beschouwingen vallen. En zoo is het met *komen*. *Komen te doen* is iets anders dan *komen doen*.” Ook daarin heeft hij volkomen gelijk. Ik had gewenscht, dat de Heer B., die zich (en met regt) aan de gesproken taal, en de daarin heerschende en levende vormen veel laat gelegen leggen, hier niet zoo mierzúinig geweest ware, vooral omdat deze *infinitiven* in een naauw verband staan met meer andere nog levende *idiotismen* onzer taal. Het is wel mogelijk, dat hij hier niet dieper in den aard dezer zeggingen dringt, omdat hij bij eene andere gelegenheid (N. VERSCH. D. III.) over deze werkwoorden sprekende, deze *infinitive* vorm slechts in schijn aanneemt, en deze onbepaalde wijzen als deelwoorden beschouwt; en daarom bevreesd was hier wederom op eene tegenspraak met zich zelve betrapt te worden. Immers bl. 47, aldaar sprekende van het lijdelijke deelwoord, zegt hij: — „Ook neemt dit participium deze praepositie [te weten *ge*] niet aan in die constructie waar het verbum als hulpwoord by een ander gevoegd wordt; als *ik heb dit ZIEN gebeuren*,” enz. Maar hij denkt er niet aan, dat hij door dit te beweren, zijn gevoelen, dat in zulke zeggingen deze hulpwoorden *niet als eene daad of werking op zich zelve bestaan*, niet weinig verzwakt. — Hier echter geeft hij meer werkwoorden op, die, schoon er ook het woordje *te* bij den *infinitivus* komt, de *infinitive* of, gelijk hij meent, *oud-participale* vorm hebben; onder andere ook sommigen, die ik boven opgaf. Bl. 48 zijner N. VERSCH. zegt hij, dat men even zoo zegt: — „*Ik heb mij ZOEKEN te onthouden; ik heb mij TRACHTEN te bevestigen, POGEN in staat te stellen; ik heb hem WENSCHEN te beyredigen, en ik had hem MEENEN te stillen.*” — Jammer is het, dat hij door ze de kracht van deelwoorden te laten, zijn tegensprekers, die *gezocht, getracht,* enz.

enz. meenen te moeten zeggen, niet weinig in de hand werkt. Ook zegt hij daar, dat dit niet *zonder EENIGEN grond* is, „overmits dit veranderde „*participia praeterita* zijn van werkwoorden, die „nu ter tijd geen *participium* op deze wijze meer „maken.”

Nog meer spijt het mij, dat hij dit belangrijke maar te kort afgebroken *grammatikale* punt in zijn *Spraakleer* wederom zoo onbeleeft eindigt; en wel op deze niet zeer duidelijke wijze: — „’t Hulp- „woord *laten* moet wel onderscheiden worden van „*laten*, wanneer het geen hulpwoord is. ’t Spreekt „van zelfs, dat het als Hulpwoord niet beheerscht, „maar blootelijk aan de persoon hangt; en in te- „gendeel, geen Hulpwoord zijnde, de persoon be- „heerscht. Dit schijnen de domkoppen die thans „de taal willen beheerschen, niet te kunnen of niet „te willen begrijpen. NANNINGA bevatte dit ook „niet.” Het verheugt mij echter, dat hij *laten*, als hulpwoord van den *subjunctivus* in zijne bescherming neemt; schoon het mij nog aangenamer zou geweest zijn, als hij NANNINGA wederlegd had.

Doch dit achtte hij misschien onnoodig.

Intuschen wil ik niet ontveinzen, dat dit onbeleeftde, maar tevens verlegenheid verradende wegluipen, en wel hier, daar ik zijn Haan zoo gaarne had zien Koning kraaijen, mij bitter en innig bedroefd heeft. Want mijn hart hangt niet minder dan het zijne aan dit tuschen het *imperative* en *optative* in zwevende *laat ik, laat hij, laten wij*, enz. hetwelk ik vooral niet minder gaarne dan hij in onze moedertaal behouden zag. Het is nog niet veel langer dan een jaar geleden, dat ik het in een mijner lessen over de Spraakkunst, met hartelijkheid verdedigde, en op het gezag van TEN KATE (*Aenl.* bl. 521—523), waaraan hij zoo veel verschuldigd is; ook op zijn gezag; maar, vooral, op het gezag der gesproken taal, waaruit men het niet ligt verbannen zal, als eene zachte gemoedelijke wijs van spreken ter opwekking van eene daad of werkzaamheid aanprees; terwijl ik aan *laat hem, laat mij*,

mij, laat ons, enz. als er een krachtiger en pligtiger *aanmaning* ter verrigting eener zaak noodig was, den voorkeur gaf.

Ik verheugde mij, derhalve, toen ik bij de eerste lezing zijner Spraakkunst, dit geschil, op bl. 181, weder door hem ter tafel gebragt zag, en mogt met reden verwachten, dat hij dit *laat ik* nu eens *con amore*, bedaardelijk evenwel, en met bondige redenen, in zijn hoede zou genomen hebben: want zij, die met TEN KATE verschillen, hebben toch wel iets in hun voordeel; vooral, sedert ook KLUIT, waarschijnlijk door NANNINGA overreed, dien grooten taalmeester stilzwijgend schijnt afgevallen te zijn; schoon hij ook eerst geloofde, dat, bij voorbeeld, *laten wij wandelen*, eene aanmoediging om te wandelen en *laat ons wandelen* een verzoek om verlof tot wandelen uitdrukt. Ik vond mij dus in mijne verwachting niet weinig te leur gesteld, toen ik in de Bilderdijksche SPRAAKLEER dit *laat ik* eerst zoo verbaasd luchtig en ter loops, en, eindelijk, bl. 341, met zulke onbepaalde en duistere bewoordingen verdedigd vond.

Laten als hulpwoord hangt aan den persoon en beheerscht niet. — Nu ja! Dit zullen zij hem toestemmen. Maar waarom hangt het slechts aan, en waarom beheerscht het niet? Dit willen zij weten. *Domkoppen?* KLUIT, zijn leermeester, daar hij zoo veel mee op heeft, dus ook? En NANNINGA *bevatte het ook niet?* Maar als deze het bevat had, dan zou hij het in het Iste Deel der Werken van de MAATSCHAPPIJ der NED. LETTERE. te Leyden niet tegengesproken hebben. Ik wil niet zeggen, dat N. mij overtuigd heeft; maar zijne gronden en vooral al de voorbeelden, die hij ter staving van zijn gevoelen bijbrengt, zijn echter zoo verwerpelijk niet, dat zij, zoo maar uit de hoogte weg, vermeerren verdienen te worden. En de bijlagen van N. HINLOREN, over het werkwoord LATEN, zetten, wel niet zoo zeer aan de redeneringen, maar aan de aanhalingen van NANNINGA zulk een gewigt bij, dat ik, na eene herlezing dezer beide stukken, waarlijk be-

begon te vreezen, dat de Heer B., met zijne zond-
derlinge verdediging, aan de goede zaak, die hij
(misfchien wel omdat hij TEN KATE niet in den arm
wil nemen) in den steek laat, meer kwaad dan goed
gedaan had.

Daar geen der beide bestrijders van het *subjun-*
tive LAAT IK, CATS gezag ingeroepen had; dacht
ik bij dezen zoo gemoedelijk *opwekkenden* en *aan-*
moedigenden Dichter nog al eenigen troost te vin-
den; maar ook dit is mij tot nog toe niet gelukt.
Niet alleen niet in den *aanmanenden* toon, bij
voorbeeld, MENG.

Maar wat voor nieuws komt gij mij zeggen

Van uwen staat?

LAAT ONS dat nader overleggen,

In onsen raad.

En een weinig verder:

LAAT ONS een nieuwen geest genaken.

En —

LAAT ONS voortaan niet meer beminnen

Ons ijdel mal.

Maar ook wanneer het meer *opwekkend* is, vind ik
laten altijd met eene *beheersching*; gelijk DAMON
en ASPASIA, Iste Bedrijf.

Nu Philos, 't is genoeg LAAT ONS van hier vertrekken,

LAAT HAAR dit nieuw gedicht als voor een lesse strekken f

Ik ben echter nog ver van te wanhopen, en ver-
zoek mijn' Lezers slechts, TEN KATES oordeelkun-
dige en op het algemeene Spraakgebruik steunende
onderscheiding tusschen *laat ik* en *laat mij* niet te
verwerpen; zoo lang ten minste niet, als deze beide
zeggvormen in de bezielde spreektaal behouden blij-
ven. Dat zij voor eene eeuw en langer daarin be-
stonden, blijkt niet slechts uit het gevoelen van dien
groot-

grooten taalopbouwer, met wien eens KLUIT eenstemmig gedacht heeft; maar ook uit hunne tegenstanders NANNINGA en HINLOPEN. De eerste begint er zijn twistfchrift mee; en er heerscht een *plakvoerende-taalzuiveraarstoon* in zijne woorden, wanneer hij dus aanvangt:

„ Onder de onregelmatigheden, die in onze Nederlandsche Taal, zoo als dezelve hedendaags gebruikt wordt, voorkomen, heeft mij sedert langen tijd gestooten het ongeregelde gebruik, aan welk men, ook in Schrijveren, die zig het zeerst op kiefsche taal toeleggen, het werkwoord *laten*, wanneer het als hulpwoord gebezigd wordt, onderhevig ziet. Men vindt bij de hedendaagfche Schrijveren niets gemeener, dat men dit nevens andere hulpwoorden met alle personen verbuige; *laat ik, laat hij, laten wij, laten zij.*”

Het gebruik was er dus, en wel gevestigd; en wel zóó, dat er niets *gemeener* was, zelfs in den kiefschen schrijfstijl. Maar het is een *ongeregeld gebruik*, zegt hij. — Ziet hier, in het kort, welke redenen hij tegen dit gebruik aanvoert.

LAAT is een tweede perfoon van de gebiedenda wijs, 't is eene verlofvraging aan een ander. Maar als men nu, gelijk dit dikwijls gebeurt, niemand aanspreekt, en zegt LAAT IK; (volgens hem *laat mij*) moet het dan ook de tweede perfoon zijn? In dat geval wil hij wel niet, dat het voorkome, of men zich zelf om verlof vraagt; maar men stelt zich dan (meent hij) in de verbeelding een' ander voor, van wien men *toelating* afvraagt. Bij *laten wij* (dat is *laat ons*) enz. acht hij dit nog duidelijker te blijken. De Engelschen zeggen ook niet *let I, lets he, let we*; maar *let me*, enz. Tot een *tweede bewijs* (want *let me* is maar een voorbeeld) dient de vraag: — wat beteekenis zal men aan *laten* hechten, als het zoo als in *laat mij* (laat ik) geen *concedere, sinere, permittere* beteekent? — Met dat al, wil hij echter (bl. 61) dat het gebruik beslissen zal.

D

Maar

Maar dit had beflist, en toen reeds sedert meer dan een eeuw.

Dus blijven er eigenlijk niets dan zijne *redeningen* over; en deze komen mij, in dat geval (te weten, als men aan het gebruik, zelfs bij kiefche Schrijvers, niet behoeft te twijfelen) zoo onwederlegbaar niet voor, of er kan nog vrij wat tegen ingebracht worden. Bij de Engelschen is *to let*, als zij het in die beteekenis nemen, altijd *toolaten*, *toestaan*, *veroorloven* en zij gebruiken het nooit in een' verzachten *aanmoedigenden* zin, maar altijd gebiedend. Dit is volkomen waar; maar juist om deze reden, en omdat het altijd bij hen *gebiedend* is, bewijst het niets tegen ons, die het ook *opwekkend* gebruiken. Doch zij hebben, daarentegen, gelijk de Heer B. bij andere gelegenheden zeer wel aangemerkt heeft, een ander hulpwoord, hetwelk, in het Hollandsch, daartoe gebruikt, even zoo stootend zou zijn als ons *laat ik*, enz. in hunne taal. — Wanneer men, bij voorbeeld, *how do you do*, met *hoe DOET*, of *LAAT gij DOEN*, wilde overzetten, of de twee volgende Verzen van HUDIBRAS:

*That echo from the hollow ground
His doleful waitings did resound.*

Met: Die echo deed zijn jammerlijk gekem uit den hollen grond wedergalmen.

Of: *I do not think there is any reason to conclude in that manner.* Met: — *ik doe niet denken, dat er eenige reden is, om op deze wijze te besluiten*; dan zou men de beteekenis van het hulpwoord *do* zeer kwalijk overbrengen, maar ook even kwalijk besluiten, dat dit *do* in het Engelsch ongerogeld gebruikt wordt, omdat *doen* in het Hollandsch nooit *zulk* een hulpwoord is; en zoo is het ook met ons *laat ik*, enz. Voorzeker zou het verkeerd gebruikt zijn, wanneer het in de beide ge-
val-

vellen nooit anders dan *sino*, *concedere*, beteekende; maar dit is juist hetgeen men bewijzen moest. In het spraakgebruik heeft het als hulpwoord van den *subjunctivus* die beteekenis niet. Maar welke dan? Hier moest de Heer B. op geantwoord hebben; en dat doet hij niet. Hij begint te schelden; en zegt, dat NANNINGA niet gevat heeft, dat het als hulpwoord blootelijk *aan den persoon hangt en niet beheerscht*. Maar hij, die dit zekerlijk wel zal vatten; waarom stopt hij niet alle monden dicht door te zeggen, wat dit *laten*, als het *slechts* aanhangt, en *niet* beheerscht, beteekent.

Mij dunkt toch, dat dit zoo moeilijk niet is, wanneer men, namelijk, met scherpte gevoelt, wat TEN KATE bedoelt, als hij zegt, dat in het betwiste geval *laten* slechts *strekt om eene opwekking tot beweging te maken*. De bewoording klinkt wonderlijk (ik beken het) maar zij is toch zeer verstaanbaar. Het heeft dan de beteekenis van een oogenblikkelijk *zullen*, *een bereid zijn om te doen*, gepaard met de *beweging* om terstond aan het werk te gaan. En dan is er dezelfde reden om het naar de personen, waarvoor het geplaatst wordt, te *verbuigen* als dit plaats heeft in *mogen*, en in het opatieve hulpwoord *pourvoir* der Franschen in *puissent-les Dieux*, enz. Ik wil hier liever zelf geen voorbeeld opgeven, opdat men niet gelooven zou, dat ik er uit duizenden één gekozen had, hetwelk het meest met TEN KATES meening instemde. Ik zal een der voorbeelden nemen, welke N. HANLOPEN (dien men hierin zeker van geene partijdigheid zal verdenken) bl. 72 opgeeft:

Comt lief laten wy onder ons beyen

Die goeden ghebruycken die op aerden sijn.

Laten wy onse jonckheyt daartoe bereyden,

Dat wy die creatueren besighen soer sijn.

En nu, meer dringend en gebiedend:

Laat ons ons vervullen met costelycken wijn.

Laat ons ons met roosen, eer sy verwelckeren, droppen.

Misschien zou men moeite hebben om een voorbeeld te vinden, waarin de beide zegvormen, zoo dicht bij elkander geplaatst, en te gelijk zoo geschikt zijn om ons over het (zeker niet veel) uiteenloopende verschil van de eene en andere te doen oordeelen.

Evenwel al deze en andere *redeneringen*, welke ik ter staving van TEN KATES gevoelen (hij is de eerste, die er ons opmerkzaam op gemaakt heeft) zou kunnen bijbrengen, zouden zonder het beslissende gebruik (zoo als NANNINGA zelf toestaat) niets uitdoen; maar ook juist daarom doen de zijnen niet veel, ten minste niet genoeg af; en het verwondert mij, dat HINLOPEN hem zoo veel bijval gegeven heeft; te meer, om hetgeen hij van dit toen voorzeker en ook nu nog niet verouderd gebruik (bl. 73) zegt:

„ Dit is zeer zeker, want zoo men hiervan (te weten van het gebruik) afgaat, en zijne toevlugt tot willekeurige redeneringen neemt, zal niets onzekerer dan eene tale zijn. De tale is hierin aan het recht [hij meent zeker het stellige regt] gelijk. Het wikken en wegen gaat voor het bepalen des rechts. Dit vastgesteld zijnde, is het ieders pligt het op te volgen, want dan door redeneringen daaraan te willen peuten, is de onzekerheid invoeren.” Wil men dit gebruik door een' kielchen en naauwgezetten Schrijver van dien tijd, en die zich bovendien zeer dikwijls tegen het gebruik verzet, gestaafd zien; men leze de laatste §. van HUYDECOPERS *Voorrede* voor zijne PROEVE VAN TAAL- EN DICHTKUNDE: „Laaten wij dan — — edelmoediglijk met elkanderen handelen, enz.” En dat het hem daar niet bij verrassing ontsnapt is, blijkt genoeg daaruit, dat dit *laaten wij* er driemaal in herhaald wordt; terwijl deze spreekwijs in de uitgave van F. VAN LEYVELD geene verandering ondergaan heeft. In het jaar 1800 was het ook nog bij Schrijvers van naam in gebruik; onder anderen bij Mr. HENRIK VAN WYN, in zijn *Historische en Letterkundige Avond-*
stori-

sfonden, Iste Deel, bl. 124, waar beide de spreekwijzen, alsof het met opzet gedaan ware, kort na elkander gebezigd worden: „Laat ons hem verzoeken, ons zyne gedachten op te geven! Onze zwaarigheden kunnen wy, daar na; zoo wy 'er hebben; met kalmte, voorstellen; maar, laten wy ons, vooral, ontdoen van te veele gevoeligheid, enz.” en bl. 274, zoo ook laat ik, bl. 125, 142.

Tot dus verre, bragt ik datgene, waarin de Heer BILDERDIJK, naar mijn inzien, ter regter zijde van het meer algemeen aangenomen gevoelen afwijkt, bij een, voor zoo ver dit het TWEEDE DEEL zijner SPRAAKLEER, of het daarmede in verband staande betreft.

In hetgeen nu volgt, zal ik mij meer tot de orde, welke hij gekozen heeft, bepalen.

Onder de nieuwe in- of liever uitzigten, welke er in de Nederduitfche Spraak- en Taalkunde in het TWEEDE DEEL dezer Spraakleer, door den Heer B. geopend zijn, behooren, inzonderheid, 1. die, welke betrekking hebben tot den *Casus emphaticus*, waarmede (a) hetgeen men den *ablattivus absolutus* noemt, (b) de hardnekkige twist, daarover door HUYDECOPER en de gebroeders VAN LEEUWAERDEN gevoerd, en (c) de vraag: of er in onze taal wel eigenlijk-gezegde naamvallen plaats vinden? in een naauw verband staan. 2. Zijn gevoelen over onzen *genitivus*. 3. Zijne befchouwing der zoogenoemde *ongelykvoelende Werkwoorden*.

Hoe vreemd en *paradox* zijne gedachten over deze drie onderwerpen ook zijn mogen, en hoe weinig hoop er voor hem is, daaromtrent veel bijval onder hen te verkrijgen, die zich met het navorschen van de oorsprongen der Duitfche Taaltakken, en hunnen gemeenen stam bezig houden; zal men er echter zaken in vinden, welke, de redenen, waarop hij zijn gevoelen grondt, en de *resultaten*, welke hij er uit afleidt, daargelaten; echter als taal-

kundige gisfingen, en niet onaardige invallen hare waarde hebben.

Schoon men daarbij dikwijls in verzoeking komt, om van hem te zeggen, wat HUYDECOPER' met oneindig minder grond, ja, in vele opzigten, geheel ten onregte van TEN KATE zegt; namelijk, *dat hij alles schoeit op de leest zijner afgetrokken Denkbeelden*; is het echter waar, dat hij niet zelden, in deze zijne *prioristische*, in de lucht zwevende meeningen, gezigtspunten aanwijst, welke, hoe gewaagd ook, om geen ander woord te gebruiken, eenige opmerking verdienen; gezigtspunten, die zekerlijk niet in eene *bijzondere*, maar mischien wel in eene *algemeene* Spraakkunst te pas zouden kunnen komen; en gisfingen, waarvan sommigen beter op hare plaats zouden zijn, bij de vraag: — Hoedanig zou een taal kunnen zijn? — dan bij die, welke hier alleen in aanmerking kan komen: — Hoedanig zijn de talen? En nog meer bijzonder: — Wat nut is er voor *onze* taal, uit te trekken?

Bij de genoemde drie nieuwe inzigten, komt nog een *vierde*; te weten, zijne *theorie* der geslachten, die ik in de eerste plaats had behooren te noemen. Doch daar deze *theorie* eenigzins met de *Syntaxis*, of liever, met den eersten der drie hoofdtermen van eene Spraakkundige voorstelling, met welker onderling verband zich de *Syntaxis* grootelijks bezig moet houden, en dus meer met dat gedeelte der Spraakkunst dan met de *Etymologie* in verband staat; vind ik het geschikter, daarover aan het einde van dit Verslag, afzonderlijk te spreken.

Vooraf echter nog eenige vermelding van den *comparativus* en *superlativus*, als *substantiva* beschouwd, waarbij nog het een en ander over de *adjectiva* kan gevoegd worden, voor zoo verre hij dienaangaande iets nieuws te berde brengt.

Het schijnt, dat B. het *zelfstandige* der beide graden van vergelijking grootendeels buiten zijne **SPRAAKLEER** heeft willen houden; ten minste hij glipt

glijpt er luchtig over heen. Hij zegt er, van den *superlativus* sprekende (bl. 109), slechts dit van: — „ De *superlativus* drukt zich uit door *st* „ achter de van zijn nasleepende *e* ontblooten uitgang des adjectiefs te voegen. Als *grootst*, „ *braafst*. En dit vloeit voort uit den aart dezes „ uitgangs *st*, als een hoedanigheid verzelfstandigende, welke verzelfstandigde hoedanigheid dan „ echter even zoo wel als in den comparativus adjectief blijft.” Dit wil toch zeggen: — *st* verandert de hoedanigheid in iets zelfstandigs, maar niettegenstaande deze verandering blijft, bij voorbeeld *grootst*, een adjectief, dat is, een hoedanigheid aanwijzend woord; en dat is, met andere woorden, een zelfstandig geworden hoedanigheid, die hoedanigheid blijft. Met reden vreest hij, dat men hem niet verstaan zal, als hij dus voortgaat: „ Wien dit te duister is, die mag mijne gemelde „ Verscheidenheden raadplegen, of in de zaak-zelve „ berusten, de reden of oorzaak daarlatende.”

Duister is het; maar met het raadplegen van het *Iste Deel der N. Verscheidenh.* zal dit donkerd niet helderder worden. Hij wil daár (bl. 33), dat de *R*, bij voorbeeld, in *grooter* door den aard der taal niet tot vergrooting van eene hoedanigheid, maar tot uitdrukking van een' *werker* strekt; bl. 34, legt hij dit zoo uit: — „ *de man* is *STERKER* als (of dan) *de vrouw*; en *de vrouw* is „ *ZWAKKER* dan *de man*; — dat is: — „ *De man* is (in de vergelijking dier twee) *DE STERKE*, en *de vrouw* is *DIE DE ZWAKKE* is, enz.” En zoo is het ook met *or* in het Latijn, en *riços* in het Grieksch. En even zoo met den *superlativus* (bl. 42): „ *Schoonst* is het verbale van „ *schoonen* als verbum neutrum, dat is het *schoon* „ *zijn* zelf.”

Wanneer men dus zegt: de dochter is *SCHOONER* dan de moeder, en de moeder is de *VERSTANDIGSTE* van het geheele huisgezin; zou men naar zijn gevoelen inderdaad het zelfde zeggen als: — De dochter is de *SCHOONZIJNDER* (*schoonzijster*) boven

ven de moeder; en deze laatste is het VERSTANDIG ZIJN of de VERSTANDIGHEID-zelve in het huisgezin; indien, namelijk, zulk eene wijs van spreken aangenomen was.

Wat hij niet al omhaalt om dien *inval* aan den man te brengen, kan men daar breedvoeriger [dat is, *als een breedvoerig zijnder*] lezen.

Maar als wij dit nu al aannemen, zoo wordt het *duistere* zijner SPRAAKLEER in de aangehaalde plaats niets HELDERDER. Integendeel, het wordt nog ONVERKLAARBAARDER. Aan zijne *theorie* getrouw blijvende, had hij moeten zeggen: — Deze *comparativus* en *superlativus* zijn wel in hunnen oorsprong *substantiva verbalia*, maar door het gebruik zijn zij *adjectiva* geworden. Dan zou men er slechts van kunnen zeggen, dat deze gefubstantiveerde adjectiven onder de spraakkundige *vi-soenen* in zijne Spraakleer behooren; maar te zeggen: — dat zij *adjectiven* BLIJVEN, daar zij inderdaad *substantiven* door R en ST zijn, is onzin. En deze *onzin* blijft *onzin*; ook wanneer wij met hem aannemen, dat, daar wij niets dan hoedanigheden kennen, en geene zelfstandigheden; al de zoogenaamde *substantiva*, en dus ook *deze*, in den grond *adjectiva* zijn: Want, ook in dat geval, zal hij als in zijne *Verhandeling der Geslachten*, onderscheid moeten maken tusschen a) *adjectiva*, die door het aannemen van een geslacht als iets zelfstandigs voorgesteld worden, en b) *adjectiva*, die hunne bijvoegelijkheid niet afleggen, en als zoodanig *adjectiva* blijven. Van deze laatste foort nu zijn, volgens hem, toch zeker die woorden, welke in de twee graden van vergelijking de uitgangen *er* en *st* of *ste* kunnen ontvangen, om er de *bedoelde meerderheid* van de hoedanigheid, waarachter zij geplaatst zijn, door uit te drukken.

Van deze vermeerderde hoedanigheden nu te beweren: dat zij door die vermeerdering niet ophouden bijvoegelijk te zijn; dat is: dat zij bijvoegelijke naamwoorden blijven, is iets, dat elk hem toestemmen zal; doch in dien zin, voorzeker, was het

het niet noodig, ons deze algemeen erkende taalkundige waarheid, alsof er ooit aan getwijfeld ware geweest, te herinneren. Maar te zeggen: dat zij, door *er en st*, *verzelfstandigde hoedanigheden*, dat is, *adjectiva* van de eerste foort (*a*) worden, maar, desnietteenstaande, *adjectiva* van de tweede foort, (*b*) blijven, is meer dan eene spraakkundige *visioen*: het is eene spraakkundige verborgenheid, of, wil men, eene taalgeheimenis.

Of zou dit BLIJVEN hier mischien willen zeggen?
 „Schoon, in de trappen van vergelijking, de *adjectiva* van de tweede foort (*b*) in die van de eerste foort (*a*) veranderen, moet men echter niet gaan gelooven, dat zij meer *substantief* zijn dan de overige zoogenoemde *substantiven*.” Zoo dit de meening is (en er blijft wel geene andere over; de reeks der mogelijke meeningen is er, dunkt mij, mede uitgeput) dan vooral, had hij zoo *duister* niet behoeven te spreken, maar eenvoudig moeten zeggen: — In *grootER*, bij voorbeeld, wordt het *adjectivum groot* een zoogenaamd *substantief*, hetwelk, even als de andere, in den grond een *adjectief* is. — Dit zou geen *onzin* ook geene *duisterheid*, maar slechts iets overtolligs geweest zijn; dewijl bij dit zijn zonderling, gevoelen, niemand voorzeker zou gedacht hebben, dat hij, door eene andere zonderlingheid aan deze *trappen van vergelijking* nog meer zelfstandigheid zou hebben willen geven dan aan de ZELFST. NAAMW. zelven. *SCHOONER* zou dan slechts gelijk staan met *GIETER*, en *SCHOONST* of *SCHOONSTE* met *GUNST* of *GUNSTE*. Maar zou, bij voorbeeld, *grootER* dan ook van het *m.* en *grootST* van het *vr.* geslacht zijn? — Dit zegt hij niet. — Mischien schuilt hier al het geheimzinnige. Welligt heeft hij met de geslachtsbepaling geen' weg geweten. Met ze, in een' zekeren zin, tot *substantiva* te maken, die *adjectiva* blijven, behield hij een' uitweg, wanneer men hem lastig mogt vallen met de vraag: — *Cujus generis?*

Wanneer hij nu waarlijk aan die zonderlinge, ja

metaphyschachtige substantiven, die *adjectief* Blijven, geloof, en ons dit zijn *geloof*, niet, als meer andere soorten van *geloof*, op de mouw spelt; waarom wil hij dan met mij en de meeste Nederduitsch-sprekers niet *goedkooper*, als *comparativus* van *goedkoop*, zeggen? Dit woord heeft inderdaad een' zweem van een *adjectief* blijvend *substantivum*.

En dit brengt ons op een ander punt van zijne Spraakkunst, dat niet duister is.

De reden, waarom de Heer B. *goedkooper* en *goedkoopst*, afkeurt en dus ook (als hij zich zelf gelijk wilde blijven) het verbogen *goedkoop* zou moeten afkeuren, vinden wij bl. 110 enz. zijner SPRAAKLEER, dus voorgesteld: —

„Wanneer een Adjectief saamgesteld is met een ander, [moet dit zijn: *met een ander adjectief*? Dan komt het bij *goedkoop*, zelfs volgens zijn gevoel niet te pas. Of heeft hij, in 't algemeen, willen zeggen: *met een ander woord*?] 't welk een hoedanigheid van het daarmee verknochte uitdrukt; zoo spreekt het van zelfs, dat het aanhangfel van vergelijking tot dat gene behoort, waarvan men de meerderheid bedoelt. Men zegt dus in goed Hollandsch: *goedkoop*, *beterkoop*, *bestkoop*: *welgemoed*, *betergemoed*, *bestgemoed*; niet *gaedkooper*, *goedkoopst*; noch *welgemoeder*, *welgemoedst*.”

Het spijt mij, dat ik de briefwisseling, die ik over dit gefchil met den Hoogl. CRAS hield (die even zoo, maar *beteefd* en *besccheiden* redeneerde), niet bewaard heb; zij zou mij hier te pas kunnen komen. Zoo veel ik mij die herinneren kan, kwam mijn antwoord hier op neder: — *Goedkooper* en *beterkoop* zijn, beiden, goed, maar beteekenen niet volstrekt hetzelfde. Het eerste is de *comparativus* van *goedkoop*, het andere die van *goedkoop*, hetwelk in de gesproken taal, schoon zeldzamer, ook in gebruik geweest is. [Het is wel mogelijk, dat dit *goede koop* (of *goedkoop*: want zoo sprak men het

het in één woord uit) oorspronkelijk hetzelfde is als *goed t' koop*, waarvan B., bl. 112, spreekt, en dan zegt men: *beter t' koop*, enz.] deze uitdrukking kwam in die briefwisseling niet voor. — Men mag twifelen (merkte ik op) of *goedkoop* een *adjectief* is; maar *goedkoop* is het zeker, even als het *wohlfeil* der Duitschers. Het is waar, dat *goedkoop*, voor zoo veel ik weet, het eenigste Hollandische *adjectief* is, waarvan het laatste lid een zelfstandig naamwoord is; en daarom kan men zich hier niet met zoo veel kracht op de *analogie* beroepen, als men anders doen zou. Evenwel, er zijn zamengestelde *adjectieven*, waarvan het laatste lid op zich zelf even weinig in den *comparativus* kan verbogen worden, als het alleen staat; doch die dit zeer wel dulden, wanneer zij in de zamenstelling met het voorafgaande lid als *adjectieven* gebruikt worden. Onder dezen, herinner ik mij ook het *bijv.* NAAMW. *welkom* aangehaald te hebben. Men zegt toch eene *WELKOME tijding*, enz.; en zoo zegt men dan ook: *de laatste tijding was mij welkomer dan de eerste*; schoon *kom* geen *comparativus* heeft.

Wat de Heer CRAS mij daarop antwoordde, weet ik niet meer; maar ik herinner mij wel, dat ik er niet door overtuigd ben geworden; even weinig als ik geloof, dat hetgeen de Heer B. bijbrengt de Heeren SIEGENBEEK en WEILAND overtuigen zal.

En inderdaad, hetgeen hij aanvoert is van te weinig belang, om iemand (ik zeg niet) te overtuigen, maar te doen wankelen. Men zegt niet *welgemoedst*; maar men zegt ook niet *waardar* voor meer waar; en zoo zijn er ook verscheiden *participia*, die vooral wanneer zij meer als deelwoorden dan als *bijv.* naamw. gebruikt worden, geen *superlativus* of *comparativus* hebben. Evenwel, hoewel zeldzaam, men zegt *welgemoeder*, zoowel als het als *bijv.* als wanneer het als *bijv.* naamw. gebruikt wordt. Ik weet niet, waarom men niet zou kunnen zeggen: „*Heden zijt gij welgemoeder dan gisteren.*” Schoon ik toestem, dat het geene verkieslijke zegging is.

Maar waarom juist dat woord gekozen? Men zegt

zegt immers *welyarender, welgelegener*. Naar zijne *theorie* zou men dan *beter yarend*, enz. moeten zeggen; hetgeen men zeker wel doen kan, doch niet in de beteekenis van *meer welyarend*; en zoo is het ook met *beterkoop*. Het is bijna niet mogelijk, dat hij aan al die woorden, waar *goed* en *wel* niet door *beter*, maar aan het einde verbogen worden, niet zou gedacht hebben; gelijk de Heer SIEGENBEEK in zijne TAALKUNDIGE BEDENKINGEN met zeer bondige redenen ondersteld. Ook begint de Heer B. bij dit *welgemoeder*, waar hij wel ziet, dat niet veel op te steunen valt, boos te worden. „Schoon „ (vervolgt hij, bl. 111) de domheid, met de om- „ keering van alles, nu op het krediet van SIEGEN- „ BEEK heeft trachten vast te stellen, dat men (met „ de uit *Westfalen* ingeslopen mofferij,) *goedkoo-* „ *per* en *goedkoopst* zeggen en schrijven zal! Die „ in mijn tijd zich zoo iets ontvallen liet, werd „ uitgejouwd.”

Hij weet wel beter. Het was eerst in mijn' tijd, dat is zeven of acht jaren later, dat *beterkoop* in de beteekenis van *goedkoop* in de mode kwam.

Goedkoope waar, zegt hij, is ook geen beter be- wijs voor dit adjectivum, als gelijk staande met een *duidelijk te verslane reden* of *licht te doene zaak*, En zoo ook *wel te pas*, *wel ter been*, enz.

Verdiert dit eenig antwoord?

Van meer belang is mischien de volgende plaats van v. HEELU, welke hij, om zijn BETERKOOP tegen het gebruikelijker GOEDKOOPER in zijn bescherming te nemen, in het TWEEDE DEEL zijner geslachtlijst, bl. 346, aanvoert.

Hi hadt bat thus vol eenen sac

Vereegen ieghen hantepas

Ve le beteren coep dant daer was.

Hetwelk hij dus in onze tegenwoordige taal over- brengt: — „*Hij zou er i' huis een zakvol van „ tegens gereed geld gehad hebben, veel beter koop „ dan het hem hier te slaan kwam.*”

Dit

Dit mag nu iets afdoen, bij hen, die **BETERKOOP** even driftig zouden willen verwerpen, als hij tegen **GOEDKOOPER** te velde trekt; maar zekerlijk niet tegen hen, die met mij gelooven, dat beiden, mits met eenig verschil in de beteekenis dier *synonime* uitdrukkingen, goed zijn.

Eigenlijk zijn er wel drie van deze in beteekenis na aan elkander grenzende bewoordingen; te weten, *duurder*, hetwelk tegen *goedkoop*; *beterkoop*, dat tegen *duurderkoop* (beiden met tweederlei klem uitgesproken) overstaat; en een *beter koop* en een *slechter koop*, dus afgescheiden gespeld. De *eerste* slaat meer op koopwaren, de *tweede* op het koopen; terwijl de *derde* een *zelfst. naamw.* is, dat door zijn *bijv. naamw.* wordt voorafgegaan.

Dat er in het gebruik van de twee eerste bewoordingen wel eenige verwarring plaats heeft, zal na den strijd, die er over gevoerd is, en nog gevoerd wordt, niemand vreemd voorkomen.

Mischien zullen de volgende zeggingen iets kunnen bijdragen, om ons op den rechten weg te brengen.

In de zegging: — „Het zijn geen *dure*, maar *goedkoope* waren.” — zou *duurkoope* waren zeker niet goed gezegd zijn. Maar men zegt ook: — „*duurkoop*, *goedkoop!*” — om te kennen te geven, dat hetgeen men gewoonlijk voor lagen prijs koopt, meestal slecht, en **DAAROM** *duurkoop* is, of, dat hetgeen men *duur* betalen moet, naar evenredigheid van de deugzaamheid van het gekochte *goedkoop* is. Hier zou *duur* voor *duurkoop* niet deugen; want *goedkoop* kan niet *duur* zijn (dit ware eene tegenstrijdigheid) maar wel *duurkoop*, dat is, *duur* in evenredigheid van den koop. Zoo ook: „Gij hebt wel *duurder*, maar echter *beterkoop* gekocht.” Hier zou *goedkoop* eene zich wedsprekende zegging zijn. — „*Beterkoope* waren.” — zal men (immers tot nog toe) in de gemeenzame gesprekken niet aantreffen (1). Hieruit, dunkt mij, blijkt het,

(1) En te regt zegt de Heer SIEGENBEEK in zijne **TAAK. BEDENK.**, bl. 89, dat dit tegen alle *analogie* indruischt.

uitgang, ook in dit *bijzonder* geval, meer dan de taal van een land of volk, en ook, naar zijn gevoelen, meer dan de algemeene beteekenis van de Hollandfche *sch* uit. — Maar zal men dan nu ook niet langer mogen zeggen: — De *Heidelbergfche Katechismus*, anders dan in den zin van of Ks. in den trant van Heidelberg, of Ks. der taal van die stad? — En hoe zal het gaan met *ouwerwetsche* manieren, *Oostersche* en *Westerfche* Kerk, *Hemelsche ligchamen*, waardoor men toch geen ligchamen verstaat, die een aard of zweem van den Hemel hebben? en hoe met *Helsche* en *Hemelsche* magten? En, om van onze *Leydsche Akademie* niet te spreken; zal onze *Leydsche* boter, niet meer uit den omtrek van *Leyden* komen, maar er een aard, een zweem van hebben? — En zal, om te eindigen, de *Oud-Hollandfche trouw*, niet langer de goede trouw van het oude Holland, maar eene naar Oud-Holland, of het *Oud-Hollandfch* zwemende hoedanigheid zijn?

En nu 1) de *Nadrukkelyke Naamval* (DE CASUS EMPHATICUS) de *ablativus absolutus*, en wat daar verder aan vast zit!

Van dezen naamval van nadruk zegt hij in zijne *Spraakleer* zeer weinig; slechts dit: (bl. 91) — „Dus spreken zy” [de Taalleeraars, die de Latijnsche Naamvallen en de benamingen daarvan aannamen en dezen onzen eigen naamval vergaten] „nimmer van den naamval *van nadruk*, en dien „*van afgezonderdheid* of *onverbondenheid*, die „men in 't Latijn *casus emphaticus* en *casus ab-* „*solutus* zou noemen; welke, beide, zekerlijk „niet van den *algemeenen gebogen naamval* on- „derscheiden zijn in de byvorm van 't woord, „maar, by aldien men overéénkomstig de Latijn- „sche Grammatica onderscheiden wil, even zoo „wel onderscheiden hadden moeten worden en „hunnen naam hebben, als men de andere *casus* „onderscheide, en er byzondere namen aan gaf.” Die zich met dit weinige, dat hier over dezen naam-

naamval gemeld wordt, niet vergenoogen kan, moet de Verhandelingen, die daartoe betrekking hebben, in zijne N. VERSCH. niet slechts naflaan, maar met gespannen aandacht lezen en overdenken; de eerste, over de zoogenoemde **BUIGINGEN der NAAMWOORDEN** in het IIde; en de andere, over den zoogenoemden **ABLATIVUS of NOMINATIVUS ABSOLUTUS**, in het IIIde Deel.

Het zakelijke daarvan zal ik mijn' Lezers kortelijc mededeelen; eerst uit het IIde Deel.

Om het bevreemdende van de benaming, zegt hij vooraf: „Men weet echter, dat in de oude Oosterfche dialekten, de *casus emphaticus* niet vreemd is.” Voorts herinnert hij ons, dat de *emphasis* bij ons zeer gewoon is: men zegt: *Hij heeft daar JAREN gewoond. Het was EENEN van Eyck, die 't Schilderen in olyverf uitvond.* En daarop volgt een reeks van teksten uit den Staten-Bijbel: waarin, even als nog in den Vlaamschen tongval, *den, eenen, zijnen* in *nominat.* voorkomen. Die moeite had hij zich nu wel kunnen besparen. Ieder weet, dat ook in den Hollandfchen *tongval*, die *n* zoo wel in den eersten als in den vierden naamval der *mann.* zelfst. naamw. gehoord en geschreven werd.

Maar daaruit nu te besluiten tot zulk eenen naamval in onze taal, en de zaak als boven alle bedenking verheven te stellen; dit voorzeker is ieder niet gegeven. Het is toch nog al te verwonderen, zou men zeggen, dat geen onzer zusters-talen iets van dezen nadrukkelijken naamval geweten heeft; zelfs onze Vriescche buurvrouw; ook het M. G. en het A. Saksisch niet. Maar de Vlamingen zelfs, schoon zij ook *den* en *de mah* in *nom.* zeggen, gebruiken het een en ander, zondet in het eerste, den *casus emphaticus* en, in het ander, den blooten noemer op te merken; zij hebben het daarin dus vooral *niet beter gemaakt dan wij*: want hun tongval gaf er meer aanleiding toe dan de onze, waarin deze tweederlei vorm is verloren gegaan. Een Vlaamsche Spraakkunstenaar van 1713, merkt dien aangaande op: dat men *de* en *den* van elkan-

E

der

het, dat het gebruik het, sedert 40 of 50 jaren weder in zwang gekomen *beterkoop* of *beterkóop* (want men hoort het een en ander: de uitspraak, zelfs, is nog niet gevestigd) ook meer als een *BJW.* dan als een *bijj. naamw.* heeft willen invoeren.

Misfchien is men niet ver van de waarheid, wanneer men *duurderkoop* en *beterkoop* meer bepaaldelijk op de daad van *koopen*, en *duurder* en *goedkoop* als meer op de *waren* betrekkelijk, beschouwt. — Wat *beter koop* en *sechter koop* aangaat (geheel *substantive* of als *adverbiale* zeggings genomen) hier over zal wel geen geschil zijn; en zoo wordt ook *vele beteren koop*, in de aangehaalde van v. MEELU *adverbiaaliter* gebruikt.

Bij deze gelegenheid, nog iets over den *adj. uitgang sch.*, waarover B. bl. 131, maar, meer nadrukkelijk, bl. 404 handelt!

Na eerst gezegd te hebben, dat die aanhang *sch* niet de stof maar de eigenschap uitdrukt, „die men om den aard van iets noemt, gelijk onder anderen in „*Duitsch*, „*honds*, „*hoofsch*, „*kindsch*, „*hemelsch*,” — enz. bewering, welke de beteekenis van dien uitgang te veel beperkt, zegt hij in eene Noot (bl. 404): „De toevoeging van „*sch* aan een eigen-naam of ander zelfstandig naamwoord, die by de Hoogduitschers 't *adjectivum* voor een *genitivus* van dien naam gebruiken laat, „drukt by ons niet hetzelfde uit, maar alleen „een zweem of overeenkomst met hetgeen daar „eigen aan is.” Op dien grond beweert hij dat *Vaderlandsche Historie* in den zin van *Historie van het Vaderland* verkeerd is.

Men moet hem toestemmen, dat deze *sch* bij ons zeldzamer dan bij de Duitschers met den *gen.* gelijk beteekenend is; maar achter de eigennamen van Landen, Steden, en in het algemeen van Gorden, heeft deze uitgang nogtans bij ons, zoo niet altijd, ten minste dikwijls, dezelfde van den bezittelijken *genitivus* afgeleide waarde en kracht; men zegt zeer wel: de *Oostenrijksche Opmerker*, de *Pruissische Adelaar*, de *Amsterdamsche kermtis*, het

helche pijnen, aardfche woningen, en in navolging daarvan, de onderaardsche gewelven, de Zeeuwfche froomen; en hierin gaat het gebruik wel eens verder, gelijk de Heer B. onder anderen in zijne Voorrede, wanneer hij van eene Moonenfche en Sewelfche Spraakkunft, dat is toch de Spraakkunft van Moonen enz., fpreekt.

Dat hij *Filzoofifche grammatica* zegt, wil ik niet tegen hem aanvoeren: want dit kan hij verklaren door *grammatica*, waarin een *aard*, *foort*, *zweem* of *overeenkomst* met de wijshegeerte gevonden wordt; en dat is ook zoo: zijne *Spraakleer* is er niet *van*, maar zij heeft er iets *van*.

Doch in zijne Noten, gelijk wij dit al eens gezien hebben, komt hij fomtijds een weinig terug van hetgeen hij in den tekst beweerd heeft. Hier doet hij dit ook; en wel, om eene uitzondering ten zijnen voordeele in te roepen. De titel, naamelijk, van zijne *Spraakleer* ftond hem een weinig in den weg. „ In het byzonder echter (zegt hij daar, om bl. 405) drukt deze uitgang de taal van een „ Land en Volk uit — — en fubstantive genomen, „ is 't *Hollandsch* — — de taal van *Holland*.” Evenwel, met eenige bedenkelijkheid laat hij er op volgen: „ Een *Nederlandsche Spraakleer* of *Grammatica*, is ook niet vrij van alle dubbelzinnigheid; doch de natuurlijkfte en zich eerst aanbiedende zin is echter *Spraakleer van het Nederlandsch*.” *Nederlandsch*, dat is, *taal van Nederland*. Men ziet, hoe knaphandig hij zich met een pennestreck weet te redden. Bij hem is dit flechts eene kleine dubbelzinnigheid; maar *Nederlandsche Gefchiedenis* zou een *germanismus* zijn. Maar hoe zal hij het nu maken met *Siegenbeekfche aanhang* en *Fichtfche Heltoorts*? Moet dit heeten de *aanhang van het Siegenbeekfch* of der *Siegenbeekfche taal*, en de *Heltoorts van het Fichtfch* of der *Fichtfche taal*; of moet men hier denken niet aan S. of F., maar aan den *aard*, de *eigenfchap* of *zweem* en *overeenkomst* met deze twee perfonen? — Zoo niet? Dan drukt deze uit-

der onderscheidt, „als het noodig is om den *noemer* van den *wanklager* te onderscheyden. Bij voorbeeld in: *De knecht heeft den meester geslagen*, en ook *om der lichtigheit wille*.” Mischien wel heeft die Vlaamsche Spraakuntenaar bij dit woord *lichtigheit* een flauw besef van den daar tegen overgestelden *nadruk* (het meer *zware* der zeggung) gehad. Hoe dit zij; aan eenen bijzonderen naamval schijnt hij niet gedacht te hebben. De Heer B. zoo veel te meer.

Deze zelfde naamval, meent hij, dat bij ons ook strekt, om den *casus absolutus* uit te drukken (bl. 66 II. D. N. v.). „Ook behoort het” (zegt hij in eene Noot bl. 79.) „tot dezen *casus emphaticus*, wanneer de Dichter om eene meer byzondere kracht aan een adjectief te geven, de terminatie buitengewonelijk drukt, en lang, ja zelfs tot een rijmwoord maakt, als bij voorbeeld in mijne *Rotsgalmen*!”

Leven gy werdt zonde en slijk!

Sterven, gy werdt GODDELIJK!

„Een rijm, buiten dit geval even zoo ongerijmd als of men, by voorbeeld, *ik ben op Koningen rijmen deed*.”

Hoe weet hij van alles gebruik te maken, om zich over hetgeen hij in anderen wraakt te verontschuldigen, ja te bewierooken! Hoe ligt zou men de schoonheid dezer twee verzen, zonder zijne herinnering, onopgemerkt voorbij hebben kunnen gaan!

Maar nu dezen *casus emphaticus*, als *casus absolutus* beschouwd! IIIde Deel, bl. 100. Ook daartoe wordt die *naamval van nadruk* gebruikt; hetgeen plaats kan hebben als wij den *ablativus absolutus* der Latijnen willen overzetten; bij voorbeeld, in: *REGNANTE CAROLO I., intestini motus exortunt*. KONING KAREL DEN EERSTE REGEERENDE, *ontstond er eene beroerte*. Hier beslist hij tevens, bl. 106, den twist tusschen HUYDECOPER en de gebroeders VAN LEEUWAERDEN, welke in het IIte

Deel

Deel van de WERK. van de MAATSCH. der NEDERL. LETTERK. te LEYDEN, met niet weinig drift gevoerd is, waarbij hij den eerste in het gelijk stelt, zonder evenwel zijne gronden aan te nemen. Ook moest HUYDECOOPER dit geen *ablativus absolutus* genoemd hebben: want het is de *casus emphaticus*. „Zoodanig een *casus absolutus*” (zegt hij bl. 107) „is er in der daad in ons denkbeeld: want men „kan een voorwerp denken buiten alle betrekking „wat het ook zij. En is hy in den aart van ons „denken, zoo is hy in alle talen, alshoon geen „natie hem met een eigen toegepasten naam, uitdrukt.”

Deze algemeen taalkundige aanmerking, die niet slechts op den *ablat. abs.* der Latijnen, en de absolute zeggingen in andere talen, maar ook op het geheele *mechanismus* der taal toepasselijk is, verdiende alle opmerking. Hoe jammer, dat zij bij hem slechts een vonk in de duisternis is!

De Latijnen hadden voor dit *absolute* (losse) geene kunstbenoeming. Zij konden hun *nominat.* er niet voor gebruiken, die niet slechts *noemer* (maar ook *werker*) was die *in betrekking* staat; en het *absolute* moet *buiten betrekking* zijn. — Dit alles laat zich zeer goed hooren, om hetgeen men den *ABL. ABSOL.* noemt, NOCH voor een *nom.*, NOCH voor een *casus obliquus* te doen houden. En zeker is het opmerkelijk, dat de Italianen den uitgang van den *abl.* in vele woorden voor den *NOM.* bezigen. „Het is” (zegt hij bl. 109) „uit het „oud overblijffel daarvan in de steeds onbeschaafd „gebleven hoeken van Italië, dat die hedendaagsche „algemeene taal van dien gantschen streek, „welke men thands Italiaansch heet, volstandig den „ouden ablativus (niet als ablativus maar als casus „absolutus) voor 't Latijnsche woord neemt, en „dus *falso traditore*, *occasione*, enz. enz. zegt; „en, geene buiging meer kennende, zich daaraan „houdt.”

Met regt vraagt hij: — *Waarom hielden zij niet liever aan den Nominativus vast?*

Hier uit moge hij nu, en niet zonder waarschijs-
lijkheid, opmaken, dat die uitgang ook bij de oude
nog onbeschaafde Romeinen een nominativus geweest
zij, dien zij naderhand als verouderde *nominativus*
slechts voor *absolute* zeggingen gebruikten; maar
daaruit zou nog niet volgen, dat hij ook oorspron-
kelijk, en alleen, een *casus absolutus* en *emphati-
cus* geweest is; gelijk hij meent, dat ook ons *den*
zou geweest zijn.

Toen ik zijne gedachte over dit belangrijk onder-
werp, voor het eerst in het IIde Deel zijner N.
VERSCH. las, was ik geheel aandacht. Ik hoopte
hier niet slechts eenige aanmerkingen over den *ablā-
tīvus absol.* of de afgezonderdheid van een' anderen
naamval te zullen vinden, maar tevens eene uitge-
werkte Verhandeling over *alle* afgezonderde, losse,
of *absolute* zeggingen, in de talen; niet slechts zoo
als deze in de talen bestaan, maar zoo als zij daarin
zouden kunnen plaats hebben, door het donker ge-
voel (den gids van het gebruik in alle talen), dat
er, bij voorbeeld, in een' volzin, bijdenkbeelden
kunnen uitgedrukt worden, die beter en krachtiger
in dezelfde zegging opgenomen, dan afgezonderd
voorgefeld worden. Of, was het zijn oogmerk niet
hier dieper in het gebied der algemeene taalkunde te
dringen; dan mogt men toch met reden verwachten,
dat hij iets meer over het verschil zou gezegd heb-
ben, dat er, in onze taal, tusfchen den zoogenoem-
den *abl.* en *gen. absol.* bestaat. Daartoe hadden de
BIJDRAGEN van den Heer CLIGNETT hem, BIJDR.
bl. 14. aanleiding kunnen geven. Dan, ik vond,
gelijk ik reeds zeide, *een vonk in de duisternis*;
een vlugtig even fchielijk verdwenen als waargeno-
men weerlichtje, en niets meer.

TEN KATE had zeker gelijk (AENL. I. D. bl. 381.)
toen hij DIEN zoogenaamd ABL. ABS. voor een' on-
verbogen naamval hield, omdat men thans niet meer
zegt: — „*hem gestorven* — maar *hij gestorven*
zijnde verkoos men een ander” hij had slechts niet
moeten beweren, dat hetgeen thans onverbogen ge-
zegd wordt, hoe zeldzaam dan ook, oudtijds ook

on-

onverbogen voorkomt; hoewel, in dat geval, meer dan waarschijnlijk, slechts in navolging van het Latijn. Men veroordeele TEN KATE echter niet, dan na vooraf het NABERIGT VAN JUSTUS VAN LEEUWAERDEN gelezen te hebben.

De Heer B. stelt beide partijen in het ongelijk ter liefde van 'zijn' naamval van nadruk; schoon hij HUYDECOPER, bl. 106, bijvalt, wanneer deze beweert, dat deze losse naamval verbogen moet genomen worden, gelijk hij dit in andere talen, zelfs in het Fransch, zou aangetoond hebben. Dat de Italianen zulk een *abl. abs.* der Latijnen in eene verbuiging navolgen, is waar; en daarvoor is in hunne taal eene reden, welke in de onze, die niet uit het Latijn affamt, niet bestaat; maar de voorbeelden, die HUYDECOPER, ter staving van zijn gevoelen, uit het Engelsch en Fransch ontleend, zijn beneden de waardigheid van dezen grooten taalkenner. In

Charles — — — who, being HIM-SELF an excellent Poet, knew to set a just value, enz.

is' HIM-SELF slechts in den vorm een verbogen naamval, die hier echter voor een' nominativus geldt, even gelijk de Franschen hun *moi* en *lui* (eigenlijk een dativus) voor een' *nom.* gebruiken. In *Moi-même jé l'ai dit*, en *Lui-même Pa vu* zal men toch van geene *absolute* zeggingen gaan droomen. Daar zij in hunne taal, dus, in den eersten naamval geen *je-même* et *il même*, maar *moi-* en *lui-même* zeggen, spreekt het van zelf, dat zij dit ook doen, als die woorden *absolute* genomen worden; doch niet, om het *absolute* der zegging, welke van hunn' *nominativus* hier niets verschilt. Het voorbeeld, dat hij geeft

— — — Paix à mon pauvre Martin,

Mais j'avois, LUI VIVANT, *le tint d'un Cherubin.*

doet niets af: dewijl men in eene niet afgezonderde zegging den eersten naamval in dezelfde gedaante gebruiken zou, bij voorbeeld, *Lui vivant dans*

Populencę méprisait ses pauvres parens. En zoo ook: — *Moi, ne songeant à rien, j'allai lui dire une sottise.*

Van het verschil, dat er is in de wijziging van den losfen tweeden naamval, en in die van den *nom.* of *abl. absolutus*, herinner ik mij niet, iets van belang in de velerlei taalkundige werken van den Heer B. aangetroffen te hebben.

Maar nu ook, in dit verslag, genoeg van den losfen en tevens nadrukkelijken naamval; gaan wij tot het tweede punt over!

Dezen éénen naamval hebben wij dan toch!

Maar nu neemt hij ons (zoo, hij ons dezen *casus absolutus*, als zoodanig, al wil laten behouden) alle andere naamvallen af; en het is alleen om aan den nu gewoon geworden Latijnschen vorm te gemoet te komen, dat hij van de benamingen *nom. gen.* enz. nog wel gebruik wil maken. Ja zelfs de *genitiuus*, die in onze taal zulk eene groote rol speelt, en waarover wij nu 2) moeten handelen, is bij hem geen naamval. De twee uitgangen *s* en *en*, waarmede wij die buiging verrigten, zijn adjectieven; de eerste de uitgang *sch*, waarvan wij boven spraken; en waaraan hij echter, zonderling genoeg, geen eigenlijke *genitive* beteekenis wil toekennen; en de tweede de *adjectiva* uitgang *en*; als *ijzeren*, dat is, van *ijzer*, enz. (bl. 130 en 131) en 296. Ook het meervoud is een *adjectief* in *s* of *en*. De redenen daarvoor moeten wij weder in de N. VERSCHIED., IIde Deel, zoeken.

Die naamvallen hebben wij door de zendelingen der Latijnsche kerk, en al vroeger door de Romeinsche veroveringen gekregen. (bl. 26, 27.) De Zendelingen vertaalden hunne *preken* en *gebeden* uit het Kerklatijs. Oorspronkelijk hadden wij zelfs geene eigenlijke verbuiging. *Vaders bevel* (bl. 30) is *vadersch* bevel. *Gods ontfermen* is *Godsch* (dat is *goddelijk*) ontfermen. *Watersnood* is *watersche nood*. Dit schijnt, zou men zeggen, te strijden met de beteekenis, die hij in zijne Spraakleer aan *sch* gehecht heeft. Te voren kon ik mij beter vereenigen met

niet hetgeen hij daaromtrent in zijn *Verhandl. over de Geslachten*, bl. 280 en 281 gezegd had: want toen had hij dat *sub* van den GEN. doen afstammen, en zoo ook de ADJ. *gouden*, *stalen*, enz. van den ouden GEN. in EN; doch dit keert hij nu geheel om. Hij beweerde dit TOEN maar, om zich naar den tegenwoordig aangenomen stand onzer taal te schikken; maar bij nader inzien, komt nu *hemelsch* niet van *Hemels*; maar dit laatste komt van het eerste.

In de hoop, dat hij zich nog eens ooverwende, zou men hem de verbuiging der M.-G. naamwoorden en, te gelijk, die taal zelve onder het oog kunnen brengen, waar te veel regelmatigheid en overeenkomst met de Grieksche taal in voorkomt, dan dat men behoefte bevreesd te zijn, dat ook deze Mefo-Gothische Christenen zich door de Zendingen der Latijnsche kerk zullen hebben laten verleiden, om hunne zelfstandige naamwoorden naar de Latijnsche Grammatica te verbuigen, en er hunne benamingen van over te nemen. Ook heeft ULPHILAS zijne *Evangelien* niet uit het Latijn, maar uit het Grieksch vertaald. Bij welke overeenkomst van taal, echter, nog te veel verschil van taalcigen plaats heeft, om aan eene overneming van Grieksche verbuiging te gelooven; even weinig als er grond is, om dit van de Gothische conjugatiën te denken; daar beiden, wat het grammaticale der taal aangaat, de onwederfpreekbaarste kenmerken dragen, van oorspronkelijk tot de taal der Gothen te behooren.

Moge de Heer B. die taal wat beter bestuderen, en hij zal (hier houde ik mij van verzekerd) de s van onzen GEN. niet langer voor afgeleid van *sub*, maar voor den in alle oude Duitsche taaltakten gevestigden uitgang van dezen tweeden naamval grooten.

Wil hij DEN KATE niet gelooven; dan leze hij de *Evangelien* zelve. Deze s bestond waarschijnlijk ook in den tweeden naamval der adjectieven van het oudste Nederduitsch; gelijk wij er nog eenige flauwe overblijffels van over hebben in de *abvarbiale* zeggings: *droogsmonds*, *blootvoets*, *blootshoofs*, enz.

Even ongerijmd is het die *s* af te leiden van de zeggingen *Salomon zijn wijsheid*; *Salomon zijn kat*; die, gelijk hij zeer wel (N. v. III. D. bl. 176) aangemerkt heeft, *genitive* zeggingen waren, welke zelfs heden nog niet geheel verouderd zijn, in de gemeene volkstaal. Ongerijmdder evenwel dan de *zijne* is deze afleiding niet.

Van die *s*, die in de oude taal niet slechts tot den *m.* en *onz.* maar ook tot den *vr.* *gen.* behoorde, zijn dan ook nog in onze taal overgebleven *mijn moeders broeder*, *mijn dochters kind*, enz. liever evenwel niet *des* en *mijns moeders teederheid* enz.; één *s* kan het hier even goed doen als in *Keizer Karels Wetten*; schoon men die ééne *s* oudtijds ook wel achter het eerste woord plaatste, gelijk in de voorbeelden, welke *LELYVELD* aanhaalt; *ijns vaders aert*, *na 's vaders doet*. (Pr. v. Taal en Dichtk. I. de D. bl. 197.)

Maar het wordt tijd dat ik mijnen Lezers ook eenig verslag geef van zijne inzigten over den aard, de eigenheid en de vorming der zoogenoemde ongelijkvloeiende werkwoorden, waar over *TEN KATE* het eerste verstandige woord gesproken heeft; zoo dat *J. GRIMM*, die te voren, ik weet niet waarom, niet veel met hem op scheen te hebben, nog niet lang geleden van hem getuigd heeft: — „*TEN KATE hat die Ablaute zuerst in ihrer Wichtigkeit hervorgehoben, nur die Vokalunterschiede nicht streng genug, am wenigsten die der Consonanten beobachtet* (1).”

Laat ons nu eens zien wat de Heer B. over het een en ander dezer belangrijke werkwoorden in het midden brengt!

Na hetgeen er onze verdienstelijke landgenoot *TEN KATE* over gezegd heeft, is het naauwelijks noodig te zeggen, dat hij, die over deze belangrijke *verba* met

(1) Het laatste is waar. Maar wanneer schreef *TEN KATE*; en wie wist toen nog over deze vokaalverwisseling, als eene eigenschap aller Duitse taaltakken, te spreken?

met eenige bevoegdheid wil spreken, geweldig buiten den waard rekent, wanneer hij zulks meent te kunnen doen, met zich slechts aan één' der Duitfche taaltakken te hechten.

Ons *Nederduitsch*, hoe getrouw dan ook aan zijne *Goth.* grootmoeder, is hier evenwel *alleen* geen stemgerechtigde; maar het moet met die stammoeder ook zijne *Hoog-* of, liever *Opperduitsche* tweelingszuster, zijne nichten het *Zweedsch* en *Deensch*; maar ook zijne Angelfakfische moei, met de afstammelingen van deze in Vriesland en Engeland, en wie al niet van de verdere bloed- en aanverwanten, vooral ook het Frankduitsch, vlijtig raadplegen.

Te zeggen, dat wij alleén uit onzen eigen Nederduitschen *boezem* putten moeten, zoo als de Heer B. wil; is eene pralerij, die niet te pas komt, en ons bij onze naburen meer kwaad dan goed doet. *Non tali auxilio...* Om de voortreffelijkheid van onzen Nederlandschen hoofdtak te bewijzen, kunnen wij niet beter doen dan ons niet preutsch en spijtig, maar dezer grootmoeder waardig te gedragen; van welke men zegt, dat zij zich, tijdens het in het licht verschijnen, van het IIIde Deel der NIEUWE VERSCHIED. en nu weer onlangs bij het uitkomen der SPRAAKLEER van onzen Taalleeraar, in haar graf heeft omgekeerd.

En wat zegt nu de Heer B. van deze echt Gothifche werkwoorden? Gothifche voorzeker; immers zoo lang wij niet tot een hooger stamvader of stammoeder kunnen opklimmen? a.) Hij doet ze in eer' zekeren zin *te veel* eer aan, wat hunne oudheid betreft; maar *te veel* is dikwijls nog minder dan *niet genoeg*. Hij houdt, in zijne SPRAAKLEER, bl. 156, deze ongelijkvloeiende voor *oorspronkelijke*, de *gelijkvloeiende* voor afgeleide werkw.; in zijne *Verhandeling over de Geslachten* gaat hij nog verder, alwaar hij, bl. 317 en 318, beweert, dat AL onze werkwoorden oudtijds *ongelijkvloeiend* waren; terwijl de zoogenoemde *gelijkvloeiende* van lateren tijd, en niet oorspronkelijk zijn. Voorts wil hij:

E 5

b.)

b.) Dat de verandering, welke zij in den verleden (onvolmaakten) tijd ondergaan, eene verzachting of verzwakking is in den klank der vokaal, die in den tegenwoordigen tijd gehoord wordt; zie SPRAAKLEER, bl. 141, en N. VERSCH. IIde Deel, bl. 32. Dit noemt hij (bl. 33 SPR.) onwederprekelijk klaar, „ zoo men slechts de klankladder der vokalen wel stelt, en daarby den drieërlei klank van ieder vokaal wel in acht neemt, als scherpen, helderen en zachten. Of liever de twee eerste, want de laatste is onvatbaar voor eenig accent. Men mag daarby aanmerken dat de heldere vokaal beneden de naastvolgende in de rij der scherpe vokalen staat, als in

„ *ja, zē, zē, lō, nū* met de scherpe,

„ *jācht, zēg, zāch, bōf, mūd*

„ met de heldere, terwijl de *o* nog dit byzonder heeft, dat zy tweederlei gerekend wordt, als in *lof* en *dof*, *bol* (voor kloot) en *bol* als adjectief; zijnde de eerste hier tweederlei klanken een soort van middelding tusfchen *o* en *oo*, dat is: *av. Lof* klinkt tusfchen *loof* (Hoogduitsch *laub*), en *stof* in.”

Ik wil op deze hypothese vooreerst nog geene aanmerking maken, maar ieder, die op hetgeen eene klankladder in de vokaalklanken zou behooren te zijn nagedacht heeft, laten oordeelen, wat er van deze klankopvolging te maken is; en of hij tusfchen *lof* en *stof* juist dat onderscheid vernaeemt, dat B. er in meent te vinden. Doch hier over nader! — Behalve de tweederlei soort van werkwoorden, waarvan de eerste oorspronkelijk, de andere afgeleid van andere woorden, en onder beiden van welke er sommige regelmatig, andere onregelmatig zouden kunnen genoemd worden, is er nog een derde, waarvan de Schrijver, bl. 154 en volgende, spreekt. Van deze kunnen wij *c*) handelen. Zij zijn: *brenge*, *bracht*; *denke*, *dacht*; *koopen*, *kocht*. Ook *doen*, *daed*. Van deze, en men zou er nog andere kunnen bijvoegen, die de beide vormen in zich vereenigen, zegt hij niet, of zij tot de

oor.

oorspronkelijke al dan niet moeten gerekend worden.

Ik geloof, dat de Heer B. in al deze drie soorten dwaalt; en wel, omdat hij daarbij niet genoeg doorgedrongen is in den aard van de werkwoorden, waaruit zij voortspruiten; en uit welke zij in onze taal, federt lang, en al te zeer veranderd overgekomen zijn, om ze zonder vergelijking met den oudsten tak, welken wij kennen, behoorlijk te rangschikken.

a) en c) beiden, schoon naar eene verschillende regelmaat ongelijkvloeiend, zullen wij gelijkelijk kunnen behandelen.

Vooréerst, dan, kan ik het met den Schrijver niet eens worden, dat de *ongelijkvloeiende* alleen oorspronkelijk zijn, en nog minder, dat al onze werkwoorden oudtijds *ongelijkvloeiend* waren: want in welken tijd waren zij dit? Hoe komen wij aan den oorspronkelijken toestand onzer taal; of, om zijne eigene uitdrukking te bezigen, hoe komen wij aan den *boezem*, de Nederduitsche of Nederlandfche hoofdbron, waaruit wij zouden moeten putten? Waar vinden wij dien stam of hoofdtak, om het een en ander beweerde daarin aan te wijzen? En is dit niet mogelijk; wat kans is er dan, anders, om er met eenige waarschijnlijkheid naar te gissen, dan in die zeer oude moeder- of zustertaal, die, gelijk wij zien zullen, al die soorten in zich bevat, welke, voorzeker hier en daar niet weinig veranderd federt den tijd van ULPHILAS, ook in onze taal gevonden worden?

Ik geloof wel niet met den onvermoeiden navorfcher der oudste oorkonden der *Duitsche* taal, J. GRIMM, dat de hedendaagsche Germaansche talen minder edel, onzuiverder en onvolmaakter zijn dan in de dertiende eeuw, deze beneden die der achtste en negende, en deze laatste weder in eene evenredige minderheid met het Gothifche Duitsch; om eindelijk tót het besluit te komen, dat dit Gothifche der vierde en vijfde eeuw in eene nog ongunstigere vergelijking zou komen met het Duitsch, hetwelk

welk in de eerste eeuw onzer jaartelling gesproken is geworden (wanneer wij namelijk zoo hoog konden opklimmen) meenende dat de beschaving en volmaking der talen in eene omgekeerde reden staat, met de beschaving des menschelijken geslachts. Ook niet met HUYDECOOPER, dat men met opzigt op talen moet zeggen „hoe verder van den oorsprong, hoe nader bij het bederf!” — Evenwel geloof ik, dat men tot den oorsprong zoo hoog mogelijk moet opklimmen, zoo dikwijls men over het een of ander vak van *Etymologie* met eenigen grond spreken zal. En dit is inzonderheid waar, wanneer wij eenige gisfingen willen wagen omtrent de verschillende vormen onzer werkwoorden.

In dezen, toonen zich de Gothische familietrekken onzer taal bijzonder regelmatig; en men moet zijne oogen moedwillig toeknijpen, om niet te zien, dat onze Nederduitsche taal deze zelfde vormen, meer dan eenige andere harer verwanten, en ook dikwijls minder afgeweken en minder onregelmatig, dan in die, behouden heeft.

Uit dat oogpunt nu beschouwd, moeten wij onze werkwoorden niet slechts in *gelyk-* en *ongelykvloeiend* verdeelen, en wat daar niet geredelijk onder opgenomen kan worden, onder de onregelmatige plaatsen. Wij moeten ook niet van eene Nederlandsche taal gaan droomen, waarin aanvankelijk geene andere dan *ongelykvloeiende* bestonden; als of de andere werkwoorden eene jonger opgekomen soort waren met die, welke door verloop heel of half *gelykvloeiend* geworden zijn; maar wij moeten (immers, indien wij niet geheel en al in den blinde willen gissen) integendeel aannemen, dat niet alleen deze twee, maar bovendien nog andere hoofdsoorten oorspronkelijk, schoon niet even kenbaar, in onze taal bestaan hebben.

In de beschouwing en opsporing dezer soorten zal men, mits altijd de bronnen raadplegende, weldoen, J. GRIMMS *Grammatik* tot handleiding te nemen. Hij is, en het zou onverschoonlijk in hem zijn, wanneer het anders ware, veel gemeenzamer met die
doo-

doode taal geworden dan TEN KATE; die op de schouwers van niemand stond, kon zijn; vooral is de eerste belangrijk ten aanzien van de ondersorten, waarin de hoofdklassen wederom kunnen verdeeld worden; maar de verdeling zelve is (schoon niet zoo volledig in die werkwoorden) eigenaardiger en eenvoudiger bij TEN KATE, en, bovendien, ook beter geschikt, om ze met onze werkwoorden in vergelijking te brengen; en daarop komt het hier voornamelijk aan. GRIMMS verdeling in *sterke* en *zwakke* conjugatiën, spreidt bovendien een bedriegend licht over het wezenlijke verschil der *hoofdklassen*, waarom het hier vooral te doen is. Volgens die hoofdklassen nu zijn er zesderlei werkwoorden, waaronder, indien men de vierde uitzondert, al onze werkwoorden ligtelijk kunnen opgenomen worden; zonder dat het noodig is, tot verdichtingen van nergens te vinden *wortels*, gelijk die, welke wij in de SPRAAKLEER van B. en in zijne VERHAND. OVER DE GESLACHTEN, (zie onder anderen bl. 322 en volg.) aantreffen, onze toevlugt te nemen.

Tot deze *hoofdklassen*, nu, brengt onze TEN KATE wel niet even zoo veel daarmede overeenkomende werkwoorden, om ze met die der *Gothien* te vergelijken; (dit was zijn voornemen niet) maar ik twijfel er niet aan, of hij zou het gedaan hebben, wanneer hij dit onderwerp, even als B. had willen behandelen. Nu vergenoegde hij zich met aan te toonen, dat er eene veel met het verschil van *gelijk-* en *ongelijkvloeiend* in het *Gothisch* overeenkomende eenstemmigheid bestaat in al onze zusterspraken; en hield zich niet bezig met de fijnere wijzigingen van overeenkomst, die vooral in het Nederd. te vinden zijn.

Maar ook om deze te vinden, moet men aan TEN KATES verdeling, en niet aan de meer willekeurige van andere Taalkundigen vasthouden; ik zal dus deze verdeling met de meest mogelijke korthed laten vooraf gaan.

De *eerste hoofdklasse*, die even als bij ons de talrijkste is, ofschoon zij naar evenredigheid, minder tal-

talrijk dan bij ons schijnt te zijn, behelst de zogenoemde gelijkvloeiende werkwoorden; gelijk: *rahsan* (rekken) *ih rahiða* (ik rekte) *rahitþs* (gerekt) (1). *De tweede is ongelijkvloeiend*, overeenkomende met de onze, wanneer zij tweemaal van wortelklinker veranderen; gelijk: *waipþun* (werpen) *ih waip* (ik wierp) *waupþauþ* (geworpen). *De derde, ook ongelijkvloeiend*, maar alleen in den verleden tijd van vokaal veranderend; gelijk: *lisan* (lezen) *ih las* (ik las) *lisanþ* (gelezen). *De vierde* [welke de eerste, tweede, derde en vierde sterke conjugatie bij GRIMM opneemt, en bij dezen zeer nauwkeurig in hare vier wijzigingen ontwikkeld is,] wijkt geheel van de overigen af; en heeft in den verleden tijd eene Grieksche gedaante, schoot in het overige der verhuiging geheel Duitsch. Dus: *grestan* (krijten) *ih gairgot* (ik kreet) *grestanþ* (gekreten) (2). *De vijfde*, vereenigt in zich het gelijk- en ongelijkvloeiende in den verleden tijd; evenwel het ongelijkvloeiende niet altijd; maar het lijdelijk deelwoord volgt de laatste soort, gelijk: *waurhsan* (wer-

(1) Ik neem overal de beteekenis, die het meest met den wortel overeenkomt.

(2) Deze vierde hoofdsoort schijnt niet slechts een bijzondere vorm of conjugatie der werkwoorden te zijn, maar de beteekenissen der werkwoorden, die er naar vervoegd worden, schijnen ook eene bijzondere soort van *dadigheid* uit te drukken, hetwelk ik niet geloof tot nog toe door GRIMM of iemand anders opgemerkt te zijn; eene bijzonderheid, welke ten aanzien der zesde hoofdsoort zeker het geval is. Van deze vierde klasse komen drie werkwoorden voor, om de woorden *ἔκλαιον* — *ἐκοπτοντο* en *καθεύδει* van Luc. VIII: 52 te vertolken. *Gairgotun þau allat saþ saiflohun iþo, iþarud þuath, ni grestþ; unte ni gairwakt an sleþþ.* — *Zij schreiden nu allen en bejammerden haar, daarom zeide hij: schreit niet, dewijl zij niet stierf maar slaapt.* Het verdient mischien eenige opmerking, dat de woorden *waaijen, zaaijen, vermeerderen*, en meêr anderen, waarmede eene herhaalde beteekenis verknocht is, op deze wijze in het Gothisch vervoegd worden.

(werken) *waerhta* (ik werkte) *waerhtans* (gewerkt). En eindelijk de zesde klasse, waaronder ook eenige onregelmatige geplaatst zijn. Ook deze hebben te of *ta* als uitgang van den verleden tijd; gelijk: *shulan* (moeten, schuldig zijn, ons zullen) *in shal* (ik moet) *in shulda* (ik moest).

Hoe men nu bij het beschouwen der eerste klasse, die reeds in de vierde eeuw, het grootste gedeelte der werkwoorden uicmaakte, en waaronder niet weinigen zijn, die van geene substantiva en zelfs van geen andere werkwoorden afstammen, en die op vele plaatsen zeer zichtbaar ook de onzen zijn; op de gedachten kan komen, dat wij deze aanvankelijk niet zouden gehad hebben, is moeilijk te verklaren. En dat de werkwoorden van de tweede en derde klasse, meestal tot dezelfde klassen in onze taal gebragt moeten worden, is toch wel geen klein bewijs *a posteriori*, voor het gezag, dat aan deze oude taal in onze *Etymologie* moet toegekend worden. Hoe weinig schijn het ook heeft, dat wij *brenge* en *denke* van *ten* door B.'s verbeelding geschapen *bre-en* en *de-en* zouden moeten afleiden (misschien omdat hij niet het tevens *gelijk- en ongelijkvloeiende* in *bragt* en *dacht* geen weg wist; en even weinig, met het eenigzins verouderde *wracht*, hetwelk hij van een werkwoord *wrekken* wil laten afstammen) zal genoeg blijken; daar juist deze drie werkwoorden, bij de GÖTHEN van de vijfde klasse waren, gelijk TEN KATE die waarschijnlijk uit de andere gekozen en bijeengesteld heeft, om die sprekende gelijkheid te doen opmerken; te weten: *Briigan*, *Brahta*, *Brahtans* (brengen, bracht, gebracht.) *Chaghan*, *Chahra*, *Chahrans* (denken, dacht, gedacht) en het werkwoord dat wij reeds boven opgaven. Hier is dus geen verloop van eene vroegere gedaante; maar *brenge* en *denke* zou een verloop zijn, gelijk *werkte* het inderdaad is. Maar hij had zich nu eens in het hoofd gebragt, dat onze gelijkvloeiende werkwoorden niet *primitief* konden zijn, en hij zag deze drie *verba*, om de T, die hun aanhangt, voor die van de eerste klas-

klasse aan. Maar hoe nu met *gaan*, *staan*, oudtijds *gangen*, *standen*, waarvan ook het verleden, *ging*, *stond*? Volgens zijne opgevatte meening zouden dan toch deze werkwoorden, als zijnde *ongelijkvloeiend*, oorspronkelijk moeten zijn. Maar nu had hij het in zijne *theorie* der geslachten noodig (dacht hij) om de werkwoorden die *ng*, en ook sommige die *nd* in den wortel hebben, te doen afstammen van naamwoorden, welke volgens hem, oude participia zijn; en voor die participia waren werkwoorden noodig. Deze *werkwoorden* nu vindt hij in den hem alleen bekenden hoezem, dat is: hij schept ze; bij voorbeeld: *braën*, *haën*, *zën*, enz. en daarvan krijgt men het deelwoord *braing*, *haing*, *zëing*, en zoo ontvingen wij *brenge*, *hangen*, *zingen*. Maar het Gothische *standan* en *gagan* was te over bekend, om het even als *briggan*, enz. stilzwijgend voorbij te gaan. Daarom trent was nu de geheele wereld het eens, dat *stond* en *ging* niet van het zaamgetrokken *staan* en *gaan*, maar van dit *gangen* en *standen* af moest stammen. Wat nu met dezen te doen?

Ieder zou hier een oogenblik verlegen gestaan hebben; hij niet. Hij werpt dit luidschreeuwend gezag eenvoudig aan een zij; en zegt, dat men kwalijk doet, die taal enz. zoo veel gezag te geven. En zoo komt dan *soeg* ook niet van *slagen* (*slahan*) maar van *slaën*, door middel van *slaig*, enz. *deed*, komt niet van het oude *daen*, maar van *doen*, dat meent hij, eigenlijk DEGEN, DEJEN is.

Doch genoeg hiervan! Merken wij nog slechts in het voorbijgaan op, dat hij *zullen*, ik *gal*, ik *zoude*, niet van het Gothische *skulan*, ik *shal*, ik *shulda*, hetzelfde als het plat-Duitsche *ik schol*, enz. maar van *sullen* (glijden) doet afstammen; zie SPRAAKL. bl. 166. — Dit laatste is eene gissing *a priori*. Wij glijden, als ware het, in de toekomst voort; kon hij er wel bijgevoegd hebben. Bij soortgelijke woordscheppingen kan men eenigzins gissen; wat hij door het UITVLOEISEL ZIJNER ZIEL in de vorming der talen verstaat.

Van

Van de vierde klasfe is er in onze taal niets meer te vinden. Dat vele, en wel de meeste, dezer *verba* eene *frequentative* beteekenis in het Gothisch uitdrukken, heb ik boven misfchien niet geheel nutteloos aangeteekend.

En nu nog zijn *tweede* inzicht in de ongelijkvloeiende werkwoorden! Hij meent, gelijk wij zagen, dat daarin het verledene uitgedrukt wordt door de *verzuchting* of *verzwakking* van den klank. Het zou aardig opgemerkt zijn, indien men dit in al de talen, waarin zich dit spraakverschijnsel voordoet, kon aanwijzen. Maar zelfs in onze taal (afgescheiden van al hare zusters en verdere verwanten) stoot men er overal het hoofd mede. Bij hem is echter de inval vergeefflijker dan bij een' ander, die zoo iets in vollen ernst zou willen beweren: want buiten zijn gehoor voor de maat, hetwelk hij zeer fijn heeft, maar dat ook meer *takt* dan gehoor is, heeft hij weinig verplichting aan zijne ooren.

Men merkt dit reeds, wanneer hij het woord *klankladder* gebruikt voor eene aanwijzing die slechts dienen moet, om het verschil van *zacht* en *hard* (*piano forte*,) en *zwak* of *flauw*, tegen *sterk*, te doen opmerken.

Er is zeker eene klankladder in het *hoogere* en *lagere* der vokalen. In mijne *Profodia* heb ik er, naar aanleiding van FLÖRKE, (bl. 79, enz.) over gesproken. En ten aanzien van dit *hoogere* en *lagere* kan het toch alleen maar te pas komen van eene klankladder te spreken.

Maar (het woord *klankladder* daargelaten: misfchien heeft hij het verschil van het hoorbare *lange* en *korte*, en het daarmede eenigzins zamenhangende *heldere* en *doffe* der vokalen en tweeklanken bedoeld) laat ons zien, hoe ver het met hetgeen hij daarvoor houdt te brengen is! — Volgen wij hem, bl. 142.

„ De *scherpe* A wordt dus deels veranderd in *ie*,
 „ deels in *oe*. De helle A, in de wat helderer of
 „ doffer *i*, doch ook in de *doffe* o.” Ik LAAT,
 ik LIET, enz.

Dit gaat in geen opzigt door. — *aa* en *ie* zijn beide lang; maar is hier het *doffe* tegen *heldere*, of *scherpe*, of *hooge* overgefteld, gemeend; dan is het omgekeerde waar. *Ie* toch, *helderder*, maar ook *scherper* en *hooger* dan *aa*, zou dan, volgens zijn stelsel, de tegenwoordige tijd moeten zijn.

In *ik laad*, *ik loed* kan de regel, dus verstaan, doorgaan; had hij maar niet van *zachter* en *zwakker* gesproken! Maar in dien zin zullen wij het nu ook niet meer nemen. — Verder! — *Ik sta*, samengetrokken uit *ik stage* (hij denkt niet om hetgeen hij boven over *staan*, enz. gezegd heeft) *ik floeg*. — — Ook goed!

Maar in *ik wasch*, *ik wiesch*, enz. wordt de klank noch *doffer*, noch *zwakker*, noch *korter*, noch *lager*. En schoon zich de Heer B. op den wortel *waen*, zoo als hij er vele naar welgevallen scheidt, beroept; ook in dat geval zou de scherpe *ie*-klank, (die in zijn stelsel nog wel een *diphtong* is) die *a* overschreeuwen. Met *slaap* en *stiep* is het even zoo; en nog veel meer in *bak* en *biek*; en in *knarp* en *knierp*. Of houdt hij de *i*-klank, schoon hoog en scherp, voor zwak, om zijn gepiep; dan kan het met *hang* en *hing*, *vang* en *ving* ook wel gaan; beter echter in den tongval *vang* en *yong*. Doch als het met *hang* en *hing* wel is; dan moet het met *bid* en *bad*, *zit* en *zat* het omgekeerde zijn; vooral in het meervoud *baden*, *zaten*. — Met deze allerwillekeurigst bepaalde klankladder, wanneer zij daarvoor gelden moet, kan het stelsel niet boven water gehouden worden. — Met *breek*, *brak*; *speek*, *stak* zou het voortreffelijk gaan; maar *braken*, enz. maakt het weder twijfelachtig. Op *tref*, *trof*; *trek*, *trok* valt niets te zeggen; en ook met *kerf*, *korf* kan men genoeg nemen; vooral omdat de korte *o* in het *verleden* der *ongelykvloeiende* werkwoorden altijd *dof* is; maar in *word*, *wierd* overkraait het verledene weer den tegenwoordigen tijd. *Bied* en *bood* weegt elkander op. Maar met *houden* (*holden*) *hield*, zit men weer op het drooge. Bij *bind* en *bond* hoort men verdoffing.
Ja!

Ja! Maar hoe ging het toen men *band* zei? En hoe dan met het omgekeerde: *vang*, *ving*, enz. Met den overgang van *ui* in *oo* gaat het weer vlot; maar met *blijf*, *bleef* (en van deze soort is er een *legio*) zit men niet weinig verlegen; evenwel niet volgens de tegenwoordige uitspraak. Maar de reden voor de bepaling van den Heer B. zal er zeker al geweest zijn, toen men die *ij* als eene dubbele, dat is *ie* (de *i*-klank, die hij boven als verzwakt deed gelden), uitsprak. En loopt het dan niet tegen eene verzwakking van ik *lieg*, ik *loog* in? En hoe is het dan met *ik schep*, *ik schiep*?

Maar als men daarbij nu nog in aanmerking neemt het niet kleine verschil van zoo vele oude zeer verschillende tongvallen onzer taal, vooral in het uitspreken der vokalen; zonder nog te spreken van de vele zusters talen en hare dialekten, die toch op die klankregeling ook regt moeten gehad hebben, en die allen, sedert zoo vele eeuwen, aan allerlei verandering onderhevig geweest zijn; waar zal men beginnen, waar eindigen, om er die verzwakkings-oorzaak aan te toetsen?

Maar zou de Heer B. zich zelve deze tegenwerpingen niet gemaakt hebben? Zou hij zelf de zwakheid van zijn stelsel niet ingezien hebben, en zou zijn zucht om iets ongehoords te zeggen, met zijne overtuiging niet in tweestrijd geweest zijn; vooral, toen hij het voor de eerste reis op het onder zijne hand zoo geduldige papier schreef; en het evenwel niet van zijn hart verkrijgen kon, het eens geschrevene weder uit te schrappen? Ik geloof, ja; want hij wordt ook hier weder verschrikkelijk boos en netelig. Nadat hij bl. 33 D. III. zijner *N. versch.* zijne gedachten over dien verzwakten nagalm voorgesteld heeft, zegt hij:

„Zie daar den verminderden nagalm die 't geen
 „voorging vertegenwoordigt. Gebrekkige schrijf-
 „wijze, en ten laatste eene uitspraak naar de schrijf-
 „wijze (pest der talen, nu baldadig by ons inge-
 „drongen in den tijd van dwaasheid en gruwel,
 „dien wy ceuwig beklagen zullen!) mismaaft, of
 F 2 „ van

„ van elders verbasterd, hebben dit in vele woorden verduisterd, maar de algemeene regelmatigheid is toch *van achteren* kennelijk, gelijk zy „ *a priori* natuurlijk uit den aart der zake is af te leiden.”

Na deze booze luim volgt nu, bl. 34, de bovenopgegeven klankladder [misschien beter *stemkrachtmeter* of *klankzwaarteschaal*] naar aanwijzing van welke men de verzwakking, verzachting, verdooving of vermindering der *vokaal* in den onvolmaakten tijd afmeten moet.

Misschien had de *vierde klasse* der Gothische werkwoorden hem beter kunnen dienen, om dezen op zich zelve niet onaardigen inval, tegen de anders onoverkomelijke zwaarigheden, die hem in den weg staan, vol te houden. In deze *klasse* toch hoort men meestal eene ware, en meer gelijkvormige klankverflaauwing en vermindering in den verleden tijd, die door de plaatting van de verflaauwde *vokaal*, achter de scherpe, even als een naklank, zoo veel te gevoeliger wordt; bij voorbeeld: *ih fleha* (ik schrei) *fahloh* (schreide) *ih flepa* (ik slaap) *fahlep* (sliep) *ih faha* (ik vang) *fahfah* (ving) enz. Voor al, wanneer men niet met TEN KATE, wien GRIMM daarin volgt, deze *ai* voor eene bloote *e* houdt. Dit tot grond aannemende, zou de Heer B. kunnen beweren, dat die Nederlanders, die b. v. eeuwen vóór de aankomst der Batavieren, Holland bewoond hebben, geene andere dan zulke *ongelijkvloeiende* oorspronkelijke werkwoorden bezaten; eerst door de Gothen in hun taal overgenomen, en naderhand in de onze geheel verlopen. Wie toch zou hem het tegendeel kunnen bewijzen? Zelfs waren er misschien nog wel eenige verbasterde overblijffels in onze tegenwoordige Nederlandsche Spraak van aan te wijzen; bij voorbeeld: in *flikfloojen*, als waarschijnlijk afstammende van *fahloh*; *spikspelder*; zoo hoorde men in mijn' kindschen tijd nog (kon hij er met waarheid bijvoegen) *flikflak*. Deze woorden zou hij van dergelijke lang verloren *praeterita* kunnen doen afstammen. Voor *dede* (deed) was dan ook

ook raad, wanneer men het niet van het oude *da-*den wil afleiden. En wie denkt hier niet aan het *doudijnen* onzer oude bakers en minnen, het *daai-**daai*, en *taaitaai*, enz.? En (waarvan ik misschien het allereerst had moeten spreken) het *augment* thans *ge* (oudt. GAI) ook een kenmerk van het verleden, in de *participia gaigeven, gaigensd, gaigaan* en andere met *g* beginnende werkwoorden? Hij zou er dan (en waarom niet?) ook bij moeten onderstellen, dat men toen ook zei: *laileden, baibakken, zaizakt*, enz. voor alle welke voorlagen, naderhand *gai* of *ge* als algemeen *augment* van het verleden kon aangenomen zijn. Zulke gisfingen zou men, en met reden, boertig mogen vinden; (en wie zou ook zulke invallen, in ernst, aan het papier willen toevertrouwen?) offchoon zij dan ook minder ongerijmd zijn dan *zijn* nagalm van het verleden; als steunende de laatste onderstelling, ten minste, op eene bestaan hebbende tijdvorm in het oudst bekende Duitsch. Ook kan zij door geene overal wederstrevende ervaring, gelogenstraf worden, gelijk de zijne. Zijn, overigens, een aantal zijner *Etymologische* droomen in het rijk der mogelijkheid, aannemelijker dan deze, dien ik voorzeker niemand op wil dringen, omdat ik er zelf geene andere waarde aan hecht, dan die van een' losfen inval? Wil men eenigen tot voorbeeld, uit honderd anderen zijner invallen, die zeker niet hechter en sterker zijn dan de mijne? Zie daar eenige weinigen uit de breede lijst dergenen, die ik aange- teekend heb.

Oor (auris) is, bij hem, *o-er*, dat is ronder [O-achtiger] en zoo ook is *oog*, *o-ig*. *Weduwe* komt niet (evenwel dit zegt hij met minder zelfvertrouwen) van *vidua*, maar van *wijf*, en *wijf* misschien wel van *oeuf* (een *ei*). Ook dit laatste geeft hij maar in bedenking. *Dochter*, het Gothische *daughtez*, het Grieksche *θυγατρει* (in welke beide talen men, gelijk het mij dunkt, naar den oorsprong zou moeten zoeken) is bij hem *kinderteelster*, van het *thema* DO-EN, maken, vormen; en ook DOCHTE

schijnt hem toe, baarmoeder te zijn. Zoo ik mij niet bedrieg, denkt hij, op eene andere plaats, ook aan eene *tochtige* koe. *Schelm* en *Schelling* is het zelfde woord, beiden van *schellen*, gerucht maken. Het laatste laat zich eenigzins plooijen. Evenwel, daar het hetzelfde als het Engelsche woord *shilling* is, zou ik met BAILEY eer gelooven, dat het van het Angelsakfisch *scyld* (schild) kwam. *Venster* komt niet van *fenestra* en dit van *qamrodas*; maar het is *vindster* (gewaarwoordster, zienster). Doch van deze en foortgelijke afleidingen mischien bij eene andere gelegenheid! —

OVER DE GESLACHTEN DER ZELESTANDIGE NAAMWOORDEN.

Wanneer men in eene bijzondere Spraakkunst, dat is, in de Spraakkunst van deze of gene taal, over de geslachten der Z. N. handelt, is het genoeg de regelen, welke daartoe betrekking hebben van het, daarin heerschende gebruik af te leiden; en vindt men dan, in dat gebruik, algemeenheden, welke in alle, of bijna alle woorden van dezelve foort voorkomen, zoo trekt men er voorschriften af, welke men algemeene regelen noemt. Zijn er bij deze laatste eenige bijzonderheden waar te nemen, die als afwijkingen moeten aangemerkt worden; dan worden daar weder *bijzondere regelen* van afgetrokken; of men brengt die bijzonderheden, wanneer zij onder geene kennelijke regelmaat kunnen opgenomen worden, onder de uitzonderingen, hetzij van de *algemeene* of van de *bijzondere* regels.

Kan daarbij dan nog, bovendien, eene in het oog loopende reden, of een ondersteld rigtinoer, waarnaar zich het gebruik geregeld heeft, opgegeven worden; des te beter: want daardoor verkrijgt de taal, en de daarvan afgeleide Spraakkunst, meer van dat gelijkvormige, hetwelk men *taalanalogie* noemt.

En vinden, eindelijk, de Spraakkunstenars of Taalopbouwers, door deze nasporingen, een' wegwijzer om de onregelmatige afwijkingen tot deze
ana-

analogie over te brengen, of terug te leiden; zonder evenwel al te sterk tegen een ingeworteld gebruik in te druifchen; dan kunnen zij, (wie twijfelt er aan?) de *analogie* hunner taal tot eenen hooger trap van volmaaktheid brengen.

In deze opzigten is het met de geslachten als met alle andere taaleigenheden.

Geheel anders is het, wanneer men over de spraakkundige regels, en dus ook over die van de geslachten der Z. N. handelt, uit een hooger standpunt beschouwt; en niet vraagt: wat het gebruik in deze of gene taal onder de algemeene of bijzondere regels, of onder de uitzonderingen of afwijkingen in beiden ingevoerd heeft? maar wat, onafhankelijk van dat gebruik, als hoogste *analogie*, of algemeen beginsel, in alle mogelijke talen voorziet, en van welk beginsel wij ook in alle talen, in de eene meer in de andere minder, de uitvloeiels, als zoo vele *disjecti membra poëtae* aantreffen?

In dit laatste geval, wil men, onder meer andere zaken, de reden weten, waarom er in de talen voor geslachtelooze voorwerpen — ja zelfs voor bloote voorstellingen en afgetrokken denkbeelden — geslachten aangenomen zijn. En dan vraagt men natuurlijk: — wat wij met geslacht (kunne) te doen hebben, in woorden, welker beteekenis niets met het onderscheid van *mannelijk* of *vrouwelijk* gemeens heeft? Dit laatste, nu, kan ons het gebruik, noch in eene, noch in vele, noch in alle talen leeren.

Als dáárvoor eenige reden bestaat, moeten wij die opsporen in het begrip, hetwelk wij van TAAL, in het algemeen, en van hare eigenaardige bewerktuiging, van de symbolische beteekenis der rede-deelen, en van die der Z. N., in het bijzonder, hebben. En dan voorzeker behoeven wij niet zeer diep in *dit uitvloeiels* der menschelijke ziel te dringen, om te zien, dat hetgeen aanleiding tot het verschil van *seks*, ook in geslachtelooze voor- en onderwerpen gegeven heeft, in de bediening moet gezocht worden, welke de *substantiva* in de taal, en meer bij-

zonder in den eersten der drie termen eener spraakkundige voorstelling (dat is, wanneer zij als het *onderwerp der rede*, of de werker van het werkwoord gebruikt worden) uitoefenen.

In deze laatste betrekking, nu, komen zij als een *HJ*, of een *ZIJ*, of een *HET* voor, dat is, als een *derde persoon*; om het even of die spraakkundige werkers *personen, zaken, daden*, afgetrokken denkbeelden, of wat ook anders zijn. Of ik zeg: — *De man verplettert den steen*; of: *De steen verplettert den man*; zoo wel in de eerste als in de tweede voorstelling komt de eerste term (de werker) als persoon voor. In de eerste is *man* waarlijk een persoon (een *HJ*); in de tweede stel ik mij den *steen*, offchoon geen persoon, echter naar het algemeen *mechanismus* der taal als persoon voor; en van daar de geslachten, die zich natuurlijk met het denkbeeld van persoon verbinden; onverfchillig, of het woord, dat is, het teeken waarvan ik mij be- dien, werkelijk een persoon aanduidt, of dat ik het mij als persoon voorstel. *Werker, daad, en bewerkte*, of *gewrochte*, of oók wel *zinde* of *wordende zaak*, zijn de telkens herhaalde *hieroglyphe* aller in spraakkundige voorstellingen zich uitende talen. Dieper behoeven wij in de wijsbegeerte der taal niet door te dringen, om rekenschap van dit taalverschijnsel te geven. Dit cenmaal ingezien hebbende, zal men het geslacht van elk dezer werkers het regelmatigst bepaald zien, wanneer wij aan de woorden een *M.* of *VR.* geslacht toegekend vinden, naar mate de derde persoon, dien wij ons daarbij voorstellen, ons in deze zijne perfoonsverbeelding, of meer als zelfdadig, of meer als lijdelijk voor de verbeelding gesteld wordt. In de talen, waarin bovendien nog een *noch* dadig, *noch* lijdelijk, maar zakelijk, d. i. louter voorwerpelijk zoogenoemd geslacht plaats heeft, vindt men geslachtlooze naamwoorden, welke, volgens deze aangenomen gedachteleiding, *noch M.* of *dadig, noch VR.* of *lijdelijk*, maar als iets dat voortgebracht is (niet *BRwerkt*, maar *GEWrocht*) voorkomen; en dit is

is bij ons zeer kennelijk uitgedrukt door HET *kind*, HET *kalf*, HET *lam*, enz. zoo ook in HET *gewrocht*, *geraas*, *gespook* en andere naar *participia passiva* zweemende naamwoorden. Bij alle volkeren, en dus ook in alle talen, heeft dit niet op dezelfde wijze plaats gehad. Dit zien wij aan de gedaante sommiger woorden, die offchoon zij geen M. of VR. persoon, maar eene geslachtelooze zaak beteekenen, echter eene mannelijke of vrouwelijke persoonsverbeelding, of wel eene zakelijke of voortgebragte persoonlijkheid uitdrukken; ten blyke dat men bij de eerste invoering van zulk een woord, er buiten de *zakelijke*, nog eene, hetzij zelfdadige of lijdelijke, of voortgebragte *symbolische* beteekenis aan heeft willen geven; gelijk wij in ons verslag dikwijls gelegenheid zullen hebben aan te toonen.

Dat ook deze verklaring den Heer B. voor den geest gezweefd heeft, mogen wij uit hetgeen volgen zal opmaken. Jammer is het slechts, dat hij tot dit zeer bevattelijke standpunt, schoon het hem in de verte voor de oogen schemerde, niet opgeklommen is, en die schemering te meermalen geheel uit het oog verloren heeft, om zich in bespiegelingen te verdiepen, die noch in eene algemeene, noch in een bijzondere Spraakkunst, en het allerminst in de *theorie* der geslachten eener bijzondere taal te pas komen.

In zijne SPRAAKLEER zelve staat hij beneden het aangewezen peil; in zijne VERHANDELING OVER DE GESLACHTEN dikwijls, wel niet te hoog, maar buiten het verband van zijn onderwerp. Beginnen wij met hetgeen hij er in zijne Spraakkunst van zegt:

„ Behalven dat het geslacht (zegt hij daar, bl. 83)
 „ aan het woord eigen en innig aanhangende, ja
 „ daarvan onafscheidelijk is, terwijl in het tegendeel
 „ de buiging slechts eene toevalligheid aan het woord
 „ is, zoo dient ook uit dezen hoofde de Leer van
 „ het geslacht aan dien der Buiging voor te gaan.”

Hier begint het verkeerde inzicht, dat hem ook in zijne VERHANDELING misleid heeft; en waarnaar hij grootendels zijne *theorie*, en hare toepassing

op de Nederduitſche *ſubſtantiva*, heeft trachten te plooijen.

Het geſlacht, toch, is niet innig aan het woord, *als zoodanig*, eigen; maar het woord heeft *dit* of *dat* geſlacht, omdat het naamw. den perſoon of de zaak, die er door aangeduid wordt, hetzij dan door de innerlijke beteekenis, hetzij door de vorming van het woord, aan de verbeelding als eenen mannelijken of vrouwelijken perſoon (een *doener* of *doenſter*) voorſtelt. Het is waar; deze tweederlei aanwijzingen van het geſlacht neemt de Heer B. ook aan (ten minſte ſomtjids); met dit verſchil echter, dat hij, *en* in zijne SPRAAKLEER *en* in zijne VERH., de beteekenis van het woord aan de vorming van het woord onderwerpt, in plaats van in deze vorming, bij voorbeeld in de uitgangen ER, EL, AAR, enz., deze uitgangen aan de voorgestelde beteekenis te onderwerpen.

„ De grond der Geſlachten (vervolgt hij) is echter tweederlei: want een geſlacht kan ook door toepaſſing aan een woord gegeven worden, zoo wel als uit zijn wezen, dat uit de vorming of wording-zelve voortvloeit, ontsproten zijn. En dit maakt derhalve eene hoofdverdeeling van *eigen Geſlacht* en *Geſlacht uit toepaſſing*.”

Dit tweederlei geſlacht is er; — maar in eene omgekeerde rede. Het *eigen geſlacht*, is het geſlacht of van den perſoon (man of vrouw) of van de zaak als een *bedrijvende* of *lijdende* werker voorgesteld; en het *geſlacht door toepaſſing* heeft dan plaats, wanneer een naamw., zonder dat dezelfs innige beteekenis er aanleiding toe geeft, in eene vorming voorkomt, die gewoonlijk aan naamwoorden van een ander geſlacht eigen zijn; wanneer, bij voorbeeld, het *ſubſtantivum* door het gebruik, een geſlacht verkrijgt, hetwelk het volgens zijn innige beteekenis niet zou behooren te hebben. Met andere woorden zou men kunnen zeggen: dat, in dat geval, het geſlacht der perſonen of zaken, enz. welke gewoonlijk door die vorming aangewezen worden, op het woord toegepaſt wordt. Zoo behooren

ren

En de woorden *man*, *vrouw*, enz. tot het geslacht *hunner* innige beteekenis, en de vorming dezer woorden wijst ons naar geen ander geslacht dan dat, hetwelk de beteekenis er aan geeft. *Baker* en *kamnier* zijn, even zoo, *vr.*, wegens hunne innige beteekenis; doch in deze woorden wijst de uitgang naar het *m. g.*; maar *snuiter*, *gicter*, *kurkrekker*, *kandelaar*, *eyenaar* zijn mannelijk; doch zij zijn *dit* niet uit hoofde der beteekenis, maar om de vorming dezer woorden, welke die werktuigen, in onze taal, aan de verbeelding voorstelt, niet als lijdelijke zaken, maar als mannelijke personen; en de beteekenis, waarnaar deze uitgang heenwijst, wordt daarin op de inwendige beteekenis van het woord toegepast en overgebracht. Gelijk, namelijk, *er* en *aar* in *arbeider*, *bakker*, *redder*, *dienaar*, *wandelaar*, enz. mannelijke personen aanduiden, zoo worden ook de namen der werktuigen, enz. welke die uitgangen doen hooren, als *hijen*, en niet als *zijen* of *hetten* beschouwd. Hetgeen B. toepassing noemt (namelijk het eigenlijk persoonlijke der *subst.*) is het beginsel, waaraan ook, hetgeen hij *het innig woordaanhangende* noemt, ondergeschikt is. Zoo dat dit *tweederlei* in den grond maar *één is*.

Het is wel mogelijk, dat de Heer B. door eene al te ver gedreven uitbreiding van de meening van *KLUIT*, in de Voorrede van den zesden druk van *HOOGSTRATENS Lijst der Zelfstandige Naamwoorden*, op dit *hysteron proteron* gekomen is: *KLUIT* zegt daar (bl. xviii): „Deze allen (te weten; de *m.*, *vr.*, *onz.* *gelijkslachtige*, *gemeenslachtige* *z. n.*) „worden gekend en onderscheiden, of door „hunne inwendige gesteldheid en beteekenis, of „door hunne uiterlijke aandoeningen en afleidingen, „en wel, vooral, door hunne bijkomende voorzetsels, of achtervoegfels.”

Men zou, dit gevoelen omhelzende, te ver gaan, wanneer men de vorming des woords, het zij dan door afleiding, of voorzetsel, of gelijk in vele woorden door den uitgang, als voornaamsten en eersten grond der geslachten, in alle of eenige talen, wilde aan-

aannemen; in tegendeel, de meeste woorden hebben dezen of genen uitgang, omdat hunne innerlijke beteekenis *dit* of *dat* geslacht, bij voorbeeld, het bedrijvende of lijdende voorstelt. En dit zoo zijnde, zal ook het aangenomen beginsel van den Heer B. dikwijls genoegzaam zijn, ter geslachtsbepaling; schoon het aan minder uitzonderingen zou onderworpen geweest zijn, wanneer hij de innerlijke beteekenis op den voorgrond gesteld, en deze tevens als algemeenen regel der woordvorming aangenomen had.

Om dit nog duidelijker aan te toonen, zal het beter zijn, zijn beginsel niet uit zijne Spraakleer, maar uit zijne Verhandeling over de geslachten in al zijn kracht op te maken.

Nadat hij in die VERH. (bl. 24 en 25, 2den druk) beweerd had, dat de grond van het geslacht niet in het voorwerp, dat er door aangeduid wordt, maar in de gedaante van het woord moet gezocht worden; schoon somtijds het geslacht van het voorwerp op het woord is *overgevloed*; nadat hij zelfs het *zintuigelijk schildersij van het voorwerp zelf* (zoo als hij zich uitdrukt), als tot het geslacht des woords, als zoodanig, niets toebrengende, beschouwd had; geeft hij bl. 45, dan ook zijn beginsel dus op: — „ Het behoeft geene betooging, dat „ het denkbeeld van 't verschil des Geslachts, „ gemeen in de levende en groeiende wereld, ons „ zoo natuurlijk is, dat wy het tot alles t'huis „ brengen wat we als iets zelfstandigs beschouwen. „ En het is lang voor mij opgemerkt, dat het wer- „ kende, het uitgevende, het uitstortende, het uit- „ werkende, het ondersteunende ons een denkbeeld „ van mannelijk; het lijdende daar tegen, het ont- „ fangende, het besluitende, het afhankelijke, van „ Vrouwelijk, geeft. Dit is zoo waar, dat men 't „ op volstrekt geslachtlooze voorwerpen toepast.”

Hier was hij op den goeden weg; hij had, om zich geheel voor dwalen te hoeden, er nog maar moeten bijvoegen: — Ja wel zoo, dat de woorden een geslacht verkregen, niet slechts om personen maar ook om zaken in persoonsverbeelding voor te stel-

stel-

stellen. — Maar dit laatste, hoe natuurlijk ook, wil hij niet. En waarom niet? Om dat de woorden de voorwerpen zelven niet zijn, „ maar zaken van „ de voorwerpen, die zy aanduiden moeten, geheel „ onderscheiden, en wier hoedanigheden niet van „ voorwerpen, maar van haar eigen wijze van zijn „ afhangen.”

Op dezen éénen grond (want hij geeft er geenen anderen op) moet nu het geslacht van het woord in zijne vorming, en alleen in zijne vorming, gezocht worden; en het is naar zijn begrip alleen in die enkele gevallen, waarin het geslacht van het voorwerp het geslacht van het woord omverftoot, dat het eerstgenoemde beginsel zich doet gelden.

Doch, zien wij hoe hij dit zijn beginsel, hetwelk, omdat het aan het eigenlijke beginsel ondergeschikt is, dikwijls even goed doel treft, in de talen, en bijzonder in onze taal aanwijst.

De substantiven in R en L zijn mannelijk (bl. 50). Waarom? Zie hier de reken met zijn eigen woorden: — „ De daarin als vastzittende Zelfstandigheid, het op zich-zelf staande, dat er in besloten „ ligt, geeft hun 't Mannelijk Geslacht, als zijnde „ zelf eene dadelijkheid.” Wat is dit nu anders dan te zeggen: — Die L en R drukken een' zelfdadigen werker uit, en omdat zij dit doen, zijn zij mannelijk. Ten laatste zijn zij dan toch M., om dat de uitgangen *er*, *el* en zoo ook *aar* en *aard*, in onze taal, de *substantiva*, waarachter zij gehoord worden als zelfdadige werkers aan de verbeelding voorstellen; en, dus, moet men, wanneer men naar het beginsel zoekt, niet bij den uitgang blijven staan, maar opklimmen tot de beteekenis, welke dezen uitgangen aanhangt.

Wij zijn den S., alhoewel hij niet tot het eerste beginsel opklimt, om het bepalen der geslachten naar aanwijzing der vorming van de Z. N., eenigen dank verschuldigd: want hoezeer wij het meeste van hetgeen hij van de M., VR. en ONZ. uitgangen zegt, voor zoo ver het tót het bepalen der geslachten noodig is, bij TEN KATE (in zijne AENLEIDING, enz.

I. Deel, van bl. 396 tot 468 en II. D. van bl. 64 tot 75 en elders) kunnen vinden, dringt hij somtijds dieper dan zijn voorganger in de ontbinding dezer *terminatiën*. Ik zou zelfs van den lof, welken hij daardoor verdiend heeft, niets afdingen, en het vrij onverschillig rekenen, of hij het eerste beginsel der geslachten in de talen gemist had; wanneer dit mistasten niet tevens de oorzaak was van zijn mistasten in de bepaling der geslachten zelve van fommige z. n.

Eenige voorbeelden slechts!

Zoo zegt hij, bij voorbeeld, zeer wel, na TEN KATE, die dit eene eeuw vóór hem opgemerkt heeft, dat EL, het werktuig, het middel, uitdrukt, waardoor men werkt (bl. 44). En dat het, om die reden even als *er*, *aar* en *aard* (bij hem *aart*, *ert*) een teeken van het M. G. is, is vrij duidelijk. Zoo zijn dan ook die woorden meestal van het zelfdadige, of M. geslacht, wanneer de innige beteekenis van het woord met dien uitgang niet in strijd is. Waar dit laatste plaats heeft, ziet men zeer dikwijls, dat de woordvorm voor de beteekenis van het woord wijkt, gelijk in *kwezel*, *zuivel*, *dadel*, *ker-vel*, enz. Dat B. tegen het aangenomen gebruik aan, fommigé dezer woorden op zijn eigen gezag, en tegen het gevoelen van KLUIT, met wien hij, en niet zonder reden, zeer hoog loopt, voor M. houdt, en door allerhande kunstgrepen naar zijn aangenomen *hypothese* dwingt, kan tegen het gevestigd gebruik niets uitwerken, en bewijst slechts, dat zijne theorie juist daar te kort schiet, waar men haar ter bepaling dezer afwijkende woorden het meest behoeven zou. *Trommel*, *schoffel*, *toffel*, enz. hoezeer, de twee eersten, buiten den uitgang, nog bovendien werktuigen, en middelen, tot zelfdadigheid ingerigt, zijn VR.; — en van dezen en anderen zou men misschien mogen zeggen: zij volgen het beginsel, tot hetwelke hij niet opklimt: want werktuigen, op zich zelf genomen, drukken geene *eigen* maar lijdelijke dadigheid uit. Zij zijn ook, daarom misschien, wanneer hun de persoonverbeeldende *er* of *el* niet aan-

aanhangt, zelfs wanneer zij voor wortelgrepen van een werkwoord zouden kunnen gelden, meestal vr., gelijk *boor, zaag, schaaf, schaal, hark*, enz. Het moet ons derhalve niet verwonderen, dat ook sommige op *el* uitgaande nactien van werktuigen het geslacht aannemen, dat mischien vele dezer woorden zonder verloop zouden hebben, zonder het bijkomende denkbeeld van hunne bijzondere gelichtheid om zich door persoonsverbeelding als eigendadige werkers voor te stellen. Hetzelfde kan men zeggen van de z. n., die door de wortelgreep van een werkwoord gevormd worden. Deze doen zich in die talen, waarin deze woordvorming eigen is, als de zelfwerkende daad voor van het werkwoord, waarvan zij afgeleid zijn; en het is dus zeer natuurlijk, dat zoo wel de eigen beteekenis van het voorwerp, als de bijbeteekenis, welke de woordvorming er aan geeft, die woorden m. doet zijn, wanneer namelijk het *substantivum* van de onbepaalde wijze des werkwoords afgeleid is; gelijk: *loop, stoot, handel, wandel, ontvang, indruk*, enz: enz. Maar hoe veel uitzonderingen zijn hier niet wêr; vooral wanneer het substantivum niet van het werkwoord, maar dit laatste van het eerste afgeleid is; hetwelk dikwijls moeilijk is te bepalen, wanneer men niet meesterlijk beslissen wil! Zoo is het ook met de vr. z. n., die van den onvolmaakten tijd, zoo wel van gelijkvloeiende als ongelijkvloeiende werkwoorden afstammen, hetwelk ook door TEN KATE, 1ste D. bl. 404, en na hem door vele anderen opgemerkt is. Het verledene geeft iets lijdelijks, een ondergaan hebben te kennen; het is dus niet onnatuurlijk, dat het denkbeeld van dit lijdelijke het *subst.*, dat er van gevormd wordt, aanhangende, der verbeelding als een' vr. werker voorstelt. —

Maar, hier vooral, zijn de uitzonderingen niet zeldzaam; telkens wanneer de beteekenis van het woord, iets dadigs voorstelt. En, inderdaad, hier ontvalt ons het beginsel der woordvorming te dikwijls, om het als algemeenen regel aan te nemen; ja het gebeurt niet zelden, dat hetzelfde naamwoord

M.

M. of VR. is, naar dat de inwendige beteekenis het *bewerkende* of *het bewerkte* voorstelt, terwijl andere omdat zij nooit het bewerkte voorstellen, altijd M. zijn; gelijk in de woorden, welke TEN KATE aldaar opgeeft. Hier mag men nu aan het verloop der geslachten denken; maar dit verloop is meestal toe te schrijven aan het donker gevoel, waardoor het gebruik geleid wordt, en waardoor men werktuigelijk een woord M. of VR. neemt, naar mate het in zijne beteekenis of meer naar het begrip van het bewerkende, of wel naar dat van het bewerkte overhelt. Zoo houdt dan ook KLUIT, *dienst* voor een M. naamwoord; en, ik geloof terecht: want schoon het, in zijn' oorsprong, even als *verdiensfe* VR. geweest moge zijn; denkt men, thans, bij dat woord niet aan het *bediening* ondergaande, maar aan de eigen daad van dienen. Ik zie derhalve geene reden, waarom sommigen op het gezag van B. *dienst* thans onder de VR. naamwoorden gaan tellen. De Amsterdammers, die meestal de N in de uitspraak onderdrukken, doen het bij dit woord zelden; bij voorbeeld, in *hij pruttelt tegen den dienst*, enz. wordt die N bij hen zelfs met een zekeren nadruk gehoord. Ware *dienst* VR., dan zou men ook *ter dienst* in plaats van *ten dienst* mogen zeggen; dit echter doet de Heer B. nergens, voor zoo veel ik mij herinneren kan. Bl. 6 der *Voorrede* zijner geslachtslijst, is het *ten dienst staande*; en in zijne *Aanmerkingen op Hs. proeve van Taal- en Dichtkunde*, bl. 94, *my ten dienstfe*.

Ook van deze woorden kan men zeggen: — Zij zijn niet VR. omdat zij van den verleden tijd afstammen, maar het gebruik, of liever, eene vroegere taalvorming, deed ze daarvan afstammen, omdat de meeste dezer woorden eene lijdelijke (bewerkte) beteekenis hebben. En het is waarschijnlijk, dat vele dezer *verbalia* M. geworden zijn, federt hunne lijdelijke in eene dadige beteekenis veranderde. *Verdiensfe* bleef -vrouwelijk, even als *gunst*, *kunst*, enz. omdat wij bij dat woord denken, aan hetgeen iemand verdiend heeft; het is het verledene, dat ons iets

iets voorstelt, niet als *GEwrocht*, *GEwerkt*, *voortgebragt*, maar als *BEwerkt*, en als den persoon, waaraan zij toegekend wordt, *aanhangende*. Dit is thans de voornaamste beteekenis van het woord *verdiensfe*. Het had ONZ. kunnen zijn, als bij de Duitschers, wanneer men het meer als *het verdiende loon* beschouwd had; in welk geval het waarschijnlijk zijne *vr. e* zou verloren hebben, om, gelijk de meeste onzijdige woorden, die met een onafscheidbaar voorzetsel beginnen, met eenen verbaaluitgang zonder *e* te eindigen; gelijk: *verband*, *ontzag*, *genot*, *verbod*, *vernuft*, enz. Deze laatste woorden stellen ons meer het *GEwerkte* (*GEwrochte*) dan het *BEwerkte* (invloed ondergaan hebbende) voor; twee wijzigingen, door TEN KATE, Iste Deel, bl. 404, niet genoeg onderscheiden; en daarin door KLUIT, (VOORR. §. 40) te onbedacht nagevolgd; hetwelk den Heer B. waarschijnlijk ook op den dwaalweg gebragt heeft in de bepaling van het onzijdige. Er is tweederlei *lijdelijk*, het *GEwerkte* (*GEwrochte*) en *BEwerkte*; het eerste *onzijdig*; het tweede *vrouwelijk-lijdelijk*.

En dit *BEwerkte* brengt ons nu tot die woorden, die door den aard hunner in dien zin *lijdelijke* persoonsverbeelding, doch, volgens B., door het innige aanhangende des woords, van het *vr. gest.* zijn.

Om hetgeen hij daarvan zegt, wel te verstaan, moeten wij ons herinneren, dat er volgens hem geene eigenlijke *substantiven* zijn, omdat wij niets dan hoedanigheden kennen, bij welke het zelfstandige slechts eene *abstractie* van het verstand is, VERH. bl. 32, 33; en daarom zijn dan, meent hij, onze *substantiva* in den grond *adjectiva*; schoon dit *hoedanige* der zoogenaamde substantiven, ook als *verbum* voorkomen kan.

Hier is hij bijzonder duister. De Lezer moge oordeelen of in dit duistere welligt iets dieps of scherpzinnigs te vinden zij. Ik zal zijne eigen woorden (bl. 33) opgeven: — „Maar die HOEDANIGHEDEN kunnen op tweederlei wijze begrepen worden: op zich-zelve (*in abstracto*), en, als

„ bestaande in het voorwerp waar wy ze in waarnemen. In het eerste geval, maken wy ze in ons verstand tot zelfstandigheden. In 't laatste geval blijven het hoedanigheden, die een zelfstandigheid noodig hebben, waar zy als in rusten. En in dit geval heeft wederom tweederlei wijs van beschouwing plaats: of wy stellen ze in de zaak als daaraan verknocht; of wy stellen ze niet zoo zeer in de zaak, als wel in het *bestaan* der zaak: dat is, met andere woorden, of wy merken ze aan als eene wijziging van de zaak, of als een wijziging van haar bestaan. By voorbeeld: als ik zeg, *een ZWART paard*, of het *paard* is *ZWART*, zoo is *ZWART* in mijn denkbeeld een hoedanigheid van het paard; maar zeg ik, *het paard* *LOOPT*, zoo denk ik het *LOOPEN* niet als een hoedanigheid van het paard, maar als eene (voorbygaande) wijziging van zijn bestaan. Deze onderscheiding schijnt sijn, ook loopen somwijlen deze beide wijzen van beschouwen in 't zelfde uit: echter is zy wezendlijk, en zy houdt het ware onderscheidend kenmerk in tusschen 't *adjectivum* en 't *verbum*.”

Het sijne dezer onderscheiding daar gelaten, zie ik niet wat wij er mede noodig hebben, wanneer wij ter onderscheiding van de geslachten der woorden, *als zoodanig*, niets met de innerlijke beteekenis, maar slechts met de woordvorming te maken hebben. Men zou hem dus mogen vragen: — Waarom wijst gij ons naar de inwendige beteekenis des woords heen, wanneer, naar uwe onderstelling, de woordvorming over het geslacht beslist? Doch voor het *vr. GESL.*, waar hij de *adjectiva* hunne natuur van *hoedanigheid* niet laat afleggen, kwam de innerlijke beteekenis hem eenigzins te stade.

Gelijk de wortelgreep van een werkwoord, en zoo ook de achter die greep geplaatste uitgangen *er, el,* enz. het mannelijk geslacht, in die vorming aanwijzen, zoo geven ons, meent hij, de *adjectiva* en de *participia*, die hunne duiding in het zelfstandige behouden, het *vr.* te kennen. „ Van ouds her
zija

„zijn de adjectiven; als substantiven gebruikt, „vrouwelijk.” Zoo is het met *de oude*, *de breedte*, *de hoogte*, waarvoor men thans zegt: *de oudte*, *de breedte*; *de hoogte*; en „is dit zoo met de „Adjectiven, 't moet even zoo zijn met de participien, als welke ware adjectiven zijn.”

Ieder zou meenen, dat ten minste de *participia activa* daarvan moesten uitgezonderd zijn; eensdeels om het *verbale* werkende, hetwelke er door uitgedrukt wordt; maar ook om het gebruik, hetwelk dien uitgang *nd* der *Z. N.* uit de oude taal tot ons gekomen, vooral bezigt om werkende personen uit te drukken. Dan om deze tegenwerping uit den weg te ruimen, zegt hij er het volgende van: (VERH. bl. 55) „In 't activum vinden wy ze „van ouds uitgaande op *AND* of *END*; maar deze „verzelfstandigde Participien zijn verouderd, op „*VYAND*, *VRIËND*, *HEILAND*, *DWINGELAND* en „*TRAWANT na*, (die door Toepassing; — — het „Mannelijk geslacht hebben aangenomen) en *AVEND*, „nu *avond* geschreven, waarvan het Geslacht, als „met meer woorden die met een vokaal aanvangen, „'t geval is, tegenwoordig miskend en verloopen „schijnt.” Wij zullen in het vervolg zien, dat hij er meer dan deze 7 onder de nog niet verouderde meent gevonden te hebben: waarvan zich echter de minsten naar zijn stelsel willen plooijen; ten minste niet zonder eenige kunstbewerking.

ZELFSTAND. NAAMW., die in de gedaante van zulke deelwoorden, in *ND*, voorkomen, en tevens van het *VR. GESL.*, zijn allerzeldzaamst in onze taal. Om deze echter ook, en wel als oorspronkelijke *participia activa* en dus vrouwelijk, aan te wijzen, maakt hij den uitgang *ing* IN ONZE TAAL tot zulk een *participium*; en op deze wijze verkrijgen wij zeker een menigte vrouwelijke *naamw.* van deze soort: want allen, wanneer zij met *ling* niet verward worden, zijn van dit geslacht, indien men er *koning*, *ketting* en eenige anderen, die met deze *verbalia* niets gemeens hebben, van uitzondert.

Ondertusſchen, dit *ing*, dat hij met *nd* vereenzelvigen wil, is geen *participium activum*, maar eene verzelfſtandigde *infinitivus*, gelijk ik dit hierna, wanneer wij meer bepaaldelijk over die uitgangen ſpreken, zullen, zal aantoonen.

Maar nu de *participa paſſiva*, welke, ging zijn gevoelen door, om die reden (dat is, omdat zij *adject.* zijn) ook vrouwelijk zouden moeten wezen? —

Ongelukkig toont ons deze *participiale* vorm meêſt overall woorden van het onz. geſlacht. 1. De onmiddellijk daarvan afſtammende, gelijk: *het genot*, *het gebod*, *het geraas*, enz. enz. 2. Die naamwoorden, welke baarblijkelijk in navolging dezer *participiale* gedaante, gevormd zijn; als *het geboorte*, *gebloente*, *gevogelte*, enz. Deze en meer andere ſoorten van *ſubſtantiven*, welke in deze ſprekende gedaante voorkomen, laat hij hier eenvoudig liggen, om ze vervolgens bij het onz. geſlacht onder een ander beginſel, dat tegen zijn algemeen beginſel niet weinig indruischt, op te nemen.

Hij vergenoegt zich met er het volgende (VERH. bl. 56) van te zeggen: — „Wat de *participia paſſiva* betreft (die alle praeterita zijn), deze waren van ouds, in ſubſtantiven veranderd wordende, ook noodzakelijk vrouwelijk, om dezelfde reden; het zij zy 't *augment* hadden of niet. Dus DE GEDANE (nu *gedaante*); DE GESTELDE of GESTALDE (nu *gestalte*); DE BEEMD (*beemede*, dat is, bewaterde); DE HOOFD (*ho-gede*, *ho-w-cde*, *hovede*); DE HOED (*hoede*), enz. Thands is deze ſoort veelal verlopen, voor zoo verre zy van het *augment* zijn ontbloot, en hun geſlacht in 't gebruik dobberende en onzeker geworden.”

Ten lange leste blijven er dan toch maar weinig bewijzen, *a posteriori*, dat is, afgeleid van het gebruik, voor zijn gevoelen over. En wat is dat weinige nog? — Moet men bij de naamw. *gedaante*, *gestalte* en even zoo bij *de geboorte*, *de gedachte*, *gedoente* (van deze ſoort zijn er weinigen) niet veeleer aan eenen verleden* tijd denken, van wel-

welke deze *substantieven* oorspronkelijk afftammen; aan den verleden tijd, namelijk, van *gestellen*, *gedoen*, *gedenken*, *gebaren*? Verwagt hier de S. het *augment* GE niet, met het verbale voorzetsel GE, voor welke verwatting hij ons kort daarna waarschuwt?

Doch laten wij voortgaan!

Om dezen schralen oogst van voorbeelden, ten minste in schijn, wat te vergrooten, maakt hij van den zoogenoemden onvolmaakt verleden tijd een *lijdelijk deelwoord*; en dan zien wij reeds in TEN KATE, dat er een menigte Z. N. afftammeride van dien *verl. tijd*, voorhanden zijn, die het VR. GESL. hebben. Hoe men hier pchter met B. aan een deelwoord, en wel aan een deelw. als B. N. beschouwd zou kunnen denken, en niet aan al de kracht van een *verbum*, even als in den tegenwoordigen tijd; hoe hij er zelf aan heeft kunnen denken (anders dan om er zijn stelsel mede te staven) is moeilijk te gissen. Het behoort geheel en al tot het geheimzinnige zijner SPRAAKLEER.

Doch laat ons zien, met welk eene behendige *dialektische kunst* hij zich uit dit naauw tracht te redden.

Hij doet het luchtig en schielijk genoeg; evenwel, hij wordt er een weinige boos bij; en wij weten wat dit zeggen wil. Hij begint eerst, gelijk ieder doen zou, die hier om geen deelwoord dacht.

Dus (bl. 56): — „Maar, behalven deze afftammelingen, of liever verzelfstandigingen, van *Adjectieven* en *Participiën*, is er nog een soort van Naamwoorden, van de Verba gevormd. Die naamlijk, die overeenkomen met, en genomen blijken te zijn van, het *Practeritum imperfectum* der werkwoorden. Gelijk MACHT van *ik mocht*, SPRAAK, van *ik sprak*; MAAT, van *ik mat*, enz. Wat zeggen we van deze?”

Hij staat er een oogenblik voor, gelijk men ziet.

Wij zouden op die vraag, in den geest van TEN KATE, in de boven aangewezen plaatsen zeggen: zij zijn VR. omdat hun DAT *lijdelijke*, hetwelk den verleden tijd uitdrukt, aanhangt: en wij zouden

er kunnen bijvoegen, dat het *lijdelijke* van het deelwoord, op zich zelf genomen, niet *slachts* het verledene, maar tevens het *voortgebragte* of *gewerkte*, het meer *zakelijke* dan *dadige* uitdrukt; en dat daarom in het laatste geval, meer het **ZAKELIJKE**, dat is, **ONZIJDIGE GESLACHT**, in het eerste meer het louter **LIJDELIJKE**, dat is, **VROUWELIJKE GESLACHT** aangewezen wordt, in de naamwoorden, die er van afstammen. Maar deze zeker niet gezochte onderscheiding komt hem in zijn kraam niet te pas. Vervolgende, hakt hij den knoop dus door, en antwoordt: — „Zy zijn voor niets anders te houden dan voor *participia praeteriti temporis*; en dus *passiva*, en zijn daarom ook vrouwelijk.”

+ Om dit magtspreekige evenwel een weinig te matigen, laat hij er in de volgende § op volgen: —

„Het moge sommigen in den eersten opslag verwonderen, dat wy deze woorden zoo ruitarlijk voor *participia praeterita* verklaren; doch een oogenblik opmerkens! — 't Participium praeteritum wordt (dit moet buiten kijf zijn) in alle Werkwoorden, de ongelijkvloeiende zoo wel als de gelijkvloeiende, van 't *Praeteritum indicativi modi* gemaakt. Maar wie, der taal kundig, ziet niet, dat in de oudste tijden die vorming meer overeenstemming gehad heeft dan thands? Of wie zal ontkennen, dat oudtijds, en oorspronkelijk het Praeteritum Indicativi één met het participium geweest is?” — en wat daar verder volgt, hetwelk, gelijk men daar lezen kan, niets anders bedoelt dan om ons, op straffe van als *der taal onkundig* verklaard te worden, te doen bekenen, dat die verleden tijd een lijdelijk deelwoord is, en als *zoodanig* vrouwelijk.

Maar genoeg van het **VR.** geslacht; zien wij nu nog een oogenblik hoe hij zijn beginsel op het *onzijdige geslacht* of *geslachtlooze* toepast!

Eigelijk past hij het hier niet toe, maar laat het geheel in den loop; en hij doet wel: want hij zou gevaar loopen van in die toepassing te moeten verklaren, dat zeer vele dezer *geslachtlooze* woorden in den

den grond van het vrouwelijke geslacht zijn, om het *participiale*, hetwelk een *legio* dezer woorden (gelijk wij boven zagen) aanhangt. En dat hij er wel een weinig naar overhelt, zullen wij zoo aanstonds zien.

Omtrent dit *onz. geslacht*, of dit *geslachtlooze* (gelukkig dat men daaromtrent voor het gebruik de minste regels noodig heeft) schijnt hij het met zich zelve niet zeer eens te zijn; ten minste hij spreekt er zeer onbepaald en verward over. En dit kon niet anders, omdat dit geslachtlooze, of dit *zaak-voorwerp* of *gewracht* aanduidende geslacht zich, vooral in onze taal, duidelijker dan het *m.* en *vr.* aan de verbeelding voorstelt, en met het ware beginsel van de *theorie* der geslachten, zoo als ik het boven kortelijk ontvouwde, volkomen instemt; terwijl het zijn woordvormingsbeginsel omverwerpt. Hij kon zich dus niets anders dan in eene wolk van duistere bewoordingen redden. Het *ONZIJDIGE GESLACHT*, hetwelk hij gelooft, dat in onze taal onder het *VROUWELIJKE* gescholen heeft, is, meent hij, niets anders dan de voorstelling eener hoedanigheid des voorwerps, niet in *abstracto*, maar in *concreto*. — „Dan, naamlijk, (zegt hij *VERH.* bl. 61) wanneer wy hoedanigheden beschouwen als liggende in eene zaak en haar eigen zijnde; zoo kunnen wy die of werkelijk als hoedanigheden, en dus in de zaak waar ze in liggen, onderscheiden, (dat is in *abstracto*) beschouwen; of in tegendeel, als met de zaak tot één onverdeeld voorwerp van beschouwing vereenigd; dat is, in *concreto*. In dit laatste geval beschouwt men niet zoo zeer de hoedanigheid, als wel de zaak waar ze in ligt, met afzondering tot die hoedanigheid.” Had hij er dit niet op gevonden, dan zouden de meeste *onz.* naamwoorden, naar zijne theorie *vrouwelijk* moeten zijn; gelijk hij dan ook gelooft, of liever, schijnt te gelooven, dat dit *geslachtlooze* eertijds onder het *vrouwelijke* gescholen heeft. Nu het er niet meer onder schuilt, geeft hij het een beginsel, dat gelijk wij zien, een diepzinnig voor-

komen heeft. Maar het is ook slechts het voorkomen. Als hetgeen hij daaromtrent zegt, iets betee- ken en zal, dan wil de Schrijver ons doen gelooven, dat de Z. N. van het *onz. gest.* niet, gelijk de VR., de hoedanigheid van een voorwerp, hetwelk zij beteekenen, uitdrukken, maar het geheele voorwerp, waaronder (want het is in *concreto*) ook die hoedanigheid begrepen wordt; waarbij echter het voorwerp, waarin die hoedanigheid ligt met betrekking tot de hoedanigheid afgezonderd gedacht wordt. Hetgeen volgt moet tot opheldering dienen van deze dorre scholastische onderscheiding. „DE GODDE (nu *goedte* of *goedheid*) is de hoedanigheid van hetgeen GOED is, in *abstracto*. Maar HET GOEDE is hetgeen die hoedanigheid heeft, in zoo verre men het in die hoedanigheid beschouwt.” — En zoo ook met de OUDTE en het OUDE. Dat is dan met andere woorden: DE OUDHEID is de hoedanigheid eener zaak, in het afgetrokkene, maar HET OUDE is het voorwerp, waarin die *oudheid* is, voor zoo verre men het met die hoedanigheid verbonden beschouwt. — Maar dat is zoo niet. Het *oude* is zoo wel hoedanigheid als DE *oudheid*. Het verschil bestaat wel eenigzins daarin, dat *oudheid* de hoedanigheid als iets op zich zelf staande, en in zoo verre in *abstracto* voorstelt, terwijl *het oude*, als van zijn voorwerp geheel afgescheiden en als het algemeene begrip der hoedanigheid voorgesteld wordt; maar in geen van beiden denkt men noodzakelijk aan het voorwerp, hetwelk die hoedanigheid bezit, wanneer het behoedanigde voorwerp er niet bij genoemd of onder verstaan wordt. Geen van beide is ook op zich zelve een *concretum*. Wanneer ik zeg: — *eene Verhandeling over het schoone, over het verhevene*; en niets meer, dan denk ik niet aan het schoone, bij voorbeeld, van eene bloem of aan het verhevene van een dichtstuk of van iets anders; maar ik denk aan dit hoedanige alleen, om het even in welk voorwerp het gevonden wordt, ja om het even of het waarlijk aan eenig voorwerp verbonden is; en zoo ooit; denk ik hier het bloote begrip in

ab-

abstracto; ja zelfs meer in *abstracto*, dan wanneer ik de *schoonheid*, de *verhevenheid* zeg; als waarbij dit *hoedanige* meer als *symb.* persoon dan als zaak beschouwd wordt.

Wanneer de S. van dit zoogenaamde *concretum* verder zegt: — „Ziedaar een nieuw voorwerp. „Voorwerp, dat geene hoedanigheid zijnde; niet, „als zoodanig, vrouwelijk kan zijn; en, geen wer- „kende zelfstandigheid, of praedicaat van te wer- „ken zijnde, ook niet mannelijk; maar noodwen- „dig buiten alle geslacht is;” gaat hij niet slechts van zijn aangenomen beginsel, hetwelk alleen in de woordvorming bestaat, af, en schijnt het eerste en ware beginsel, namelijk de beteekenis der woorden, ten grondslag aan te nemen; maar hij schijnt zelfs deze ZELFST. N. buiten allen invloed der woordvorming te stellen. Doch hoe dit zij; ook hier legt hij een grondslag, waarop het *geslachtloze* der Z. N. onmogelijk gebouwd kan worden. 1. Omdat hetgeen hij daarvoor wil doen gelden, geen *tencretum* is; 2. omdat die substantiva, welke een *concretum*, of door hunne innerlijke beteekenis, of door de vorming hunner woorden uitdrukken, zeer dikwijls M. of VR.; en omgekeerd die, welke hoer *abstracte* voorstellen, niet zelden ONZ. zijn.

Ondertuschen is deze kunstterm *concretum* een woord van eene zeer onbepaalde beteekenis, welke nog duisterder en onbepalder wordt, als men niet van beteekenissen, maar van teekens (woorden) spreekt; en dan heeft zulk eene onbepaalde uitdrukking dit voordeel voor de *Dialectici*, dat men er zoo veel beteekenissen aan geven kan, als men ter goedmaking van zijne *paradoxiën* noodig heeft. Zoo hadden de oude zoogenaamde *metaphysici*, tot welker school de Heer B., geloof ik, eenmaal behoord heeft, en waarvan hem mischien nog wel het een of ander mag aankleven, hun *concretum logicum*, hun *concretum physicum*, en hun *concretum metaphysicum*; en in dezen ouwerwetschen winkel was dit laatste *concretum: illud, quod ex forma metaphysica et ejus moda essendi per com-*

positionem rationis constituitur. In dezen boven-natuurkundigen *nimbus* wordt alles *concreet*, wat men *concreet* wil maken.

En zoo maakt hij dan ook van HET *grootte*, HET *loopen*, van al de *diminutiva*, van de *collectiva*, van de *verbalia* op SEL, van de *verbalia*, die met het augment GE beginnen, *hoedanigheden* of *wijzigingen* van het bestaan (*modi essendi*) eener zaak, in *concreto* met dat bestaan zelf beschouwd. (bl. 64. VERHAND.)

Dit beginsel is nu waarlijk (ik zal niet zeggen) nog onwijsgeeriger dan dat der woordvorming, hetwelk ten minste een ondergeschikt beginsel is; maar het is eene woordpralerij, daar men alles van maken kan, wat men wil — een wasfen neus, daar men alle vormen aan kan geven, die men goedvindt; waarvan hij echter, zeer vertrouwelijk, zegt: — „Zie daar de sleutel van het onzijdige geslacht.”

Waarom trok hij niet liever een beginsel uit hetgeen de geleerde KLUIT, (die hij zoo gaarne als zijn meester erkent) van de geslachten der naamwoorden, waarmede de dieren in onze taal aangeduid worden, opmerkt: dat, namelijk, die dieren, welke buiten de twee benamingen, waardoor *de man* en *de vrouw* beteekend worden, nog een derde *substantivum* hebben, waardoor de soort of hun gemeen geslacht uitgedrukt wordt, welk laatste ONZ. is? Hierop verder nadenkende en ziende, dat ook het jong dezer dieren met het onzijdige geslacht bestempeld wordt, zou hij misfchien op het begrip gekomen zijn dat, en vooral in onze taal, naar een hooger beginsel, heen wijst; namelijk, dat het *substantivum*, hetwelk of door zijne innige beteekenis, of door zijne uiterlijke vorming het zelfdadig werkende voorstelt, M.; dat het naamwoord, dat op de eene of andere wijze, het lijdelijke of invloed ondergaande afbeeldt, VR. is; terwijl die *substantiva*, welke ons niet uit hoofde van een dezer twee redenen, aan het *werkende* of *bewerkte*, maar aan het *gewrochte* of *voortgebragte* doen denken, meestal onzijdig zijn.

Ik

Ik zeg meestal; want het dikwijls wonderzinnige gebruik, hetwelk ook in dit geval, door een' donker gevoelden taalregel geleid wordt; en hetwelk regelmatigiger te werk gaat dan men wel denkt, wordt het spoor nochtans wel eens bijster.

Het, ontbrekende bij **KLUIT** (in de Voorrede van het meergemelde Werk, bl. XLII) aanvullende, zou men deze naamlijst van woorden, die dezen regel volgen kunnen opgeven.

GESLACHT.   MAN.   VROUW.   KIND.

HET paard.	DEN hengst.	DE merrie.	HET veulen.
HET schaap.	DEN ram.	DE ooi.	HET lam.
HET rund.	DEN stier.	DE koe.	HET Kalf.
HET hert.	DEN hertebok.	DE hinde.	} HET jong.
HET varken.	DEN zwijn.	DE zog.	
HET konijn.	DEN rammelaar.	DE voedster.	} HET welp.
HET hoen.	DEN haan.	DE hen.	HET kicken.
HET mensch.	DEN man.	DE vrouw.	HET kind.

De dieren, bij welke drie benamingen voorkomen, om daarmede *de man, vrouw* en beider gemeen geslacht aan te wijzen, geven hier een' wenk, welke niet te veronachtzamen is. Gestrenge regelmatigheid moet men echter in de talen niet zoeken, zelfs niet in die, waarin, zoo als in de onze, de meeste gelijkvormigheid bespeurd wordt. Zoo is dan ook de gemeene geslachtsnaam van *reu* en *teef* niet *het* maar *den hond*. Zoo zegt men *de big* voor *het jong* van een *varken*; schoon het regelmatigiger *het big* nog niet geheel verouderd is.

Dat het *gewrochte*, het zij door de innige betekenis, of door de vorming des woords der verbeelding voorgesteld, meestal door het *onzijdige* of *louter* voorwerpelijke, dat is, niet persoonlijke geslacht voorgesteld wordt, blijkt niet alleen uit *kind, kalf, lam*, enz. maar ook uit *het ei, het zaad, het wicht*, en in al de ONZ. naamwoorden, waarvan de Schrijver, bl. 65, 66, 67, enz. handelt.

Wan-

Waarom dan niet liever het bovenstaande allerzeldzaamst *methaphysische* beginsel als grond voor het *geslachtlooze* te huis gelaten? Maar hij wil in alles bijzonder zijn. Als hij *a priori* te werk moest gaan, zoo als in zijne zielkundige Verhandelingen, dan redeneert hij *a posteriori*. En in deze zijne bijzondere taalkundige werken, waar men van achtren; dat is, door het gegevene in de talen, dikwijls slechts tot hoogstens *hypothetische* beginsels kan opklimmen, hangt hij den *priorist* uit. Misschien is het om dit goed te maken, dat hij, bl. XXX van het Voorberigt zijner *Verhandeling over de geslachten*, zegt. — „Eene byzondere leiding der Voorzienigheid heeft my de wetenschappen van eené geheel andere zijde doen beschouwen dan de gewoontjke, enz.”

Doch dit zij genoeg van zijne theorie der *geslachten*, gedeeltelijk op afgetrokken redeneringen, gedeeltelijk op de vorming der woorden en de uitgangen der z. n. gebouwd! Men ziet daaruit, dat hij, gelijk ik in den aanvang van deze rubriek ziede, of beneden het beginsel staat, of zich in bovennatuurkundige bespiegelingen verdiept.

Bij de uitgangen der zelfst. naamw. moet ik nog wat vertoeven, voor zoo ver zij afwijken van hetgeen er door TEN KATE, en na dezen door anderen, reeds van gezegd is.

Beginnen wij met de uitgangen *ing* en *ling*; die hij voor slechts éenen uitgang wil aangezien hebben; zoo dat, bij voorbeeld, in *jongeling*, niet *ling*, maar *ing* de terminatie zou zijn, als afstammende van het werkwoord *jongelen*, even als *wandeling* van *wandelen*. Zoo wel het eerste als het laatste houdt hij in den oorsprong voor het *bedrijvend* deelwoord van den tegenwoordigen tijd, gelijk dit nog in het Engelsch plaats heeft, bij voorbeeld, *talking*, *trembling*, enz. Deze zonderlinge bewering houdt hij met hand en tand vast.

Zoo is dan de uitgang van *vreemdceling*, even

enz. en de *l* behoort tot het herhalende werkwoord, zoo wel slechts *ing* als in *faltering*, *bevynding*, waaruit het gevormd wordt.

Hier valt niet weinig tegen in te brengen. Voor eerst de redenen van TEN KATE, die *ing* (vr. verbale uitgang) onderscheidt van *ling*, hetwelk oorspronkelijk een m., uitgang is (Zie II. D. bl. 84 van zijne AENL.), schoon hij somtijds in een' vr. verandert door er eene *e* achter te plaatsen, of als het woord vatbaar is, om ook van eene vrouw gebruikt te worden. In alle gevallen slaat *ing*, bij voorbeeld, in *handeling* op de daad; en *ling* op een' persoon, of zaak als persoon voorgesteld. TEN KATE voegt er weinig van belang bij; waarschijnlijk, omdat hij begreep, dat dit onderscheid te over bekend was, om meer dan eene bloote aanwijzing noodig te hebben. Zoo is het nu niet met het gevoelen van den Heer BILDERDIJK, hetwelk, omdat het tegen het door een ieder duidelijk op te merken verschil van beteekenis der beide uitgangen indruischt; ten minste door hoogstwaarschijnlijke *etymologische* gronden moest gestaafd worden. Gemakkelijker is het hem echter voorgekomen, dit op de volgende wijs (VERH. bl. 82) te doen: „Maar waarom
 „ zijn de uitgangen in *ling* mannelijk? Zy zijn
 „ het niet dan door toepassing. Men gebruikt ze
 „ als *communis generis*, naar dat ze tot een man-
 „ nelijk of vrouwelijk wezen t' huis gebracht wor-
 „ den. Zy zijn Participien van frequentativen van
 „ herhaling. — Men werpe my geene woorden in
 „ LING tegen, die van naam-, niet van Werkwoor-
 „ den, gevormd zouden zijn. Die Naamwoorden
 „ zijn in deze vorming eerst tot Werkwoorden
 „ overgegaan. JONGELING, by voorbeeld, is wel
 „ van JONG, maar door 't werkwoord JONGEN (eek
 „ verbum neutrum) hetgeen JONGELEN maakt. Want
 „ dus maakt men van alle eens aangenomen naam-
 „ woorden, Verba neutra.”

Maar wanneer men nu dit al eens wilde aannemen, dan zou ook *vreemdelling* van *vreemdelen*, *zilverling* van *zilverelen* moeten afstammen. Et-
 len-

lendeling zou iemand die *ellendelt*, en *hemeling* (om zijn streng vol te houden mag men niet *hemeling* schrijven, omdat men dan aan *hemelstokvisch* zou denken) iemand die *hemelt* zijn.

Met dat alles ziet hij wel, dat de zaak (met het aannemen van al die frequentativen, van welke er sommigen allervreemdst zouden luiden) nog niet geheel gered is; hij maakt zich zelve dus, in zijne aantekeningen, bl. 271, nog eene tegenwerping, die hem, dunkt mij, tot inkeer had moeten brengen; maar ook daar slaat hij door heen. Zij is deze: — „Doch zoo is er geen onderscheid tusschen de DAAD van *te hemelen*, en den DADER, die *hemelt*, en den HEMELBEWONER?”

Een dagelijksch mensch, die de wetenschappen van de gewone zijde beschouwt, zou voor zulk eene tegenwerping gestaan hebben: want om aan *hemeling* de beteekenis van *de reis naar den Hemel*, en tevens die van *inwoner van den Hemel* te geven, en derhalve ook aan al de Z. N. in LING, zoo niet twee of drie zinnen, ten minste de beteekenis te geven, die zij volgens den uitgang ING niet moesten hebben, is eene moeilijk te verduwen zwaarigheid. Bij hem niet. — Hij antwoordt: dat er in dat woord *Hemeling* volstrekt geen onderscheid is tusschen de *daad* en den *dader*. „Even zoo min als er onderscheid is tusschen de daad van rooven en hetgeen, waaraan de daad gepleegd is, wanneer wy ROOF zeggen; tusschen den dader en het werktuig, als wy KLOPPER zeggen; tusschen den dader, de daad en het voorwerp der daad, als wy een *boeren* BEDRIJF zeggen, en zoo duizend anderen. En dit is zoo in alle talen. — Daar het werkwoord hetzelfde is, is hetzelfde verbale (het zij dan een participium praesens als in dit geval, of een ander verbale) ook noodwendig hetzelfde. Gebruikt men hetzelfde woord in verschillende zin, dat maakt in het woord-zelf geen onderscheid. Die dubbelzinnigheid vreest, gebruikte een ander woord, maar misvormde de taal niet.” Maar (met zijn welnemen!) dit noem ik een vraag ont-

ontduiken, door het beantwoorden en oplossen eener zwarigheid, waarover geen geschil is. Dat er woorden zijn, die twee en meer beteekenissen hebben, en die men, omdat er dubbelzinnigheid uit zou kunnen voortspuiten, die beteekenis niet ontnemen moet, weet ieder. Maar dit is hier het geval niet. In de bedoelde woorden, die op *ling* uitgaan, kan deze dubbelzinnigheid nooit plaats hebben, wanneer men *Hemelling* mischien alleen uitzondert, omdat buiten dit woord (om het even hoe of men het spelt) geen van allen van een werkwoord, dat nog in gebruik is, afstamt. Waar zijn toch de werkwoorden *eerstelen*, *tweeelen*, *gunstelen*, enz. waarvan *eersteling*, *tweeling*, *gunsteling*, in de beteekenis van daad zou kunnen afstammen. Hetgeen bewezen moet worden laat hij liggen, namelijk, dat de uitgang *ling* een verbale is; om ons te verklaren, dat het een *verbale* zijnde, zeer wel twee beteekenissen zou kunnen hebben. Met *Hemelling* alleen, indien men het spelde gelijk hij wil, zou zulk een woordspeling kunnen plaats hebben, indien men *hemelling* (dat van *hemel* komt) in verband bragt met het niet in gebruik zijnde *hemeling*, hetwelk, indien men het voor een *substantivum* verbale wilde doen gelden, *hemelvaart*, en hemel bewoning zou beteekenen, wanneer men bij voorbeeld, zeide: — *En na zijn hemeling werd hij een hemelling.*

Maar er zijn nog meer zwarigheden, welke deze afleidingsleer in den weg staan; en onder anderen, deze: dat deze tweederlei uitgangen [*ing*, bij voorbeeld, in wandeling, van *wandelen*; en *ling*, in *kloosterling*, van *klooster*] hetzelfde verschil opleveren in de met onze taal verwante zuster- en moedertalen; en dit zeer hoor- en zichtbaar in het Hoogduitsch, waar *ing* door *ung*, met eene *u*, en *ling* door *ling*, met eene *i*, vertolkt wordt; de eerste, altijd in de beteekenis van de DAAD des werkwoords, waaraan de uitgang gehecht is; de tweede, in de beteekenis van een persoon, die op de eene of andere wijze in verband staat met het woord, waar-

ach-

achter *ling* gehoord wordt. Zoo is *leitung* ons *leiding* en *gunstling* ons *gunsteling*. Ook in het Opperduitsch is *ling* een uitgang, die een' persoon, of zaak als persoon voorgesteld, aanduidt; gelijk: *jungling*, *gating* enz.; terwijl daarentegen de uitgang *ung*, *unge*, bij voorbeeld, in *tiutunge* (duiding) *hoffenunge* (hoop), en zoo overal, nooit een' persoon, maar altijd eene daad beteekent. Ook in het Zweedsch en Deensch is *ing* en *ling* (schoon, als bij ons, beiden met *i* gespeld) onderscheiden; gelijk *yugling* en *handling*; *tvilling* (tweeling) en *fortelling* (vertelling). Zoo ook in het Ang. Sax.: *enaefling* (jongeling) *hāfiling* (gevangen man). Ook het Engelsche *darling* (lieveling) stamt van geen uit de lucht gegrepen werkwoord *darl*; maar onmiddellijk van het Bijv. N. *dear*, (lief, waard) af, slechts door bijvoeging van *ling*. Nergens ook, in die taal, heeft het participiale *ing*, bij voorbeeld *haggling*, (afdinging), iets gemeens met de beteekenis van *ling*, in *DARLING*; en schoon *ing* ook de uitgang van het bedrijvende deelwoord is, zal het niemand, uit hoofde van deze in klank overeenkomende *terminatie*, in het hoofd komen, om den eenen uitgang met den anderen te verwarren; even min als bij ons een taalkundige, zoo als B. behoorde te zijn, het *augment* GE met het voorzetsel GE verwarren zal, schoon het eveneens geschreven wordt. Maar ook even weinig zal een taalkundig Engelschman, bij voorbeeld in deze plaats van MILTON, PAR. L. I. B. VS. 82 en 83.

„*And thence in heaven call'd Satan with bold words* BREAKING *the horrid silence, thus began*”
dit BREAKING (brekend) met *breaking* (breking) als, *etymologisch*, hetzelfde woord verklaren.

Doch blijven wij, voorerst, bij het onderscheid van *ling* en *ing*, welke verschillende beteekenissen nog verder van elkander verwijderd zijn!

In verscheiden Nederduitsche *dialekten* wordt dit onderscheid der beteekenis ook door verschil in spelling aangewezen, onder anderen in GERTS VAN

DER

DER SCHÜREN, *Chronik von CLEVE und MARK* (1), bl. 25, *desen jüngling* en eenige regels lager: *so lange he dissen jüngling ansaech*. Maar als her de uitgang ING is, meestal door *ange*. bl. 96. *Dat deselve Goede van alre-Schattongen off last vry und onder oere Beschermonge rustlich bliyen sollen*; terwijl men geen voorbeeld aanwijzen zal, waarin de uitgang *ling*, wanneer hij een persoon of zaak, als persoon voorgesteld, uitdrukt, eene o of u aanneemt. Mischien zal men het ook niet geheel nutteloos achten, ditzelfde onderscheid te doen opmerken in de *Niederdeutsche Psalmen*, in 1816 uitgegeven, waarin de moederlijke verwantschap dezès tongvals met de M. G. sterker dan in een ander oud gedenktuk onzer oude Nederduitse taal doorstraalt.

Daar (2) leest men in den LXVIIsten Psalm, vs. 27—30 ingesloten: — „Am sammungen geuiet „gode herron fan brunnon Isrl. Thar beniamin „iungelig an muodis ouirferdi. — — — Gebuit „got crefti thinro. — — — Fan duome thinin an „Ierlm thi offron sulun cuninga geuon.”
Hier zijn niet slechts de beide uitgangen door de spel-

(1) Zum erstenmale herausgegeben und mit kurzen Anmerkungen versehen von Dr. LUDWIG TROSS. HAMM, 1824.

(2) De titel is: — NIEDERDEUTSCHE PSALMEN AUS DER Karolinger Zeit. Zum erstenmal herausgegeben durch FRIEDRICH HEINRICH VON DER HAGEN. Breslau, *gedruckt und zu haben* bei GRASS, BARCH und Comp. 1816.

Van dit belangrijk overblijffel der Nederduitse taal, zegt de uitgever, dat het in de nalatenschap van den bekenden Geneesheer en Dichter VAN SWIETEN te WEE-NEN gevonden is; en hij voegt er bij: — „Von der „Urschrift ist keine weitere Kunde vorhanden, aber „gewiss, dass sie dieselbe gewesen, welche JUSTUS „LIPSIVS in Holland bei ARNOLD WACHTENDONK gefun-den und daraus in seinen *Epistolis Belgicis* die bekant-ten nach ihm benannten Glossen gezogen hat, indem „die meisten derselben sich fast buchstäblich darin „wiederfinden.”

H

spelling onderscheiden, maar ook in cuninga ziet men dat onze M. uitgangen in *ing*, zonder *l*, zich door *i* van die met *u* onderscheiden; waarom men het dan ook voor eene bloote gising zonder grond mag aanmerken, wanneer de Heer B. ons KONING als een *verbale* van *Konnen* wil opdringen. Het volgende, uit Psalm LIV. vs. 4 tot 8 ingesloten, zal ons tevens (om dit punt nog eens in het voorbijgaan aan te roeren) overtuigen van hetgeen men te houden hebbe van de bewering, dat ons oude Nederduitsch geene gelijkvloeiende werkwoorden kende.

Vuanda geneigedon an mi onrecht. in an abulgi unsuoti uaron mi. Herta min gedrovit ist an mi. in forta duodis fiel our mi. Fortha in biuonga quamon ouer mi. in bethecoda mi thuisternussi. In ic quad uwie fal gevan mi fetheron also duuon. in ic fliugon fal in raston fal. Ecco firroda ic fliende. inde bleif an eudi.

Hier toch zijn de vormen onzer werkwoorden duidelijk, en even als in het tegenwoordige Nederduitsch zichtbaar. Zetten wij het zoo letterlijk mogelijk, en woord voor woord, over, met aanwijzing en onderschapping der gelijkvloeiende *imperfecta* en *participia passiva*; dan zullen wij tevens zien, dat wij ook toen geen bedrijvend deelwoord in NG hadden, schoon wel het *verbale* in ONGA thans ING. Het zal dan dus luiden:

Want (zij) *neigden* in mij onregt. en in verbolgenheid waren (zij) mij onzoet. Mijn hart *gedroefd* is in mij. en vreeze (des) doods viel over mij. Vreeze en bevinge kwamen over mij. en *overdekte* mij met duisternis. En ik sprak wie zal geven mij vederen gelijk (de) duif. en ik vliegen zal en rusten zal. Zie ik *verwijderde* vlugtende, ende bleef in het eenzame.

Bij de zwaarigheden, welke ik tegen de etymologische afleiding dézer twee uitgangen (zoo als de Heer B. die meent te mogen vaststellen) aangevoerd heb, zal ik nu nog maar ééne voegen en er dan een andere aftamming voor in de plaats trachten te stel-

stellen. De zwaarigheid is deze: — dat er van al de Nederduitsche naamwoorden die, op *ling* uitgaande, een persoon, of zaak als persoon beschouwd, beteekenen, geen één gevonden wordt, waaraan het gebruik tevens de beteekenis van *daad* verbonden heeft; — want wat *hemeling* ter onderscheiding van *hemelling* betreft; niemand, geloof ik, zal ons bij een oud of nieuw schrijver, dit woord aantoonen in de duiding der *daad* van *hemelen*; — en, omgekeerd, is er ook geen enkel verbaal-z. N. in *ing* (waaraan de beteekenis van *daad* verknocht is) hetwelk tevens den zin van persoon uitdrukt. Men ga derhalve voort met *hemelling* te schrijven met *ling*; achter *hemel*, gelijk men *wereldling*, *voedsterling*, *ellendeling* schrijft! En mogt het woord *hemeling* voor hemelreis eenmaal in gebruik komen, dan nog om eene reden te meer. — Tot dus verre, wat het verschil van *ling* en *ing* aangaat!

Maar nu de vrouwelijke uitgang *ing*, op zich zelve, welke in alle verwante taaltakken (het M. G. — alleen uitgezonderd) als *in*, *ing*, *ung*, *unge*, *ong* enz. onder de beteekenis van *daad* of *werking* voorkomt, ook daarin vergist hij zich, wanneer hij beweert, dat die *terminatie synoniem* met ons bedrijvend deelwoord, of, nog sterker, dat zij ons voornalig Deelwoord zelf geweest is, hetwelk nu *ende* of *end* geschreven, en uitgesproken wordt; tot welke gisning TEN KATE (AENL. II. D. bl. 82) heur aanleiding schijnt gegeven te hebben.

Dat het bedrijvende deelwoord in het Engelsch op *ing* uitgaat, is eene toevallige overeenkomst, die weinig afdoet, wanneer men in aanmerking neemt, dat al de overige zusterspraken geen *ng*, maar *nd*, even als in het Hollandsch doen hooren, en dat zelfs het *Ang. Sax.*, de moeder van het Engelsch, dit deelwoord met denzelfden uitgang vormt; terwijl ook het M. G. deze *nd* in al zijne klasfen van werkwoorden hooren laat. — De *d* is zelfs hier de voornaamste letter, daar de *n* tot de onbepaalde wijze behoort, welke door deze *n* in het bedoelde deelwoord vervormd wordt; en deze

den doet ook TEN KATE met regt afzien van deze afleiding van *ing* uit *nd*. Hetgeen hij daarvan zegt, in zijne *Gothische Conjugatiën* (1), is ten dezen opzichte zeer belangrijk: — „De *substantiva ver-*
balia foemina kunnen gevormt worden uyt de
infinitivus door achterafneminge en verwisfeling
 van *jan* in *etng*, *an* in *atng*, en *on* in *ong*; als
 „*baupetng* (doopinge) van *baupfan*; *Libatng* (le-
 vinge, leven) van *Liban*; *Salbonng* (zalvinge,
 zalve) van *Salbon*.” — Het schijnt, dat de
 Heer B. zich bij TEN KATES groote werk, bl. 82,
 over den uitgang *inge*, *enge* bepaald heeft, waar
 men ziet, dat ook deze taalkenner een oogenblik in
 beraad gestaan heeft, om *ING* van *ND* af te leiden.
 Doch men moet de *GOTH.* uitgang *NS*, welke ons
ING in *NIS* uitdrukt, bij voorbeeld, in *behouding*
 en *behoudenisse*, niet verwarren met hun *NDS*,
 hetwelk ons *ND* is. *NS*, zonder *D*, is een veran-
 derde *infinitivus*; en ook zoo is het met *ING*, oud-
 tijds *ENG*, waar de infinitive uitgang *EN* zijne sluit-
 letter in eene meer neuzige *N* verandert; en niets is
 ook natuurlijker: want *ING* of *ENG* (en zoo ook
NIS of *NES*, welke laatste uitgang ons nog duide-
 lijker naar het Gothische *NS* herenwijst is niet de
daer (de *doerde*), maar de *daad*, het *doen* zelf.
 Ziedaar zekerlijk de natuurlijkste afstamming van *ING*
 (*doe-ING*, *daad*) nagenoeg gelijkbeteekenend met, en
 in klank niet ver verwijderd van het Gothische *NS*
 (*NIS*). *Gehouding* en *gebieding* zouden (had het
 gebruik het gewild) hetzelfde uitdrukken als *gehou-*
denis en *gebiedenis*; *geschieding* en *geschiedenis*;
groeting en *groetenis*; *beteekening* en *beteekenis*;
belijding en *belijdenis*; *gelijking* en *gelijkenis*, met
 een klein verschil van wijziging, waarover het hier
 de plaats niet is te spreken.

En na dit alles, geloof ik, zal men nu duidelijk
 inzien, waarin het waarlijk niet geringe onderscheid
 be-

(1) Gemeenschap tusschen de *GOTH.* en *NEDERD.*
 sprake. 1710. bl. 63.

bestaat tusschen het *verbale* ING (*ong, ung, onga*) dat van een *infinitivus* afstamt, en ING thans meest altijd van een L voorafgegaan (ook in de zussertalen LING, waarin ook wel eens in onze taal, schoon zelden, in de plaats van L een ander medeklinker voorkomt), hetwelk somtijds achter een werkwoord, maar meestal achter een ander reedeel gehoord wordt.

En wat beteekent dan ING, in dit laatste geval?

Wijst de standvastige beteekenis den Heer B. niet naar de *land-, flam- en geslachtsnamen*? Denkt hij hier niet aan het *patronymische* ING, zoo bekend in 't A. S. — ELISING, de zoon van ELISA; ons VLAMING; somtijds met den uitgang ER, daar achter; THURINGER, MEROVINGER, CARLOVINGER &c. Aan de Vriescbe namen op A na NG: IESINGA, SCHELTINGA, enz. en de daarnaar gevormde persoonlijke naamwoorden: KONING, EDELING; en in de Oudduitsche dialekten, welke J. GRIMM (1) opgeeft aan ĒARMING (miser) FLYMING (profugus) HÖRING (adulter) LYTELING (infantulus); aan het A. S. *derling* (gunsteling); eyn ENKLINCK des Koninks, in SCHÜRENS KRON. bl. 171; en zoo ook aan de zakelijke naamw., persoonlijk voorgesteld; PHENNINC (obqius) PREITINC (placenta); en even zoo aan onze Z. N. VINGERLING; DUIMELING, KRAKELING? En zonder L, KETTING, PENNING, KONING, enz.? Misschien wel is de Heer B. het allereerst door GORDON en BAILEY in de war gebragt, die *king* van het Saksische CYNGE (koning) of van KONNEN (kunnen) doen afstammen; schoon zij het echter niet voor een *part. praes.* doen gelden. — Brengt het hem niet tot inkeer, wanneer hij in die woorden (zelfs wanneer zij, volgens hem, van *verba frequentativa*, die er niet zijn, noch ooit geweest zijn, mogten afstammen) opmerkt, dat dit ING of LING niet achter de wortelgreep, onmiddellijk, geplaatst wordt, maar somtijds

(1) *Deutsche Grammatik*. II Deel. bl. 351.

tijds nog een R vordert; zoo als ik dit in het voorbijgaan reeds heb willen doen gevoelen? — Wat toch is de wortelgreep van VOEDSTERLING, VINGERLING, ATERLING, KLOOSTERLING, DUISTERLING?

Als *hemelling* niet van *hemel*, maar van het werkwoord *hemelen*, waarvan de wortelgreep *hemel* is, afftamt, dan zal men dit ook van de laatstgenoemde woorden moeten onderstellen. Wij komen dus met het aannemen van verouderde *frequentatiya* in *elen* nog niet, waar wij zijn moeten; maar moeten bovendien beweren, dat er ook dubbele *frequentatiya* geweest zijn, waarin de uitgangen *elen* en *eren*, beiden, vereenigd gehoord werden. Gelijk *jongeling* iemand is die *jongelt*, zal dan ook *kloosterling* iemand zijn, die *kloosterelt*, van het werkwoord *kloosterelen*; en zoo moeten wij dan ook denken aan personen of zaken, die *voedsterelen*, *vingerelen*, *duisterelen*, enz. om van de R in *voedsterling*, *vingerling*, *duisterling*, enz. reukenschap te geven.

LING en ING, wanneer dit laatste een' persoon, of als persoon voorgestelde zaak uitdrukt, zijn dus geene *participiale* uitgangen. Maar even weinig is het ING, (*ung*, *ong*): dit laatste is altijd *daad*, de infinitive uitgang EN, in ING veranderd. NAVONKELING en OPRAKELING zijn daden; nooit personen. Men kan van B. wel zeggen, dat hij een NAVONKELAAR en een OPRAKELAAR is; (en bij persoonsverbeelding ook dit laatste wel van de *tang*) maar hij is geen *navonkeling*, of *oprakeling*.

Er zijn echter *substantiva verbalia*, gelijk hij elders zegt, die, oorspronkelijk, bedrijvende deelwoorden zijn; maar deze getuigen meestal tegen zijne leer. Het zijn sommigen van die, welke op AND, OND en END uitgaan; zij zijn, als uitdrukkende het DOENDE, mannelijk. TEN KATE spreekt er van, bl. 77. Deze zijn, onder anderen, *vijand*, *vtrend*, *heiland*, die, als personen, mannelijk zijn; maar ook *avond* en *ochtend*, en men kan er, als

scer

zeer waarschijnlijk tot die klasse behoorende, bijvoegen, *band, tand, wind*, die evenzeer M. zijn; maar die volgens Bs. leer VR. zouden moeten wèzen; zoo als hij er dan ook sommigen VR., of, in zeker opzigt, VROUWELIJK heeft willen maken; gelijk in zijne geslachtlijst *avond, uchtend, tand*; misschien zou dit ook het lot van *band* geweest zijn, wanneer hij er niet op uitgevonden had, dat men dit woord voor den *worsel van banden of benden* zou kunnen doen gelden.

Verwonderlijk is het om te zien, hoe hij (bl. III. VERH.) zich pijnigt om vrouwelijke woorden, op ND uitgaande, ter staving zijner stelling op te geven. Die hem geheel in den weg staan, slaat hij over; gelijk *mond, grond, hond*, om zich, sober genoeg, met *hand* en *mand* te behelpen; terwijl anderen, zeker niet VR., maar M. of ONZ., naar zijne *theorie* echter vrouwelijk behoorden te zijn.

Wat voordeel er voor zijn stelsel uit te trekken is, dat er in het oude Engelsch ook bedrijvende deelwoorden in ND gevonden worden, begrijp ik, niet; maar wanneer hij, omgekeerd, in ons oud Nederduitsch, gelijke deelwoorden in *ing*, als verbalia gebruikt, meent te zien, moet ik hem tegen spreken. Bl. 237 van zijne VERHAND. leest men: —
 „ Men vindt in het oude Duitsch even zoo de
 „ participien in *end* als verbalia gebruikt, en leest
 „ VERRADENT VOOR *verrading* (dat is, *verraderij*)
 „ BEGNADENT VOOR *begenadiging*. Wil men een
 „ voorbeeld? REYNIKE VOSZ DE OLDE ligt juist
 „ voor mij open (*Frankf. am Meyn 1572*) en
 „ daar ontmoet ik op bladz. 248 deze zelfde
 „ woorden:

„ Dith is vorweldinge, mord, und vorradent,
 „ Und horet juw tho straffen, ane alle begnadent.”

Hier begin ik te gelooven, dat hij dit dikwijls in REINEKE voorkomende NT niet verstaat, of niet verstaan wil. Het laatste echter is waarschijnlijker; dewijl hij er kort op laat volgen, dat, in sommige

oude dialekten, dit *ent* dikwijls met de infinitiven verward is.

De plaats, welke hij uit r. de v. gekozen heeft, zou hem betwist kunnen worden: het handschrift, te *Eutin*, 1798, bij STRÜVE gevolgd, en herdrukt, heeft eene andere lezing: daar staat:

- „ Seet Here, dit is van leetlike dingen ;
 „ Dit is vorweldinge , mord mit VORRADE ,
 „ Un horet juw te strafen ane alle GNADE.”

Doch dit doet weinig ter zake: de *substantive* genomen *verba* in NT komen er zoo dikwijls in voor, dat het op een enkel woord meer of minder hier niet aankomt; ongelukkig maar, dat zij zich allen tegen zijn gevoelen verzetten, de meesten, zoo wel ten aanzien van het geslacht als van de woordvorming; en ten aanzien van het geslacht, overal, waar het door een *pron.* dat zulks uitwijst, wordt voorafgegaan. Onder anderen, B. i. Cap. 17. bl. 45.

He meende, dat were van synen dingen,
 Un begunde mit der kloeken to klingeun.
 DAT LUDENT duchte em wesen so soethe,
 Ik leet em binden beede foete
 An den klockreep, na syneme willen,
 Up dat he synen lusten mochte stillen,
 Un DAT LUDENT wol mochte leren.

Hier zou de Heer B. waarschijnlijk een' infinitivus willen zien; en dan is er voer zijn stelsel niets uit te halen; maar stond er, gelijk in zijn voorbeeld, geen *pron.* voor; dan zou hij er waarschijnlijk een *vr. verbale* in zien, om het *synoniem* het *luiding* te kunnen verklaren. *Luiding* is het hier zeker niet; ook komen er eene menigte van *verbalia* in ING bij REINEKE voor, waarom de Dichter, wanneer hij *luiding* bedoeld had, ook wel *luding* zou geschreven hebben, even als in het eerste voorbeeld *vorweldinge*. En dit ING komt veelvuldig in

in REINEKE, en bijna overal vóór, waar wij het zouden gebruikt hebben; *nt*, daarentegen, waar wij of den *infinitivus*, *substantive* gebruikt, (bij voorbeeld het *luiden*) of een *Z. N.*, gevormd door de wortelgreep, door *GE* voorafgegaan (bij voorbeeld *gelui* of *geluid*) zouden verkiezen. Dit laatste schijnt het *derde*, het eerste het *zevende* vers te bedoelen. Het *derde* zegt: — „Het *gelui* of *geluid* kwam hem aangenaam voor.” Maar in het *zevende*; zou hij het *luiden* wel willen leeren. In beiden is het *noch* de daad van *luiden* (*ing*) *noch* de *infinitivus* als *verbum*, *noch* een eigenlijk deelwoord, maar een *Z. N.* door het *verbum* met een *pron.* of lidwoord uitgedrukt. Een *infinitivus* met de kracht van werkwoord is het nergens, in dit Dichtstukje. Zoo vinden wij Cap. 19 (bl. 56) een van die *infinitiven*, welke zich in ons Nederduitsch reeds als volkomen zelfst. naamw. gevestigd hebben.

Un dachten darup mit scharpen sinnen

Wo se em SYN LEVENT mochten afwinnen.

Als men, het geheele stuk door, de kracht van dit *NT* onderzoekt, zal men, geloof ik, met mij overtuigd worden, dat zulke substantiva (en zij zijn er in menigte) beiden kunnen beteekenen, wanneer zij door een lid- of voornaamw. worden voorafgegaan; maar dat zij, zonder die woordjes, slechts een verzelfstandigd werkwoord uitdrukken, hetwelk onder anderen, plaats heeft, Cap. 24. bl. 66.

De Konink boet SWIJGENT also fort.

(De Koning gebood HET ZWIJGEN terstond.)

Cap. 26. bl. 73, waar *NT*, door een bezittelijk naamw. voorafgegaan wordt, kan zoo wel het een als het ander gemeend zijn:

Jo meer he sochte, jo myn he fand

Al SYN SOERENT was men een tand.

hoe meer hij zocht, hoe minder hij vond, al zijn

ZOEKEN (of hier, liever: al ZIJN GEZOEK) was maar gekheid.

In het 8ste Cap. van het vierde Boek, bl. 202, vindt men eene geheele reeks van voortgelijke zelfstandige naamwoorden, waarmede de gewijzigde beteekenis van een wortelgreep, door GE voorafgegaan, beter overeenkomt dan de *infinitivus*, als z. n. gebruikt. Men oordeele!

Ifegrim helt vaste mit grotene nyd,

Un sprak to Reinken mit volleme munde:

ô Deef, nu is gekomen dyné stunde!

Giff gewonnen, este ik sla dy doet.

DYN BEDREGENT is gewest to groet:

DYN STOFFKRASSENT, DYN PISSENT, DYN SCHERENT

Dyne grôte loggen, DYN FETTE SMERENT;

Du hefst my so vele missgedan,

Nicht en schaltu my nu entgan.

[Ifegrim hield (hem) met groote gramschap vast; en sprak tegen Reintje met volle stem: ô Dief, nu is uw uur gekomen! Geef u op genade over, of ik sla u dood. Uw WANGEDRAG is al te groot geweest. (Vergeefs is uw) STOFFKRASS, UW GEZIK, UW GESCHEER, uw groote listigheid, UW GESMEER, enz.]

Nergens echter (en zekerlijk om dezelfde reden als bij ons) zijn die naamwoorden VR., maar ONZ. Als NT nogtans een van het bedrijvende deelwoord afftammend B. N. is, in de beteekenis van een *doener*, dan is het M.; en dus is dan de haan CREYANT (kraaijer) even zoo M. als *vijand*, enz.

Door de naamwoorden in ND, van dit deelwoord af te leiden, bederft hij zelfs het nut, dat er uit zijn ondergeschikt beginsel van woordvorming te halen is. Had hij zich voor het VR. geflacht alleen aan de afftammingen van den verleden tijd, als werkwoord gehouden, en, daarmede een regel bepaald, welke vrij algemeen geldt; daarbij als uitzonderingen opgevende die woorden, welker betee-

ke-

kenis van *bewerkte* in *bewerkende* overgegaan is; **dan** had hij waarschijnlijk nog meer substantiven als **a**ftammende van den verleden tijd, en daarom **vr.** kunnen **aanwijzen**, **dan** hij nu gedaan heeft, of **t** door het verwarren van den verleden tijd met het daarvan **aftammende** deelwoord, heeft kunnen **doen**. Dit aan te wijzen zou de grenzen van een **verslag** al te zeer **overschrijden**.

Na deze beschouwing en schatting van zijne *theorie* der geslachten, geloof ik nu ook alles opgegeven te hebben, wat het tweede deel dezer **SPRAAKLEER** belangrijks bevat. Eenige punten, welke beter tot het **DERDE VERSLAG** gebragt, en daarin opgenomen kunnen worden, gelijk de vorming en verschillende soorten der zamengestelde woorden, enz. ben ik opzettelijk voorbij gegaan; daarentegen zal ik in het nu te volgen **VERSLAG** het een en ander kunnen overflaan, dat hier reeds aangeroerd is.

DER.

DERDE VERSLAG.

SYNTAXIS.

Dit gedeelte der **SPRAAKLEER** van den Heer B. bevat, gelijk bij alle taalleeraren, de *kennis of kunst van een volzin wel in te rigten*. „Een Volzin” (zegt hij bl. 262.) bevat somtijds deelen die men ieder afzonderlijk als een volzin zou mogen aanmerken, maar die echter, door een kennelijk verband vereenigd, niet slechts verstandelijk door de opvolging der gedachten, maar ook door woordelijke samenhang één geheel uitmaken.”

Hij had dit duidelijker kunnen maken, door te zeggen: dat een **VOLZIN** uit een of meer spraakkundige **VOORSTELLINGEN** bestaat kan, welke, elk voor zich, een' volzin zouden opleveren, wanneer zij niet vereenigd of verbonden waren in eene enkele zeggung, waarvan zij de zamenstellende leden uitmaken. In de *Syntaxis* (of woordvoeging) kan men het verschil tusfchen **VOLZIN** en **VOORSTELLING** niet te duidelijk aanwijzen; en wanneer hij voorts de *drie hoofdtermen* eener voorstelling, (a) **DE WERKER**, (b) **DE DAAD** en (c) **HET GE- OF BEWERKTE**, aanschouwelijker gemaakt had, dan dit gewoonlijk in de *Spraakkunsten* geschiedt; had hij, daardoor, ook bevattelijker kunnen zijn in de behandeling der vier punten, waartoe hij alles brengt, wat hij over de woordvoeging meent te moeten aanmerken. Misschien had hij dan ook wel eene andere verdeling gekozen, dan die, welke in de vier vol-

gen-

gende Punten begrepen is; te weten: (bl. 265)
 „ 1. *Overeenstemming*; 2. *Onderschikking*, welke
 „ men met het Grammatikale kunstwoord, *beheer-*
 „ *sching* (regimen) heet; 3. *Wijze van Samenvoe-*
 „ *ging*; en 4. *Orde van plaatsing*.”

In ieder dezer Afdeelingen, zal ik, even als in de vorige VERSLAGEN, alleen datgene aanwijzen, wat in zijne Spraakleer zich, of door afwijking van de algemeene gevoelens omtrent die onderwerpen, of door nieuwheid van inzicht of bevatting onderscheidt.

Eerst dus in de OVEREENSTEMMING. Et moet overeenstemming zijn tusfchen *zelfst.* en *bijvoegl.* naamwoord; tusfchen *lidwoord* (*de, een*) *deelwoord* en *bijv. naamw.* met de beide vorige, enz. ook tusfchen *den werker* met al zijne wijzigingen en het *werkw.*, enz.

Hieromtrent zal ik het volgende aanstippen.

Het woordje AL, vóór een enkelvoudig naamwoord gesteld, is (merkt hij bl. 268 aan) „ een adverbium „ en plaatst zich dan ook voor (en niet achter) het „ lidwoord; dus: AL *de aard*, AL *het geld en* „ *goed*. Anders is het *Adjectief*, ALLE *de goede-* „ *ren*. Ik *veracht ALLE geld en goed*.” — Et zullen er zijn, die ALLE *de goederen* zullen afkeuren en beweren, dat men, omdat AL vóór het lidwoord onverbuigzaam is, altijd behoort te zeggen: AL *de goederen*. Zij zullen dit uit de *analogie van* ons taalgebruik afleiden; bij voorbeeld, men zegt: *zulke dingen*, enz. verbogen; maar *zulk eenen dienst heeft hij mij bewezen*, onverbogen. Zoo zegt de S. ook kort te voren, dat men zoo *schoon eenē vrouw*, het adjectief onverbogen, moet zeggen; en met reden: want er heeft, in 't algemeen, tusfchen het *BIJV.* en *Z. N.* geen overeenkomstige buiging plaats dan wanneer het eerste zijn *Z. N.* onmiddellijk voorafgaat, of wanneer het onmiddellijk voorafgaande, nog andere *adjectiva* vóór zich heeft, welke tot hetzelfde *ZELFST. NAAMW.* behooren. Er zijn echter uitzonderingen. AL zou dus een uitzondering moeten zijn. Hierover spreekt hij hier niet, en geeft dus nog minder de reden dezer uitzon-

zondering op. Ik geloof, dat men het een en ander, dat is AL en ALLE DE, kan zeggen. Doch hierop moeten wij, als wij van voortgelijke verbuigingen, welke van de plaatsing der woorden afhingen, spreken zullen, terug komen.

Van meer belang is de beschouwing dezer *overeenstemming* van het *hijv-* met het *zelfst-naamwoord*, wanneer het eerste, van al zijne wijzigingen en regeringen voorafgegaan, op zijn beurt het z. N., waarvan het de hoedanigheid uitdrukt, voorafgaat; waarvan hij bl. 270, dit voorbeeld opgeeft. —

„ Ik zag eenen van het Oosten met groote snelheid
 „ opkomenden en met een ruischend geluid verzeld
 „ gaanden donkeren orkaan zich verheffen, en de-
 „ zen zich in geene regendroppelen, maar vuist-
 „ gelijke hagelsteenen en veld- en tuingewassen
 „ verplettende, en voor mensch en vee allerver-
 „ schrikkelijkste ijsklompen ontlasten.”

Na vooraf gezegd te hebben, dat het adjectief, voor het substantivum geplaatst, al zulke wijzigingen met zich kan voeren; meent hij toch, na dat gegeven voorbeeld, dat men hierbij wel mag aanmerken, „ dat, gelijk zulke veelwoordig uitgebreide Adjectieven somwijlen iets ontzettends hebben door de bevatting des hoorders als te overstelpen, zy daardoor ook aan een duisterheid onderhevig, en in den aart NB. MEER Hoog- dan Nederduitsch zijn.” — Dus toch eenigzins, of voor een gedeelte Nederduitsch.

En in zoo ver (in hoe ver het Nederduitsch is zegt hij niet duidelijk) mogen wij er ons van bedienen, maar in zoo ver deze zwaargeladen *adjectiva* Hoogduitsch zijn, niet. Zeer wel! Maar wat is er dan het HOOG- en wat het NEDERDUITSCH van? Hoe zullen zijne leerlingen dit raden?

Dat dit voorbeeld met opzet overdreven is, ziet men; schoon het daarom niet, ophoudt spraakkundig goed te zijn; en wel spraakkundig goed, in de beide talen. En op dit spraakkundig goede komt het hier in de *syntaxis* slechts aan. Wat het *sesquipedalische* en gezwollene der zeggings aangaat; dit is
 niet

niet goed. Maar in zoo verre is het ook in de beide talen af te keuren; iets, waarover het hier niet te pas komt te spreken. In lesfen over den stijl had hij hierover kunnen uitweiden, en het misbruik aantoonen, dat er van op zich zelve goede woordschikkingen kan gemaakt worden; dan zou men hem dit roegestemd hebben. Nu, integendeel, moet men hem onder het oog brengen, dat hij een alleronbestemdste uitspraak gedaan heeft over eene in de beide talen zeer gebruikelijke woordschikking.

Maar wanneer hij, voortgaande, deze zijne niets bepalende taalregel dus eindigt: — „Met de algemeener bekendwording en veelal domme vertalingen van Hoogduitsche schriften zijn zulke wijdlöopige byvoeglijkheden in de vorm van adjectieven by ons (tot groot verderf onzer klare en heldere Moedertaal) bovenmate vermenigvuldigd en algemeen geworden; ja, nu men de echte behandeling van onze taal niet meer meester is, onverschuldig; doch onze Voorvaders kenden ze niet, en wy behoorden ze allengs af te gewennen.” — dan weten wij niet, wat wij ons afwennen moeten; of de voorafgaande wijzigingen van het *bijv. naamwoord in het algemeen*, of zulke al te overlade adjectieven, als in zijn voorbeeld; in het *bijzonder*. Het laatste zal men gereedelijk toestemmen: want zijn voorbeeld zou goed zijn, om te doen zien, hoe men de *bijv. naamw.* niet overladen moet; hoezeer onze woordschikking er aanleiding toe geeft. Maar bedoelt hij *het eerste*, en meent hij (hetgeen evenwel naauwelijks te onderstellen is), dat (behalve mischien een *bijwoord*) geen *bijv. naamw.* door wijzigende bewoordingen voorafgegaan mag worden; dan heeft hij zijnen leerlingen een' rechten raad gegeven; en de kundigste onder hen mogten hem wel, zoo beleefd als men dat een' meester behoort te doen, toefluisteren: — Meester, gij wilt, dat wij ons iets afwennen zullen, dat gij u-zelv' in 60 jaren tijd niet heb kunnen afwennen; en waarvan gij juist gebruik maakt als uw anders niet zeer vloeiende stijl in *proza* het vloeiendst is; bij voorbeeld,

beeld, bl. 5 van UWE VOORREDE, tweemaal; en niet duister, maar helder en makkelijk om uit te spreken: — „*een ter ademing beurtelings openend en wederom dekkend klepjen.*” — En eenige regels later: — „*een op verschillende wijzen vernauwden of meer gerekten en gespannen strot.*” Zonder nog te spreken van uw' hooger en redenaarsstijl, waarin gij er, naar ons-aller oordeel, een regt krachtig gebruik van weet te maken, bij voorbeeld, reeds op bl. 2 van uwe hartverdagende nagedachtenisrede op PESTEL: — „*de vervulling des treurigen uiterlijken, door een onder de last des levens en aller zijner ellenden bezweken geest.*”

Waarom zouden wij, uwe voedsterlingen, dit dan trachten af te gewennen? — En wanneer gij, aan het einde van dezelfde herinneringsrede, met een vooral niet minder, dan in uw voorbeeld, overladden adjectief onze zielen schokt en overstelpt, en Leyden dus aanspreekt: — „*Gy van uw. schitterend tempeldak, van uw groenende lauwerboschen, en blinkende zuilen, ja van de zulk een heiligdom als het uwe kenteekenende arendsyleugelen, die u overdekten, door den moedwil des oproers BEROOFDE Wijsheidschool,* enz. — hoe wilt gij dan, dat wij het in onze gedachten zouden nemen, om ons het gebruiken van zulke tot barstens toe geladen adjectieven, als dit BEROOFDE, af te wennen? Zeg ons liever wat wij doen moeten, om een adjectief of participium, dat wat zwak is uitgevallen, met zulk een' stoet van voorafgaande lijftrawanten te versterken; al ware het dan ook meer HOOG- dan NEDERduitsch. Neem ons, wat wij u bidden mogen, deze, vooral in den *vocativus*, zoo hard-, barsch- en klaterend-klinkende, en, *crescendo*, tot in het binnenst van het hart INDRINGENDE bijvoegelijke naamwoorden niet af!

En wat zou hij zijnen jongeren daarop kunnen antwoorden? —

Men KAN zulke *adjectiva* dikwijls achter hun *substantivum* plaatsen, vooral, wanneer de aandacht meer

meer op het laatste dan op het eerste moet gevestigd zijn; ook zijn er gevallen, dat men geene keus heeft, maar de Fransche woordschikking MOET volgen; doch zonder bijzondere redenen, waarover ik hier niet kan uitweiden, is het niet alleen sierlijker, maar ook duidelijker, en meer naar den aard onzer taal, de wijzigende woorden met het *bijv. n. vóór* het *z. n.* te plaatsen.

Even weinig moeten zijn leerlingen zich door hem laten geleiden, wanneer hij, bl. 278, hun eene andere spraakkundige ketterij wil opdringen. Deze, namelijk; bl. 278: — „ In 't stuk der overéénstemming is wat van Byvoeglijke naamwoorden gezegd is ook toepasselijk op de Infinitiven met het Voorzetsel *te* gebruikt, als hebbende eene adjectivale kracht van beteekenis. Immers dus wil men het, schoon het plaatsen van die voor de substantiven zeer te veroordeelen is.”

Hier vergist zich de Heer B. in meer dan één opzigt. Deze woordschikking heeft, niet omdat men dit zoo wil, maar omdat men, de kracht van dit *te* voor een werkwoord wel beseffende, niet anders kan willen, de kracht van een *bijv. naamw.* of van een *part.*, als *bijv. n.* gebruikt; en wel, inzonderheid, als het vóór het *subst.*, waarop het betrekkelijk is, geplaatst wordt, even als alle andere *participia*, wanneer zij een *z. n.* wijzigen. En om die zelfde reden mag men het vóór zijn *subst.* plaatsen, schoon het gebruik ook somtijds toelaat, dat men het achteraan stelt.

Om de reden van zijn gevoelen te weten, moet men met mij zijne *Etymologie*, bl. 183, opslaan; waar men zien zal, waarom hij aan dat *te*, gevolgd door een werkwoord in de onbepaalde wijze, maar half en half de kracht van een *bijv. n.* geven wil. — Daar leest men: — „ De misvatting (namelijk dat *te* 't werkwoord tot een nomen zou maken) heeft echter veroorzaakt, dat men deze Infinitiven als Adjectiven verbogen heeft. En dus heeft men gezegd: *De niet te verbrekene kracht des hoog*

„ te ontzien *mans*; en dergelijke. [Tot voorbeelden van zeggingen, die hij veroordeelen wil, maakt hij altijd van belagchelijke uitdrukkingen gebruik]; maar zou het beter luiden, wanneer men naar zijne woordschikking zet: — *De kracht, niet te verbreken des mans hoog te ontzien?* Het vreemde zit hem dus niet in de woordvoeging maar in de keus van het voorbeeld.

Hij gaat dus voort: „ In den grond, wantaal, „ uit belachlijk nabootsen van 't zwaarmoedig ver- „ kunstded Hoogduitsch voortgesproken, ten walg „ van een Hollandsch oor en verstand! — De ware „ plaatfing van deze Infinitiven (dat ik dit in 't „ voorbygaan aanmerke) is ook niet, als die der „ Adjectiven, voor het Substantief, maar daar achter. Een geval, *licht te ontmoeten*, eischt onze „ taal; en niet: *Een licht te ontmoeten geval*. „ Een lof, *licht te verkrijgen*; en niet: *Een licht „ te verkrijgen lof*. Het eerste is geen Neder- „ maar Hoogduitsche Woordfchikking, waaraan wy „ ons federt omtrent een leeftijd veel te veel ver- „ wend hebben, en die 't van 't hoogfte belang is „ weér af te gewennen.”

Wij zullen ons dit zekerlijk niet afwennen; en wel, *ten eerste*, omdat deze woordfchikking een veel meer dan twee leeftijden vast geworteld, en bij de beste Schrijvers, en in de goede spreektaal gevestigd gebruik voor zich heeft; en, *ten tweede*, omdat dit gebruik in den aard onzer woordfchikking gegrond, ja beter en vaster gegrond is dan de woordfchikking, die hij voor de verkiesfelijkste houdt. Op zeer weinige uitzonderingen na, plaatfen wij het wijzigende der substantiven voor- en niet achteraan. Het eerste (het gevestigd gebruik) ontkent de S. niet, integendeel, hij wil dat wij (hij zelf daaronder begrepen) het ons weér af zullen wennen; maar (denkelijk het tweede betreffende), zegt hij: —

„ Het is, des niettegenstaande een waarheid, dat „ onze oude taal de Infinitiven niet plat afbeet, „ maar met de *e* of *scheva* uitprak en fchreef.

„ *Sia-*

„ *Stane*, *doene*, *loopene*, enz. zeiden en schreven
 „ zý. Indien wy derhalve den Infinitivus met het
 „ voorzetfel *te*, voor een Substantivum plaats gaven
 „ (en wie vermijdt het tegenwoordig volstrekt?)
 „ zou het niet gants en al verwerpelijk zijn, er die
 „ zachte *e* welluidendheidshalve achter te voegen,
 „ maar het aan de buiging eens Adjectiefs te on-
 „ derwerpen, is een eigendunklijk Adjectief schep-
 „ pen, 't geen een Dichter, *cui*

Quidlibet audendi conceditur aequae potestas,

„ zich (des noods) wel eens veroorloven mag,
 „ maar dat geen Prozaschrijver is toe te staan,
 „ noch ook van anderen na te volgen.”

Men zou zeggen, dat de S. zich hier geweldig tegenspreekt: want indien het waar is, dat men het tegenwoordig naauwelijks vermijden kan, en er in dat geval de *e* om de welluidendheid bijvoegt; dan moet dit toch den Dichteren niet alleen; maar ook den Prozaschrijveren vrijstaan; anders toch kan de vraag: *Wie vermijdt het tegenwoordig volstrekt?* niet te pas komen: want deze laatste (en hun getal is niet klein) en ook de goede nette *sprekers* maken er, federt zoo lang mij heugt, een zeer natuurlijk en ongemaakt gebruik van; bij voorbeeld, *Was het geen gedane, maar nog te doene zaak, dan... Een niet ligt uit te maken geschil... Een niet makkelijk af te leeren... af te wennen gewoonte...*

In *een te ondergane* straf, hetzij in NOM. of ACC. is immers *gane* als een adjectief naar het geslacht gebogen? Men kan immers niet zeggen: *een te ondergaan straf*. De Dichters maken er daar en tegen minder gebruik van, dan de Redenaars en Prozaschrijvers, waarom zouden wij het ons dan afwennen. — En wil hij met dat afwennen zelf niet zeggen, dat wij er eensklaps niet mede kunnen ophouden? — Hoe kan hij dan, in hetzelfde oogenblik waarin hij zich te vreden schijnt te zullen houden met het spoedig of langzaam af te wennen verwende, zeggen, dat het geen Prozaschrijver toe te staan is?

Of wil hij misschien zeggen, dat wij deze bijv. uitdrukking niet in GEN. of DAT. mogen gebruiken; dat de Proza'schrijvers, in *die gebogen naamvalen*, er terstond en zonder afwennen van moeten afzien, en dat wij dus, vooreerst, nog wel mogen zeggen, eene te doene zaak, in NOM., misschien ook in ACC.; maar niet *der TE doene zaken; der TE onderganen invloed; der niet TE voorziene gebeurtenissen*, enz.

Zoo zullen wij dan: *rerum vendendarum copia* in proza niet meer mogen overzetten, met: — *Voorraad der TE verkoopen* (of TE verkoopene) *goederen*; schoon *de TE verkoopene*, omdat het dikwijls niet te vermijden is, nog geduld kan worden? Intuschen wordt dit PART. PASS. FUT. (en dit is het in de beide talen, en dus in de beide talen *adjectivaal*) in den GEN. vooral, niet dan gebrekkelijk uitgedrukt, — wanneer men het achteraan plaatst. Men oordeele! — *Hij is met dien geheelen voorraad der goederen, te verkoopen, blijven zitten*. Of wil hij misschien, dat wij in dit geval ons langwijziger PART. PASS. FUT. moeten gebruiken; en zeggen: — *Hij is met dien geheelen voorraad der VERKOCHT ZULLENDE WORDEN goederen blijven zitten?* Maar zonder dit omslagtige nog in aanmerking te nemen, zou men zeer onnaauwkeurig gesproken hebben; want als hij er mee is blijven zitten, dan is er geen *zullen verkocht worden* geweest; terwijl *TE verkoopen* geen volstrekt *zullende verkocht worden* naar eene bestemming om verkocht te worden uitdrukt, hetwelk juist de kracht is van het *participium* in DUS. Met BAAR (hetwelk geen *zullen* maar *kunnen* uitdrukt) is het ook niet te redden: *verkoopbare goederen* is wederom iets anders.

Wil hij dit *TE*, gevolgd door een' verbuigbaren *infinitivus*, niet voor een PART. PASS. houden (schoon hij dit echter op eene andere plaats doet); over dien kunstterm zullen wij niet twisten; maar dan zal hij echter moeten toestemmen, dat deze *bijv. woordvorm* er ten minste de kracht van heeft.

En

En heeft *het* die kracht, en is die *infinitivus* reeds in den *nom.* bij voorbeeld: „een *te doene* zaak” verbogen; waarom mag het dan niet verder verbogen worden?

Van zulke en andere verbogen *infinitieven* is onze tegenwoordige, maar vooral onze taal in de 13de en 14de eeuw vol; bij voorbeeld, in de tegenwoordige taal: — *des levens, reizens, strijdens*, enz. enz. *zat. Vechtenslust. Scheidenstijd. Stervensuur. Drinkenstijd* (*tempus bibendi*). *Levenswijf* (*modus vivendi*).

Hier door verkrijgen in die *gerundive* spreekmanieren, die *infinitieven*, de gedaante van een *substantivum*; zoo als; zij door *TE* voorafgegaan een adjective gedaante met de kracht van een deelwoord verkrijgen. En deze geschiktheid der *onbepaalde wijze* om door dit *TE* een of zelfstandige, of *bijv. of participale* duiding aan te kunnen nemen, bewijzen juist die dus gewijzigde onbepaalde wijzen, die in de Schrijvers van de 13 en 14de eeuw eene *E* aannemen. Het is een verkeerd inzicht van den Heer B., wanneer hij gelooft, dat die *e* tot den uitgang van de *onbepaalde wijze* behoort: want zij neemt die verbuiging bij onze Ouden slechts aan, om hare hervorming in een dezer drie wijzigingen aan te duiden; even als de *s* in *levens-uur, etens-tijd*, enz. niet tot *leven* of *eten* als onbepaald werkwoord behoort, maar den tweeden naamval als in het *gerundium* in *di*, dat is, den *gen.* van den *infinitivus* aanwijst; gelijk dan ook die *E*, achter de *N* van een *inf.*, nooit plaats heeft, dan wanneer de *onbepaalde wijze* door het voorafgaande *TE*, of door een voorzetsel, ophoudt een vervoegbaar werkwoord te zijn, en de gedaante van een naamwoord nadert, of er in overgaat.

Die *E* toont ons nu eens een *gerundium*, dan weder een *supinum*, dan eens een lijdelijk deelwoord van den toekomenden tijd, dan weder een' *eersten* of *vierden* naamval van de onbepaalde wijze, in eene der drie wijzigingen.

Men behoeft slechts MAARLANT, v. HELU, on-

ze **STOKE** of een ander hunner tijdgenooten op die plaatsen, waar die *infinitieven* voorkomen, te lezen, om zich hier van te overtuigen. Wil men eenige voorbeelden? Welaan! Zij zijn in menigte, *bij mud*, gelijk men zegt, te vinden.

Beginnen wij met onzen **Hollandschen MELIS STOKE**, I. B. vs. 35, enz. *Hem bid ic / die nocht en began / Eñ die ober ghemene man Om te berechtene sette Vantsgheren / enz. vs. quaet te zoekene. Vs. 65. Te nederne (dat is, te verneiderene) de Kroomsche Ghewelt. vs. 29.*

**Eñ hebet vermaent eñ ghetroegt
Wi isolk Kerstindoem tantsaene.**

(om te ontvangen, *ad accipiendum*).

Slaan wij nu de Fabelen van **ESOPUS** eens op! Daar vinden wij reeds in de **INLEIDING**, vs. 14.

Wi eerst scande te segghene (turpe dictu)

Man segghen beesten te legghene.

Wil men er meer; men vindt deze zoogenaamde *infinitieven* te kust en te keur in de bijdragen van den Heer **CLIGNETT**, bl. 14, 24, 66, 83, 124, 170, 186, en meer andere voorbeelden, welke men niet angstvallig behoeft te zoeken, dewijl zij zich van zelf aanbieden. En omgekeerd, op die plaatsen, waar deze duiding niet voorkomt, en men slechts aan de eigenlijke *onbepaalde wijze* denken kan, daar vindt men ook deze niet.

Ik zeg hier eigenlijk niets nieuws, dewijl het door **HUYDECOPER** op **MELIS STOKE**, III. Deel 9de B, vs. 526, reeds opgemerkt is, dat deze *infinitieven* een **E** achter zich nemen, als er *te* voorafgaat. **HUYDECOPER** noemt ze geen *participia* of *gerundia*; dit is waar. Maar men behoeft slechts al de voorbeelden, die daar aangewezen worden na te gaan, om te zien dat zij alle *gerundia*, *supina*, *participia futuri passivi* of door een lidwoord bepaalde *inf.* zijn; terwijl, de eigenlijke *infinitieven*, dat

dat is, die het *verbum infinitivum* uitdrukken, noch *te* tot lidwoord, noch *e* tot uitgang hebben; — schoon die *e*, bij voorbeeld, in *te segghene* *te hebbene* ook dan wel eens afgekort wordt, even als wij nog doen, wanneer de *infinitivus* op *en* uitgaat; als: *de in te spannen*, en niet in *te spannene* krachten. Wanneer echter de uitgang *en* in de wortelsyllabe versmolten is, kan die *e* niet altijd gemist worden; gelijk in: *de uit te stane ellende*; *te doene verbeteringen*; *de niet te voorziene gebeurtenissen*, *de te ondergane straf*. Uit de aangehaalde plaats van HUYDECOPER ziet men tevens, dat, wanneer die *e* achteraan geplaatst wordt, om het voorafgaande *te*; de *e*, die men anders voor de *n* plaatst, wel eens weggenomen wordt; gelijk in *te vaerne* voor *te varene*, enz.

Bij voorbeeld, in het 9de Boek van M. STORKE, vs. 1238.

Daerna / en wel corter ure /
 Begonde een scip vele zaen /
 Dat uten sterde waer ontgaen /
 Sijn seil te HAELNE. —

Noch deze zamentrekking, noch deze *gerundive e* duldt hier ons tegenwoordig Nederduitsch. Wij kunnen wel zeggen: Een *te verrigtene* of *te verrigten zaak*; maar niet *om een zaak te verrigtene*, of *hij begon een daad te doene*. Dat het echter bij MELIS en andere Schrijvers van dien tijd, geen onverbogen onbepaalde wijs is, blijkt daar uit, dat wij nergens een' *infinitivus* zonder *te*, dat is, geheel onbepaald aantreffen, waar die *e* aangehangen is; hetgeen toch wel het geval zou zijn, als die *e* geene verbuiging was, maar de ware vorm der *onb. wijze*. Komt er een onbepaalde wijze voor, wanneer zij een onmiddellijk *regimen* van een ander werkwoord is, zonder het bepalende lidwoord *te*; dan blijft de *infinitivus* onverbogen, als bij ons.

Wanneer de Heer B. op de boven aangehaalde plaats

plaats zegt, dat, wanneer men aan dien *infinitivus* met *te* voor een substantivum plaats geeft, het *niet gants verwerpelijk zou zijn, er die zachte E welluidendheidshalve achter te voegen*. (hij vergeet er bij te voegen: waar dit volgens de verbuiging van de gewone adjectiven plaats heeft), zegt hij het omgekeerde van hetgeen hij zeggen moest. Die *e*, het teeken van den ouden participialen vorm, wordt volgens het tegenwoordig taalgebruik weggelaten, 1. als zij ook bij de andere *bijv. n.* of *deelwoorden* weggelaten moet worden; en 2. wanneer zij ook bij de laatste, welluidendheidshalve, weggelaten mag worden; terwijl, omgekeerd, die *E* geschreven, en uitgesproken moet worden, waar dit, om dezelfde reden, bij de andere *participia* plaats heeft; hetgeen al weder een bewijs oplevert, dat de donker gevoelde *spraakanalogie*, er de beteekenis van een *adj.* of *participium* aan gehecht heeft; en zulks naar de bestaande regelmaat der taal; hetgeen vooral zichtbaar is in die *infinitiven*, waarin de uitgang *en* met de wortelgreep zaamgesmolten is.

Men zegt: *De te doene voorslag. Eene te doene zaak*; maar, zonder *e*, *een te doen werk*. Hier moet de *e* weggelaten worden; even als men *de gedane voorslag, eene gedane zaak*; maar *een gedaan werk* zegt. En in het tweede geval, gelijk men kan zeggen: — *Een getroffene vrede*, maar ook welluidendheidshalve, ter vermindering van twee achter een volgende dof korte *E's*, *een getroffen vrede*; zoo zegt men ook *een te treffene vrede*, maar ook *een te treffen vrede*. Het gebruik heeft zich hier den zelfden regel, tastbaar om dezelfde reden, gesteld. En die zelfde *analogie*, welke in het donker veelal, vooral in onze taal, haren eigen weg volgt, bestiert dit *deelwoordige, te doene, te gane, te treffene*, enz. enz. eveneens als *gedaan, gegaan, getroffen* in alle naamvallen, getallen, en geslachten naar volstrekt dezelfde regelmaat. De Heer B. moet er dus niet *aan peuten*. (zou HINLOPEN zeggen) om ons dit *adjectief* of *participium* (over den naam wil ik geen' twist voeren) af te nemen. Dat men

men het in onze taal, gelijk zij zich thans ontwikkeld heeft, ook wel achter het *substantivum* mag plaatsen, even als de andere vooral *lijdelijke* deelwoorden, spreekt van zelf; evenwel liever niet als het geheel op zich zelf staat. *Een lof, ligt te verkrijgen* klinkt dus even goed als *een lof, ligt verkregen*, schoon een *ligt te verkrijgen lof*, als er geene bijzondere reden voor de omzetting is, mij veel beter bevalt, en waarschijnlijk aan een ieder, die zich aan dit wettig geburgerde bijvoegelijke woord niet ergert. Laten zij, die zich deze bijvoegelijke zeggingen af willen wennen, zeggen: „'t *Is geen verkregen lof; maar een nog te verkrijgen.*” In plaats van: — „'t *Is geene verkregen, maar nog te verkrijgen lof.*” En: „'t *Is geen ondergane straf;*” maar „*een straf, te ondergaan.*” En waarom dan ook niet, zonder zich aan het oneigene der uitdrukking te storen? — 't *Is een werk, aan te vangen*, in plaats van: 't *is een aan te vangen werk!* In de eerste zegging zullen zij zich slechts wat dubbelzinnig uitdrukken; dat is het ook al. Maar zij, die met het gevestigd gebruik over dit *meer* of *min* Hoog- of Nederduitsch reeds heen zijn, moeten dan ook geene zwaarigheid vinden in de verbuiging van deze *bijv.* zegging: want door de *E* is zij reeds verbogen, even als bij *MELIS STOKÉ, VAN HELU, MAERLAND, enz. enz.*

Het is nogtans waar, gelijk de Heer B., bl. 185, zeer wel opmerkt, dat de Duitschers ook eenen soortgelijken *bijv.* vorm hebben, welke bij hen het *participium futuri* van het verbum *passivum* niet slechts uitdrukken moet; maar het, even als bij ons dit *te*, gevolgd door een' verbogen *infinitivus*, welke daar door ophoudt een eigenlijk gezegde *onbep. wijs* te zijn, ook uitdrukt. Maar dit geloof ik, moet toch geen reden zijn, waarom wij den onzen zouden verwerpen; ook dan niet, wanneer, gelijk nu het geval niet is, de beide *bijv.* zeggingen eveneens gevormd waren. Dat de hunne, gelijk hij met weinig grond meent, haren *oorsprong*

in de verwarring van het *activum* en *passivum* zou hebben, kan even weinig eene reden zijn; en daarom weet ik niet, waartoe het dienen moet, dat hij ons verhaalt even alsof wij het niet wisten: —
 „Dus zegt en schrijft de Duitfcher: *Der nie ge-
 „nug zu Lobende; wegen einer auf zu richten-
 „den Handlungsgesellschaft; auf den zu hoffenden
 „Gewinst.*”

En als hij er vervolgens van zegt: — „Dat lo-
 „bende, dat *aufrichtende*, dat *hoffende*, zijn niet
 „anders dan *participia activa* van 't praesens,”
 heeft hij ook gelijk, wanneer hij, namelijk, die
 woorden van hun *zu* (ons *TE*) afzondert; doch dit
 moet hij niet doen. Even goed, kon hij van *aman-*
du de gemerkte letters aftrekken, om er *amans*
 van te maken, en dan zeggen, dat het een *part.*
praes. act. was. Als *zu* er bij is, met de *E* achter
 aan, is het juist, wat hij zegt, dat het niet is.

Belangrijk is, in dit opzigt, het voorbeeld, het-
 welk hij, betrekkelijk dit participium, hier op laat
 volgen, getrokken, zegt hij, uit een handschrift
 van de Gotha'sche Bibliotheek; maar wel ver van
 zijn zonderling gevoelen te begunstigen, moest het
 hem veel eer op den weg gebragt hebben, om in dit
 in ons Nederduitsch niet meer voorkomende *nde*
 hetzelfde *lijdelijke deelwoord* te zien, dat wij, thans,
 door onzen verbuigbaren *infinitivus* met het voor-
 afgaande *te* uitdrukken. In plaats van hem dit ge-
 bruik te doen afkeuren, moest het hem aangespoord
 hebben, om ons dit zelfde *nde*, met dien zelfden
 zin en gedaante, en met dezelfde *lijdelijke* duiding,
 ook in de vroegere Nederduitsche tongvallen te doen
 opmerken.

In zijne daartoe noodige navorschingen, zou hij
 dan bevonden hebben, dat dit *nd*, somtijds *nt* (ge-
 lijk wij dit in het vorige VERSLAG reeds opmerk-
 ten) een verbogen ONBEPAALENDE WIJZE is, en met
 het *participium praesens* niets dan het gelijkluiden-
 de van den klank gemeens heeft.

Zie hier dit voorbeeld:

Key-

*Keyfer Carle, der HOI gelovende stam,
 Alle Chrystendom was ime untherthan,
 Rome dat wan he mit Macht,
 Leo den Pawest he dar wider in bracht.*

„Hoi (vervolgt hij) is *hoge* (hoog); *gelovende*,
 „(te loven), *laudandus*. Wellicht is in 't handschrift
 „een schrijffteil, en moet het *ze lovende*, voor *zu*
 „*lovende* zijn, gelijk *z* en *g* veel in oude schriften
 „verward worden; in allen geval is het voor *lau-*
 „*dandus* en van passieve beduiding. Maar hoe dit
 „zij, het is altijd een participium actiyum, en
 „niets anders.”

Om het even of zijne gising omtrent deze vier
 oud-Duitsche Verzen gegrond is, en of men dezes
 onderfelde schrijffteil door de verandering van *ge* in
ze of *to*, of hoe het zijn mag, verbeteren moete,
 hetgeen moeilijk te beslissen valt, wanneer men
 van een oud handschrift niet meer dan vier regels
 onder 't oog heeft; zou men naar zijne onderstelling
 toch moeten besluiten, dat deze *participiale* vorm,
 waartegen hij zich zoo sterk verzet, in de vroegere
 naar het Nederduitsch zweemende tongvallen niet
 vreemd geweest is, niet slechts achter, maar ook
 voor het substantivum.

Dat voorts *NDE*, wanneer *to* (te) voorafgaat,
 ook in andere platduitsche tongvallen, verbogen in-
 finitiven voorstellen, in de verschillende beteekenis-
 sen, waarin dit *gerundive* bij onze Schrijvers van
 de 13 en 14de eeuw gebruikt wordt, blijkt ons ge-
 noeg uit de menigvuldige voorbeelden, welke wij
 daarvan in REINEKE DE VOSS aantreffen, onder an-
 deren II. B. 8ste *Gefette*. bl. 125. EUT. uitg.

„Darumme id sus ok vaken geit,

„Dat vele nu nicht syn werdich

„To HEBBENDE Heren gud un rechtferdich.”

(dat is, dat velen niet waardig zijn regtvaardige
 Heeren *te hebben*.) en III. B. 3de Cap. bl. 144.

„Syn vader plag in juweme love

„Groet TO WESENDE hir to hove.”

Ook

Ook in proza, bij voorbeeld, in den inhoud van de 5de *Gesette*. „Sik mede to entschuldigende.” Hier is ND in de *gerundive* beteekenis: *om er zich mede te ontschuldigen*. — Ook als de INF. in een SUBST. overgaat. „Tekene des LEVENDES.” Bl. 183. „Wat hebbe ik *todonde* (te doen) met deme „ketyve.” Bl. 199. „Doet, wat gy schuldig to „donde syn.” Dit zijn geen *participia activa*, al hebben zij er de ND van, maar even als *te ontfaene* bij M. STOKÉ, enz. verbogen *infinitieven*, dat is, of *participia passiva*, of *gerundia*, of hoe men dit *adjectieve* of *substantive*, dat hun aanhangt, ook noemen wil.

Zoo ook in het platduitsche vertelseltje van FLOSSE *un* BLANKFLOSSE, VS. 1463.

„Dor begunde ik to vragende na or.”

(Toen begon ik naar haar TE VRAGEN.)

En zoo ook, in de overige PLATDUITSCHÉ GEDICHTEN (1) waarin dit vertelseltje voorkomt, b. v. bl. 39:

Is di din vader TO HORENDE lef.

Dar ut so vloch eyn brief.

Do wart fro sin mot,

Unde TO LOPENDE sin blod.

Zonder TO (te) is het een zelfstandig genomen *infinitivus*; zie, onder anderen bl. 46 en 47.

Dit scheidt were to vro.

(Dit scheiden ware te vroeg.)

Na ETENDE de junge Zeno sprach.

(Na het eten sprak de jonge Zeno.)

Bl. 49.

De

(1) *Romantische* und andere GEDICHTE in altplattdeutscher Sprache, aus einer Handschrift der Akademischen Bibliothek zu Helmstädt; herausgegeben von D. PAUL JAKOB BRUNS. 1798.

De jonge Zeno begunde TO SPREKENDE.

Dit laatste is wederom ONS TE SPREKEN.

Waar het *lijdelijke deelwoord* van den toekomenden tijd, het *NDUS* der Latijnen uitgedrukt moet worden, is het even zoo, en op dezelfde wijze als wij dit met onzen verbuigbaren *infinitivus* doen, b. v. bl. 120: —

De doch wol TO MERKENDE stat.

(welke toch wel OP TE MERKEN staat.)

Zoo vinden wij het overal in deze platduitsche, dat is toch oudnederduitsche, rijmen, en telkens op plaatsen, waar men aan geen *participium activum* denken kan.

De Heer B. schijnt dit niet geweten te hebben: dewijl hij ons zijn voorbeeld als iets vreemds, als een te voren nog nooit opgemerkt taalverschijnsel, mededeelt.

Overal zal hij zich uit het verband der zeggingen kunnen overtuigen, dat dit *NDE* geen te verwerpen Hoogduitsche vorm is, welke (gelijk hij bl. 185. SPR. meent) uit de verwarring van 't *Activum* en *Passivum* gesproken is; maar dat het de bestendige oud-nederduitsche gedaante is van dat *lijdelijke deelwoord*, waarmede de *gerundive* en *supinale* bevoordingen in verband staan.

Ook moet hij op deze platduitsche *infinitiven* niet laag neêrzien; want, bl. 244 zijner VERHANDLING OVER DE GESLACHTEN, houdt hij het platduitsch voor het *oud en echt Duitsch*.

Hun *to*, en in sommige afwijkende tongvallen *ze*, is ons *te*, en *nd* of *nt*, in de verbuiging *nde*, is zeer regelmatig, en zonder eenige verwarring een der spraakvormen, waarover het geschil loopt.

En zoo is het ook met ons *te doen*, *te geven*, enz. dat, wanneer er in onze taal termen voor zijn, naar de naamvallen, geslachten en getallen verbogen *kan* en *moet* worden. En deze buiging moet het ook onderworpen zijn, als het, even als andere *bijv.*

naam-

naamwoorden, zonder *substantivum* gebruikt wordt. *Het gedane* en nog *te doene*; *Hetgeen gebeurd is*, en *het nog te voorziene*. Welluidendheidshalve moet men die *E*, wel achterlaten, als er drie of korte *E*'s elkander zouden volgen: — bij voorbeeld; *TE VERBEUZELENE gelegenheden*, moet men niet zeggen.

Maar wanneer men nu die woorden met den Heer *B.* achter het *substantivum* plaats, in welk geval zij (dit spreekt van zelf) niet verbogen worden, zullen zij dan, meent hij, ophouden *Bijv. n.* of *DEELWOORDEN* te zijn? Is *een man*, *te prijzen*, niet even zoo *homo laudandus* als *een te prijzende* of *te prijzen man*? Men moet hem die vraag doen; want bl. 278 schijnt hij het nog niet voor uitgemaakt te houden, dat die bewoordingen eene *adjectivale* kracht hebben.

Die kracht hebben zij zeker niet altijd; bij voorbeeld, in: *Gij zoekt die belooning makkelijk TE BEKOMEN*, heeft *te bekomen* eene verbale kracht, offchoon het in de oude taal ook *verbogen*, dat is, *gerondief*, zou mogen en streng regelmatig moeten zijn; maar in: *gij zoekt die makkelijk TE BEKOMEN belooning* (met of zonder *e* aan het einde) kan men het zich niet anders dan als *adjectief* voorstellen; en zoo zou het ook zijn, wanneer men *een belooning, makkelijk TE BEKOMEN*, schreef.

In beide *DEZE* gevallen, is *te* (to) echter *het verbale* lidwoord, en niet, gelijk de *S.*, bladz. 182, meent, het voorzetsel *te* (tot); — en zulks om het even, of dit *te* van een voorzetsel, bij voorbeeld, *om, van, door*, enz. voorafgegaan wordt, of niet. Hij vergist zich merkkelijk, wanneer hij aldaar zegt: „*Dat is licht TE doen*, is even zoo gezegd „als: *dat is goed TOT spijs*, en *hy woont te Leyden*” — en wel, omdat *te*, in beide de gevallen, een *gerundium* of *supinum*, of, wat daar in duiding het meest aan grenst, een *part. fut. passivè* aanwijst.

De Lezer zelve oordeele over de kracht der redenen, welke hij ter *staving* van het tegendeel aanvoert!

Na

Na vooraf gezegd te hebben :

„ De *infinitivus* blijft in onze uitdrukking van de Latijnsche *gerundia* een ware *infinitivus*, waarvoor dan het voorzetsel *te* (dat is *tot*) komt, dat daar even zoo by gevoegd wordt als *tot* of *te* by een naamwoord. Van welke *tot* en *te* (beide uit het oude *tote*) onder de voorzetsfels gehandeld zal worden” — laat hij, alsof hij nu over geheel andere uitdrukkingen dan *gerundia*, enz. zou gaan spreken, er op volgen: — „ Maar men zegt ook *om te doen*, en *van te doen*. Ik kwam OM TE eten, OM TE werken; en de moeijelijkheid VAN TE werken.”

Zoo er uitdrukkingen in onze taal zijn, die met de Latijnsche *gerundia*, enz. gelijk beteekenend zijn; dan zijn het voorzeker deze. Van dezen zegt hij nu, en met regt, dat dit TE het lidwoord TE (*to*) is; maar waarom is TE dit ook niet in: *ligt TE doen*? Waarom moet het hier *tot* zijn? Dit waarom? laat hij ons niet eens in de verte gisfen. — Er is ook geen reden voor dit verschil, maar wel voor onzen *Taalleerraar*, die bij deze laatste *gerundia*: — *om te doen* (ad faciendum) en *van te doen* (faciendi) de dwaasheid van zijn eens aangenomen stelsel gevoelt; volgens hetwelk hij nu twee op elkander volgende voorzetsfels zou moeten aannemen, en zeggen: *om TE eten* is even als: *om TOT eten*; en *van TE werken* is even alsof men zei: *van TOT werken*. Om deze reden verkiest hij hier liever van zijn TE, voorzetsfel, af te gaan; en er een TE, lidwoord (artikel), van te maken. Hij glipt er (gelijk hij in die gevallen, waarin hij zich in het naauw gebragt heeft, meer doet) lichtig over heen. En de reden van dit verschil blijft geheel in den steek. Alleen zegt hij van dit: OM TE, VAN TE: — „ In deze gevallen is TE het artikel *to* der Engelsen, [waarom niet van het oude *plätduitsch*, d. i. het oude *echte Duitsch*?] dat zy voor alle werkwoorden stellen. *To be, to have, to work*, enz. is by hen eenvoudig *zijn, hebben, werken*.” Al wat verder volgt (bl. 183) bevat niets van

van de reden des verschils der beide **TE**; maar hij dwaalt opzettelijk van den tekst af; en eindigt met te zeggen; dat **TE** *dansen verhit*, enz. geen *gerundium* is, hetgeen er ook niemand voor houden zal. „Wij gebruiken dit *te* by het werkwoord „(zegt hij) wanneer daar *om* of *van* voor moet komen, schoon onze Ouden *zwaar om doen* en dergelijke schreven. Maar verre van dat dit *te* „verbum tot een nomen zou maken,“ [hier over liep het geschil niet] „toont het als kenteeken het „verbum (en wel zijn infinitief;) aan.“ Na dus *te* (lidwoord) *te* (voorzetsel) en *inf.*, *gerundium* en *nomen* onder een geward te hebben, begint hij (dit moest men verwachten) uit te varen. Dus: — „Het is eene volstrekte ongerijmdheid hier by aan „*gerundien* of aan een *participium passivum futurum* te denken, gelijk de halfkundige schoolvossen zich zoo wel by ons als by de Hoogduitschers hebben ingebeeld.”

Zeker zou het ongerijmd zijn in: **TE** *dansen verhit*, een *gerundium* of *participium* te willen zoeken; maar dit zal ook geen dezer schoolvossen doen. Zij doen het slechts en met reden, in de overige zeggingen, dat is, in *om TE*, *van TE*, *ligt TE doen*. En waarom toch niet? Heeft hij zelf niet gezegd dat *zu lobende Stam* (bij ons *te loven* stam) *laudandus* is; en moeten zij dan daarbij niet aan zulk een *participium* denken? — Wat wil hij hier dan? —

Waarschijnlijk niet anders dan volhouden dat **TE** in: *dat is licht TE doen*, een voorzetsel is, dat **TOT** beteekent. Zoo had hij het eens beschouwd in zijne **VERSCH.**; en dit moest nu doorgedreven worden.

En hoe doet hij dit nu? — Dit doet hij met een voorbeeld, dat men, in de verschillende wijzen, waarop het verstaan kan worden, ook zoo kan opvatten, dat **TE** de beteekenis van het voorzetsel **TE** (tot) verkrijgt: want, wanneer men in plaats van *dat is licht OM TE doen*, korthedshalve zegt *dat is licht te doen*; dan kan die zegging drie beteekenissen aannemen.

Zulk

Zulk eene aardigheid zou nu zeer wel op hare plaats zijn in een Werkje, waaraan men den titel mogt geven van *Spraakkundige vermakelijkheden*, of *Taalkundige uitspanningen*; maar in een ernstiger taalkundig Werk moest men er zich niet van bedienen; ten minste, niet zonder er de dubbelzinnigheid van te doen opmerken.

In het bijgebragte voorbeeld nu kan TE TOT beteekenen, wanneer *ligt* op HET slaat, en dus een *adjectief* is; maar het zal TE (artikel) zijn, wanneer het op het werkwoord betrekkelijk gemaakt wordt, en in dien zin als *abverbium* beschouwd moet worden. Dit zal nog duidelijker in het oog vallen, wanneer men in plaats van *het*, enz. zegt: *de zaak is ligt te doen*; en dan kon deze zeggung beteekenen: — 1°. *De zaak is ligt om TE doen*. Hier is *ligt* een *adjectief*, dat op *zaak* slaat, en dan is *om te doen* (*factu* of *ad faciendum*) een wijziging van dat *adjectief*. Hier is *om* (aan, tot) en TE het artikel. 2°. *De zaak is ligt TE of TOT doen*. (*actui*, dat is, ter doening, ter verrigting) Dan is *ligt* ook *adj.* van *zaak*; en *tot doen* bepaalt de ligtheid der *zaak* meer bijzonder tot het *doen*: zij zou zwaar ter verklaring (in de *theorie*) kunnen zijn. Slechts in dezen zeer gedwongen zin kan TE, TOT beteekenen. 3°. Kan men er ook mee uitdrukken: *'t Is eene zaak, ligt te doen, of een ligt te doene zaak*. Zoo voorgesteld, is *ligt* het *abverbium* van *te doen*, welke laatste dan het *participiale adjectief* van de *zaak* is; en in dat geval is TE zeker niet TOT, maar het lidwoord, hetwelk de verandering van het werkwoord in een *participium fut. passivi*, dat is, in een bijvoegelijk woord aanduidt.

Doeh daar wij hicrop nog eens terug moeten komen, wanneer hij in het vervolg aan de *abverbid* eene BEHEERSCHING (*regimen*) ontzegt; zal het gezegde vooreerst genoeg zijn om te doen zien, tot welke fijne haarklooverijen men zijn toevlugt nemen moet, om van TE, dat voor een' *infinitivus* geplaatst, meest altijd een lidwoord is, een voorzetsel te ma-

K

ken:

ken. Misschien is hij hiertoe ook wel misleid door het Fransche *à*, in *facile à faire* (waar *à* evenwel niet is TOT maar OM TE), niet gedachtig aan hetgeen GIRARD van dit *à* zegt, als te wijd van omvang in zijne beteekenis om slechts eenige voorzetsels uit te drukken, waaromtrent hij zegt: — *à indique la spécification par vingt-cinq différens moyens.* — En zoo is het ook met ons woordje TE, hetwelk zonder echter 25 wijzigingen te hebben, niet te min vrij wat bedieningen in onze taal uitoefent. — Na de OVEREENSTEMMING, volgt nu, naar de verdeeling van den Heer B., de BEHEERSCHING, in deze SPRAAKLEER de *onderschikking* genoemd.

Dit gedeelte der *Syntaxis* (de beheersching) behandelt de Heer B., zonder ons enige ontwikkeling te geven van het voorwerp, waarmede het zich bezig houdt. Zonder het regt verstand der Spraakkundige beheersching, laat zich echter dit voorwerp der *syntaxis* slechts zeer oppervlakkig behandelen. DE BEHEERSCHING (de regering, *regimen*) is de betrekking van den tweeden term eener spraakkundige voorstelling op den beheerscht wordenden derden term, om het even of het regerende woord door een werkwoord alleen, of door een werkwoord, vergezeld van andere woorden, wordt uitgedrukt. Had hij dit ondertuschen ingezien; dan zou hij de opvatting eens derden terms, zoo wel in *den eersten*, *tweeden* en *derden* als in den *vierden* naamval, niet verworpen hebben. Misschien zou hij dan ook het verschil der beteekenissen van de velerlei *bedrijvende*, *onzijdige* en *lijdelijke* werkwoorden gezocht en gevonden, en ook tweederlei regering, dat is, een regtstreeksche, en middellijke opgemerkt hebben; dit niet doende, behelpt hij zich dan ook maar, met, even als in de zeer gewone spraakkunsten, te zeggen (bl. 286) dat er, met opzigt tot de aangenomen onderscheidingen, beheerschingen zijn van werkwoorden, en adjectiven, die zij insluiten, en van voorzetsels. Het woord, dat beheerscht wordt

wordt, staat in den **GEBOGEN NAAMVAL**. En deze gebogen naamval is, bij hem, slechts één. „Ik „*sta* DEN MAN; ik *geef* DEN MAN *iets*, ik *neem* „*iets van* DEN MAN, ik *ga tot of van* DEN MAN; „het is alles eenerlei en altijd DEN MAN, en even „zoo altijd DE VROUW en HET PAARD.” — Maar als men nu zegt: Ik *geef het* DER VROUWE, en gelijk oudtijds *van* DER WET; *van der* HEIDE; en in het meerv. *in dativo*: DEN MANNEN, en volgens hem, ook DEN VROUWEN; dan zou men toch zeggen, dat het met dien gebogen naamval niet eenerlei is. — Over deze zwaarigheid, welke hij ook niet aanroert, laat hij zich niet uit.

Daar de *nominativus* dus bij hem geen beheerschte naamval is; dat is, geene naar het werkwoord gewijzigde betrekking uitdrukt; moet hij dus ook aannemen, dat de zelfstandige, en ook de *onzijdige* werkwoorden, als zij niet transitief gebruikt worden, volstrekt geene beheersching hebben, (bl. 288) terwijl in dat geval alleen aan de voorzetsels deel eener beheersching kan toegekend worden.

Maar strijdt zijn eenerlei gebogen naamval niet een weinig met bl. 292: „Een adjectief naamwoord „kan alleenlijk op één voorwerp slaan; en dus den „*dativus* (en niet den *accusativus*) als men 't noemt „beheerschen;” en ondersteunt hij hier zelf niet een velerlei betrekking, waarin het werkwoord met den *derden hoofdterm* van eene spraakkundige voorstelling staan kan? — Of er een werkwoord bij uitgedrukt, of onder verstaan wordt, doet hier niets ter zake. Maar er is dan toch een derde naamval, die met den vierden niet *eenerlei* is. Ook dit heldert hij niet op. Verder blijft het duister, waarom een bijv. n. alleenlijk op één voorwerp slaan kan. Kan men niet even goed *ONS dierbaar* als *MIJ dierbaar* *ZIJNDE* zeggen? Dit is louter onzin; hij kan het zoo niet gemeënd hebben, en evenwel (wat moeite ik mij ook gegeven heb) er is geen' anderen zin uit te halen. En van dit duistere zegt hij: — „Zie daar „een regel omtrent het regimen der adjectieven.”

Dat er geene *regering* voor den *genitivus*, en dat

deze zoogenaamde regering bij hem slechts Latijnscht is, kan men uit het voorgaande ligtelijk vermoeden; dit hangt alles samen met zijn vroeger geuit gevoelen, dat wij geen eigenlijk gezegde naamvallen hebben. Zoo hebben wij, gelijk wij in het tweede Verslag zagen, ook geen subjunctivus; doch de taal lijdt er niet bij, dewijl wij, ook volgens hem, in onze taal de middelen bezitten, om al die Latijnsche naam- en werkwoordwijzigingen uit te drukken. Zonder eenige schade, voor de oude talen, zouden wij ook kunnen aannemen, dat de *Grieken*, *Romeinen*, *Gothen*, enz. dit alles ook niet hebben, wanneer wij er slechts bijvoegen, dat zij, niet te min, elke dezer talen naar haar bijzonder *Mechanismus*, hunne naam- en werkwoorden die veranderingen kunnen doen ondergaan, welke geschikt zijn om die wijzigingen voor het verstand en de verbeelding af te teekenen; zoo dat het, wel begrepen, voor hen, die deze kunsttermen *al of niet* kennen, even eens zijn zou, alsof zij die hadden. — Het is dus ook Latijnsch, wanneer men zegt: „ *Ontferm u MIJ-*
 „ *NER; gedenk MIJNER, ik ontrust my DES, enz.*
 „ — Aangenomen zijn zulke uitdrukkingen sints twee
 „ eeuwen, en zelfs in de dertiende eeuw richtte
 „ men zich dus naar 't Latijn, dat ook vroeger op
 „ andere talen zulken invloed gehad had. Maar is
 „ er gezond verstand in.”

Ik hield mijn hart vast, dat hij op deze vraag, **NEEN!** zou geantwoord hebben; maar het is **JA!** — Evenwel, onder deze uitdrukkelijke mits, dat wij aannemen, dat er een woord onder verstaan wordt, dat men niet uitspreekt. Als wij *ontferm u mijner* zeggen, dan wordt er *ellende of behoefte* onder verstaan; „ en dit is tastbaar, daar men te-
 „ genwoordig niet meer vinden zal, *ontferm u*
 „ *MIJNS, enz.* — Maar ik zie niet, dat de zaak daardoor verandert. In *ontferm u MIJNER ELLENDE*, blijft *ontfermen* den *genitiivus* regeren. „ *DES by*
 „ *'t ik ontrust my, is DESWEGE.*” Ook hier blijft hetgeen wij den tweeden naamval noemen. „ *Der*
 „ *zake by aangetrokken, is in volkomen rede,*
 „ *het*

„het belang der zake.” Het is waar: hier heeft hij de onmiddellijke *gen.* beheersching doen verdwijnen; maar de zwaarigheid tegen zijn stelsel blijft bij de overige twee, en zoo vele anderen, welke hij achterwege laat. Of hij naderhand *des* vertolkt met *daaryan*, verandert de zaak ook niet. Maar hoe zal hij het maken met: *Hij is mijner niet waardig? Hij bekreunt zich mijner niet?* Met bij de twee laatste een ander woord te voegen, verandert men den naamval niet. Wil hij mischien zeggen, dat *MIJNER* hier in deze zeggingen niet de *gen.* van het persoonlijke, maar van het bezittelijke *voornaamw.* is. Dit zal men hem gercedelijk toestemmen. Maar het is hier de vraag niet: welke *gen.* maar of het een *gen.* is, welke de beheersching vordert? Hij wil ons nogtans die uitdrukking wel laten; maar als een niet *onaartigen archaïsmus* of als eene Rhetorische *elegantie*. En dat is genoeg.

Naderhand ergert hij er zich niet meer aan (bl. 296) en neemt het voor een *dativus* of *ablativus*, wanneer men zegt: — *des doods schuldig, der zake kundig*. Maar rijmt zijne zonderlinge bewering dan beter met den *ABL.* dan met den *GEN.*?

Omtrent de *BEHEERSCHING* der voorzetsels valt in een verslag, dat zich voornamelijk tot regtsche of linksche afwijkingen van de algemeen aangenomen gronden der Spraakkunst bepaalt, te weinig van belang aan te merken, om er ons bij op te houden.

Maar ook de bijwoorden gaan somtijds met eene regering verzeld. Volgens den Heer B. hebben zij die echter niet, „maar alleen eene vatbaarheid voor „constructie met den derden naamval voor zoo ver „die het voorzetsel *aan* of *voor* of *tót* met den „vierden vervangt.” (bl. 302.) Men zou hem beter verstaan, wanneer hij hier den aangenomen kunstterm *middelijke regering* gebruikte. „Doch „alsdan is 't de kracht van 't werkwoord (zegt „hij dat in een Deelwoord verborgen is of de hoedanigheid die in 't adjectief ligt en met een werkwoord verbonden wordt, waar zoodanige constructie uit voortspruit.” Dit zou zonder de vol-

gende voorbeelden naauwelijks verstaanbaar zijn; maar dit duistere moet, geloof ik, strekken om eene boven reeds breedvoerig behandelde ongerijmdheid te overschaduwē. Hetgeen hij *hier* adjectiven noemt, zijn inderdaad *adverbia*. De hoedanigheid van een *verbum* moge als een adjectief klinken; maar zij blijft de wijziging van een werkwoord, en heeft dus de kracht van een bijwoord. In het eerste voorbeeld zelfs al te duidelijk om er een oogenblik bij stil te staan. „*Die handeling is mij TE ZEER vermoeiend;*” — Wie zal TE ZEER voor een adjectief nemen? Hij meent zeker, dat VERMOEIJEND hier het regerende bijv. naamwoord is. Maar waarom dan onze aandacht op TE ZEER gevestigd, zonder hetwelk hier niemand aan een adverbium denken zou, Maar nu het tweede voorbeeld: „*Die spijs wat HARD te verteren.*” Hier kan zekerlijk HARD voor een BIJV. N. genomen worden, en *te verteren* zal in deze constructie voor een *derden naamval kunnen gelden voor zoo ver die het voorzetsel AAN of VOOR of TOT met den vierden naamval vervangt*. Ieder voelt, waar dit heen wil. Wij zijn hier weder, waar wij bij *ligt TE doen* waren; en hij heeft gelijk: men kan het zoo opvatten, wanneer wij dit dubbelzinnig gezegde (dat hij hier weer om dezelfde reden gekozen heeft) verklaren met: — *De spijs (is) wat HARD tot (of am te) verteren*. Maar deze gedwongen duiding behoeft men er toch niet aan te geven, als men HARD in den zin van de hoedanigheid van *verteren* neemt. Bij voorbeeld, voor mij is het een spijs, HARD (moeijelijk) te verteren. Want de spijs zou op zich zelve genomen zacht kunnen zijn, en echter *hard* te verteren. Ook zou zij voor een ander niet *hard* te verteren kunnen zijn.

Doch het komt op deze plaats meer op het adverbium aan; waaraan de Schrijver geene regering toekent, dan voor zoo ver zij eene soort van adjectiven zijn.

Nemen wij dan een van die voorbeelden (die hij opzettelijk schijnt vermijdt te hebben), waarin een bijwoord voorkomt, bij hetwelk wij aan geen BIJV.

N.

n. denken kunnen. Als ik, bij voorbeeld, zeg: — Die spijs is *naauwelijks*, *nooit*, *zelden*, enz. te verteren. Hier kunnen die bijwoorden toch niet op spijs slaan. Als TE hier TOT is, en dus TE VERTEREN een soort van DATIVUS, dan regeren deze bijwoorden dien *dativus*, ten minste, gelijk hij dit, bl. 182, wil, waar *licht* TE of TOT *doen*, eene gelijke overgang is als *goed* TOT spijs. Wil hij dit niet, en houdt hij TE voor hetgeen het hier waarlijk is, het lidwoord TE? Dan is *te verteren* inderdaad een *participium*; en geen TOT met een infinitivus. Of moeten de beide voorbeelden in een volzin vereenigd, dus opgevat worden? — „Die „ wandeling is my TE ZEER *vermociend*; die spijs „ [is my] wat HARD te verteeren.” — Dan, ja! is MIJ de *dativus* voor de beide zeggingen, en MIJ is hetzelfde als *voor mij*; doch, in dat geval, zouden de *drie termen* van het laatste lid zijn; —

Die ^aspijs — is — ^bhard ^cte verteren; en mij zou een bijgevoegde regering van *hard te verteren* zijn. Ook in dit laatste geval zou, in *HARD te verteren*, *HARD* het adverbium van het *adjectivale* deelwoord TE VERTEREN (*digerendus*) zijn. En dan komen wij, wanneer het met zijn BIJW. voor het z. n. geplaatst wordt, aan de verbogen onbepaalde wijze: *hard te vertereNE spijze*; daar hij niet van hooren wil.

En waarom wil hij dit toch niet, om hier weder op te rug te komen? MAERLANT gebruikt immers deze verbogen onbepaalde wijs, onder anderen ook om dit deelwoord uit te drukken, en even als hier voorafgegaan door een bijwoord, wanneer hij van *grundelen* en andere vischen sprekende, zegt, dat zij „ *bequamelic 't etene ende ghesont* zijn (1)? Zoo ook voor het *gerundive* OM TE eten, in DER NATURE BLOEME:

„ Daer

(1) Zie VAN WYN, *Avondst.* II. B. bl. 84 en aldaar de andere voorbeelden, bl. 85, 86.

- „ Daer mach wel vrese of gefeien
 „ Lampriden 't etene, eer si syn
 „ Ghesoden lange, in goeden wyn, enz.

En in den Hoffstaat van KAREL *den Stoute*, insgelijks door VAN WYN aanghaald: — „ Ende behooren te hebbene discretie te presenteerne den Prinse de Gerechten, gelykt behoort, dats te weten, de *pottage*, enz.”

Doch om tot de regering van *adjectiva* en *adverbia* terug te keeren; men moet het hem toestemmen, dat zij geen regering uitoefenen dan door het werkwoord (de werking), die er bij uitgedrukt of onder verstaan wordt; maar waarom dan bij het opgeven der woorden, welke eene regering aanhangt, de *adjectiva* genoemd en de *adverbia* voorbijgegaan? In zijn derde voorbeeld: — „ *Dat is geen mensche doenlijk*,” is zekerlijk dit laatste woord een *adjectivum*; maar wat doet er dit toe, als de *beheerschende* term in DOENLIJK ZIJN gezocht moet worden? Met WEL, zekerlijk geen adjectief, in WEL ZIJN, is het eveneens; bij voorbeeld *het is mij wel zoo*. Deze en andere noodelooze onderscheidingen maken zijn Spraakleer duister en verwarrend.

Met de voorzetsels, als zij tot het *regimen* (dat is middellijke *beheersching*) behooren, is het even zoo. In: *ik ga tot den Koning*, is het *tot gaan* (naderen) het beheerschende,

En nu de ADVERBIALE UITDRUKKINGEN. „ *Het is een vollen voet lang*. *Het heeft een halven dag geduurd*, enz. Hier wil hij geene regering aannemen. Eigenlijk moest het *een halve dag* of *half dag* zijn. „ 't Is in navolging van 't Latijn” dat men *een vollen voet*, *een halven dag* met den algemeenen gebogen Naamval heeft ingedrongen.” Evenwel, hij laat er op volgen: — „ hetgeen men toegeven en wettigen kan, gelijk vele adverbien gebogen Naamvallen zijn.” Maar wij hebben zijn toegeeflijkheid en wettiging, met of zonder het Latijn, niet noodig. De regerende termen

men zijn hier *lang zijn* en *duren*; en dit laatste, anders ONZ., WERKW. heeft hier een transitive kracht, even als *leven*, *slapen*, *loopen*, *wandelen* en *vechten* in de zeggingen: — Hij *leeft* geen' dag meer. Hij heeft een' geheelen dag *geslapen*. Hij heeft dien weg niet *geloopen*. Hij heeft DEN GEHEELEN DAG gevochten, enz. Zou dit ook eigenlijk een *geheele dag* en *die weg* moeten zijn? — Mij dunkt, dat *onze ouden* ons van zijne *toegeeflijkheid* en *wettiging* ontslaan. MELIS STOKE, onder anderen, IX. B. vs. 1235.

Men mochte niet wesen sonder scade /
 Dat men so bache sonder ghenade
 ENEN NACHT al durenture.

Hij vervolgt, bl. 303: — „ Dan daar is nog een „ andere grond voor den gebogen naamval. Men „ heeft zich van het deelwoord *gedurende* (in onze „ Taal als in andere) een voorzetsel gemaakt, en „ aan dit voorzetsel even als aan andere zulke als „ voorzetsels beschouwde Deelwoorden de beheer- „ sching van den accusativus toegeschreven. Men „ zie hier van *behalven*, *behoven* (boven) enz. En „ zoo ook neemt men *belangende*, *aangaande*, „ *betreffende*. Nu begriipe men hierby dat *duren* „ van DOOR is, en *gedurende een jaar*, derhalve „ een jaar DOOR, DOOR *het jaar heen*.”

De willekeurige afleidingen daar gelaten, zie ik niet, waarom men juist aan een voorzetsel moet denken, om het gebruik van den accusativus te wettigen. Wanneer ik zeg: — *mij betreffende*, *dien man betreffende*, *dien aangaande*, *hem belangende*, enz. gebruikt men werkelijk regerende deelwoorden, die even zeer een gebogen naamval vorderen als die zelfde werkwoorden, wanneer men zegt: — *Dit betreft mij*. *Dit belangt hem*. *Dit gaat die zaak niet aan*. Dat zij door het gebruik ook als voorzetsels gebruikt worden, beneemt hun de verbale kracht niet, welke zij oorspronkelijk bezitten.

Maar dat *behalven* (behalve,) hetwelk hij om die

reden met een N schrijft, oorspronkelijk ook een deelwoord geweest zou zijn; hieraan mogen wij twijfelen. En dat *halve*, etymologisch, *zijde* zou beteekenen, iets, hetgeen hij waarschijnlijk op het gezag van BAILEY, in zijn *Dictionarium Britannicum* beweert, heeft nog minder grond. Zien wij wat hij daaromtrent, bl. 243, in het midden brengt.

„ *Behalven* is een participium praeteritum van *behou-en*, ook *beholden*; en 't heeft dus niets gemeens met *halve*, maar eischt het *en* als uitgang van een participium. Ook is het wel een participium van een werkwoord *behalven*, uit *halve* als *zijde* (latus) gemaakt, in welk geval het juist het Engelsch *besides* uitdrukt; doch het kan dan even weinig den uitgang *en* missen die het tot een verbum en participium maakt. *Behalve* hangt zonder verband in de lucht.”

Dat *behalven*, schoon ik dit werkwoord in dien zin, in geen' Duitschen tongval gevonden heb, naar zijn *etymologie* ter zijde zetten zou beteekenen, is een uit de lucht gegrepen gissing, door niets te wettigen. Het is waar, het Engelsche *behalf*, hetwelk *side* in den zin van *part*, *interest*, kan beteekenen, zou ons naar een verloren werkwoord *ta behalf* kunnen doen gissen, maar dan zou het, *etymologisch*, beter ons werkwoord *helpen*, *behelpen* uitdrukken, hetwelk van de beteekenis van uitzonderen ver verwijderd, ja, er het tegendeel van is. Ook is *on my behalf*: om *mijnen wille*, *mijnenthalve*, dat is, tot mijn *behelp*. Dus althans geen *uitsluiting*. Met *behou-en* en *beholden* gaat het niet beter: want *behalve* (of *behalven*, zoo als het ook bij *Kiliaan* gespeld wordt) is hetgeen men niet *behoudt* maar in tegendeel *uitsluit*. Om er de laatste beteekenis in aan te wijzen, moet men het juist (tegen het gevoelen van den Heer B. aan) met *halve*, maar in de beteekenis van *dimidium* in gemeenschap brengen. Men denkt hier aan de deeling, de scheiding van een geheel in twee gedeelten, waarvan *het eene* behoort tot hetgeen, waarvan gesproken wordt, terwijl *het andere* daar van uitgesloten is.

is. Wanneer ik zeg: — *Het geheele gezelschap dacht er met mij eenstemmig over*, BEHALVE de oude lieden, die nog te veel aan hunne thans verjaarde vooroordeelen gehecht bleven, — dan stelt men zich een in twee deelen gescheiden geheel voor; twee helften, als ware het, waarvan de eerste als de grootste, de tweede als de kleinste helft voorkomt: want *helft* wordt niet altijd in den strengen zin van $\frac{1}{2}$ genomen. *Half* staat dikwijls tegen *heel* over, zonder dat daarom aan $\frac{1}{2}$ in den *arithmetischen* zin gedacht wordt, bij voorbeeld, wanneer men zegt: *Hij is half wijs, half mal*, dat is voor het eene gedeelte; *dat is maar half en half waar*. Was er een oud *ongelyklocijend* werkwoord in de beteekenis van afscheiden: *behalven, behielf, behalven*, dan zou het zulk een deelwoord in *en* kunnen zijn; maar dat is er niet; en als men er al een, van *half* afstammende, aannam voor *halveren*, dan zou het *behalfd* moeten zijn. Zie eens, wat al zwarigheden!

Waarom zou *behalve*, of *behalven*, niet zamengefteld kunnen zijn uit *be-*, (*bi*, *by*) en *halve*, gelijk *behendig*, oudtijds *behend*; *bijzonder* oudtijds *bezonder*, *beneden*, *beneffens*, *bezuiden*, *bezijden*, *beuiten* (buiten) dit zelfde *be* doen hooren, om eene betrekking tot het volgende aan te duiden? Dan zou het toch ook niet zonder verband in de lucht hangen; maar het zou dan zijn, gelijk het waarlijk is, *bij halve*, dat is, bij de helft, het afgescheiden gedeelte, dat onder het gezegde niet begrepen is. Zoo zegt men ook *ten halve* voor niet geheel. *Bijna* en *bijkans* zijn even zulke bijwoorden. Waarom in de verte gezocht, wat zoo nabij ligt?

Nu is het, bovendien, wel mogelijk, dat *halve* in *derhalve*, *deshalve*, *mijnenthalve*, *pligtshalve*, enz. enz. hetzelfde *halve* is, om namelijk, te beteekenen, wat tot *dit*, *mij*, *den pligt* (afgezonderd genomen) behoort; en dat men hier aan behalv (behulp) niet eens behoeft te denken. En dan zou het nog minder te pas komen te zeggen, dat dit *behalve* (of *behalven*) met *halve* niets gemeen heeft.

Be-

Behalve vind ik daarom beter dan *behalyen*. Het *halve*, hier bedoeld, namelijk het afgescheiden *halve*, kan maar één zijn: — Het uitgezonderde is *het eene deel*, waarvan het niet uitgezonderde *het andere* is. Dit alles belet evenwel niet, dat HALF, DERHALVE, BEHALVE, ENZ. in een *etymologisch* verband met helpen staat.

Over de bijwoorden handelende, zegt de Heer B.
 „Alle adjectiven worden ook als adverbien gebruikt.”

Was het hier, of liever in het vorig gedeelte zijner SPRAAKLEER, waar hij over de bijwoorden handelt, de plaats niet om van DIE bijwoorden (niet in het voorbijgaan, maar opzettelijk) te spreken, die van BIJV. N. afgeleid zijn, maar die nooit als BIJV. N. gebruikt worden?

Hij doet het niet; en echter zou het hem nauwelijks ontsnapt kunnen zijn, wanneer hij zich, bl. 222, slechts niet door zijn wrevel had laten overmeesteren, om iets af te keuren, dat ook, behalve dit verschil, eene eigenheid onzer taal is, welke thans in onbruik schijnt te geraken, en, door de vijandige hand, die hij er aan legt, wel geheel zou kunnen verloren gaan. Ik bedoel de bijwoorden in LIJK uitgaande, en van *adjectiva* afstammende.

Hij spreekt *ddar* wel van die bijwoorden; maar het schijnt hem niet ingevallen te zijn, dat zij als bijwoorden, die geen BIJV. N. zijn, in eene Spraak-kunst, als deze, eene bijzondere vermelding verdienen. Hij vindt het in tegendeel beter, hetgeen er van te zeggen valt, dus kortelijk af te doen: —

„Tot den uitgang in *lijk* hebben sommigen (en dit
 „plach tot de ingebeelde netheid van taal gerekend
 „te worden) de adjectiven zelfs die de andere op-
 „genoemde uitgangen [*ig*, *zaam*, *sch*] hadden,
 „zal ik zeggen vervormd of verknocid? En dit;
 „om toch aan de willekeurige onderscheiding tus-
 „schen Adjectiven en Adverbien uit de Latijnsche
 „Grammatica overgenomen, getrouw te zijn. Zoo
 „moest het naar deze Taalbedervende wijsheofden

„ver-

„ *verstandiglijk gedaan* heeten, zoo *dapperlijk*
 „ *gestreden*, en vooral niet, *verstandig* of *dapper*.
 „ Zoo werkten zy *vlijtiglijk* en *naarstiglijk*, *ge-*
 „ *duriglijk* en *aanhoudendlijk*, om en Taal en
 „ gezond verstand te verwoesten. Hun schrijven,
 „ en zelfs hun spreken, was dus vol van dit *lijk*,
 „ dat, als *lik* uitgesproken, hun den naam van *lik-*
 „ *kers* deed geven. En geen van hun scheen te
 „ begrijpen, dat deze uitgang van *lijk* geen aan-
 „ hangfel by dat *ig* zijn kon, maar dat zy dan ten
 „ minste *vlijtelijk* en *naarstelijk* moesten zeggen,
 „ van vlijt en van *naarste* dat *ernst* beteekent en
 „ een Verbale van *arnen* of *ernen* is, *oogsten* uit-
 „ drukkende, 't geen zelf van *aar* of *oir* is.”

„ Een merkwaardig staal van de Taalgeleerde
 „ domheid, waarop de eigenwaan zich byzonder
 „ veel voor liet staan!”

Hij schijnt het hier bijzonder op de uitgangen in *er* in *nd*, en nog meer op dien van *ig* geladen te hebben, als adjectiven, welke, door de bijvoeging van *lijk*, niet in bijwoorden *vervormd* mogen worden. Maar weet onze Taalmeester dan niet, dat het lang voor het bestaan van het Likkersveem, ja reeds bij zijn en *onze Ouden* (zoo als hij ze noemt) zeer gebruikelijk was, BIJV. N. in BIJW. te herscheppen, zonder zich daarbij aan de uitgangen dier *rede-deelen* te storen? Weet hij niet, dat dit meestal geschiedde, als de hoedanigheid door het BIJV. N. uitgedrukt, minder geschikt was, om als hoedanigheid eener werking of eener andere hoedanigheid beschouwd te worden? Wist, of herinnerde hij zich niet, dat de BIJV. N., dus *vervormd*, (eenige zeer weinige mischien uitgezonderd) hun bediening van BIJV. N. geheel verloren, even als door het *ment* der *Fransche* en het *mente* der Italianen? En bragt hem dit taalverschijnsel niet op de gedachten, om ook over deze woorden in het bijzonder te handelen?

Dat men dit *lijk* misbruiken kan, door, wanneer het gebruik dit niet gewettigd heeft, *lijk* achter een BIJV. N. te plaatsen, of wanneer dit laatste deze her-

herfchepping niet noodig heeft; zal men hem wel willen toestaan. Maar wat doet hij nu anders dan het *koorn* te gelijk met het onkruid uitwieden? — Vindt men bij goede Schrijvers niet *lichtelijk*, *wijsfelijck*, *dwaasfelijck*, *kortelijck*, enz. even als *alleenlijck*, *stiptelijck*? Gebruikt, om van anderen en vooral van WAGENAAR niet te spreken, HUYDECOOPER niet *edelmoedijglijck*, bij voorbeeld, in de *Voorrede zijner Pr.*, bl. 35 en 36, bij herhaling? En nu ONZE OUDEN: — MAERLAND: — *Sekerlike*, *armelike*; en achter *ig* en *end*, SP. HISTOR. III. D. ORDIN. Vs. 65.

*Dat dese viere mogendelike,
Hilde dat roemfché Keyserike.*

En zoo ook vs. 81 en elders gedurig herhaald. En I. B. vs. 5. *Vromechlike*. B. I. C. II. vs. 30.

*Dus staken si — — —
Vromechlike den Roemfeen brand.*

M. STOKK: *Swaarlike*, en I. B. 1232 vs.

Daer was ghevochten bitterlike.

S. GEERDENMINNE, vs. 245.

Om dat sy heilichlyken leefde.

Ook behoeft men niet zeer ervaren te zijn in het taalgebruik dezer oude Schrijvers, om te weten, dat de uitgang *lijck* achter een BIJV. NAAMW. een *adverbiale* bijvoeging is.

De Heer B. gebruikt *geheellijck* wel op plaatfen daar het beter *geheel* zou zijn; onder anderen, bl. 256 SPR. L. „*Het kind is ALS de Vader*, dat is, *geheellijck de Vader.*”

Maar *IGLIJK*; — dáár schijnt hij, voornamelijk, tegen te velde te trekken. En waarom? — Waarschijnlijk, schoon hij het hier niet bijbrengt, omdat hij elders beweerd had, dat *lijke* (*like*, *lik*) zelf *lijg*, dat is, *ig*, is. Het zou dan, meent hij, tweemaal dezelfde uitgang zijn. Boven echter kan hij zien, dat *zijn Ouden* daarin geen reden zagen om

om het BIJWOORDELIJKE *lijk* achter het BIJV. *ig* te plaatsen; en zij deden wel, er geen reden in te vinden: want LIJK is etymologisch, zoo wel als naar zijn beteekenis, onderscheiden van IG; *lijk* toch, stamt (en zelfs volgens de Heer B.) van GELIJK af, bl. 131; schoon hij, zonderling genoeg, tevens meent, dat men echter op GROND mag beweren „dat deze uitgang eigenlijk geen andere dan die van „*ig* is, aan het derivaat in *el* uitgaande.” Maar welke kan die GROND dan zijn als *lijk* van *gelijk*, of gelijk de Heer WEILAND zegt, van *gelijken* komt? — In dat geval toch behoort L tot den uitgang, en niet tot het woord, waaraan het gehecht is, gelijk ook in die woorden, waar *ig* achter een L gehoord wordt, dit *ig* niet in *ijk* verandert; zoo als dit anders in *toevallig*, *beyallig*, *heilig*, *veilig*, *groezelig*, *willig*, *gezellig*, enz. het geval zou zijn; terwijl, omgekeerd, *lijk* dikwijls die woorden aanhangt, waarbij men aan geen L denken kan, bij voorbeeld, *goddelijk*, *menschelijk*, *wonderlijk*, *tamelijk*. Of zou men hier weder, als bij den uitgang *ling*, aan de *frequentativa*: *goddelen*, *menschelen*, enz. of gelijk hij in een Noot, bl. 411 meent, aan een BIJV. N. in EL uitgaande, moeten denken? Men schrijft dus ook beter: — *adelijk*, *lijdelijk*, dan *adelijk*, enz.

Dan, *lijk* is ook niet gelijk beteekenend met *ig*. Achter z. N. verliest het zijn eerste grondbeteekenis *gelijk* volstrekt niet; en achter de wortelgreep van werkwoorden behoudt het er een zweem van, door het *doenlijke*, *doenbare* van de daad uit te drukken, als in *vergankelijk*, *begeerlijk*, *onontbeerlijk*, *onoverwinnelijk*. *Ig*, daarentegen, drukt niet het *gelijkende* naar een *voorwerp* of *hoedanigheid*, of het *doenbare* cener daad uit, maar de inwonende eigenschap, afkomstig van hetgeen door het voorafgaande aangeduid wordt; gelijk: *waterig*, *beenig*, *wollig*, *grondig*, enz. Eenige afwijking, of verloop verandert niets aan de oorspronkelijke zinduiding. Waar *ig* meer naar *lijken* of *zweemen* zou overhellen; zegt men beter, *waterachtig*, *beenachtig*, enz.

Zijn

Zijn dus en de beteekenis, en de etymologie, dat is, de louter woordelijke zin, verschillend; dan zie ik niet, waarom men van dit *ig* niet even zoo een bijwoord zou mogen *vormen* als van adjectiva met andere uitgangen, of zonder uitgang. En dan zegt men *naarstiglijk*, *angstvulliglijk*, *bestendiglijk*, *yuriglijk*, even als men *ligtelijk*, *kortelijk*, *geheellijk*, *alleenlijk*, *kwelijk* of *bijterlijk*, *wonderbaarlijk* zegt.

Men moet er echter wel bij opmerken 1°. dat, gelijk ik reeds aanmerkte, zulke bijwoorden (met uitzondering van eenige weinige) niet als bijv. n. gebruikt moeten worden, en 2°. dat dit aanhangende LIJK altijd eenige verandering aan de beteekende hoedanigheid toebrenge.

Om het verschil der beide uitgangen met een voorbeeld nog duidelijker op te merken, neme men een woord, waaraan het gebruik *ig* en *lijk* beide toegekend heeft, bij voorbeeld: *vijandig* en *vijandelijk*; en men zal zien, dat dit onderscheid (dikwijls ten minste) niet gering is. Wanneer ik zeg: — *een vijandig leger* bedoel ik niet hetzelfde als *een vijandelijk leger*. Het EERSTE kan een leger zijn, dat met de krijgsmagt van den vijand niets gemeens heeft; maar hetwelk men zoo noemt, om den geest, die het bezielt, al was het zelfs een bondgenootschappelijk leger; het ANDERE is een leger van den vijand, hetwelk, overigens, in alles het tegendeel van vijandig zou kunnen zijn.

Dit *vijandelijk* is tevens een bijwoord; bij voorbeeld, in *hij heeft mij vijandelijk behandeld*; hetwelk hetzelfde zegt, als: *Hij heeft mij behandeld*, gelijk een vijand zou doen. In deze uitdrukking is nog niets hatelijks. Maar zegt men: — *Hij heeft mij vijandiglijk behandeld*, dan is dit niet slechts *als een vijand*, maar op eene *vijandige wijze*. Wanneer het gebruik gewild had, dat men *vriendig* zet; dan zou zulks niet slechts *vriendelijk* zijn, maar *vriendschappelijk*, al ware de wijze ook zoo *vriendelijk* niet, als de wellevendheid dit ook omtrent onverschillige menschen mogt vorderen.

Op

Op dit *ig*, door LIJK gevolgd, komt hij in zijne KORTE BIJVOEGSELS TER OPHELDING, bl. 411, nog eens terug. En beweert dáár, dat de uitgang *lijk* niets anders is dan „ de adjectivale uitgang in „ *el*, als *edel*, *dartel*, *vermetel*, *vergetel*, enz. „ — met aanhanging van den uitgang *ig* ter verzwakking van beteekenis. *Verstandelijk* is dus „ *verstandel-ig*. Ik vraag nu, wat dan *verstand-ig-ig* voor verstandigheid of verstandelijkheid in kan „ hebben? ”

In zijne vooronderstelling, zou het zekerlijk tweeledig *ig*, en dus verkeerd zijn; maar zijne onderstelling is van allen grond ontbloot, en even *onverstandig* in zich zelve, als hij haar *onverstandiglijk* pooft door te drijven. In alle Duitsche taaltakken is (om op dit verschil nog eens terug te komen) *ig* van *lijk* zoo wel in beteekenis als afleiding onderscheiden. In het tegenwoordige Duitsch worden de beide uitgangen even als bij ons anders gespeld, en ook waar het van *adj. adv.* wordt, aan elkander gehecht: — *Einträchtig* is ons *eendragtig* en *einträchtiglich* ons bijwoord *eendragtiglijk*. Zoo is ook *mighty*, in het Engelsch, *magtig*, en neemt *ly* (ons *lijk*) op dezelfde wijs achter zich, bij voorbeeld *mightily* (*magtiglijk*). Of moeten wij hier bij de *Ouden* van onze naburen gaan? Ook hier zal hij hetzelfde verschil en dezelfde bijeenvoeging der beide uitgangen vinden. In het NIBELUNGEN LIED, bij voorbeeld, vs. 1786.

Do sprach Hagenen brüder, der chüne Danchwart:
mich riuwet INNECHLICHEN diu hovevart.

Vs. 6791. Er konde miltichliche mit grozen eren leben;

WIGALOIS der RITTER mit dem rade, is er vol van. Zie hier, onder de menigvuldige voorbeelden, eenige weinige: Vs. 980.

Min freude ist ewechlich begraben.

Vs. 1551. Sin gebaerde diu was saecllich.

L

Vs.

Vs. 2471. Do si in grozzer swaere
Was so rehte subERLICH
Ouwe, wem was si gelich.

Vs. 2372. Des egge der ere het gegert
Daz manz so worDECHLICHEN trüt.

En slaan wij nu den Zwaabsch-Frankschen OTNIT (1) op; ook daar zullen wij niet lang naar deze vereenigde uitgangen behoeven te zoeken. In dit oude Rijmwerk wordt *ig* met een *g* gespeld, als het de laatste lettergreep is; doch *ig* verandert in *ec*, wanneer het door *lich* gevolgd wordt.

Bl. 80. Vs. 147.

Die sullent gewillECLICHEN der reife mich gewern.

En zoo ook Vs. 265. minnenECLICHEN; 263. Züch-
teCLIGHEN en V. 465.

Harte vigenCLICH trater an den lip.

In het Oud-Duitsche LOBGESANG *auf den heiligen*
ANNO. 35e *Strophe. SELICHLICHE stunt Kolnisch*
Welt. En in BARLAAM und JOSAPHAT (2) waar
dit *iglijk* ettelijke malen, *iclich* en *eclich* gespeld,
voorkomt, onder anderen, bl. 174.

So nemen wir in Gottes namen,
Daz blüt unde ðch den lichamen,
Damitte uns allen wirt gegeben
Daz iemer ewicliche leben,
Swer daz unwertlich nimet,
Sin name Gotte niht gezimet,
Des schulden wirt gegeben dran
Der Gottes achticlicherban.

Bl.

(1) OTNIT. Herausgegeben von FRANZ JOSEPH MONE.
Berlin 1821. Bei GEORG REIMER.

(2) Von RUDOLF von MONTFORT. *Königsberg bei*
F. J. NICOLOVIUS 1818.

Bl. 44. Zwene kumberhafte man,
Die trugen armeclichen an
Nicht von hoher richteit,
Die mütclichen kranke kleit.

Bl. 139. Werdeclichen manig en tac;
Des landes er mit züchten phlac.

Of moet ik voorbeelden uit het platduitsch, *het oude echte Duitsch*, bijbrengen, om den Heer BILDERDIJK ook hierin van zijn dwaling te overtuigen? — De drie volgende, uit de reeds aangehaalde *Romantische Gedichten*, zullen daartoe, hoop ik, voldoende zijn.

Bl. 77. Got van hymmelrike
Make dine pine EWICHLIKE.

Bl. 95. Wente Christus, unse here,
Eret se van himmelrik:
Des sint se gar WELDICHLIK. (geweldiglijk)

Doch mischien zou dit om het rijm kunnen zijn; nemen wij het volgende proza:

Bl. 356. Se beden, dat se EWICHLIKEN leven mochten.

Na dit alles zou men bijna zeggen, dat de Heer B. een proef heeft willen nemen om te zien, hoe ver het blinde geloof zijner aanhangers wel uitgerekt zou kunnen worden, om daarnaar af te meten, hoe ver hij zijn gezag ook wel in andere opzigten zou mogen uitbreiden.

Eer wij tot het *derde punt* der *Syntaxis* overgaan, blijven er nog twee kleinigheden ter beschouwing over, die hier hare plaats mogen innemen.

Van minder belang, dan het tot nog toe verhandelde, verdienen zij echter aangewezen te worden.

Over het uitspreken en schrijven van slechts één

s in twee of meer elkander onmiddellijk volgende tweede naamvallen, heb ik reeds gesproken. In de *Syntaxis* handelt de Heer B. er nog eens over, wanneer hij bl. 397 van het koppelen van dien naamval met een' volgenden sprekende, vraagt: „Kan men zeggen: *Alexander en Cezars overwinningen?*” Schoon men het grammatikaal niet kan, vindt hij echter dat er een Logische grond voor is, *wanneer naamlijk de twee namen in het begrip des sprekers zich vereenigen*, en zulks ook dan, wanneer het geen namen zijn. Zoo kan men bij voorbeeld zeggen: *pligt en gewetens verloochening*. Daaromtrent, geloof ik, zal men zich gereedelijk met hem kunnen vereenigen, als er slechts geen dubbelzinnigheid uit voortspriet; en even zoo zal men in zijn gevoelen berusten, wanneer hij zegt, dat bind- en koppelwoordjes geen beheersching hebben, en dat zij slechts de beheersching voortzetten.

Streng genomen, zijn het slechts de werkwoorden, die op zich zelve, of door andere woorden gewijzigd, een *regimen* op een of meer derde termen uitoefenen.

In zoo verre hebben dan ook de *Tusfschenwerpsels* geen regering.

Ook hierin heeft hij gelijk; wanneer, namelijk, die tusfschenwerpsels zelve geen verbale kracht hebben; hetzij dan, omdat er een werkwoord onder verstaan wordt, of dat het anders los staande tusfschenwerpsel een werkwoord is, of iets dadigs uitdrukt. Zoo zegt men immers: *Wee mij! Wee ons!* enz. *Ei mij! — O dien booswicht!*... Mogt hij ons antwoorden, dat, in dit laatste geval, *dien* geen ACC. of DAT. is, maar de *casus emphaticus*; dan zou ó! voor hen, welke dien naamval met hem aan willen nemen, in dat geval toch eene regering hebben. En kan men niet zeggen: dat *O! Ach! Hei!* enz. een' vocativus regeren, wanneer men tegen een ander het' woord voert? Men zegt *een groot Vorst* in den eerste naamval, wanneer men *groot* voor zedelijke hoedanigheid neemt; maar zou men,

men, hem aansprekende, niet *O groote Vorst!* moeten zeggen? (1)

Het

(1) De Heer B., die ons, uit eene zekere toegeeflijkheid, de naamvallen, schoon dan ook slechts in naam, laat behouden, en ons zelfs, behalve den nadrukkelijken naamval, *van zijne uitvinding*, ook met MOONEN een *ablativus*, onderscheiden van den *genitivus* en *dativus*, toestaat, betwist ons echter den *vocativus*. Maar waarom toch? — Uit beleefdheid voor den Heer WEILAND, enz.? Dit kan ik naauwelijks denken. — Omdat er in de meeste gevallen geen onderscheid tusschen den *nom.* en *vocat.* bestaat? Ook dit zou een magere reden zijn. Uit het weinige, dat hij er, bl. 92 zijner Spraakleer, van zegt, wordt die reden niet veel duidelijker. Men oordeele. Zie hier zijn eigen woorden: „ Om nu aan de gewone Latijnsche vorm te ge-
 „ moet te komen, die toch ieder in 't hoofd is geprent,
 „ stellen wy hier eene Buiging voor, naar vijf van hun
 „ zes naamvallen (want hun *vocativus* bestaat bij ons
 „ niet, en is inderdaad een bloot noemen), en daarbij
 „ voegen wy den zesden, aan onze taal eigen.”

Een *bloot noemen* is de *vocativus* niet, noch in 't *Latijn*, noch in 't *Grieksch*, noch in 't *Hollandsch*, noch in eenige taal, om het even of die naamval in gedaante van den eersten al of niet onderscheiden is. De *vocativus* is geen *bloot noemen*, maar een aanspreken, en wanneer er nog geen kunstterm voor aangenomen was, zou men den *vocativus* den *aanspreker* kunnen heeten.

Het behoort niet tot deze of gene taal, in 't bijzonder, maar het is in den aard aller talen, dat het aangesproken voor- of onderwerp eene andere betrekking aanwijst dan het sprekende, of dat, waarvan gesproken wordt; in de laatste gevallen staat het voornaam- of zelfst. naamwoord, als werker van het werkwoord genomen, buiten spraakkundig verband met den spreker; en daarom is er ook geene reden, om er een anderen naamval voor te nemen, dan dien, welke men den onverbogen of onbeheerschten (*casus directus*) noemt. Maar in den *vocativus* zijn de aangesproken persoon of zaak niet slechts werker (*agens*), maar zij staan bovendien in een verband met hem, die spreekt; en de reden van de nuttigheid om deze bijkomende betrekking door eenen verbogen of beheerschten naamval aan te duiden,

L 3

voor.

Het DERDE PUNT, dat de Heer B. in de Syntax onderscheidt, noemt hij de SAMENVOEGING. Deze verdeelt hij in twee onderscheiden foorten. De eerste behelst het bijéénzetten van woorden, waarbij dezen, schoon vereenigd in het denkbeeld, als woorden echter van een gescheiden blijven. De tweede foort is de Samenstelling der woorden. Over beiden handelt hij zeer kort; doch over de laatste had hij breedvoeriger in de tweede Afdeeling zijner Spraakleer gesproken. De zamengestelde woorden, die eene bijzondere behandeling in eene Nederduitsche Spraakkunst vorderen, zijn zekerlijk die, welke men bij uitnemendheid dus zou mogen noemen, en die uit de verbinding van verbuig- en vervoegbare rededeelen ontstaan, of met bijwoorden zamengesteld worden.

Naar

vooral in de geschreven taal, is zeker in alle talen dezelfde, omdat die daardoor aangewezen betrekking in allen dezelfden is, en zijn moet. In *domine, fili*, enz. wordt *dominus* en *filius* niet bloot genoemd, maar die woorden staan bovendien in eene beheerschte, dat is in eene dadigheid ondergaan hebben verhouding, om het even of er een beheerschend tuschenwerpfel voorgeplaatst is, of slechts onder verstaan wordt. Met te zeggen: — *Een groot Vorst maakt zijn volk gelukkig*, stel ik *een groot Vorst* in eene onbeheerschte betrekking [om het woord naamval niet te noemen] maar zeg ik: *Groote Vorst!* of *O groote Vorst!* maak uw volk gelukkig; dan is *Groote Vorst!* een woord, dat eene dadigheid ondergaan heeft, of, om op eene meer gebruikelijke wijze te spreken, een bewoording, die beheerscht wordt door den sprekenden perfoon; of verkiest men de uitdrukking van den Heer B., eene bewoording, die aan iets dat voorafgaat *ondergeschikt* is.

Dit neemt niet weg, dat wij een' afzonderlijk dus genoemden *vocativus* in onze Spraakkunst zouden kunnen missen, omdat die in gedaante van den noemer onderscheiden naamval, bij ons, allerzeldzaamst is. De Heer B. moest zich slechts onthouden hebben van te zeggen, dat de *vocativus* een *bloot noemen* is; hetwelk een valsch licht over de theorie der spraakkunstige beheersching verspreidt.

Naar hetgeen er nog over deze in onze taal zeer belangrijke woorden te overwegen valt, en naar het onzekere, hetwelk daaromtrent nog schijnt te heerschen, te oordeelen, mogt men daarover meer verwachten, dan de Schrijver ons heeft gelieven mede te deelen. Het belangrijkste, dat er mij in voorgekomen is, zal ik kortelijk opgeven.

Na op bl. 206 van de *Samenstelling van een Zelfstandig met een ander naamwoord*, onder andere gezegd te hebben, dat, in deze *Samenstellingen*, het eerste eene wijziging aan het laatste geeft, hetgeen niet slechts van deze, maar van bijna alle zulke zamengestelde woorden waar is, zegt hij: —
 „ De Zelfstandige dus tot byvoegelijke wordende
 „ wanneer zy in de samenstelling voorgaan, is 't
 „ niet vreemd, dat men ze dan ook wel, voor het
 „ ander substantief, met *s* of *en* verlengt, en dus
 „ (als men 't noemt) in genitivo plaatst, dewijl de
 „ genitivus eigenlijk een adjectivum is.”

Over dit laatste wonderspreukige hebben wij reeds gehandeld. Hier doet het er echter niet toe of men deze *s* en *en* voor genitiven, of voor adjective uitgangen wil houden. Genoeg, dat zij als uitgangen een substantief aanhangende, in de meeste gevallen hetzelfde uitdrukken, en dezelfde kracht hebben als die, welke door den tweeden naamval uitgedrukt worden.

„ Men zegt dus (vervolgt hij) *wijsheidszucht*,
 „ zoo wel als *wijsheidzucht*; *zielevrede* zoo wel
 „ als *zielenvrede*; *menschenliefde*, zoo wel als
 „ *menschlievendheid*; en zoo velen. De verwarring
 „ hierin is groot, en welligt nooit naar eisch opge-
 „ helderd. Zie hier wat ik, na vrij meer dan zes-
 „ tig jaren van waarneming en oefening, daarvan
 „ bevonden heb.”

Ieder zekerlijk, zou hier, gaarne de redenen vernomen hebben, waarom die *s* of *en* somtijds den zamengestelden woorden, waarin een voorgaand substantief voorkomt, aanhangt, ook dan, wanneer die genitivus niet gedacht wordt; terwijl, omgekeerd, sommige zamengestelde woorden, waarbij aan een

tweeden naamval gedacht wordt; desnietteenstaande geen *s* of *en* hebben? De onregelmatigheid, of, wil men, schijnbare onregelmatigheid, welke, in dat opzigt, zoo wel in het Hollandsch als in het Hoogduitsch bestaat, zal, hieraan is niet te twijfelen, wel op de eene of andere wijze met eene donker gevoelde taal- of spraak-analogie zamenhangen; en, het zou een ware dienst zijn, welken de Heer B. aan onze Spraakkunst zou bewezen hebben, wanneer hij er ons, na eene meer dan zestigjarige waarneming, mede bekend gemaakt had. Doch na alles, wat hij daarover zegt, overwogen te hebben, kan ik niet zien, dat wij daarmede een' voet breed gevorderd zijn, indien wij, naar aanleiding van het weinige dat wij daarvan in zijne Spraakleer ontvingen, in het geheim dezer moeilijk te ontdekken analogie niet verder kunnen doordringen, dan hij gedaan heeft.

Mijne Lezers, zelve mogen oordeelen, of de schijnbaar sijn gesponnen onderscheiding, tusschen hetgeen hij, bl. 207, *innige* en *uiterlijke samenstelling* noemt, ons nader brengt bij de of algemeene, of bijzondere taal- en spraak-analogie ten aanzien van de vorming dezer zamengestelde woorden; om welke het ons hier alleen te doen moet zijn!

De Heer B. zegt dan, *na vrij meer dan zestig jaren waarneming en oefening* daarvan iets bevonden te hebben. En wat? — Men make het op uit zijn eigen woorden!

„ Daar is tweederlei samenstelling; (zegt hij)
 „ eene *innige* en *uiterlijke*. De *innige* neemt geen
 „ *s* of *en* aan, maar vereenigt de twee woorden
 „ onmiddellijk en in eene onafgecheiden beteekenis.
 „ Zoo is het met *hoofdman*, met *veldvrucht*, met
 „ *boomgaard*, met *tuinman*, met *huisvader*, enz.
 „ en deze is ook voortmakende. Zoo is ook *veld-*
 „ *vrucht* en *boomvrucht* een byzonder voort van
 „ *vrucht*; een *timmerman* of *tuinman* van eenen
 „ anderen *werkman* door voort van beroep onder-
 „ scheiden. Deze duldt noch *s* noch *n* noch af-
 „ zondering in het dus genoemde woord.”

Het

Het algemeen aangenomen gebruik verzet zich niet weinig tegen deze bepaling, zoo wel ten aanzien *a)* der in eene onafgescheiden beteekenis vereenigde woorddeelen, als *b)* in die zamenstellingen, waarvan het voorafgaande, of wijzigende, de soort van het onmiddellijk volgende of gewijzigde, uitdrukt; ook dan, wanneer die woorden tot de beide klasfen *a)* en *b)*, behooren. Wanneer (*om de opgegeven reden*) *hoofdman*, *tuinman*, enz. zonder *s* of *en* geschreven wordt, zal men niet weinig verlegen zijn met *krijgsman*, *staatsman*, *raadsman*, *landsman*, *scheidsmān*. De drie eersten zijn niet minder *door soort van beroep onderscheiden* dan *tuinman* en *timmerman*; en alle vijf, vooral de twee laatsten, vereenigen de twee deelen, waaruit zij bestaan, niet minder in ééne beteekenis als *hoofdman*. In *waarheidsliefde* en *vaderlandsliefde* moest, volgens den opgegeven regel, de *s* niet gehoord worden, omdat er in de beteekenis dier zamenstelling geen afzondering geduld wordt zonder tevens een ander denkbeeld op te leveren: want *vaderlands liefde*, bij voorbeeld, in twee woorden, is de *liefde* van het *vaderland*; terwijl wij door *vaderlandsliefde*, *liefde* tot het *vaderland* verstaan; en zoo ook in een menigte andere zamenkoppelingen, waarin de afzondering der zamenstellende deelen den zin der woorden veranderen zou.

En dit zij vooreerst genoeg van de *innige* en *soortmakende samenstelling*, waarvan de uitzonderingen den regel schijnen te verdringen. Zien wij nu wat er van de *viterlijke* zij!

Deze, zegt de Schrijver, is „een eenvoudige samenstelling van twee woorden, afzonderlijk gedacht en door een genitivus uitgedrukt, en naar willekeur afzonderlijk, of aan éénhangend als één eenig woord, geschreven. Zoo is *Rijksvorst*, *Vorstenhaat*, *menschenkracht*. Men mocht dit in tegenstelling van het eerste liever *koppeling* of *samenkoppeling* noemen.”

Maar ook deze regel reikt niet ver; en kan er nog minder voor gelden dan de eerste, zoo lang;

ten minste, als men niet weet, of hier slechts van den bezittelijken tweeden naamval, of van den genitivus in het algemeen gesproken wordt; en dit is, in de Spraakleer van den Heer B., waarin geen eigenlijke *genitivus* plaats vindt, nog moeilijker te gissen dan in eenige andere. In het laatste geval, gaat de regel in geen deele door; en dit heeft de Schrijver zelf eenigzins ingezien: want hij laat er op volgen: „ En ook niet altijd neemt deze de *s* „ of *n* aan. Dan, naamlijk, wanneer het woord „ waar het met gekoppeld wordt een Verbale is, „ wordt het zonder die, als ware 't in een foort „ van beheersching der verbale beteekenis die het „ laatste inhoudt, gesteld, en men zegt *vrijheid-* „ *kweekster*, *deugdbetoon*, *geldbehoefte*. De ver- „ balia hebben dus de eigenschap hunner werkwoor- „ den, die (schoon niet gewoonlijk) echter met een „ naamwoord aan het hoofd, samengesteld kunnen „ worden.”

Om niet te verwarren, moeten wij van de zamengestelde werkwoorden nog niet opzettelijk spreken. Deze hebben, wanneer zij met een *subst.* beginnen, eene beheersching, en die beheersching is het voorafgaande zelfst. naamw. Omtrent alle zamengestelde verbalia kunnen wij dit echter niet zeggen. Deze hebben dan alleen een beheersching als het voorgaande lid der zamenstelling met het volgende in dezelve betrekking staat, als een *VERBUM* met zijne middellijke of onmiddellijke *beheersching*; en het onmiddelijk volgende lid een *werking* of *werker* voorstelt; gelijk: *handhaving* en *handhaver*, enz. In dat geval komt de *s* of *n*, als teeken van den *gen.*, zelden te pas, schoon ook het gebruik hier wel eens afwijkt, en waarlijk een *gen.* uitdrukt, gelijk in *Godslastering* en *Godslasteraar*; maar de andere verbalia, schoon zij somtijds noch *s* noch *n* in de zamenstelling doen hooren, hebben geene beheersching, maar een tweeden naamvals beteekenis in het voorafgaande lid, gelijk in *geldsgebrek*, *godsdiens*, *zielsgenot*, *levensgedrag*, *scheepsbehoefte*, waarin de tweede naamval zekerlijk duidelijker

ker en krachtiger uitgedrukt is dan in *geldgebrek*; in welk laatste geval echter dezelfde naamval gedacht wordt. Doch behalve de *verbalia*, wordt de *s* en *n*, zelfs bij deze zoogenaamde *uiterlijke zamenstelling* ook niet zelden vermist in woordkoppelingen, welker deelen *afgezonderd* en *afgescheiden* gedacht worden; en schoon men *doodsgevaar*, *watersnood* zegt, twee woorden, waarin de twee leden der *zamenstelling afzonderlijk gedacht worden*; zegt men ook, met dezelfde afzondering in het denken; *kerkdeur*, *huisdeur*, *landhuis*, *zomergloed*, *lentelucht*, *nachtkoude*, *middagwarmte*, *regterstoel*, *winternachtstormen*, *zomervermaken*, enz.

Men ziet hieruit, dat de onderscheiding tusschen *innige* en *uiterlijke zamenstelling* weinig kan toebrengen om een regelmaat te vinden voor het *al* of *niet* inlaschen van *s* of *en* tusschen het wijzigende en gewijzigde woorddeel der *zamenstelling*; waarbij nog komt, dat er te weinig zamengestelde woorden van deze foort zijn, die niet, op de eene of andere wijs, tot de *innige* en *soortmakende*, of omgekeerd, tot de *uiterlijke zamenstelling* zouden kunnen gebragt worden, om (naar de aanwijzing van deze al te onbepaalde onderscheiding) of de *s* en *en* tot de laatste, of het gemis daarvan tot de eerste te kunnen brengen: want beiden hebben dit gemeen, dat zij twee denkbeelden in één woord vereenigen. Doch dat de eersten dit, volgens den Heer B., zouden doen, *in eene onafgescheiden beteekenis*; de andere daarentegen, slechts zoo, dat zij naar willekeur of *afzonderlijk*, of *aanéénhangend* zouden gedacht en geschreven kunnen worden, en dat dit hun bijzonder kenmerk zou uitmaken; wederspreekt het gebruik en de *analogie* der taal: want in beide soorten (zoo wel in die met *en* en *s*, als in de anderen) vinden wij *zamenstellingen*, waarin de twee of meer beteekenissen zich in één denkbeeld oplossen; maar ook *zamenstellingen*, waarin die beteekenissen onderscheiden, en in verschillende betrekkingen tot elkander gedacht worden.

In *hartenleed*, *hartstogt*, *zielsverdriet*, *vrouw-*
wen-

wenschoonheid, maagdeneer, zwanenzang, heldenmoed, slangenloop, regtsgebied, krijgsgeluk, landsman, vriendschapsblijken, vrijheidsleus, enz. zijn de twee woordbetekenissen, schoon zij in de verbinding *en* of *s* laten hooren, niet meer, maar ook niet minder tot één denkbeeld vereenigd dan in *hartader, hartvang, zielerust, grondgebied, huisgeluk, landman*, enz. terwijl, in de zamenkoppelingen van *schap* en *heid*, als zij geen *daad* of *werker* achter zich hebben, de *s* voor het gehoor niet wel gemist kan worden, om het even of de twee vereenigde beteekenissen *meer* of *minder* in een derde denkbeeld zamen smelten; en wanneer de Heer B., bl. 206, ons verzekert, dat men zoo wel *wijsheidszucht* als *wijsheidzucht* zegt, heeft men zulks aan het zamentreffen van *s* en *z* te danken; regelmatig schrijft men echter het eerste.

Het is waar, onderrusfchen, dat de zamenstellingen zonder *s* niet afgescheiden gefchreven kunnen worden; doch de reden daarvan beftaat niet in meerdere of mindere *innigheid*; ook niet in het meer of minder *foortmakende*; maar, daarin, dat buiten verbinding en tevens zonder *s* gefchreven, het eerste lid dezer zamengeftelde woorden buiten kennelijke betrekking met het tweede ftaar zou. In *Tuin man*, in twee woorden, weet men niet wat *tuin* met *man* gemeens heeft. In *Rijks Vorst*, daarentegen, weet men terftond, dat *Rijks* een voorafgaande *genitivus* is. Maar daarom is toch *Rijks Vorst* niet eenzelvig met *Rijksvorst*, noch in de uitspraak, noch in de beteekenis: het laafte drukt de waardigheid, het eerste de wezenlijkheid van den Vorst des Rijks uit; bij voorbeeld, in deze zegging: *Die RIJKSVORST is 's RIJKS VORST niet meer.*

Omtrent *en* moet men, bovendien, nog aanmerken, dat door dien ingelafchten uitgang niet altijd de tweede naamval, maar ook dikwijls het meervoud uitgedrukt wordt, hetgeen fomtijds ook het geval met *s* is.

In het laafte geval, nu, ftaan deze woordkoppelingen gelijk met die, waarvan de Heer B. in de eer-

eerste plaats spreek; dat is: — Zij drukken hunne betrekking uit zonder teeken van den genitivus. Van diep aard zijn: — *bloementuin*, *woordenboek*, *rozenboom*, waar de uitgang en het teeken des meervouds is, even als de *s* in *varkenshok*, *posser-tjeskraam*, *meisjeschool*, enz. En waar het tweede lid een *daad* of *werker* is, wordt gewoonlijk de bezittelijke *genitivus* niet alleen niet aangewezen; maar hij wordt niet eens gedacht. In *stedenverdelger*, *menschenmoorder*, *varkenshoeder*, denkt men even zoo aan den *accusativus*, dien het werkwoord dezer *verbalia* beheerscht, als in *landberoeder* en *vorstbestrijder*, schoon men, in de ontbinding dezer zamenstellingen met eenen foortelijken tweede naamval, zeggen kan *verdelger van steden*, enz.

Men kan vrij algemeen aannemen, dat de foortelijke tweede naamval, waarin men somtijds van zonder het lidwoord *de* gebruikt, het teeken van den *genitivus* in de zamenstelling niet doet hooren; van daar, dat er geen klein onderscheid bestaat tusschen *stadslooper* (looper van steden) en *stadslooper*, (looper van de stad,) de eerste is iemand die een *stad* of *steden* sloop; de andere, die van *stadswege* huizen, enz. sloop, zonder daarom de stad zelve te sloopen; zoo kan men een *dorpleeraar* zijn, zonder daarom een *dorpsleeraar* te wezen. *Staatsdienaar* en *staatsdienaar*; *raadvergadering* (het vergaderen van den raad) en *raadsvergadering* (zitting van den raad); *volkregering* (de daad, waardoor het volk geregeerd wordt) en *volksregering* (Democratie); *stadbezetting* en *stadsbezetting*, welke twee zamengefelde woorden men, wederom, van *stads bezetting* onderscheiden moet. Zoo zou men met drierlei beteekenis kunnen zeggen: — *Hij behoorde niet tot de stadsbezetting* (het garnizoen der stad) *maar tot de stadbezetting* (belegering der stad) *ook muntte hij in die stads bezetting uit, boven al de stadbelegeraars* — Wanneer men voor dit laatste woord *stadsbelegeraar* zeide, zou men denken aan iemand, wien die post door de stedelijke regering

ring opgedragen was; ter onderscheiding, bij voorbeeld van een *landsbelegeraar*.

Het gebruik, ondertusschen, neemt dit wezenlijke verschil in alle foortgelijke zamenstellingen niet altijd in acht. De Heer B., zelfs, welke te algemeen spreekt, wanneer hij in de laatst aangehaalde plaats beweert, dat in de koppeling met een *verbale* geen *s* gehoord wordt, volgt die regelmaat niet altijd, en verliest die wel eens uit het oog, als de zamenstelling een *accusative* beheersching zou schijnen te vorderen; of, om zijn woorden te gebruiken, als die *verbalia de eigenschap hunner werkwoorden*, bij ultstek zouden vorderen.

Zoo vinden wij *Godslastraar*, bij voorbeeld, bl. 40 van zijne OPRAKELING.

Ja, Godslastraar zoo vermetel,
Kleiworm van dit aardse slijk!

En hij doet wel; eensdeels, omdat het gebruik die *s* gewild heeft; maar ook omdat er, in dat woord, voor de inlasching van de *s* eene bijzondere reden is. In deze zamenstelling is het, namelijk, niet de *s* van *Staatsdienaar*, waarin zij het teeken van den bezittelijken tweeden naamval is; maar de *s* eener genitive beheersching. *Godslasteraar* is, in deze gedaante, niet zoo zeer iemand, die God lastert; in welk geval het, streng genomen, *Godlasteraar* zou moeten zijn; maar de *s* wijst ons naar iemand, die door woorden of daden omtrent of aangaande God denkbeelden aan den dag legt, die het Opperwezen onteeren. De Schrijver moest, alvorens hij dezen in alle opzichten al te algemeenen regel ter neder schreef, gedacht hebben aan hetgeen hij bl. 294 zijner Spraakleer van de *constructie* met den *genitivus* zegt, indien hij al het woord genitivebeheersching niet wil laten gelden.

Doch genoeg van de *zamengestelde verbalia*! Hij gaat, bl. 208, over om ook iets (bitter weinig evenwel) van de met *zelfst.* en *bijj. naamw.* zamengestelde werkwoorden te zeggen. De eerste be-
heer-

heerschen, gelijk men weet, het *substantief*, dat hun onmiddellijk voorafgaat, doch in onze taal nimmer met het teeken van den tweeden naamval. Hier gaat zijn regel algemeen door. Men heeft *Godslasteraar* (dus uitgesproken, even als wilde men daar door het verschil van dezen *genitivus* met den bezittelijken aanduiden) maar geen *Godlasteren*, of, *Godslasteren*. In dat geval, zou men in de onbepaalde wijze *Godlasteren* moeten zeggen; en dan zou het tot die zamengestelde werkwoorden behooren, die geen andere zamenstelling dan in den *infinitivus* en het deelwoord van den *tegenw. tijd* dulden.

Zonder van dezen afzonderlijk te gewagen, hetwelk hier toch wel de plaats zou geweest zijn, gaat hij dus voort: „Dus kan men zeggen, ik „*geldgiere*, ik *lofhunkere*, ik *erbiede*, ik *psalm- „zing*, in eene onscheidbare samenstelling. *Geld- „gier*, *gy Vrek!* Men *lofhunkert algemeen*, en „*dat lofhunkeren* is een algemeen *zwak*. *Psalm- „zingt den Heere!* Dus onze kundige Bijbelver- „*talers*. *Ps. LXVI!* en *CV.*” Ik twijfel, of het den Heer B. gelukken zal onze taal met de woorden *lofhunkeren*, *geldgieren* en *erbidden*, en, zoo ook, met het weder in zwang brengen van *spoor- „aadn* en *vloedooogen*, (op dezelfde bladzijde voorkomende) niet slechts in de onbepaalde wijze, maar door alle wijzen en tijden heen vervoegd, te verrijken. Zie hier eenige redenen voor dien twijfel. *Be- „ginnen wij met lofhunkeren!*

Hunkeren is een dier onzijdige werkwoorden, die 1°. nooit in eene bedrijvende beteekenis genomen worden; 2°. nooit enen anderen *acc.* bij zich dulden, dan dien, welke enen zekeren tijd aanduidt; bij voorbeeld, hij heeft den geheelen dag *gehunkerd*; maar 3°. de regering, het voorwerp der hunkering, is eene middellijke beheersching met een voorzetfel, b. v. *naar*, *om*. Men hunkert *naar* iets. *Lofshunkeren* zou eenigzins beter goed gemaakt kunnen worden; maar dit duldt onze taalanalogie even weinig als *Godslasteren*. *Lofshunkeraar* zou mis-

misfchien, om eene gelijke reden als *Godslasteraar*, aangenomen kunnen worden.

Eërbieden, slechts in de onbepaalde wijze en in het deelwoord van den tegenwoordigen tijd, zou, mijns inziens, even goed gebruikt kunnen worden als *botvieren*, *huishouden*, *tijdspillen*, enz. waarvan dan ook de *verbalia*, *botviering*, *botvierder*, *huishoudster*; enz.; maar dergelijke verbindingen, waaraan het gebruik vrij algemeen deze onafgescheiden zamenstelling veroorlooft, gaan toch niet verder dan in de opgegeven gevallen; en even weinig als men zegt; *ik botvierde mijne driften*, zou het naar den aard onzer taal goed zijn: — *ik eerbod hem, meer dan hij verdiende geërboden te worden*. Ook is *eërbieden* (beter toch *eër bieden*) niet hetzelfde met *eërbiedigen*. Zou het wel met het taalgebruik overeenkomen, wanneer men zeide: *Ik heb den Vorst GEËRBODEN* of *GEËRBIED*? Zou het, indien men het al voor een zamengesteld werkwoord wilde laten gelden, niet moeten zijn: *EERBODEN*, met eene afscheidbare zamenstelling? — En zoo, ja; moet men dan, in plaats van *ik EERBIEDE*, om dezelfde reden niet zeggen: *ik bied eer* enz.

Geldgieren zou mij niet slechts in den infinitivus maar ook in alle vervoegingen beter bevallen, wanneer de active beteekenis van dit werkwoord niet verouderd ware. In de tegenwoordige taal bestaat die beteekenis niet meer: want wat is *geld gieren*? — *Gieren* hetwelk oudtijds een verbum activum was, had eene beteekenis, die met *gulzig begeeren*, volkomen overeenkwam. *Ghieren* is bij *KILIAAN*, in dien zin, *avide petere, inhiare*; maar, in die beteekenis, is dit *gieren* bijna geheel verlopen; en men denkt bij *gieren* thans slechts, of aan een zwaaijend bewegen, of aan het schreeuwend te kennen geven van hetgeen men met drift begeert. En dan heeft het twee middellijke regeringen, met de voorzetsels *van* en *naar*, gelijk in: *Gij giert VAN den honger*. *De roover giert NAAR buit*. In die beteekenis, waaraan men bij de invoering

ring van dit woord het eerst denken zou, ontmoet men dezelfde zwarigheden als in *lofhunkeren*. Tegen de wederinvoering van *vloedooen* heb ik niets in te brengen, als zijnde overeenkomstig met eene nog heerschende *analogie* onzer taal; gelijk in *traanoogen*, *farooogen*, *pinkoogen*, zoo ook andere van substantiven afgeleide werkwoorden: *stampvoeten*, *kokermuilen*, enz. Ondertusfchen moet men het fcheppen, of op nieuw invoeren van foortgelijke zamengestelde werkwoorden, verder dan de onbepaalde wijze en het bedrijvende deelwoord, niet aanmoedigen; om redenen welke ik bij de befchouwing dezer laafte zamengestelde woorden zal opgeven.

Met de befchouwing der zamengestelde werkwoorden, welke de Schrijver flechts met den vingertop aanraakt, ftapt hij van deze ftof af. In de aanteeeningen komt hij er echter weder op terug, en wij vernemen daaromtrent het volgende, bl. 408, enz.

„ Ten aanzien van de famenftelling mag ik niet
 „ voorby, hier te waarfchouwen tegen eene nieuw
 „ ingedrongene en aan 't Engelsch ontleende woord-
 „ koppeling, als, by voorbeeld, *wolkgetopta ber-
 „ gen*. Dit is volftrekt onhollandsch en onduidba-
 „ re wanspraak. De Engelschman fpreekt zoo in
 „ zijne ongeregelde en uit allerlei talen faamgevloeide
 „ de dialekt, *cloudtopt*, *Hellgoverned*, *lovewound-
 „ ded*, *summer-swelling flower*, en dergelijke,
 „ waarvan men by SHAKESPEAR goeden voorraad
 „ kan vinden.”

De Heer B. heeft gelijk, dat hij zich tegen het invoeren van zulke zamenftellingen verklaart; maar dit geeft hem echter het regt niet, om bij die gelegenheid de Engelsche taal aan te vallen, en haar (even als ware zij, onder anderen, ook om die reden) onregelmatig, of, zoo als hij het uitdrukt, ongeregeld te noemen. Elke taal heeft hare bijzondere eigenheden en *idiotismen*. Zoo de bovenftaande woordvormingen Anglicismen zijn, die wij volgens ons taaleigen niet mogen overnemen; in onze

M

taal

taal zijn er even zulke, die men met regt in het Engelsch zou wraken. Maar zoo ik de bovenstaande woordvormingen met den Heer B. afkeur, kan ik echter in de reden, die hij er voor schijnt te hebben, niet berusten.

Het is waar, dat men bij die zamenstellingen aan middellijke beheerschingen met voorzetsels denkt, en ze dus zou kunnen vertalen door: — „MET „wolken *getopt* — — DOOR *liefde verwond*, DOOR „*de Hel bestierd*, IN *den zomer bottende*” en niet *wolkgetopt*, enz. Maar zou een Engelschman hem niet om dezelfde reden kunnen toevoegen?

Uw *lofhunkeren*, en uw *spoorstaan* is even *ongeregeld*: Want men hunkert geen' lof, maar NAAR lof; men slaat geen sporen, maar MET de sporen. Zijn er enkele woorden, die tegen deze regelmaat in uwe taal aangenomen zijn, gelijk *kielhalen*, *handhaven*, enz.; dit sedert lang ingeslopen en daarom gewettigd gebruik of misbruik moet niet verder geduld worden, dan het doorgedrongen is. Het scheppen van zulke zaamgestelde werkwoorden, strijdt tegen uw eigen gevoelen, wanneer gij, bl. 409, zegt: — „Geen voorzetsel laat zich by ons door „samenstelling vervangen dan alleen *van*; en dit „alleen dan, als het zich met zijn ablatief door „den genitivus vervangen laat.” Dus alweêr geen *lofhunkeren* in de beteekenis van NAAR lof hunkeren; en wierd het woord eenmaal, op uw gezag, der taal ingedrongen, dan zou men ook *gelofhunkerd* mogen zeggen. Op deze wijs zoudt gij in uw taal zamengefelde woorden invoeren, waarin de voorzetsels NAAR en MET door *zamenstelling vervangen zouden zijn*. Naar uw inzien, zou dan de mislag alleen in het verkeerd geplaatste *augment* van *wolkgetopt* gelegen zijn; maar *gewolktopt* zou niet ongeregelder, VOOR MET *wolken getopt* zijn als *gelofhunkerd* VOOR NAAR *lof gehunkerd*. Ja, het eerste, naar uw *geredekavel* nog beter dan het tweede, omdat men wel *wolktop* maar niet *lofhunker* zegt. De Heer B. zou het tegen den Engelschman

man verliezen; ten minste zoo lang hij niet verkiezen mogt van zijn *lofhunkeren*, *geldgieren* en *spoorstaan* afstand te doen.

Doch laten wij den Heer B. in zijne theorie volgen! — Na, en met reden, gezegd te hebben, dat *hoofdberoofd*, *goudgekroonde vorst* en *bloedgevlekte dosch* niet deugt; gaat hij dus voort: „'t Is af, „grijslijk, zoo veel dommigheden de vertalers en „drokke lezers van vreemde schriften, tot bescha- „ming onzer Natie die 't duldde, sedert den Ame- „rikaanschen opstand die geheel de wereld in roet „bracht en de banier des algemeenen verderfs op- „hief, by ons invoerden.”

De Amerikaansche oorlog, en wat dien voorafgaat en volgt, dient hier waarschijnlijk tot niets anders dan om de gedachteleiding van onzen Spraakleeraar bij het zamengestelde deelwoord *bloedgevlekte* af te breken; waarbij hij waarschijnlijk begon te beseffen: dat hij niet alleen tegen eene schaduw stond te vechten; maar waarbij hij tevens begon in te zien, dat hij bezig was met zijn eigen stelsel omver te werpen, en een zamenstelling af te keuren, die in onze taal even zoo als in het Engelsch aangenomen is. Waarschijnlijk dwaalt hij opzettelijk van den weg af, en zegt, dat het zijn moet: *MET bloed gevlekte*, of *bloedylekkige*. Het is waar: — Zoo zou men het *kunnen* uitdrukken.

Maar waarom zegt hij niet liever met minder afwijking van de bedoelde meening: — het moet *gebloedylekte* zijn?

Omdat hij dan terug zou moeten komen van zijn gevoelen dat er geen zamenstelling met *een participium kan plaats hebben, wanneer de aart van het verbum een voorzetsel vordert*. En dit zou hem weêr te rug voeren naar het reeds meermaal gedachte deelwoord *gelofhunkerd* enz., dat zijn meening leelijk in den weg staat. Ondertusschen, was er toch niets natuurlijker dan om *bloedgevlekt* in *gebloedylekt* te veranderen; even gelijk men zegt *geschandylekt* en niet *schandgevlekt*; *gebrandmerkt* en niet *brandgemerkt*; *gehandhaafd* en niet *handgehaafd*.

Met *spoor slaan* zat hij ook in de klem, waarvan, als men het aannam, het lijdelijk deelwoord *gespoor slagen* of *gespoor slaagd* zou moeten zijn.

Dit zoekt hij dus te verhelpen, bl. 409:

„Van gelijke samenstelling” [namelijk als dat van *spoor slagede*] „is, bij voorbeeld, 't woord *borstweeren* niet; als bij RODENBURG:

„BORSTWEERT u *Christlijk!*

„Want dit is van het reeds samengestelde naamwoord, een *borstweer* gemaakt. Zoo kon men zeggen: *Den visch mostaardsausen, het hoofd lauwerkroonen*. Doch van beide is aanmerkelijk (?) dat het augment des participiums in het voorledene voor het geheele dus samengestelde werkwoord komt; als *geborstweerd, gevloedogd*, doch tevens brengt het meê, dat zulke participia den verlengden uitgang *en* niet toelaten, als ook uit bl. 156 volgt. De verba met zulk participium kunnen derhalve niet in het deelwoord gebruikt, want men kan noch *gepsalmzongen*, noch *gepsalmzingd*, noch *gespoor slagen*, noch *gespoor slagd* zeggen.”

Het eerste is volstrekt niet *aanmerkelijk*: want alle samengestelde werkwoorden, welke zamenstelling zich verder uitstrekt dan de onbepaalde wijze, en het deelwoord van den tegenwoordigen tijd, en van welke het wijzigende gedeelte een zelfstandig naamwoord is, worden allen op dezelfde wijze vervoegd, en hebben allen het *augment* des *participiums* in 't voorledene vooraan. Zoo zegt en schrijft men: *gezieltoogd, geroskamd, gelogenstrafte, gezinspeeld*, enz. enz. Dit is dus niet *aanmerkelijk*, maar de uitzondering van dezen algemeenen regel zou *aanmerkelijk* zijn. Als men de niet meer gebruikelijke zamenstellingen *borstweeren* en *vloedooogen* aannemt, is er niets *aan- of opmerkelijks* in, dat zij dezelfde regelmaat volgen. Zij behoeven zelfs niet eens van een *reeds samengesteld* naamwoord gevormd te zijn; genoeg is het, dat het wijzigende lid een *zelfst. naamw.* is, als *gekhaarkloofd*,

kloofd, *GEwedijverd*, *GERaadpleegd*. Er zijn weinige uitzonderingen; maar in dezen is even weinig iets *aanmerkelijks*, omdat daarin de eerste deelen der zamenstelling, *of* geen eigenlijke substantiven zijn, *of* in de zamenstelling niet als zoodanig gelden, *of* omdat zij slechts in de onbepaalde wijze en het tegenwoordige deelwoord zamengesteld zijn; in welk laatste geval, zij tot de onderhavige werkwoorden eigenlijk niet behooren. Zoo zegt men *botGEvierd*, omdat buiten *botvieren*, en *botvierend* geene onafscheidelijke zamenstelling plaats heeft, even weinig als in *brandstichten*, waarom het mischien beter zou zijn *botvieren* en *brandstichten* te schrijven, schoon men *botviering* en *brandstichter* in een woord schrijft. Zoo zegt men ook *weggegooid*, met het augment tuschen beiden, omdat *weg* in soortgelijke zamenstellingen hier zijne hoedanigheid van z. n. verliest, en als afscheidelijk bijwoord beschouwd wordt. In alle andere gevallen, zijn de lijdelijke deelwoorden van zamengestelde werkwoorden, welker eerste lid een zelfstandig naamwoord is, even zoo zamengesteld als de andere tijden en wijzen; en worden hunne werkwoorden geheel en al vervoegd als de onzamengestelde werkwoorden. Velen van dezen getuigen ook tegen het gevoelen van den Heer B. dat zulk *een samenstelling met geen participium plaats kan hebben, wanneer de aard van het verbum een voorzetsel vordert*. *Gehandhaafd* is (gehouden) *MET* of *DOOR* de hand. *Geschandvlekt* is gevlekt *DOOR* schande. Men *vlekt* de *schande* niet, maar de *schande vlekt*; en *schandvlek* zelf, waar het van afftamt, of dat er van afftamt, is een *vlek*, *DOOR* de schande toegebracht.

Men zegt noch *GEpsalmzongen*, noch *GEpsalmzingd*; noch *GESpoorlagen*, noch *GESpoorslagd*. (zegt hij) — 't Is waar; maar *psalmzingen* en *spoorlaan* zelve kunnen zich ook niet beroemen zeer vast in de taal gezeteld te zijn. En dit mag wel een van de redenen zijn, dat zelfs de Heer B.,

die ze in zijne bescherming poogt te nemen, er geen weg mede weet.

Hij vervolgt hier dus: — „Hierom is het ook dat men wel *gewolktopt* kan zeggen en niet *wolk-ge*topt (zie de aantekeningen op bl. 135) omdat het eerste van het naamwoord een *wolktop* is, en *wolktoppen* zich daarvan, even zoo wel als het eenvoudige *toppen* van *top*, vormen laat, schoon (als gezegd is) niet in de Engelsche beteekenis van *cloudtopt*, maar in die van aan de wolken zelve een top geven.”

Gewolktopt bevat mij in geen van beide beteekenissen; want bij het invoeren van zulke zaamgestelde woorden loopt men gevaar van niet wel begrepen te worden; omdat er, onder deze soort van werkwoorden, sommige zijn die eene *middellijke*, anderen welke een *onmiddellijke* beheersching voorstellen; en zoo zou het geval met *wolktoppen* ook, als afstammende van *wolktop*, zijn.

Men zegt: — *haarkloven*, en dan denkt men, met een onmiddellijke regering, aan *haar*, dat men *klooft*; maar men zegt ook *zinspelen*, en dan denkt men, met een regering door middel van een voorzetfel, aan een' zin, MET welken men speelt. Aan welke *analogie* zal men zich nu, bij het invoeren van *wolktoppen*, houden? De laatste soort van zamenkoppeling zou ons zeker naar het Engelsche *cloudtopt* heen wijzen. En in deze beteekenis zou ik het zeker nemen, wanneer ik over mogt gaan, om er mij van te bedienen. Eene soortgelijke regelmaat zal men vinden in: *brandmerken*, *schandvlekken*, *logenstraffen*, *wedijveren*.

Dus eindigt deze Noot: — „Hierom is bij *wa-*LEWEIN ook beter *spoorslagede*, dan *spoorfloeg* zijn zou, schoon dit zoo wel als *hy psalmzong* te lijden ware.”

Wat hier op aan te merken is, weet men reeds. Maar wanneer *hij psalmzong* en *bij spoorfloeg* te lijden is; waarom dan ook niet *hij heeft Gepsalmzongen*, *hij heeft Gespoorslagen*?

Mis-

Misfchien wil de Heer B. dit niet, omdat men niet *gedwardsdreeven*, maar *gedwardsdrijfd* zegt; doch men zegt ook niet: *ik dwarsdreef*, maar *ik dwarsdrijfde*. Ik zal op deze foort van zamenstellingen nog eens te rug moeten komen, wanneer ik, naar aanleiding van hetgeen de Schrijver daaromtrent nader in zijne Notën zegt, van de zamengestelde deelwoorden afzonderlijk zal handelen.

Slaan wij nu eens het oog op zijne *theorie* der zamengestelde woorden in het algemeen!

Men zal het den Heer B. moeten toestemmen, dat de verwarring in deze woordverbindingen groot — ten minste, dat de reden van de verschillende wijze van het verbinden dezer en andere zamengestelde woorden nog ver af is van met de noodige scherpte aangewezen te zijn. Maar men zal toch ook tevens moeten bekennen, dat deze stof, na zijne onderscheiding in *innige* en *uiterlijke samenstelling*, meer verduistering dan opheldering in dezen donkeren taalhoek ondergaan heeft.

In de reeds aangenomen en gebruikelijke zamengestelde woorden, waaromtrent de Schrijvers en Sprekers reeds beflist hebben, is die meerdere verwarring wel niet zoo zeer te vreezen. Maar onze taal staat toe, dat men (met uitzondering misfchien van de zamengestelde werkwoorden, waarvan B. spreekt,) nieuwe zamengestelde woorden vormt, wanneer zulks namelijk geschiedt, naar de taal-*analogie*, welke men daarbij in het oog moet houden. En, in dat geval, is het, onder anderen, noodig te weten: *of* er in die nieuwe zamenstellingen (waarmede de Heer B. zeer overdadig te werk gaat) een *s*, *en* of *e* moet gehoord, dan wel, *of* het wijzigende deel zonder cenige verbuiging aan het gewijzigde gehecht moet worden? — En, om dit te weten, is zijn onderscheiding van *innige* en *uiterlijke* zamenkoppeling niet genoegzaam, gelijk wij reeds breedvoerig genoeg aangetoond hebben.

Ook daarover is in *Duitschland* niet weinig getwist, gelijk men dit in een Werkje van JEAN

PAUL FR. RICHTER (1), kort bij een gebracht, vinden kan.

Daar ziet men, dat ook GRIMM de reden van het *al* of *niet* verbinden met *s* in het *innige* of niet *innige* der zamenstelling gezocht heeft; met dit onderscheid, dat hij de tuschenvoeging der *s* voor inniger houdt dan de vereeniging zonder die letter; terwijl de Heer B. dit meer *innige* in de onmiddellijke verbinding meent te vinden.

BILDERDIJK schijnt meer naar JEAN PAUL (schoon hij hem niet noemt) over te hellen, wanneer deze zijn gevoelen daarover dus uit, bl. 153: — „*Die Verbindung des Bestimmwortes mit einem s — wendet Herr GRIMM in HERMES zuerst ein — sei inniger; — und er führt deshalb den Unterscheid zwischen Vogelfang und Vogelsberg, zwischen Königreich und Königsberg, zwischen Kaisergulden, die unter allen Kaisern gelten, und zwischen Kaiserslautern an, das nur von Einem gelte. — Eigentlich hört durch das s ein Bestimmwort eben auf, eines zu sein und sich in das Grundwort zu verlieren, es steht für sich fest da, und also dem Grundworte ebenbürtig gegen über — was ja das Gegenheil einer innigern Verbindung ist.*”

Dit is dikwijls genoeg het geval met *s*, en zeker is het dit in de door GRIMM bijgebragte woorden, waarin die *s*, in plaats van de verbonden woorddeelen in eenen zin zamen te doen smelten, aan dezelve veeleer elk zijne eigen onderscheiden betekenis laat behouden; in anderen, echter, waarin die *s*, hoewel in eene andere betrekking, ook gehoord wordt, heeft zulk eene zin-ineensmelting waarlijk plaats; gelijk in: *landsman, krijgstogt, gods- of goodspanning*, enz. in welke de beteekenissen

(1) *Ueber die Deutschen Doppelwörter; eine grammatische Untersuchung in Zwölf alten Briefen, u. s. w. von JEAN PAUL. Stuttgart und Tübingen, in der J. G. Cotta'schen Buchhandlung, 1820.*

fen der beide woorddeelen in die van het zamengefelde opgelost worden, en zelfs eenigermate verlorren gaan. In *landsman*, bij voorbeeld, denkt men niet aan een man van *het* of van *een* land, en aan geen der *genitive* wijzigingen, in het bijzonder, maar aan iemand, die met een ander in hetzelfde land geboren is; en *man* heeft hier meer de betekenis van *genoot* dan van *MAN*, in onderscheiding van *vrouw* en *kind*. *Landsman* is hier meer *innig* verbonden dan *landman*, waaraan de afwezigheid van *s* de *genitive*, hoewel geen bezittelijk genitive duiding even weinig ontnemt als in *landverblijf*.

Mischien had de Heer B. eenig licht in deze *theorie* ontstoken, wanneer hij de reden van dit verschillend zamenkoppelen gezocht had in de onderscheiden betrekkingen, waarin de voorafgaande wijzigende met hunne onmiddellijk volgende gewijzigde woorddeelen staan.

Verfcheiden belangrijke zamenstellingen en, onder dezen, ook eenige, waaromtrent onze taalkundigen het nog niet eens zijn, voert onze Spraakleeraar in het geheel niet aan; en onder dezen behoort die foort, waarvan de Heer WEILAND in het *tweede Deel* zijner Spraakkunst, §. 44, spreekt. Ik meen die, waarin een zamengesteld zelfstandig naamwoord, in die zamenstelling bovendien nog voorafgegaan wordt door een BIJV. NAAMW., dat de hoedanigheid uitdrukt, niet van het geheel, maar alleen van het naastvolgende woorddeel, bij voorbeeld, een *gouden uurwerkmaker*, hetwelk, wanneer het dus geschreven wordt, aan een uurwerkmaker doet denken, die van goud is; een woord, dat men op een uithangbord zou kunnen schrijven, gelijk *in de gouden koe*, *in het gouden zwijnshoofd*; enz. maar hetwelk in één woord geschreven en uitgesproken moet worden, wanneer men daardoor een' *man* verstaat, die *gouden uurwerken* maakt.

Deze verbinding, nu, kan op drierlei wijs geschieden; of door *goudenuurwerkmaker*, zonder verbindingsteeken, of gelijk de Heer WEILAND

doet, door *gouden-uurwerkmaker*, met een *haakje* achter *gouden-*, of door *goudenuurwerk-maker* te schrijven, en dit teeken dus achter *uurwerk-* te stellen.

Welke der drie wijzen men verkieze; komt mij vrij onverschillig voor. Doch daar er zulke zamengestelde woorden niet alleen in onze taal zijn, en ik geen reden zie, waarom men er, mits daarbij de taalregelmaat in het oog houdende, geen andere zou kunnen invoeren; moet men ze, om wel verstaan te worden, verbonden schrijven, en niet in twee of meer woorden.

In een *Spraakleer*, zoo als die van den Heer B. behoorde te zijn, moesten deze zamengestelde woorden althans niet overgeflagen zijn; vooreerst, omdat zij tot de nog in geschil zijnde punten onzer *Spraakleer* behooren; maar ook, omdat deze woorden; al naar dat zij verbonden of onverbonden geschreven worden, niet slechts een' anderen zin opleveren, maar ook anders uitgesproken worden; en, ten derde, omdat de *Taal-* en *Spraakleeraars* er zich nog maar weinig mede afgegeven hebben. Reden genoeg, dunkt mij, om in deze *Spraakleer*, of in de voorbereidende *verscheidenheden* eene plaats te vinden.

Er is zeker een groot verschil tuschen *oudemännerhuis* en *oude mannenhuis* en zoo ook tuschen *oude-kleerenkoop* en *oude kleerenkoop* en dit verschil wordt, gelijk ik zeide, ook in de uitspraak opgemerkt. Een *gode raadgever* is niet hetzelfde als een *goede-raadgever*, en dit laatste weder iets anders dan een *goed raadgever*. Het ware ook niet nutteloos geweest, het verschil van uitspraak in deze woorden aan te wijzen, hetwelk men in het maken van nieuwe zamengestelde *ZELFST. NAAMW.* van deze gedaante in acht moet nemen; bij voorbeeld, *wijze-männerraad. Halve-godenrang. Lieve-vrouwenbeeld. Heete-koortsverdrijver. Booze-Geestenjagt. Onnoozele-kinderendag. Hooge-priesterambt*, enz. Aanmerkelijk ook is de algemeene regel, welke in de vorming dezer zamensstellingen, voorzit: want niet alleen die zamensstellingen, waar-
in

in het eerste lid een *bijv. naamw.* is; maar ook die, waarin het eerste lid, zonder een adjectief te zijn, slechts het eerst volgende lid, en niet het daarop volgende, wijzigt; volgen denzelfden regel, wanneer dit eerste lid slechts eene adjectivale wijziging uitdrukt; als in *vastenavondvreugd*, *boerenkermisvreugd*, *schemeravondlicht*. Ook in de zamenstellingen, die slechts uit twee leden bestaan, schijnt het adjectivale wijzigende daarom ongeklemd te zijn, als er de korte E-klank in gehoord wordt, als *boerenhút*, *heerenwég*, *vastenavond*, *karnemelk*; vooral, wanneer het wijzigende deel ook afgescheiden kan uitgesproken en geschreven worden, gelijk in *roodekóol*, *roodeaard* (door versmelting van de E *roodáard*) *hoogepriester*, *hoogeschóol*, *zoetemelk*, *nieuwejaar*, enz.; welke toonverplaatfing niet gehoord wordt als het *BIJV. NAAMW. ONVERBOGEN*, en als *bijwoord* wijzigt; gelijk in *grootmeester*, *hoogvlieger*, *vrijheer*, *kleinkind*, *laag- en hoogstam*, *schónzuster*, enz. Het ligt in den aard onzer taal ook buiten zamenstelling de *adjectiva adverbialiter* vóór *substantiva* te gebruiken, als zij minder op den persoon, als zoodanig, dan op zijn waardigheid, beroep, of daden slaan. Van daar het onderscheid tusschen een *grootte Vorst* en een *groot Vorst*; een *geleerde tuinman* en een *geleerd tuinman*, enz.

Dat er in alle dezen, afwijkingen en uitzonderingen zijn, is niet te verwonderen; vreemder zou het zijn indien het donker gevoel van zulk eene fijne onderscheiding, als wij in de onderhavige zamengestelde woorden opmerken, en het zich daarnaar regelende gebruik, aan geenerlei verloop onderhevig ware geweest. Maar ook die afwijkingen vinden wij in de andere zamenstellingen. Men zegt *raadhuís*, *wijnhuís*, enz. enz. en *stadhuís*. Doch hierover, wanneer wij over de *Profodia* handelen zullen!

Ook missen wij, zoo wel in deze Spraakleer als in hare voorhoede, die krachtige zamenstellingen van bijvoegelijke naam- en deelwoorden, door beheerschte

te

te naam- of werkwoorden gewijzigd; en de zamen-
gefelde deelwoorden vinden wij, in de Syntaxis,
niet eens onder de bijzondere foorten van woord-
koppeling vermeld. Ik kan toch niet gelooven, dat
de Heer B. deze laatste, als onder de zamengefelde
werkwoorden begrepen, geene bijzondere vermelding
waardig gekeurd zal hebben.

Was er, bij voorbeeld, op de *supinale* Bijv. N.,
beklagenswaardig, *vereerenswaardig*, zoo ook op
hulprijk, *heilvol*, *dubbelhartig*, *doodschuldig*,
groothartig, *dienswaardig*, *wreedvaardig*, enz. in
het wijzigende dezer woorden niets op te merken?
— Zou deze laatste foort hem ook niet op de ge-
dachten gebragt hebben, dat *aard* (bij hem *aart*)
in fommige woorden niet de versterkte uitgang van
er, en *aar* is, maar het gewijzigd deel eener
zamenftelling (1)? In *wreedvaard*, *gierigvaard*,
woestvaard en meer anderen met een voorafgaand
wijzigend deel, dat een Bijv. N. is, denkt men aan
geen werker, bij voorbeeld, in *dronkvaard* aan geen
drinker of *drinkert*, maar aan iemand wiens *aard*
(tweede natuur, gewoonte) het is, of geworden
is, steeds befchonken te zijn. — En dit geeft ons
gelegenheid om van het gevoelen van den Heer B.,
dienaangaande, in het voorbijgaan verflag te ge-
ven (2).

Over het verkeerde, om zamenftellingen te ver-
moeden of te zoeken, waar flechts uitgangen zijn,
fprekende, zegt hij: — „ RIJKAART moest *rijk*
„ *van aart* zijn, en omdat KILIAAN dit *aart* (dwaas
„ genoeg, maar naar den geest van zijn tijd) door
„ *indoles* verklaarde, ging men het gedrochtelijk
„ *grijsvaard*, *rijsvaard*, enz. fchrijven, fchoon men
„ den Hollander wel uitgefchud moet hebben, om
„ niet te weten, dat men geen GRIJSAARDEN en
„ dergelijke zeggen kan, maar grijsaarts. Doch
„ zoo

(1) Men zie hierover des Hoogleeraars LULOF'S taal-
kundig Werk over de *Nederlandsche Spraakleer*, enz.
bl. 41 en 42.

(2) *Verh. over de Gefl.* bl. 183, 184.

„ zoo gaat het, waar eens de blinde betweterfchap
 „ in de taal de overhand neemt, en de eene dwa-
 „ ling sleept de andere meê.”

Waarom men (want hierop schijnt zijn tegenspraak, voornamelijk, gegrond te zijn) niet even goed *grijsaarden* en *grijsaards*, zou kunnen zeggen, als *dronkaarden* en *dronkaards*, al ware ook *aard* een uitgang, zie ik niet in? Men zegt immers wel *leeraren* en *leeraars*? En zoo ook *vaderen* en *vaders*, schoon het gebruik wel eens wat eigendunkelijk te werk gaat met in het meerv. nu eens aan *rs* en *ls*, dan weder aan *ren* en *len* den voorkeur te geven? Zijn er geen *wortelen* en *wortels*, schoon men bij het eerste meer aan *peen*, bij het ander meer aan *radix* denkt? En waarom dan ook geen *bastaarden*, *Spanjaarden*, enz. offchoon *grijsaards* meestal (zoo niet altijd) voor het meervoud van *grijsaard* genomen wordt? En wat zou het nog uitdoen, wanneer behalve *grijsaards* (een woord, dat de Schrijver tot zijn oogmerk boven andere gelijk uitgaande zamenstellingen schijnt gekozen te hebben) het gebruik het overal en altijd dus gewild had? Moet men den Hollander uitgeschud hebben, als men daarin juist het Hollandsche tweederlei meervoud, in zulke en meer andere woorden, navolgt?

Had de Heer B. hier niet slechts aan de toevallige overeenkomst van klank in fommige dezer woorden, waarin *er*, en *ert* of *erd* beide gebruikelijk zijn, en nagenoeg hetzelfde beteekenen, blijven hangen; maar op de beteekenis doorgedacht, die in de meeste dezer dus gevormde woorden zeer kenbaar is, gelijk KILIAAN dit deed; dan houd ik mij verzekerd, dat hij, ten minste in zijne Spraakleer, van deze dwaling zou terug gekomen zijn.

Wat denkt men bij voorbeeld, wanneer men van iemand zegt, dat hij een *lafaard* is? Stelt men zulk een mensch zich daarbij voor als of hij *laste* (onderfeld, dat er een werkwoord *lassen* was, waardoor *laf zijn* beteekend werd) of denkt men, daarbij, aan iemand, wiens *aard* of *inborst* laf is?

— Er wordt minder gedacht aan hetgeen hij doet

(ge-

gelijk in *strijder*, *wandelaar*, enz. waarbij men denkt aan iemand, die *strijdt*, *wandelt*, enz. maar veeleer aan de hoedanigheid van *zijn ziel*, *zijn hart*; zoo als het zijn zou als het gebruik, in plaats van *lafaard*, *lafhart* gekozen had. En zoo men, behalve aan zijnen aard, tevens aan zijne daden denkt; is het niet omdat men uit dezen die geaardheid opmaakt? Ware *aard* hetzelfde als *er* of *aar*, waarom is er dan geen enkel woord in de taal; waarin *er* of *aar* in dien zin achter een *bijv. naamw.* geplaatst is? Ja, zelfs als dit *aard* of *erd* aan de wortelgreep van een werkwoord gehecht wordt, geeft dit geen versterking van *doen* of *werken*, in hem, die iets doet, te kennen, maar wij denken aan hetgeen hem *innig* eigen is. In *grijns-aard*, waar wij zeker wel aan de daad van *grijnzen* moeten denken, omdat het zijn gewoonte is te *grijnzen*, hebben wij echter meer het oog op de *neiging*, enz. welke hij daartoe heeft, dan dat wij daarbij ons hem zouden voorstellen als een *grooten geweldigen* grijnzer; schoon ik niet ontkennen wil, dat de beteekenissen elkander hier nabij komen; om geen andere reden, echter, dan omdat men het eene zonder het andere niet zijn kan. Dat dit ook wel de reden kan geweest zijn, dat, in *die* gevallen, de beide uitgangen in de volkstaal eenigzins ineen geloopt zijn, gelijk in *blaffert*, *jankert*, enz. kan men gereedelijk toestemmen; maar dit beneemt niets aan het oorspronkelijk onderscheid der beide zeggingen.

Dit gebruik nu in de zeer gemeenzame volkstaal, waartoe deze woorden meestal behooren, raadplegende, kan men het hem 'dan ook wel toegeven, wanneer hij, bl. 45 der VERH. zegt: — „Ik merk, in 't voorbijgaan, nog aan, dat deze uitgang [nam. *er*] ook RT wordt, door eene versterking en voortzetting der Tongrilling, waardoor zy aan de tanden stoot.” Wel te verstaan, wanneer *aard*, *erd* of *ert* achter het worteldeel van een werkwoord geplaatst zijnde, waarlijk een uitgang en geen tweede lid van een zamengesteld woord is.

Maar zoodanig is, nochtans, de kracht der waarheid,

heid
dwal
daarop
dat
moest
trilling
„ wor
„ king
„ word
„ is niet
„ VEINSA
„ RIJKAAR
„ RIJK in
„ denheid
Wat is e
aard is n
wiens bijv.
En die bijv.
de daad, m
nog spreken
ling een bijv.
Het is wo
twee aantek
minste, we
klaring van a
te krijten, (d
hoedanigheid a
kander laat w
veinzaart (of v
heid van veinze
etymologie van
toch zoo gehee
ding van dat a
ook naar zijn gev
De reden mag w
ve zijner Verhar
zelfde, als in dez
het hem nog niet
zijn zou de ge
verdelgen; ten m
tweede uitgave kv

heid, dat de Heer B. bijna tot bekenenis van zijne dwaling gekomen is, in aantekening *q*, welke daarop volgt. „Het is opmerkelijk, (zegt hij daar) „dat deze sterkere voortzetting der trilling,” [hij moest gezegd hebben, dit krachtig afbreken der trilling door den overgang in *τ*] „nooit gebruikt „wordt, dan waar, niet een bloot dadelijke werking voor het oogenblik in den werker onderfeld „wordt, maar eene voortdurende. Een VEINZAART „is niet iemand die VEINST, maar die BESTENDIG „VEINST. Even zoo is een GRIJZAART, een „RIJKAART, die niet de hoedanigheid van GRIJS en „RIJK in het werkelijk oogenblik, maar by aanhoudendheid heeft.”

Wat is dit nu anders, dan te zeggen: — *Veinsaard* is niet *veinzer*, maar hij, wiens AARD, wiens blijvende HOEDANIGHEID het is te veinzen? En dit blijvende, voortdurende (zekerlijk *niet* van de daad, *maar* van HOEDANIGHEID of AARD) is nog sprekender als het wijzigende lid der samenstelling een BIJV. NAAMW. is.

Het is wonder, zou men zeggen, dat hij die twee aantekeningen *p* en *q*, welke laatste hem ten minste, weêrhouden moest hebben, KILIAANS verklaring van *aart*, door *indoles* voor dwaasheid uit te krijten, (daar B. er toch zelfs de beteekenis van *hoedanigheid* aan toekent) zonder bedenken op elkander laat volgen: want geeft *aard* (of *aart*) in *veinzaart* (of *veinsaard*) de voortdurende hoedanigheid van *veinzen* te kennen (om het even welke de *etymologie* van dit *aard* zijn moge) dan was het toch zoo geheel dwaas niet, wanneer men de afleiding van dat *aart* in een woord zocht, 't welk, ook naar zijn gevoelen, de beteekenis van *aart* heeft. De reden mag wel deze zijn: — In de eerste uitgave zijner Verhandeling in 1805, zegt hij juist hetzelfde, als in deze aantekening *q*; toen echter was het hem nog niet ingevallen, dat het niet ONAARDIG zijn zou de geheele beteekenis van dit AART te verdelgen; ten minste, een aantekening als *p* in de tweede uitgave kwam er niet in voor. Men kon de

ety-

etymologie van dien uitgang nog in het midden laten. Maar wat bij hem geschreven is, is geschreven. Het te *rug gaan* mag zijn zwak zijn, maar het te *rug komen* niet. Misschien ook, heeft hij gevreesd, dat men dit achter wege laten van een vroegere Noot, zonder er melding van te maken, toch wel gemerkt zou hebben; en dan was het beter, het stilzwijgend te doen voorkomen, als of hij niets strijdigs in de beide Noten vond. Hij kon nog altijd zeggen, dat uit de eenzelveigheid van beteekenis, van juist het zelfde woord, evenwel nog niet volgt, dat zij denzelfden oorsprong hebben. Misschien dient ook de aantekening *p* tot niets anders dan om den schijn niet te hebben, alsof hij de aantekening *q* aan TEN KATE te danken had. Hoe het zij, deze taalleeraar zegt nagenoeg het zelfde, AENL. II. D. bl. 80.

Het kan dikwijls leerzaam zijn, van het algemeene gevoelen te verschillen, al had dit laatste ook de onbetwistbaarste waarschijnlijkheid aan zijn zijde. Maar dan moet men zijn tegenspraak met beter gronden weten te onderschragen dan met die, welke B. daarvoor aanvoert.

Doch keeren wij te rug, tot die zamengestelde *deelwoorden*, die wel eenige vermelding in zijne Spraakleer verdiend hadden; doch welke hij, misschien wel, omdat hij er niet veel grondigs over zeggen kon, zonder hier en daar met zich zelv' in strijd te komen, bijna geheel achterwege laat.

In de *deelwoorden* van den tegenwoordigen tijd zal zich geen zwaarigheid opdoen: deze toch, wanneer zij tot die zamengestelde woorden, welke wij hier bedoelen, behooren, verschillen in de zamenstelling niets van elkander; noch in de vervoeging, noch in den klemtoon; en zulks, om het even of het wijzigend deel afscheidbaar of onafscheidbaar is. Men zegt: — *botvierende*, en *liefhebbende* even als men *handhavende* en *schandvlekkende* zegt, schoon, in de twee eersten *bot* en *lief* afscheidbare,

en

en hand en
het even ook
en of zij in
tijden heen
dit deelwoor
ook in dit
lijk: want
gende, de
en bog niet
buiten dit
de werkwo
beheerching
van zamen
heeft gehou
maar hart
ging en le
met de za
meens geh
ken neme
het eerste
het ander
wijze. In
ten be
teugel
van een
baar de
gaande
ring.
tot dat
de ord
Er
ling,
van
bestar
den:
de;
mig
geb

en *hand* en *schand* onafscheidbare deelen zijn; om het even ook of zij ZELFST. of *bijv. naamw.* zijn, en of zij in de zamenstelling door allé wijzen en tijden heen vervoegd worden, dan of zij zich tot dit deelwoord, en de onbepaalde wijze bepalen; ook in dit laatste geval zijn zij aan de overigen gelijk: want men zegt *hártbetooverende, hémel-tergende, dogverblindende*, enz. schoon *hárt, hemel* en *dog* niet alleen *niet* onafscheidbaar zijn; maar buiten dit deelwoord, en de *onbepaalde wijze* tot de werkwoorden, waaraan zij als onafgetcheiden beheersching gehecht zijn, in geenerlei betrekking van zamenstelling staan (1). Men zegt noch: *hij heeft gehemeltergd*, noch: *hij heeft hemelgetergd*, maar *hart, hemel* en *oog* moeten in de woordvoeging en schikking geplaatst zijn, even als of zij met de zamenstelling dezer werkwoorden niets gemeens gehad hadden. Om het versthil op te merken neme men *botvierend* en *toomvierend*, waarvan het eerste een doorgaand zamengesteld WERKW. is; het andere slechts in dit DEELW. en de onbepaalde wijze. In de zeggingen: — „ *Hij heeft zijn drif-* „ *ten botgevierd*; en *hij heeft zijne driften den* „ *teugel gevierd*” volgt de eerste de vervoeging van een zamengesteld werkwoord, met een afscheidbaar deel; in de tweede is *teugel* met zijn voorafgaande *lidwoord* slechts eene onzamengestelde regering. De reden daarvan te onderzoeken behoort tot dat gedeelte der *Syntaxis*, hetwelk de Schrijver de *orde van plaatsing* noemt.

Er bestaan dus, in deze soort van zamenkoppeling, drierlei soort van zamengestelde *deelwoorden* van den tegenwoordigen tijd. a) Die van reeds bestaande *onafscheidbaar* zamengestelde werkwoorden; b) die van erkende *afscheidbaar* zamengestelde; en c) die, welke, met hunne onbepaalde wijzen

(1) Dat er verschil in de uitspraak is, wanneer sommigen dezer deelwoorden slechts als *bijv. naamwoorden* gebruikt worden, zullen wij in de PROSODIA opmerken.

zen en daaruit gevormde deelwoorden van den tegenwoordigen tijd, buiten verdere vervoeging staan. Deze laatste foort, welke geen andere wijzigende woorddeelen aannemen dan ZELFST, NAAMW., met eene onmiddellijke beheersching, of *adjectiva*, als *bijwoorden* opgevat, en, in dit laatste geval, somtijds met den klemtoon op de wortelgreep van het werkwoord; hebben zelfs geen lijdelijk deelwoord. Men zegt *hoogdravend* en *schrikbarend*, maar niet *hooggedraafd*, of *gehoogdraafd*, noch *schrikgebaard* of *geschrikbaard*.

Zoo zijn er ook drierlei zamengestelde lijdelijke deelwoorden, te weten, die van a) *onafscheidbaar*, b) *afscheidbaar* zamengestelde werkwoorden, en c) die, buiten dit deelwoord, geene samenstelling kennen.

Deze derde foort, welker pasfive beteekenis geene onmiddellijke beheersching toelaat, dulden dus ook geen andere wijzigende deelen in hunne samenstelling, dan die hen als *bijwoorden* wijzigen; als in: Een *welbespraakte* mond, Een *snelgewiekte* vogel, De *vaalgevelrkte* nacht; waarvan men geen andere vervoeging kent. *Welbespraakt* heeft geen *welbesprekend* (in één woord) en *welsprekend* geen *welgespraakt*. Even zoo is het met *breedgeschouderd*, *hooggezeteld*, *hooggelaarsd*. Deze lijdelijke deelwoorden van de derde foort zijn weinig in getal, en zoo ook die van den tegenwoordigen tijd die met adverbia beginnen; waarschijnlijk, om de dubbelzinnigheid, die hun aan zou hangen, wanneer het gebruik hnnne beteekenis niet gevestigd had. Wat *hoogdravend* is weet men door de gevestigde kracht des woords; maar indien men *hooglopend*, *hoogsnurkend* en zoo ook, in navolging van *welsprekend*, *welkeuvelend*, enz. met gelijke *modificatie* van *wel* wilde invoeren; zou het in den aanvang nog onzeker wezen, of men, daardoor, een *welsprekend keuvelen* of slechts een *wel keuvelen* wilde te verstaan geven; gelijk dan ook *welsprekend* niet gelijkbeteekenend is met *wel sprekend*, noch *wellevend* met *wel levend*. In de samenstelling met een

een ZELFST. N.; in deze soort van deelwoorden, welke slechts met eene onmiddellijke beheersching, dat is, eene beheersching, zonder voorzetfel te dulden zijn, is minder zwaarigheid; omdat wij daarbij het wijzigend deel altijd in een *accusative* betrekking nemen. Tusschen *hemel tergend*, bij voorbeeld, en *hemel tergend* is geen ander verschil dan dat het *eerste* krachtiger, of gelijk de Heer B. en GRIMM zouden zeggen, inniger verbonden is dan het *tweede*; zonder verschil echter in de betrekking, door de beheersching aangeduid. Om dezelfde reden zijn er dan ook geen lijdelijke deelwoorden van deze soort, en is zelfs het scheppen van nieuwe lijdelijke deelwoorden, met adverbia zamengesteld, af te keuren.

Schoon *snelgewickt* door het gebruik gewettigd is, moet men geen *snelgevoete haas* en *snelgevingerde hand* zoo maar raauwelijks in de taal gaan indringen; offchoon men dit in een daartoe voorbereide zeggung zou mogen toestaan.

Nog minder zijn zulke woordfcheppingen te dulden in door alle wijzen en tijden heen te vervoegeu zamengestelde werkwoorden; en wel, om de verwarring, welke daaruit geboren zou worden; daar het in dezen altijd onzeker zou zijn, welke middellijke of onmiddellijke beheersching, of welke *verbale* of *adverbiale* duiding, er aan het wijzigende deel toegekend zou moeten worden.

Met reden keurt de Heer B. *wolkgetopt* af; maar zoo lang het werkwoord *wolktoppen*, in geen der velerlei wijzigingen, waarin deze zamenstellingen voorkomen, in de taal aangenomen zal zijn, is *wolktopt* van niet veel beter alloo. En wordt het aangenomen, dan weet ik niet of *wolktoppen* (en in dat geval, beter *gewolktopt*) niet met even veel regt de beteekenis van *MET wolken toppen*, als die van *wolken toppen* in eene onmiddellijke beheersching, zou kunnen aannemen, omdat, gelijk wij dit boven reeds zagen, er in deze soort van zamengestelde werkwoorden, zoo wel *middellijk* als *onmiddellijk* beheerschte ZELFST. N. voorkomen.

Ik kom op dit *wolkgetopt* en *gewolktopt* nog eens terug, omdat de Heer B. er geheel aan het eind zijner aantekeningen ook nog eens op te rug komt. Hij zegt daar, bl. 414; — „Men kon ook des „noods (en dan is 't een archaïsmus) met onder- „drukking van 't augment, *wolktopt* zeggen. Zoo „zegt men nog *een* OPTRAPTE STOEP, dat is, „*een* *stoep* MET een OPTRAP in tegenstelling van „*een* VLAKKE OF PLATTE *stoep*. 't Welk van het „naamwoord *een* *optrap* is, en niet van het ver- „bum *optrappen* in den gewonen zin, maar in „dien van *met een trap voorzien*. En even zoo „is *een* PLATBODEMD *vaartuig*, een *zwartpluim-* „*de helm*, en de *appelde rijst*, *appelde koeken*, „en *appelde melk* onzer oude Huismoeders.”

Appelde en ook *optrapte* behooren niet tot de samenstellingen, waarover hier geschil is. Wij spreken hier eigenlijk van die zamengestelde werkwoorden, die niet met een eenvoudig voorzetsel, maar met een naam-, bij- of werkwoord zamengekoppeld zijn. *Zwartpluimde* en *platbodemde* kunnen hier alleen in aanmerking komen, als gelijkstaande met *wolktopt*; de andere slechts om te toonen, dat er oude lijdelijke deelwoorden zijn, die het *augment* GE afwerpen. Maar deze voorbeelden, en inzonderheid *zwartpluimde* en *platboomde*, schijnen zijn gevoelen weinig te begunstigen. Het *augment* is, in beiden, onderdrukt; doch waar? In het begin, of in het midden? Zijn deze zamengestelde lijdelijke deelwoorden, verkortingen van *geplatbodemd* en *gezwartpluimd* of van *platgebodemd* en *zwartgepluimd*. De *analogie* dezer deelwoorden raadplegende, zou men dunkt mij, tot het laatste moeten overhellen: want men zegt, *breedgeheupt*, *hooggeleerd*, *zwaargebaard*, enz. Men zou dus, met het augment, *platgebodemd* en *zwartgepluimd*, en daarop afgaande, ook *wolkgetopt* moeten zeggen. Maar (zou hij kunnen zeggen) *wolk* is een substantief? Het is zoo; doch waartoe dan die oude lijdelijke deelwoorden, waarmede *wolktopt* gelijk gesteld wordt, hier bijgebracht?

Maar

Maar *optrapt* is toch niet verkort van *opgetrapt* maar van *geoptrapt*? — Meer dan waarfchijnlijk. Maar dit woord behoort ook in het geheel niet tot de zamenftellingen, die hier te onderzoeken ftaan, vergeleken met *wolktoppen* en *gewolktopt*; ten ware men hier, in het algemeen wilde fpreken van werkwoorden, die onmiddellijk van zamen- of onzamengeftelde ZELFST. NAAMW. aftammen; en dat men hier dan ook aan *zwartpluim* en *platbodem* denken moest, hetgeen ik naauwelijks mag onderftellen: want dan zou *platbodemd* (een woord van zeer bekende, gevestigde en heerschende beteekenis) een geheel andere beteekenis verkrijgen, dan die er algemeen aan verknocht is. Een *platbodemd vaartuig* (in den zin van *geplatbodemd*), zou geen vaartuig met een *platten bodem* zijn; maar een vaartuig, (met welk een bodem dan ook) hetwelk een *platbodeming* ondergaan zou hebben, op dezelfde wijs als men, in een zeer gemeenzame wijs van fpreken, zou zeggen. — *Ik ben er met geplatteboenderd; hij is er met gepijpkant: ik ben er met gezwartverfd*; en even zoo *gedoodverfd*. Zoo ook is een *geoptrapte* ftoep, wel een ftoep met een *optrap*, maar zóó, dat de ftoep ook zonder dien *optrap* een ftoep, en wel een platte ftoep zou zijn, gelijk een *platgeboomd* vaartuig, *platgeboomd* zou zijn, al werd het, naderhand, niet *geplatboomd* door een met zijn maakfel niets gemeens hebbende oorzaak. *Appeld* kan zeker niets anders zijn dan *geappeld*: dewijl hier voor het augment geene andere plaats is. Het zou ook *geroodappeld* (bij verkorting *roodappeld*) kunnen zijn, als er een vrucht van zulk een zamengestelden naam was, en wanneer de *koeken*, *melk* of *brei* van onze *oude Huismoeders* daarmede toebeleid waren geworden. Een zamengesteld woord, moet in een daarvan afgeleid woord niet van een gefcheiden worden; en men zou zich zeer kwalijk uitdrukken, wanneer men *spaanschegepeperde agurkies* zeide; het moet *gespaanschepeperde* of, verkort, *spaanschepeperde* zijn. In zoo verre heeft de Heer B. volkomen gelijk. En het is dus, en

wel zonder uitzondering, geloof ik, waar, dat alle zamengestelde woorden, waarvan andere gevormd worden, in hunne zamenkoppeling, vereenigd moeten blijven, en dat zij, derhalve, door geen *augment*, of *TE*, van een gescheiden mogen worden. De vraag kan echter zijn; of, bij voorbeeld, *platbodem* het substantivum is, waarvan *platboomd* gevormd is? En dit is, om het gezegde, niet waarschijnlijk. Men stelde, dat er een werkwoord van het ZELFST, N. *dikkop*, in een zeer gemeenzame wijs van spreken, gevormd werd; dan zou zeker het lijdelijk deelwoord *gedikkopt* moeten zijn; maar dit *gedikkopt* zou niet hetzelfde zijn als *dikgekopt*, hetwelk *dik* van *kop* beteekent. Het laatste komt van *gekopt* met het wijzigend woorddeel *dik* vooraan; het eerste daarentegen was reeds zamengesteld alvorens het van naamwoord in werkwoord veranderde. Van iemand, die een dik hoofd heeft, kan men zeggen dat hij *dikgekopt* is, waarmede men juist niet te kerf zou geven, dat zijn hoofd door een toeval gezwollen is; maar had men hem zoo toetgekeld, dat hij er met een dik gezwollen hoofd was afgekomen, dan zou men, in die soort van stijl, kunnen zeggen: — men heeft hem *gedikkopt*; en dit is ook het onderscheid van *platgeboomd* (*platboomd*) en *geplatboomd*, zoo dit laatste in gebruik ware. Wat *dwarshooven* is, weet men; en niemand zou zich vergiften in de twee uitdrukkingen *gedwarshooven* en *dwarshooven*. En zei men, bij verkorting, een *dwarshooven* mand, niemand, voorzeker, zou daardoor een *gedwarshooven* de, maar wel een *dwarshooven* mand verstaan. Zoo is het met *gehardebald* en *hardebald*; *geroodaard* en *roodaard*, indien dit laatste voor iets, gevormd uit een aard, die rood is, aangenomen was. Deze regelmaat volgende, zou men dan ook door *gezwartpluimde helm*, een helm verstaan, die een *zwartpluiming* ondergaan had, al had hij ook geen pluim, en *zwartgepluimde* (*zwartpluimde*) helm, een helm met een zwarte pluim.

In de zeer gemeenzame volkstaal, waartoe de mees-

meeste dezer zaamgestelde werk- en lijdelijke deelwoorden behooren, zal men zelden tegen deze regelmaat, omtrent de plaatsing van het *augment GE*, hooren zondigen. Altijd zal men *GE* vooraan hooren als het zamengestelde werk- of deelwoord van een ander reeds zamengesteld naamwoord afftamt, en er zijn reeds bepaalde beteekenis van ontvangt; maar is het eerste lid der zamenstelling een *bijv. naamw.* of liever *bijwoord*, dat het daarop volgende lijdelijke deelwoord wijzigt, dan moet *GE*, en zonder eenige uitzondering, in het midden gehoord worden, al ware het ook dat in eene andere opvatting, het *eerste* en *tweede* lid een zamengesteld naamwoord kon voorstellen. In het eerste geval staat het zamengestelde lijdelijke deelwoord niet op zich zélf, maar behoort tot een in alle wijzen en tijden te vervoegen werkwoord; in het laatste, staat het alleen; en laat in zijne zamenstelling geen andere vervoeging toe. Wanneer men zegt een *kortgestaart paard*, komt dit *kortgestaart* niet van het zamengestelde woord *kortstaart*; maar *kort* wijzigt het deelwoord *gestaart*, en de zamenstelling strekt zich in die gedaante niet verder dan het deelwoord uit. Maar men kan ook zeggen *dat paard is gekortstaart*, dat is, het heeft de daad van *kortstaarten* ondergaan. Hier komt het werkwoord, waarvan *gekortstaart* het deelwoord is, van *kortstaart*, en de zamenstelling blijft regelmatig in alle wijzen en tijden der vervoeging. Even zoo is het met *kortgewiekt* (korts wicken hebbende) en *gekortwiekt*, bij voorbeeld, van een vogel, die de daad van *kortwicken* ondergaan heeft.

Men toetsse de deelwoorden, welke de Heer B., bl. 414 opgeeft aan deze *analogie!*

Na de *Overéénstemming*, *Onderschikking* of *Beheersching* en *Wijze van samenvoeging*, blijft ons nog over te spreken van de *Orde van plaatsing*, het vierde punt, namelijk, dat de Heer B. in zijne *Syntaxis* behandelt. Dit gedeelte der *Nederduitsche Spraakkunst*, gewoonlijk de *Woordschikking* (*con-*
N 4
struc-

structio) genoemd, bevat, in zijne *Spraakleer*, nagenoeg hetzelfde, hetwelk daaromtrent in het IIIde Deel zijner Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden voorkomt, namelijk *drie vormen van eene rede of zeggng*. De EERSTE dezer vormen (woordschikkingen) noemt hij *stellig en rechtstreeksch*; de TWEEDE: *afhankelijk en ondergeschikt* (bij hem ook de *subjunctive* woordschikking genoemd); de DERDE, de *vragende*.

Eerst handelt hij over hetgeen deze drie met elkander gemeen hebben, en vervolgens over dat, waarin zij met elkander verschillen.

Veel afwijkends van het algemeen erkende komt in dit gedeelte zijner *Syntaxis* niet voor; doch de kunsttermen verschillen, zoo hier, als in de meeste andere Afdelingen zijner *Spraakleer*. Zoo noemt hij dan de eerste woordschikking de *regtstreeksche of stellige*, die namelijk, waarin het werkwoord, en, in de zamengestelde tijden, het hulpwoord op den werker (*nominativus*, onderwerp der rede) volgt, terwijl de beheersching (*regimen*) de derde plaats inneemt, en als er een hulpwoord bijkomt, tusschen dit laatste en het werkwoord geplaatst wordt; gelijk: — „*De brave man bemint zijne vrouw*” en *de brave man zal zijne vrouw beschermen*; terwijl *de afgescheiden of afscheidelijke* ADVERBIEN achter den accusativus komen, bl. 316.

Dit is, in drie opzigten, niet nauwkeurig gezegd. *Vooreerst* moest hier niet slechts van de *adverbia*, maar van alle afscheidelijke deelen der werkwoorden gesproken worden; *ten tweede*, is het niet slechts achter den onmiddellijk beheerschten *accusativus*, dat de bedoelde bijwoorden geplaatst worden, maar ook achter alle, zoo middellijke als onmiddellijke, regeringen en bijwoorden, zonder eenige uitzondering, en zulks niet alleen in deze maar ook in alle andere woordschikkingen; *ten derde*, is het gezegd niet toepasselijk op alle soorten van afgescheiden bijwoorden.

Wat het eerste betreft — men zegt niet slechts: — „*Kain sloeg zijnen broeder dood*,” in welke
zeg-

zegging, DOOD het affcheidelijke deel van *doodlaan* is, maar dit heeft ook plaats als het affcheidbare deel een voorzetsel of een ander rededeel is; bij voorbeeld, *Hij nam het geschenk AAN. Hij schonk den wijn IN. Hij vierde zijne driften BOT. Hij had zijn ouders LIEF.* Ook is het juist niet de vierde naamval, die dit affcheidbaar deel zijn plaats aanwijst: want, waar geen omzetting gebruikt wordt, is de plaats van dit afgescheiden deel aan het einde der spraakkundige voorstelling; bij voorbeeld: *Hij staat thans vroeger dan gewoonlijk OP.* De *accusativus* verandert ook niets aan de plaatsing van het afgescheiden deel; bij voorbeeld: *Hij sloeg zijnen broeder plotselings DOOD.*

2°. Algemeener gaat het door, dat bijwoorden, die geen deel van het werkwoord zijn, niet slechts achter den *accusativus*, maar achter alle foorten van beheersching geplaatst worden. Men zegt: *Ik bemin mijnen zoon TEEDER. Ik heb dat huis GISTEREN gekocht. Ik zal mijn taak MORGEN afwerken. Ik zal die zaak SPOEDIG verrigten.* Maar ook met eene middellijke beheersching: — *Ik kan mij met die zaak NIET LANGER ophouden.* De zamengestelde tijden veranderen dus ook niets aan deze woordplaatsing; en wanneer de Heer B., bl. 318, zegt: „In deze samengestelde tijden komen de adverbia voor het onderwerp: als: *Ik zal HARTIG vleesch en brood eten, MATIG wijn drinken,*” enz. is deze woordplaatsing niet het gevolg der zaamgestelde tijden; maar men laat *brood* en *eten*, *wijn* en *drinken*, *pijn* en *lijden* onmiddellijk op elkander volgen, om dat *brood eten*, *wijn drinken* en *pijn lijden*, zonder lidwoord, een zweem van zamengestelde werkwoorden hebben. Plaatst men een lid- of voornaamwoord vóór elk dezer beheerschingen; dan zal men het bijwoord ook achter *brood*, *wijn* en *pijn* kunnen plaatsen; bij voorbeeld: *Ik heb dien wijn MATIG gedronken*, enz. Dat deze zamengestelde tijden er niets toe doen, blijkt daaruit, dat men ook in de onzamengestelde tijden, dezer werkwoorden, het bijwoord voor den vierden naam-

naamval plaatst, wanneer deze geen lidwoord of voornaamwoord voor zich heeft; gelijk: *Ik drink MATIG wijn. Ik eet HARTIG vleesch. Wijn* wordt in beide gevallen als een afscheidbaar deel van *wijn drinken* beschouwd: want men zegt: *Ik drink MATIG wijn; ik heb MATIG wijn gedronken*; gelijk men zegt: — *ik ga GAARNE uit, en ik zal GAARNE uitgaan*. Maar, anders: *Ik drink dien wijn MATIG, enz.*

3°. Er zijn soorten van bijwoorden, die, wanneer er geene bijzondere reden voor het tegendeel bestaat, beter vóór dan achter den *accusativus* of een middellijke beheersching geplaatst worden; bij voorbeeld: *Ik kocht GISTEREN een huis. Ik wacht HIER mijn vriend. Hij spreekt NOOIT een woord. Hij heeft ALTIJD een uitvlugt*; even zoo in de zamengefelde tijden: *Ik zal morgen een huis koopen*. enz. en zoo met meer andere bijwoorden van plaats en tijd.

In de overige gevallen, gaat de regel echter vrij algemeen door, dat, namelijk, de bijwoorden, als zij geen afscheidbaar deel van een werkwoord zijn, achter de beheersching geplaatst worden. Verkiezlijker ware het echter geweest, dezen regel met zijne uitzonderingen niet onder de vereischten dezer eerste woordschikking, maar onder die, welke aan alle drie gemeen zijn te brengen, omdat deze plaatsing van het bijwoord achter de beheersching in allen dezelfde is: Zoo zegt men in de ondervragende of omgekeerde zeggings: — *Zult gij uw taak VLIJTIG afwerken? Altijd werkt hij zijn taak VLIJTIG af*; en even zoo in de ondergeschikte of verbindende: *Ik geloof dat hij zijn geld NUTTELOOS verspilt*, als in de regtsreeksche: — *Hij heeft zijn vriend DAPPER verdedigd*. Alleen in omzettingen, waar de beheersching of het bijwoord den werker voorafgaat, moet er natuurlijk dien aangaande eene andere woordschikking plaats hebben; bij voorbeeld: *MOEIJELIJK zult gij hem daartoe overhalen*.

Ten aanzien van de rangschikking der hoofd- en ondergeschikte termen, zoo wel in eene spraakkundi-
ge

ge voorstelling, als in volzinnen uit meer dan eene voorstelling bestaande, valt er meer op te merken dan men in de gewone spraakkunsten, en ook meer dan men in deze spraakleer aantreft.

Hetgeen voorts de Heer B. van den *Dativus*, met zeer veel regt, opmerkt, en waarvan in de andere taalfstelsels weinig of niets gevonden wordt, verdient een bijzondere aanprijzing; namelijk, dat deze voor den accusativus moet geplaatst worden; als die accusativus geen HET, of zelfstandig voornaamwoord is (bl. 317), zoo zegt men: — „*Wij gaven DEN BEDELAAR een aalmoes. Geeft GODE de eer.*” Maar, omgekeerd: — „Ik geef HET den man.” Maar zoo „de Dativus uitgedrukt „wordt door *aan* of een ander voorzetsel — — „wordt hij ook wel achter den accusativus gesteld, „*Wij gaven een aalmoes AAN DEN BEDELAAR, enz.*”

Over de VERBINDENDE WOORDSCHIKKING, door den Heer B. de AFHANKELIJKE ORDE, ook wel de ONDERGESCHIKTE (*subjunctive*) en somtijds de VERBINDENDE ORDE genoemd, handelt hij in de tweede plaats, en zeer uitvoerig. Deze heeft plaats (zegt hij, bl. 321) „wanneer men de zegging „doet afhangen van eene stellige rede die in den „zelfden volzin voorgaat, of van een rededeel dat „hoedanigheid, tijd, wijze, oorzaak, of redengeving, of wensching, met die zegging in onmiddelijk verband brengt.”

Kortcr, duidelijker, min omslagtig en meer naar waarheid had hij kunnen zeggen, dat deze orde plaats heeft, telkens wanneer een werker voorafgegaan wordt van een rededeel, hetwelk eene betrekking uitdrukt, die de zegging met eene andere verbindt; om het even of de laatste die betrekkelijke zegging voorafgaat of volgt. Of ik zeg: — DAT HIJ ER GEWEEST IS, *houd ik voor zeker*, of: Ik houdt het voor zeker, DAT HIJ ER GEWEEST IS; in beide gevallen staat DAT HIJ ER GEWEEST IS in eene verbindende woordschikking, welke dus door *geene stellige rede in denzelfden volzin* behoeft
voor-

voorafgegaan te worden. Ook zou het voorafgaan van een *stellige rede, in denzelfden volzin*, de volgende zeggung in geen afhankelijke voorstelling doen overgaan, wanneer het voorafgaande betrekkelijke rededeel er aan ontbrak. Wanneer ik, bij voorbeeld, zeg: *Ik hoop, HIJ ZAL ER ZIJN*, staat HIJ ZAL ER ZIJN in eene stellige woordschikking, schoon het door de stellige rede *ik hoop* voorafgegaan wordt. Om er een *afhankelijke* woordvoeging aan te geven, moet er een betrekking-aanduidend rededeel tusfschen beiden geplaatst worden, bij voorbeeld: *Ik hoop, DAT hij er zijn zal*. Het doet er ook niet toe of dat *voorgaande rededeel* „*hoedanigheid, tijd, wijze, oorzaak, of redegeving, of wensching met eene andere zeggung in onmiddellijk verband brengt.*” Dit zou het kunnen doen, zonder dáárom de AFHANKELIJKE ORDE te vorderen; en, omgekeerd, het zou het niet doen, en echter de verbindende woordschikking eischen. In dezen volzin: *Stel uw vraag eerst duidelijk voor; DAN zal ik u antwoord geven*. Is DAN zekerlijk een *rededeel dat tijd met de voorafgaande zeggung in onmiddellijk verband brengt*, en echter volgt na DAN geen AFHANKELIJKE, maar eene VRAGENDE schikking. Waarom? Omdat DAN, hoezeer het met het voorafgaande in onmiddellijke betrekking staat, echter op zich zelf, dat is, door zijne eigen beteekenis, geene betrekking uitdrukt. Als ik zeg: — ACH! *mogt ik u tot inkeer brengen!* Is de geheele zeggung wensching, en ACH staat er in onmiddellijk verband mede. Maar de zeggung staat in den vragenden vorm. En, omgekeerd, in: — *Zeg mij, OF gij het doen zult!* vordert OF de AFHANKELIJKE ORDE, schoon het *noch hoedanigheid, noch tijd*, enz. uitdrukt, omdat OF hier in eenen betrekkelijken zin genomen wordt.

Het is waar, intusfschen, dat de beteekenis van betrekking, welke den woorden aanhangt, en die, om die reden, eene verbindende woordschikking vorderen, somtijds ligter gevoeld, dan door redeningen aangewezen kan worden, zoo als in die van

OF

of plaats heeft; maar de aanwijzing van den Heer B. is daartoe nog minder geschikt. Daar het nogtans deze beteekenis van betrekking (*relatio*) alleen is, die over de woordschikking beslist, gelijk uit de voorbeelden, welke de Heer B. zelf opgeeft, blijken kan, zal het, zelfs voor vreemdelingen, die zulks door het gebruik nog niet onderscheiden kunnen, genoeg zijn, de soort van betrekking op te geven, welke hier bedoeld wordt. En dan geloof ik, dat men niet ver van de waarheid zijn zal, wanneer men deze beteekenis afleidt van de betrekkelijke voornaamwoorden, en het *relative DAT* (*quod, et*); met deze bijvoeging: dat alle *rededeelen*, die voor den werker (het onderwerp der rede) geplaatst zijn, de *verbindende woordschikking* vorderen, wanneer zij gelijkbeteekenend zijn met eene bewoording, waarin *of DAT*, of een betrekkelijk voornaamwoord gebruikt kan worden.

Alvorens dit aan te wijzen zullen wij met den Schrijver opmerken, hoedanig de opvolging der hoofdtermen van eene spraakkundige voorstelling in deze *afhankelijke orde* zij. Hij geeft deze volgorde, (bl. 322) dus op: —

„ In deze *afhankelijke orde*, wordt de plaatsing
 „ van accusatief en werkwoord, van hoedanigheid
 „ of praedicaat en verbindend werkwoord, en, ten
 „ aanzien van de saamgestelde tijden en wijzen der
 „ verba, die van het Hulpwoord of Deelwoord of
 „ Infinitief omgekeerd. By voorbeeld, *die achtung*
 „ *verdient, die ze altijd verdient HEEFT*, en
 „ *verdienen ZAL*, enz.”

Korter: — In de *verbindende woordschikking*, wordt de *accusativus*, of welke andere beheersching ook, tusschen den werker en het werkwoord geplaatst, van zijn *hulpwerkwoord* gevolgd of voorafgegaan.

Het is niet naauwkeurig, dat de Heer B. altijd slechts van den *accusativus* of *onmiddellijke beheersching* spreekt, en niet van de *middellijke*, die echter, even als de *accusativus* hare plaats tusschen den *eersten* en *tweeden* hoofdterm hebben. Even ge-

gelijk men zegt: *die* ACHTING verdient, zegt men ook: *die* VOOR ANDEREN zorgt, *die* VOOR ANDEREN gezorgd heeft, of heeft gezorgd. Het is waar, dat de Heer B. gelijk wij gezien hebben, dit geen beheersching noemt. Maar hij had er dan toch onder eene andere benaming aan moeten denken, en gezegd hebben, dat zij, even als de *accusativus* zonder voorzetsel, tusfchen den *eersten* en *tweeden term* der voorftelling geplaatst worden, om het even in welken naamval zij voorkomen; als in de volgende zeggingen: — *Die* EEN VERKWISTER is. *Die* MIJNER gedenkt. *Die* DEN ARME geeft. *Die* BOVEN DE WOLKEN zweyen zal. En zoo ook, wanneer er verscheiden beheerschingen, of verscheidene foorten van beheerschte woorden in dezelfde zeggings voorkomen; gelijk in de volgende voorbeelden: — *Wanneer eene moeder* HARE KINDEREN IN DEN BLOEI HUNNER JAREN AAN DE VERLEIDING TEN PROOI geeft — en zoo ook, met al de voorafgaande beheerschingen, *zal geven, zal gegeven hebben, zal willen gegeven hebben, enz.* Het bijzonder eigene dezer woordschikking is, altijd, dat al de beheerschingen, tusfchen den *werker* en de *werkwoorden* met al hunne *hulp-* en *wijzigende werkwoorden* geplaatst worden; ook de eerste naamval, als hij een derde term is, niet uitgezonderd; gelijk: *als de man* EEN KIND wordt. *Als het kind* EEN MAN geworden zou mogen zijn. De achteraanplaatfing aller werkwoorden gaat in deze woordschikking zoo ver, dat niet slechts alle *bijwoorden*, maar ook de afscheidbare deelen van een zamengesteld werkwoord deze werkwoorden in den tegenwoordigen en onvolmaakten tijd voorafgaan. Men zegt, bij voorbeeld, in de regtstreeksche woordschikking; — *Hij bood mijn' broeder zijne bescherming in zijn huis vriendelijk aan.* Maar in deze woordschikking moet dit afgecheiden AAN zijn plaats weder voor het werkwoord nemen; bij voorbeeld: — *Toen hij mijn' broeder zijne bescherming VRIENDELIJK AANBOOD.*

Maar welke zijn nu de woorden, die, wanneer zij

zij den *werker* voorafgaan, deze rangschikking en volgorde der woorden vorderen?

Zou de bepaling, welke ik boven gaf, en die door de opgegeven voorbeelden reeds eenigermate is toegelicht, genoegzaam wezen; dat het, namelijk, zoodanige rededeelen zijn, die eene gelijke kracht en beteekenis hebben, als bewoordingen, welke ook door *DAT*, of een betrekkelijk naamwoord uitgedrukt kunnen worden? — Zoo ja? — Dan zou er een van het gebruik afgeleide, en te gelijk *algemeene* regel voor deze afhankelijke orde bestaan, welken ik tot nog toe vruchteloos in de mij bekende *Hoog- en Nederduitsehe* Spraakkunsten gezocht heb, en dien ik in de *Spraakleer* van den Heer B. had gehoopt te vinden.

Zien wij, of mijne gissing doorgaat, met de woorden, welke deze *woordschikking* vorderen, aan de opgegeven bepaling te toetsen!

De Heer B. heeft in zijne *Spraakleer*, en nog duidelijker in het IIIde deel zijner *verscheidenheden*, opgemerkt, dat al die woorden, waar *DAT* bij uitgedrukt of onder verstaan wordt, om die reden deze woordschikking eischen, even als die, welke gelijkbeteekenend zijn met bewoordingen, die met betrekkelijke voornaamwoorden zamengesteld worden; zoo zijn *waarin, waardoor, waarmede, waaromtrent* gelijkbeteekenend met *in welke, door wat, met welke* en *omtrent welke*; terwijl *dewijl, sedert, terwijl, eer, hoe, enz. omdat, sedert dat, in den tijd dat, eer dat, op welke wijze* uitdrukken. Bij vele anderen echter valt dit zoo dadelijk niet in het oog; bij voorbeeld, bij *of* (in den zin van het Latijnsche *AN*) *indien, dan (quam) als, toen (quum) zoo (si) naardien*, en anderen, die niet zoo gereedelijk met voornaamwoorden, of met *DAT* kunnen verwisfeld worden. In: *Ik twijfel OF hij het doen zal*, kan *OF* noch door eene zamenvoeging met *dat*, noch door een betrekkelijk voornaamwoord vervangen worden, en schoon men bij: *WAAR EN WANNEER gij hem zien zult, aan de plaats en den tijd, IN WELKEN...* denkt, en dus

dus aan die *betrekking*, waarvan boven gesproken is: is dit niet even zoo met *indien*, zoo en *als* (SI), ten zij men deze voegwoorden eerst tot de beteekenis van *wanneer* overbrengt, hetgeen niet altijd het geval kan zijn. *Dan* (QUAM) heeft in het Latijn, en *que* in het Fransch, eene *relatieve* gedaante; maar het komt hier niet op den relativen etymologischen vorm aan, maar op het inwendig beteekenende. *Waar* en andere met *w* beginnende woorden, *wanneer* enz., bij voorbeeld, hebben zelfs in het Hollandsch eene betrekkelijke afleiding; doch als zij eene vragende beteekenis hebben, vorderen zij eene vragende woordschikking; dus zegt men wel: WAAR *ik hem gezien heb*; maar, vragende, WAAR *heb ik hem gezien?* Toen heeft minder of liever geene zwaarigheid, zoo het *de tijd op welken* beteekent; zoodat *of* en *dan* (QUAM) alleen overblijven om er de betrekkelijke *voornaamwoordelijke* beteekenis van aan te wijzen. Maar daar *of* inderdaad de beteekenis van *DAT* heeft, en in: *Ik twijfel of hij het doen zal*, zonder verandering in de zeggings (schoon minder verkieslijk, om het aangenomen gebruik) met *DAT* verwisfeld kan worden, gelijk in de spreektaal wel eens gebeurt; zal ook dit *of* geene afwijking van den regel zijn. Voorts is *DAN*, bij voorbeeld, in: *Hij komt vroeger DAN ik hem verwacht had*, gelijk beteekenend met: *Hij komt vroeger DAN DE TIJD WAAROP ik hem wachtte*. Maar ook *DAT*, in de beteekenis van *quod*, *ò*, *ri*, *que*, is in den grond niets anders dan een *betrekkelijk voornaamwoord*; b. v. *Ik geloof DAT hij het met opzet gedaan heeft*, is slechts de verkorte zeggings van *Ik geloof dit, DAT hij het met opzet gedaan heeft*. De Heer B. in zijne *VERSCHEID.* III Deel, bl. 49, waar hij, ten aanzien van dit onderwerp, duidelijker en zich zelve meer gelijk is, dan in zijne *Spraakleer*, merkt van dit *DAT* sprekende met recht aan: — „Het is eene groote schoon algemeene „misvatting, dat men het voor een voorzetsel „(*praepositio*) of wel door een bindwoord (con- „junc-

„ junctio) houdt. Het is inderdaad niets anders dan het voornaamwoord; en dit zoo wel in het „ Latijn, Grieksch, enz. als by ons. „*Οτι*, is „ hetzelfde *ὁ, τι*, hetgeen men ter onderkenning „ met een afscheidingsmerk beteekent, enz.” Waarom hij het echter daar en, in zijne Spraakleer, bl. 333, tegen zijn eigen theorie aan, niet voor een *betrekkelijk voornaamwoord* verklaart, maar voor het oude lidwoord DAT, in de beteekenis van HET, is moeilijk in te zien. In die beteekenis zou het geen *afhankelijke*, maar een *regtstreeksche orde* vereischen; dus: — *Ik geloof, HET zal hun berouwen.* Dat *die* en *dat* oorspronkelijk geen relatieve naamwoorden zijn, gelijk hij *aldaar*, bl. 90, beweert, doet niets ter zake; genoeg is het, dat DAT thans voor HETWELK of WAT (als WAT een *betrekkelijk voornaamwoord* is) gebruikt wordt, gelijk: *Het huis, DAT ik gekocht heb.* Het zou niet moeilijk zijn, te betoogen, dat ook DAT (voor *ὄτι, quidd, que* genomen) nooit WAT, maar altijd DAT geweest is, en gelijk QUOD, bij de Latijnen, in een' betrekkelijken zin. 't Is waar; *Ik denk, DAT hij komen zal* kan in 't Hollandsch niet doot *Ik denk, 'T WELK hij komen zal*, of *Ik denk dit, 'T WELK hij komen zal* uitgedrukt worden, gelijk *Het huis, DAT.... door het huis, 'T WELK....*; VOOREERST, omdat het gebruik het niet gewild heeft; maar ook, TEN ANDERE, omdat de betrekking welke, in dit laatste geval, door DAT uitgedrukt wordt, niet volmaakt dezelfde is, als in: *HET HUIS, DAT ik gekocht heb.* In het *laatste geval* slaat DAT op HET HUIS, dat dit betrekkelijk voornaamwoord voorafgaat; in het *eerste*, slaat DAT ook wel, op het voorafgaande uitgedrukte of verzwegen DIT; b. v. *Ik denk (DIT) DAT hij komen zal*; maar hier wordt DIT met het nog volgende *zullen komen* verbonden gedacht. In soortgelijke zeggingen kan het *elliptische* op verschillende wijze aangevuld of vermeden worden. Men vermijdt het door, in één spraakkundige voorstelling van drie termen

men, te zeggen: ¹Ik | ²denk | ³hij zal komen; dat is:
¹Ik | ²denk | ³zijn zullen komen. In dat geval heeft men noch aanwijzend, noch betrekkelijk voornaamwoord noodig. Maar wil men in eene volgende of voorafgaande voorstelling zeggen, WAT het is, DAT men denkt, dan moet het uitgedrukt of verzwegen DIT, of DAT, door een DAT of WAT (*quod, que*) gevolgd worden. En dan is *Ik denk dat hij komen zal*, met aanvulling van alle termen: *Ik denk DIT, DAT [of 'T WELK] ZIJN ZULLEN KOMEN, of HIJ ZAL KOMEN is. Hij zal komen is DAT, WAT ik denk.* En deze *ellipsis* is er ook in 't Latijn als *quod* den *accusativus* vervangt; en gelijk een der aantekenaren op SANCTIUS zeer wel zegt: — *Scio jam, QUOD filius meus amet*, moet, om eene volledige zegging uit te maken, op de eene of andere wijze aangevuld worden; b. v. *Scio ID, QUOD...* of *scio rem* of *rationem* of *negotium, juxta QUOD*. Anders met den *infinitivus*, en dus zonder zulk een *ellipsis*: *Scio jam filium meum amare.*

DAT is dus, in alle zulke zeggingen; een *pronomen relativum*; en zoo is het ook in al die woorden welke de Heer B. opgeeft, waarbij DAT uitgedrukt of onder verstaan wordt; *opdat, omdat, dewijl*; enz.

Dit aannemende, ziet men dan ook, dat de *afhankelijke orde* altijd, en in alle gevallen van eene *pronominaal-relative* bewoording afhangt; en, tevens, dat zij er ALLEEN van afhangt: dewijl alle woorden die deze *verbindende woordschikking* vorderen, OF *betrekkelijke voornaamwoorden* zijn, OF er door vertolkt, OF er onder verstaan worden. En dan is er mischien geen spraakkundige regel zoo algemeen, en eenvoudig als deze.

Zijn er echter geene uitzonderingen?

Zeker zijn zij er geweest, gelijk wij aanstonds met den Heer B. zien zullen.

Zoo

Zoo was WANT een woord, dat in vroeger tijd, zulk een woordschikking aankondigde; zie bl. 322 dezer Spraakleer: — WANT *de zaak hachlijk is*; voor: WANT *de zaak is hachlijk*, waarvan de reden wel zijn mag, dat in het oude Saksisch en Platduitsch WENT somtijds TOTDAT, enkele keeren WANT, maar ook dikwijls ons betrekkelijke OMDAT beteekende. Misschien ook moet de reden daarvan gezocht worden, in hetgeen de Heer B. van de AFHANKELIJKE ORDE, bl. 333 zijner Spraakleer, zegt: — „ Daar was een tijd dat men, en in even „ stellig verstand of opvatting, onverschillig zei: *de „ man is groot, en de man groot is*; *Een zoon „ van Livia MEN STEEDS verdenken MOET*, en „ *een zoon van Livia MOET MEN STEEDS verdenken*; en al dergelijke. Naar onze tegenwoordige „ rechtstreeksche orde, laat zich het zeggen als zeggen van den spreker, werkelijk, en niet anders „ verstaan; en in de andere orde daartegen niet als „ het werkelijk zeggen, maar als een zeggings op „ zich-zelfs en zonder dadelijkheid.”

In onze oude Volksliedjes, gelijk hij elders terregt opmerkt, had deze omzetting van de *afhankelijke* orde voor de *stellige*, en ook, gelijk boven: *Een zoon van Livia*, enz. voor de *vragende* dikwijls plaats; onder anderen in URBANUS en ISABEL: „ *Nooit heuzer bedelaar IK van mijn leven ZAG.*” in plaats van: *nooit ZAG IK.*

De Heer B. vergist zich grootelijks, wanneer hij bl. 332 zegt: — „ Ook wordt verschillend aange- „ merkt. — — Inderdaad vordert het de afhanke- „ lijke orde.” Ware dit zoo, dan moest men zeggen: — Ook de ondervinding ons leert. En dat men zoo niet spreekt toont hij zelf door de twee voorbeelden, die hij er op laat volgen: — „ *Ook leert ons de ondervinding; ook zijn wij „ feilbare menschen.*” Dit toch is geen afhankelijke maar een ondervragende, of, wil men deze benaming niet, de omgekeerde orde. Immers verschilt zij van de *afhankelijke*, welke hij bl. 322 opgeeft;

en het werkwoord staat even als in de *vragende* voor den nominativus?

Eerst hield ik dit voor een door onoplettendheid ingeslopen misslag; maar in hetgeen volgt, moet men opmerken, dat hij, (ik weet niet om wat reden) de vragende orde, telkens wanneer zij gebruikt wordt, zonder dat de zegging een vraag is, ook als AFHANKELIJK wil beschouwd hebben; en dat hij dit allerongerijsmdste gevoelen ernstig staande wil houden, zullen wij, bij de behandeling der V-RAGENDE ORDE, die bij hem de derde woordschikking is, zien.

Van deze zegt hij, bl. 336: „de OMGEKEERDE ORDE is vragende.” Beter, dunkt mij, had hij gedaan met te zeggen: — De V-RAGENDE orde is de OMGEKEERDE; vooral omdat, volgens zijn gevoelen, die *omgekeerde* schikking ook AFHANKELIJK is; als zij geen vraag inhoudt. Doch hier over nader!

Dat er bij vragen zulk eene omkeering, of omzetting plaats heeft weet men. Men zegt: *Hij is de Schout van het dorp*; maar, als men dit vraagt: „*Is hij de Schout van het dorp?*” — Zoo is het ook in het gebiedende: — „*Geef of geef gij mild,*” enz. Maar deze zelfde omzetting heeft ook plaats als de werker in plaats van door eene *betrekkelijk voornaamwoordelijke* bewoording voorafgegaan te worden, door een ander woord, of zelfs door eene geheele ondergeschikte zegging voorafgegaan wordt, bij voorbeeld: *Vergeefs zoekt gij mij daartoe over te halen.* Dit is de *omgekeerde woordschikking*, die men ook, minder eigenaardig evenwel, de vragende zou kunnen noemen. Beter ware het misschien geweest deze *schikking*, de *omzettende woordschikking* te noemen, waaronder men dan de *vragende* en *gebiedende* orde als foorten had kunnen opnemen. De Heer B. doet dit niet, omdat hij haar, in sommige gevallen, met de *afhankelijke* of *verbindende* woordschikking wil gelijk stellen;

en

en om dit te doen, maakt hij de zeer eenvoudige voorstelling dezer omgekeerde orde zeer onlagtig. Bl. 343, zegt hij: —

„Doch nu moeten wy eene verscheidenheid in de *stellige orde* opmerken, die men *willekeurig* heeten mag. *Willekeurig*, zeg ik, in een gezonden zin, maar niet onverschillig; integendeel, bepaald door het oogmerk des sprekers, waardoor alle wijze van uitdrukken bepaald wordt.”

„Wy merkten ten aanzien van 't vragende op, dat het voorwerp des onderzoeks het eerste is, dat in de vraag uitgesproken wordt. Het is even zoo in het stellige, naar 't meer of minder belang dat by den sprekende in subject of predicat, in de wijze of eigenschap, of in 't toevallige daarin opmerkelijk, juist op dat oogenblik gesteld wordt. Dus zegt men: — *De man is geleerd en bekwaam; geleerd en bekwaam is de man; zeer, ja byzonder geleerd, boven anderen geleerd is de man. In het Arabisch is de man kundig. Met den postwagen ben ik hier gekomen; hollend reed de voerman over den weg; angstig zat ik in het rijtuig; t'huis bleef ik er nog duizelig van. Drie dagen lang, of gedurende drie dagen, was ik ziek. Te Haarlem vond ik de luchtgesteldheid ongezond. Voor my was het daar ongezond. Anderen is zy heilzaam bevonden.*” —

Deze alle nu zijn stellige, schoon geen regtstreekfche zeggingen, die niets gemeens hebben, *noch* met de ondergeschiktheid, *noch* met de orde van plaatfing der woorden in de afhankelijke woordfchikking. Geen van alle hangt af van eene voorafgaande of volgende zegging, en echter wil hij hier een' afhankelijken vorm zien. Waarom? — Waarschijnlijk, omdat hij in het bepalen van deze laatstgenoemde orde, noodeloos zaken had opgenoemd, die zich niet slechts tot de AFHANKELIJKE ORDE, maar ook tot de VRAGENDE uitstrekten.

Daarom (ik zie er ten minste geene andere reden voor) moeten wij ons deze verwarring van twee

verschillende woordschikkingen onder eene en dezelfde benaming laten welgevallen, en hem met het woord AFHANKELIJK, dat hij er denkelijk opzettelijk toe gekozen heeft, hooren spelen.

Na de opgegeven voorbeelden zegt hij, dan: —
 „ Al dit zijn omzettingen, en dewijl hierin de geheele reden afhankelijk gemaakt wordt van dat woord of die adverbiale wijze of hetzij toevallige of andere omstandigheid, zoo is het, ondanks de stellige meening, niets anders dan de ter tweede plaats afhankelijke vorm.”

Zekerlijk is deze omzettende vorm, in die voorbeelden, afhankelijk, van de voorafgaande adverbiale zeggung, of van eene andere tot dezelfde spraakkundige voorstelling behoorende bewoording; maar dat is de ondergeschiktheid niet, die wij in de *verbindende woordschikking* opmerken. In deze laatste levert de verbonden zeggung op zich zelf, en afgescheiden van de zeggung, welke zij aanhangt, nooit een volkomen zin op; in de *omgekeerde orde* (die men overeengekomen is de *vragende* of *ondervragende* te noemen), heeft juist het tegendeel plaats; hetgeen men vooral dan ziet, wanneer de wijzigende bewoording zelf een volzin is. Bij voorbeeld: — in: *Indien gij mij dit weigert, mistrouw ik u. Indien gij mij dit weigert...*, schoon eene voorstelling van drie termen, levert geen volkomen zeggung op; *mistrouw ik u* (zonder iets dat voorafgaat: *ik mistrouw u*) beflaat op zich zelve. Zonder omzetting zou het zijn: *ik mistrouw u — indien gij mij dit weigert*. Even zoo verschillend zijn beiden ook in vorm of gedaante. In de AFHANKELIJKE: *indien gij mij dit weigert*, komt het werkwoord achter aan; in de omgekeerde: *mistrouw ik u*, staat het werkwoord voor den werker.

Deze tweederlei woordschikkingen niet slechts in gedaante, maar ook in wezen verschillend, kunnen niet dezelfde zijn; te minder, daar de eene, die namelijk, welke de Heer B. de AFHANKELIJKE noemt, nooit dan in een uit, ten minste, twee spraak-

spraakkundige voorstellingen zamengestelden volzin kan plaats hebben, en ook nooit eene stellige meening uitdrukt; terwijl de OMGEKEERDE, gelijk die, welke hij tot voorbeeld geeft, stellig kunnen zijn, in eenen onzamengestelden volzin. Wanneer ik, bij voorbeeld, zeg: . . . . *dat hij nog leeft . . . . schoon ik hem nimmer zag . . . . dewijl ik het gezien heb*, enz. leveren deze woorden geen volzin op, tenzij ik die met, ten minste, één tweede voorstelling aanvul; terwijl de omgezette of omgekeerde voorstellingen, die ze zouden kunnen aanvullen, vooraan geplaatst, op zich zelve bestaan kunnen; gelijk: *Nu BEN IK er ten volle van verzekerd . . . . . dat hij nog leeft. Dezen man KEN IK . . . . schoon ik hem nimmer zag. Thans BEHOEF ik er niet naar te vernemen . . . . dewijl ik het gezien heb.* Waarom dan, en wel in volkomen tegenspraak met zich zelve, twee zaken met elkaar verward, die *noch* in gedaante, *noch* in wezen, *noch* in strekking en zinduiding met elkaar overeenkomen; waardoor hetgeen hij bl. 321, 322 en 323 zegt geheel onverstaanbaar wordt?

Van de belangrijkste omzettingen, die, namelijk, welke uit meer dan eene spraakkundige voorstelling bestaan, spreekt de Heer B. niet, maar wel van die, welke, schoon slechts uit ééne voorstelling bestaande, met verschillende soorten van beheerschingen overladen zijn, en dit doet hij op bl. 346.

„ VERWER (zegt hij daar) heeft in zijne *Idea „ Linguae Belgicae* van deze omzettingen opzette- „ lijk gesproken, doch zeer in het wilde, en zulke „ daarby toegelaten als volstrekt niet Nederduitsch, „ maar onduldbaar zijn.”

VERWER geeft in zijn klein overzicht van de taal slechts één voorbeeld, en gelijk men zien zal, van een' volzin, die slechts uit ééne spraakkundige voorstelling bestaat; voor zijn oogmerk zekerlijk genoeg; maar van te weinig betekenis voor deze Spraakleer, waarin men, ten minste, de algemeene omzetting ook had behooren toe te passen, op de

zamengestelde, en verlengde volzinnen; vooral op de geronde volzinnen of *perioden*. Had hij dit ondertuschen in zijne *SPRAAKLEER* of de *Verfcheidenheden*, die er de bijlagen van zijn, gedaan; dan is er geen twijfel aan, of hij zou het allerbelangrijkste verschil, dat er tuschen de *verbindende* en *omgezette*, of zoogenoemde *ondervragende* woordschikking bestaat, duidelijk ingezien, en de verwarring vermeden hebben, welke hij daardoor over dit gedeelte der Nederduitsche woordvoeging verspreid heeft. Men klaagt, en niet zonder reden, over al te lange en zwaar overladen volzinnen bij sommige onzer Prozaschrijvers; doch dit gebrek schuilt minder in de lengte van een' uit meer voorstellingen zamengestelden volzin, dan in de overlading van een of meer *voorstellingen*; en de daaruit ontspruitende duisterheid der zeggings is gedeeltelijk ook meer aan de onnaauwkeurige zamenkoppeling en de stroeve verdeling der zinsneden, dan aan de menigte dier voorstelligen te wijten.

Gaan wij nu over tot de beschouwing van het voorbeeld, dat hij, met eenige verandering, aan *VERWER* ontleend heeft.

„ (1) *Ik breng* (2) *met blijdschap* (3) *op morgen* (4) *den bruijom* (5) *voor de bruid* (6) *een ruiker* (7) *uit de tuin* (8) *ter versiering* (9) *by het nagerecht.*”

Deze uit ééne voorstelling bestaande volzin, in plaats van met *ik breng* met een der acht overige deelen beginnende, vordert, gelijk men weet, de *omgekeerde* orde. Men zegt niet *met blijdschap ik breng* (gelijk in het Fransch of Engelsch, enz.) maar *met blijdschap breng ik* . . . . en zoo ook, als 3, 4, enz. de voorstelling begint, en dan is, als men dit woord gebruiken wil, deze vragende vorm van het voorgaande „ *met blijdschap,*” enz. *AFHANKELIJK*; maar het is daarom de *AFHANKELIJKE* of *VERBINDENDE* woordschikking niet. Even *onnoozel sophistisch* zou men kunnen beweren, dat ook de *REGTSTREEKSCH*e orde eene *AFHANKELIJKE* is:

is: want ook deze is *afhankelijk* van het beginnen der voorstellen met den *werker*; en zelfs nog *afhankelijker* dan de *omgekeerde*: want (en dit had de Heer B. ook wel mogen opmerken) er zijn omzettingen die beter en nadrukkelijker in de REGT-STREEKSCHEN dan in de OMGEKEERDE ORDE voorgesteld worden. Men zegt, bij voorbeeld, *Als hij het niet weet, ZAL IK het hem leeren*. Maar even goed, zoo niet beter, zegt men ook: *Als hij HET niet weet; IK ZAL het hem leeren*. En, vooral, als de eerste voorstelling reeds den vragenden vorm heeft, gelijk: *Weet hij het niet; IK ZAL het hem zeggen*. Gaat er echter een bijwoord vóór den werker; DAN MOET HET de omgekeerde orde zijn, als: *Weet hij het niet, DAN ZAL IK het hem leeren*. Doch, keeren wij weder tot den volzin van VERWER!

Zulk een overladen, en met middellijke beheerschingen en adverbiale zeggingen opgepropte voorstelling is, vooral in een regtstreeksche woordschikking, waarin die acht deelen elkander als onverbonden stukken van een verbrokkeld *aggregaat* opvolgen, allernaangenaamst voor het gehoor. De minste omzetting maakt haar echter dragelijker, en met daarenboven een hulpwoord aan het werkwoord te geven, kan zij zelf een' goeden *numerus oratorius* bekomen. Bij voorbeeld: „*Ter versiering bij het nagerecht zal ik morgen, met blijdschap, den bruijom, voor de bruid, een ruiker uit den tuin brengen.*” Onder de omzettingen, die VERWER voorfelt, zijn er sommige, die naauwelijks duldbaar zijn; dit is waar; maar de Heer B. heeft de stroefheid van dit voorbeeld niet weinig vermeerderd. Ten minste, in het exemplaar van de *Idea Linguae Belgicae*, dat ik voor mij heb, vindt ik het dus verdeeld. „1. Ik 2. brenge 3. heden 4. aen de bruid 5. den bloemkrans 6. van de hofstede 7. te huis: 8. cierlijk gevlogten 9. om daer mede te pronken. Door het afscheiden van 8 en 9 verkrijgt men een rust achter 7 en het *bijwoord* wordt, met de drierlei beheerschingen, tusschen de twee deelen

len van het werkwoord *te huis brengen* geplaatst, hetwelk de gedaante der zeggings niet weinig verandert.

Ten aanzien der theorie van de zamengestelde volzinnen, en wat daarbij in het oog gehouden moet worden, is de Spraakleer van den Heer B. zeer onvollèdig; en dit kon wel niet anders uitvalen, omdat hij geen onderscheid genoeg maakt tusschen een spraakkundige *voorstelling* en een *volzin*; waarom dan ook hetgeen hij van de lengte en de verdeeling der volzinnen zegt niet zeer duidelijk is; bij voorbeeld; bl. 351.

„ Een Volzin kan langer of korter zijn, maar
 „ kan ook verdeelingen hebben. In 't byzonder kan
 „ daarin een wending van gedachten plaats hebben,
 „ zonder welke hy kon bestaan, doch die hem door
 „ een bindwoord daaraan hecht. Die bindwoorden
 „ zijn relativen of niet. Relativen, niet op zich-
 „ zelf kunnende staan, maken 't volgende aan den
 „ stelligen zin aanhankelijk, en zie daar een ver-
 „ deeling door, het redegevend, *dewijl*, *nadien*,
 „ enz. En zie daar op deze wijs ook den volzin
 „ in 't stellige en 't afhankelijke verdeeld. (Dat
 „ *maar* en *want* hier ook van ouds toe behoorden
 „ is reeds opgeteekend.) En hetgeen daardoor met
 „ het stellige verbonden wordt, maakte dus nood-
 „ wendig een deel van den volzin, met hetgene
 „ waar 't toe gebracht wordt.”

Dit is zeker; en wij hebben het boven reeds gezien; maar het gezegde zou minder duister geweest zijn, wanneer hij het daar, waar het eigenlijk de plaats was, had opgemerkt. Wanneer ik zeg: . . . . *waar ik hem gezien heb*, is dit wel eene voorstelling; [want er zijn de drie bestanddeelen van eene voorstelling in] maar het levert geen volzin op, om dat er eene voorafgaande voorstelling aan ontbreekt, waarop dit *waar* betrekkelijk is; hij voorbeeld, *gij vond hem op dezelfde plaats, waar ik hem gezien heb*. Maar die voorafgaande voorstelling behoeft juist geen *stellige* te zijn in den zin, dien de Heer B.

B.

B. aan dat woord hecht; zij kan ook een *omgekeerde* of ook wel zelve eene *afhankelijke* wezen; bij voorbeeld: *Nu ziet gij den man... van wien ik u gesproken heb.* — *Nu ziet gij — dat gij u in den man vergist hebt — dien gij voor een eerlijk man hield.* In dezen laatsten volzin van drie voorstellingen is geen der drie eene regttrecksche zegging.

Maar, en vooral *want*, komen in de oude taal ook wel voor in den *afhankelijken* of *verbindenden* vorm. Thans niet meer: omdat die door het gebruik alleen gevorderd wordt in *betrekkelijke* zeggingen, en omdat bindwoorden, wanneer zij niet betrekkelijk zijn (gelijk *en*, *of* (*aut*), *noch*, *doch*, *ook*, als het geen bijwoord is, enz. enz.) den vorm der zegging niet veranderen, maar zoo laten, als zij ook zonder zulk een bindwoord zou geweest zijn; bij voorbeeld: *Ik heb het heden niet gedaan, MAAR morgen ZAL IK het doen.* — *Gij doet niet wat ik geboden, MAAR wat ik VERBODEN HEB.* In den eersten volzin staat MAAR voor eene *omgekeerde*; in den tweeden voor eene *verbindende* zegging; en zoo is het ook met de overige niet betrekkelijke bindwoorden. *Want*, *maar*, enz. vorderden oudtijds de AFHANKELIJKE ORDE niet; maar zij *moet* er bij gebruikt worden; en zulks niet uit hoofde dezer bindwoorden (indien men *want* uitzonderd) maar omdat de toen vrijere woordschikking dit ook zonder bindwoordjes toestond, zelfs dan, wanneer eene voorstelling met den *werker* begon; gelijk in het voorbeeld, dat de Heer B. zelf aangehaald heeft: — *Een zoon van Livia men steeds verdenken moet.*

In hetgeen de Heer B. over de *comma's* en andere teekens der zinsneden zegt, zal ik hem niet volgen. Hierin handelen de beste schrijvers zoo verſchillend, dat het mij beter dunkt, daaromtrent nog geen regel op te geven. Ook zal men, geloof ik, niet verlangen, dat ik mij bij de zoogenaamde grammaticale figuren ophoude, waarover ook de
Heer

Heer B. zich niet opzettelijk uitlaat. Van de *Constructio ad sensum*, dat is, het gebruik maken van bewoordingen en vormen, waar men niet op de woorden, maar meer bijzonder op hunne beteekenis en duiding acht slaat, zal ik kortelijk verslag geven. Hierover handelt de Heer B. zeer naauwkeurig, oordeelkundig, en geheel in den geest onzer taal. Men zegt: — Ik en gij weten; waar wij onder verstaan wordt. Gij en zij weet of weten; al naar dat men het een of ander voornaamwoord met meer of minder nadruk wil doen uitkomen. *De man en vrouw zijn vrienden*; niet *vriend en vriendin*: het mannelijk geslacht heeft hier de overhand. *Het wijf heeft HAAR verstand verloren*; schoon wijf onzijdig is. Het is beter gezegd: — *De sloet kwam met ZIJN* — dan *met HUN geschreeuw aanloopen*. Dit hangt echter veel van het gevoel van het *collective* af. Men kan *leeren* voor *onderwijzen* gebruiken, als men meer op de zaak dan op den persoon doelt. *Ik doe dat MORGEN*, enz. voor *Ik zal dat morgen doen*. De Heer B. houdt dit echter meer voor een rhetorische figuur, om het *verledene* of *toekomende* als *tegenwoordig* voor te stellen.

Bij deze gelegenheid wordt ook van het verschil tusschen het Nederduitsche *perfectum* en *imperfectum* gesproken, hetgeen men vooral vergelijken moet met hetgeen hij daarvan, bl. 188 en 189 en in het III Deel zijner NIEUWE VERSCH., zegt. Dit verschil, hetwelk niet altijd in acht genomen wordt, toont hij duidelijker aan dan eenig ander spraakkundige. Om niet tweemaal op hetzelfde terug te komen, zal ik mij meer bij de VERSCH. bepalen.

HET onderscheid tusschen den zoogenaamden *onvolmaakten* en *volmaakt* verleden tijd bestaat in de wijze van dit tweederlei VERLEDEN te beschouwen. In het eerste beschouwt men (zegt hij daar bl. 17) „ de *doening* of *daad* als *voorleden*; in het andere „ beschouwt men ze als geëindigd, voltooid, of „ ge-

„ (gelijk men gewoon is te zeggen) volmaakt of afgedaan.”

Deze onderscheiding is op zich zelve niet nieuw; maar de ontwikkeling daarvan, de uitbreiding en toepassing is naauwkeuriger en juistere dan de gewoonlijke.

„ Doch dit onderscheid raakt (immers in onze taal) blijkbaarlijk den tijd niet, maar de *daad*. Men mocht het dus een *tempus perfecti*, maar niet een *tempus perfectum* noemen,

„ 'k was jong en dradg nu grijze hairen,

„ zegt even zoo veel, als *ik BEN jong geweest*, enz. En hierom kan het zoogenoemde *imperfectum* by ons altijd gebruikt worden, waar men ook het *perfectum* zou kunnen gebruiken; maar niet omgekeerd, het *perfectum* overal waar het *imperfectum* plaats vindr.”

Dit is zeer juist: want het voleindigde is zeker altijd verleden, maar het verledene is niet altijd het voltooide: dus kan men zeggen: *Kain SLOEG Abel dood*, omdat men ook zeggen kan: *Kain HEEFT Abel DOODGESLAGEN*. Jammer maar, dat zich de Heer B. somtijds schijnt tegen te spreken, zoo als in hetgeen onmiddellijk volgt (bl. 18). „ Doch in tegendeel, als ik zeg: *Ik HEB dat GEWETEN*, „ *maar BEN het VERGETEN*; kan ik 't niet veranderen in: *ik wist dat, maar ben het vergeten*, „ *of ik moest by dat wist een verwijderend bywoord voegen*; als, *ik wist dat eens*, enz.” Indien dit voorbeeld hier op zijn plaats is, zou men, tegen zijn bewering aan moeten besluiten, dat men het *imperfectum* bij ons niet altijd kan gebruiken, waar ook het *perfectum* gebezigd zou kunnen worden: want anders zou men ook HIER *ik wist voor ik heb geweten* mogen zeggen. En zoo zegt hij ook in zijne *SPRAAKLEER*, bl. 375, dat het onhollandsch is, „ op het zeggen: *doe dat*, tot antwoord te „ *geven ik DEED het reeds*, in plaats van *ik heb het reeds gedaan*.” — Hier spreekt hij zijn eigen beginsel inderdaad tegen.

„ Doch

Doch houden wij ons meer aan hetgeen hij heeft willen zeggen, dan aan hetgeen hij zegt! En dan komt zijn stelsel hierop neer. Het *imperfectum* kan altijd voor het *perfectum* genomen worden, als men geen blijkbaar voornemen heeft, om het volstrekt *afloopen* en *voleindigen* eener daad te kennen te geven, en dus, omgekeerd: zoo dikwijls men van een niet voleindigde daad spreekt, en dus niet meer dan het verledene wil aanduiden, moet het *imperfectum* en niet het *perfectum* gebruikt worden.

Er komen dus geen twee, maar drie zaken in aanmerking. 1°. Men bedoelt het voltooijen, voltrekken van de daad; en dan MOET men het *perfectum* gebruiken. 2°. Of men ziet slechts op het verledene, en dan zou het gebruik van het *perfectum* afgekeurd moeten worden. 3°. Of de zegging kan zoodanig zijn, dat zoo wel het eene als het andere in de bedoeling voorkomt; in die gevallen, en dit zijn de meeste, MOET men niet, maar KAN men het *perfectum* gebruiken, maar ook, en zelfs beter, het *imperfectum*.

En dan — maar dan ook alleen — houdt de tegenspraak op, en het stelsel van den Heer B. verspreidt een licht over deze anders niet zeer makkelijk toe te lichten spraakkundige *theorie*, waartegen niet weinig gezondigd wordt.

Dus beschouwd, kan de zegging: *Ik HEB dat GEWETEN, maar BEN het VERGETEN*, niet veranderd worden in: *Ik wist dat, maar ik ben het vergeten*, of men moet (gelijk de Heer B. wel zegt) „bij dat *wist* een verwijderend bywoord voegen; „als: *ik wist dat eens, ik wist dat in mijne jeugd*, en dan voegt men er, of verstaat er in 't „ander lid by, *nu* of *sedert*, of *in later tijd*. — „En waarom dit? — Het *vergeten* zijn moet ge- „paard zijn met het volstrekt *ophouden van weten*; „en dat *ophouden* dier daad van weten” [duidelijker zou hij kunnen zeggen: dit volstrekt geëindigd zijn van het weten] „ligt niet in *ik wist*.” — Bovendien, volgt hier het *vergeten* op het *weten*. Het *vergeten* begint daar het *weten* ophoudt, het

la-

latere kan dus niet als voleindigd beschouwd worden, als het vroegere *slechts* als *eenvoudig verleden* wordt voorgesteld. Dit voorbeeld behoort dus tot het 1ste geval. Het 2de zou plaats hebben, wanneer men zeide: *Ik WIST het, en WEET het nog*; en het 3de: *Ik HEB hem tot bedaren TRACHTEN te brengen, en ik BEN daarin geslaagd*; in welke zeggingswijze er geen reden is, om dit *trachten* of *slagen* als eene volstrekt voleindigde zaak te beschouwen; waarom men dan ook even goed *trachtte* en *slaagde* zou kunnen zeggen.

En nu het voorbeeld uit de SPRAAKLEER zelve: *Ik DEED het reeds*, als antwoord op: *doe dat*, in plaats van *ik HEB het reeds gedaan*. Dit hangt niet weinig af van de *daad*, die er met dit *doe dat!* bedoeld wordt. *Doen*, de algemeenste betekenis van alle foorten van *daden*, kan zoo wel op het verrigten van een werk, dat in het verledene voltooid of onvoltooid kan zijn, slaan als op die *daden*, die, zoo lang men spreken kan; nooit voleindigd kunnen zijn; zoo wel op *maken, vervaardigen, voortbrengen*, enz., enz., waarvan de *vierde naamval* met het begrip van *gewrocht* gepaard gaat; als op *leven, denken*, enz. waar *het verleden, tegenwoordige en toekomstige* een onafgebroken voortdoring onderstelt; zonder nu nog de duizenderlei andere beteekenissen, welke *doe dat!* zou kunnen hebben in aanmerking te nemen. Wanneer *doe dat*, in de gelegenheid, of blijkens het verband, waarin men dit beveelt, bij voorbeeld, wil zeggen: — *VRAAG het hem eens*, en men daarop zeide: *Ik DEED het reeds*, of *ik VROEG het hem reeds*, is er wel geen reden, waarom men dit volstrekt niet zou mogen zeggen; maar omdat het meer op DE DAAD, die volbragt, dan op den tijd, die verleden is, slaat, zou het beter zijn te zeggen: *dat HEB ik reeds GEDAAN*. Evenwel — het zou, volgens het beginsel van B. zelf (gelijk ik dit boven woordelijk opgaf) niet onhollandsch zijn. Maar wilde men met dit *doe dat!* zeggen: *Schrijf den brief aan uw vader*, en men antwoordde *ik schreef dien*,
zou

zou men *zeer* onnaauwkeurig spreken, dewijl hier zeer bepaald aan een voleindigde zaak, en niet zoo zeer aan den tijd gedacht wordt. In het eerste geval, zou men bij een wederantwoord kunnen zeggen: — *Vraag het hem nog eens; maar schrijf den brief nog eens* zou niet te pas komen.

De Heer B. vervolgt: „Immers het een zou uitdrukken: *die DAAD bestaat reeds in wezen.*” Het ander: *dat DOEN is reeds voorby.*”

Moeijelijker is het te bepalen, in welk geval het *imperfectum* voltrekt vercischt wordt, en waar het *perfectum*, naar deze theorie, het bloote verloop van den tijd geheel verkeerd zou uitdrukken: want dat DEED aan het *verhaal*, HEB GEDAAN bij een bloote *melding* bepaald zou zijn (gelijk dit ook wel door andere taalkundigen beweerd is) komt mij niet zeer aannemelijk voor: dewijl, in het *verhaal* zoo wel als in de *bloote melding*, het even zeer van het verband der zeggings afhangt, of men meer *de volbrachte daad*, dan *den verloopenen tijd*, wil opgemerkt hebben. Wanneer men op de ongekunstelde gesprekken van den dag acht geeft, zal men opmerken, dat de onvolmaakte tijd meestal gebruikt wordt, wanneer het verledene als tegenwoordig voorgesteld wordt, en men *den tijd* uit het oog verliest om slechts op *de daad*, die er in verrigt werd, de aandacht te vestigen; (en ook dit is meer in het beginsel van den Heer B.) maar, integendeel, de *volmaakte tijd*, als men de daad als erkend, maar den tijd als minder erkend bij den hoorder of lezer onderstelt. Bij voorbeeld, in de zeggings: — *Ik werd er toe verzocht, en ik DEED het met moeite en tegenzin* — slaat alles op de DAAD en de TIJD komt het minst in aanmerking; wanneer men daarbij zeide: *ik HEB het enz. gedaan*, zou het verkeerd zijn, ten ware men opzettelijk wilde zeggen, dat men de *daad*, waartoe men verzocht was, niet slechts verrigt, maar volkomen ten einde gebragt had, in dit laatste geval, zou DEED wel volstaan kunnen, maar de DAAD flauw uitdrukken. Naar het gevoelen van den Heer B. zou men dit te flauwe

we der zegging met een bijwoord kunnen verhelpen; bij voorbeeld: VOLBRAGT ik het geheel, of BRAGT ik het ten einde, schoon met moeite en tegenzin.

Deze nadere beschouwing is geen afwijking van het beginsel, maar zij is er eene wijziging van. 't Is het *verleden*, als tegenwoordig beschouwd, waarin men een nog *vroeger verleden* niet anders dan door een *perfectum* kan uitdrukken, omdat wij het *prétérit défini* van de Franschen misfen.

Dat wij dit ontbrekende, ook op andere wijzen, verhelpen kunnen zagen wij boven.

Dus beschouwd, kan men dan ook met B. (bl. 19 der Versch.) zeggen: — „Men kon dus, ondanks dit wezenlijk onderscheid dat niet over 't hoofd is te zien, het zoogenoemde *perfectum* wel misfen, gelijk wy het ook in het zoogenoemde (?) Gotisch niet vinden, en 't veellicht in de meeste Westersche Taaltakken, van later inlijving is. Maar, daar echter de meeste Duitsche of daaraan vermaagschapte Spraken dit *perfectum*, en altijd in eene paraphrastische of omschrijvende uitdrukking, aannamen, ziet men uit deze wijze van uitdrukking-zelve, het onderscheid; en men bevroedt dus ook ten duideljkste dat (gelijk wy reeds opteekenden) dat onderscheid niet in de wijziging van tijd (waartoe het onnoodig was,) maar wezenlijk in de wijziging van de doening bestaat.”

Dat men den *volmaakten tijd* ondanks dit wezenlijk verschil des needs zou kunnen misfen, even als in het Gothisch, waarin men bovendien het *plusquam perfectum* en het *futurum* mist, is niet te ontkennen: ook wij misfen den *dualis*, dien het Gothisch ook niet volstrekt noodig heeft.

Maar waarom zegt de Heer B. het zoogenoemde Gothisch, met eene soort van minachting? Verdient die taal geen naam, omdat zij hem in zoo vele gewaagde gissingen in den weg staat? Of was zij de taal der Gothen niet? Spreekt hij zelfs wel juist, wanneer hij zegt, dat de Gothen geen

P

per-

perfectum hebben, en moest hij niet meer naar waarheid gezegd hebben, dat hun het *imperfectum* ontbreekt? Al was het maar om het lettergreepverdubbende *augment*, waarmede sommige Gothische werkwoorden dit *verleden*, even als de Grieken vormen; zou men meer moeten overhellen, om het een *perfectum* en geen *imperfectum* te noemen. Maar wanneer wij verder opmerken, dat hun *lijdelijk verleden*, in alles met het *perfectum* aller bekende Duitsche taaltakken, en met dat der Grieksche en Latijnsche volkomen overeenkomt, is er, dunkt mij, weinig grond om dit zelfde ook niet van het *bedrijvend verleden*: voor de beide wijzen (de *INDICAT.* en de *SUBJ.*) aan te nemen. Als, bij voorbeeld, *TErona* een *perfectum* van *reno*; en in dezelfde woordvorming *Tetigi* het *perfectum* van *tango* is (een gedaante, die wij ook in *do*, *DEdt*, *mordeo*, *MOMordi*, *pello*, *PEpuli*, enz. opmerken), dan dunkt mij moeten wij *Cattoh* van *Creha* ook als een *volmaakt*, en niet als een *onvolmaakt verleden* groeten. En wanneer wij zien, dat het *volmaakt verleden*, in *passivo*, even als bij ons door het hulpwerkwoord *zijn* afgebeeld wordt; bij voorbeeld, *Joh. XIII: 31*, *Jah Goth hauhthg ist in tunna* (en *God is verhoogd in hem*) dan is het toch wel hoogst waarschijnlijk, dat hier ook is en niet *WERD verhoogd* gemeend is; en zoo is het ook overal in het *Angelsaksisch*: and *God ys geswutelod on hym*.

En dit komt ook met het stelsel van den Heer B. het best overeen: want slaat *DEED*, bij voorbeeld, minder op de volbrenging van de *daad* dan op het verloop des tijds, en *gedaan heeft* meer op de voltooiing, hetwelk te gelijk het voorbij zijn des tijds onderstelt; zoo is het daardoor alleen waarschijnlijk, dat in die talen, welke maar één *verleden* hebben, aan dien tijd de beide wijzigingen, maar vooral de voltooiing der *daad*, zullen toegekend zijn; gelijk in het bovenstaande voorbeeld zeker het geval is.

De Heer B. heeft, in de sijnheid der onderscheiding

ding van de beide tijden, meer gelijk dan hij waarschijnlijk zelf weet: want had hij het duidelijker en met meer scherpte ingezien, dan zou hij de reeds opgenoemde weinig gepaste voorbeelden weggelaten hebben; en, zekerlijk ter opheldering van zijn gevoelen, het *onyolmaakt verledene* niet tot de *verhalende*, en het andere tot de *zeggende* wijs van spreken gebracht hebben.

Wanneer hij (bl. 19 VERSCH.) dit onderscheid dus voorstelt: — „Die *zegt*, meldt wat *is*, of „*geweest is*, of *zijn zal*, maar die *verhaalt*, stelt „het *gebeuren* voor;” gaat hij van zijn beginfel af: want hij, die verhaalt, kan even zoo wel als die blootelijk zegt, reden hebben, om, in zijn verhaal van gebeurde zaken, nu eens meer op het voorbij zijn van den tijd, dan eens meer bijzonder op het volstrekt afloopen en volbragt zijn der daad te drukken. De voorbeelden, welke hij bijbrengt, zullen dit zelve uitwijzen. „Ik was dezen *morgen* by een vriend, en *AT* daar een stuk gebak; „daardoor heb ik nu by de maaltijd geen *honger*.” Dit is, zeer eenvoudig *verhaal*, zegt hij: „Doch men vraagt: Hoe komt het dat gy niet „eet? — Het antwoord is: *Ik BEN* by een vriend „*GEWEEST*, en *HEB* daar een stuk gebak *GEGETEN*. — Dit laatste is bloote *MELDING* van de „gevraagde oorzaak, geen *VERHAAL*.”

Het is wel waar, dat men in het eerste voorbeeld *was*, enz. moet zeggen, als de spreker, gelijk hier, er geene bijzondere reden voor heeft, om het volkomen afloopen zijner daden te melden. Maar hij zou toch ook verhalen, wanneer hij, bij voorbeeld, zeide: *Na herhaalde aanmaningen mijner vrienden, HEB* ik dan eindelijk een bezoek bij mijn buurman *AFGELEGD*, en daarmede aan de burgerlijke beleefdheid *VOLDAAN*. *Ik LEIDE* een bezoek *AF* en *VOLDEED* enz. zou alle kracht aan het *verhaal* benemen, omdat men de aandacht hier meer op het volbrengen dan op het voorbij zijn der daad vestigen wil. Indien de verhaler voortging met te zeggen: — *maar hij was met mijn bezoek niet*

zeer in zijn *schik*, zou IS GEWEEST niet op zijn plaats zijn, omdat hier het tegendeel plaats heeft. Het *verhalen* of *bloote zeggen* doet hier dus niets af.

De Heer B. zegt, bl. 20: „Dit onderscheid „kennen de Latijnen niet.” Zoo als hij het hier voorstelt kennen zij het zeker niet; maar wanneer hij daarmede te kennen wil geven, dat het in het Latijn onverschillig is, van welken der twee tijden men gebruik maakt, vergist hij zich niet weinig. In deze taal geldt, in hun *indicativus*, het zelfde beginsel, zoo als hij het, namelijk, eerst beschouwde, maar niet zoo als hij het naderhand bij zijne *opheldering* beschouwd wil hebben, en onze Prozaschrijvers zullen weldoen, wanneer zij daarin de Latijnen, vooral die van AUGUSTUS tijd, op den voet volgen, wanneer zij daarbij slechts in het oog houden, dat ons *onvolmaakt verleden*, in meer gevallen dan bij hen, voor het volmaakte kan gebruikt worden; maar niet, omgekeerd; en dat hun *onvolmaakt verleden* van den *subjunctivus* meest altijd door ons onvolmaakt verleden van den *indicativus* kan vertolkt worden; bij voorbeeld, LIV. Lib. 23. Cap. 1: — „*Quum jam adpropinquaret urbi, velut obviam egredientem turbam saluaret, tardius incedebat.*” (Toen hij nu de stad NADERDE, en de uittrekkende menigte, als te gemoet komende, GROETTE, GING hij trager voort.) Hier zou *incesst* zekerlijk niet goed zijn, even min als in het Hollandsch; en om dezelfde reden: dewijl hier meer op de *daad* dan op het voorbijzijn van de daad gezien wordt; en dit is meest altijd het geval, als de tijd door de omstandigheden, of door een andere daad bepaald is. Bij voorbeeld: *Toen ik haar uit den brand gered had, BRAGT ik haar t'huis.* En zoo er dan ook al eene bijzondere reden bestond om het voltoojen van de daad te doen opmerken, zou het *onvolmaakt verleden* echter kunnen volstaan. In: *Sedert hij in gevaar was van te sterven, BEN ik tot zijne geheele herstelling trouw bij hem GEBLEVEN,* zou men ook BLEEF kunnen zeggen, want wanneer de tijd BEPAALD is, denkt men

men gewoonlijk meer aan de voortduring dan het voleindigen der daad. En zoo ook in het Latijn. CIC. SENECA.: „*Nolite arbitrari, & mihi carissimi filii, me, cum a vobis discessero, nusquam aut nullum fore: nec enim, dum ERAM vobiscum, animum meum VIDEBÁTIS; sed cum esse in hoc corpore ex iis rebus, quas GEREBAM, VIDEBÁTIS.*” Anders is het wanneer de *tijd*, toen het verledene het tegenwoordige was, niet uitgedrukt wordt. VIRG. *Urbem praeclaram STATUI mea moenia VIDI.* — Het WARE onderscheid der beide tijden kenden dus de Latijnen zeer wel, schoon zij, onverschillig het eene en het ander *verleden* gebruikten in gevallen, waarin dit verschil van weinig belang is; en zoo ook wij. Bij hen echter, waar, bij voorbeeld, *videbam* en *vidi*, beide onzamengepaste tijden zijn, is dit niet naauwkeurig onderscheiden, in dit laatste geval, minder aanstoetelijk dan bij ons, bij wie ZIJN, maar vooral HEBBEN, de voleinding eener daad met meer nadruk te kennen geven.

Bij de Franschen is er meer verschil van wijziging dan bij ons en de Latijnen; ook hebben zij drie tijden, daar wij er maar twee hebben. De Heer B. zegt er, in het voorbijgaan het volgende van: — „Bij de Franschen is het tweede *prétérit* het *verhalende*. *Je fus chez un ami et j'y mangeai (mangeai) un morceau.* Doch dit tweede *prétérit* is eigenlijk het *perfectum* der Latijnen.”

Het schijnt, dat de Heer B., na eerst een zeker, bruikbaar en doeltreffend beginfel voor onze twee verleden tijden opgegeven te hebben, alles poogt aan te wenden om het weer om ver te stooten. Zelfs het Fransch schijnt hij daartoe dienstbaar te willen maken, dat, gelijk hij meent, ook een verhalend *verleden* heeft, in het *second prétérit*, thans meer algemeen het *PRÉTÉRIT DÉFINI* genoemd.

Dat dit *bepaald verleden* dikwijls bij het verhalen gebruikt wordt is zeker: want men bezigt het, wanneer men aan een' tijd denkt, dié geheel verlooppen is; maar wanneer het verhaal een tijd *onderstelt*

of *uitdrukt*, die nog niet geheel voorbij is, moet men *of* het volmaakt, *of* het onvolmaakt verleden gebruiken, al naar dat men, *of* meer op het tijdverloop, *of* meer op de verrigte daad ziet. Dus: — *J'écrivais lorsque vous êtes venu. J'ai reçu aujourd'hui une lettre.* Maar is de tijd, waarvan men spreekt, geheel verlopen, dan kan het bepaald verleden niet gemist worden, bij voorbeeld: *Je fus hier chez un ami.* Doch komen er *of* in een bloot gezegde, *of* in een verhaal, twee daden voor, die beide wel verleden zijn, maar waarvan de eene het *tegenwoordige* was, toen de andere aanving, dan moet dit *verleden tegenwoordige* door den onvolmaakten tijd uitgedrukt worden. *J'étais chez moi, au moment que vous êtes sorti de chez vous.* Ook behoeven de tweede daden in dit *verleden tegenwoordige* niet altijd door werkwoorden voorgesteld te worden; genoeg is het, dat de geheel afgelopen tijd, waarin een daad als tegenwoordig beschouwd wordt, uit het verband erkend wordt; en daarbij kan dan weder een *derde verleden* gevoegd worden, hetwelk, omdat het in het uitgedrukte onvolmaakt verleden, als reeds geheel voorbij onderstelt wordt, het *prétérit défini* vordert. Zoo zegt MONTESQUIEU (1): „*Les villes latines étaient (alors, te weten, in den tijd waarvan hij spreekt) des Colonies d'Albe;*” — maar vervolgende, en sprekende van een *vroeger-verleden*: — „*qui furent fondées par Latinus Syvius.*” — En nu weder van den eerstgemelden tijd sprekende: — „*Outre une origine commune avec les Romains, elles avoient encore des rites communs etc.*” Van daar, dat men in verhalen, zoo dikwijls men zich tot het tijdvak waarin het verhaalde valt, bepaalt, altijd den *onvolmaakten tijd*, dat is, het *prétérit défini* gebruikt; zoodat men een hunner drie *verleden tijden* de verhalende willende noemen, dien naam niet aan het *second prétérit* maar aan het

(1) GRAND. ET DÉDAC. DES ROMAINS, Chap. I.

het *imparfait* zou moeten geven. Dit fijne en duidelijke zeer bevorderlijke verschil heeft het *Latijn*, maar ook het Hollandsch niet. De Franschen erfdn het van de Italianen, die, behalve de wijzigingen van *daad* en *tijd*, gelijk bij ons en in het *Latijn*, nog een derde onderscheid verlangden, namelijk, dat dat van een *verleden*, en *voor-verleden*, hetwelk met het *imparfait*, en het *passé défini* der Franschen overeenkomt. Onze zoogenaamde *onvolmaakte tijd*, schoon ook dikwijls gebruikt, waar zij hun *prétérit défini*, en hun *parfait* zouden gebruiken, gelijk dit ook instemt met het grondbeginsel van den Heer B., komt echter daarin met hun *onvolmaakt verleden* (*imparf.*) overeen, dat in dit laatste (als er geene bijzondere reden bestaat, om de daad als volkomen geëindigd te beschouwen) de daad, schoon *verleden*, met betrekking tot een ander *verleden*, als tegenwoordig beschouwd wordt. Of, gelijk de Heer WEILAND dit, *Spraak. I. D. §. 304*, uitdrukt, wanneer de daad wel voorbij is, „ op den tijd, waarin men spreekt; of, die eene „ handeling aanduidt, welke nog niet geheel voorbij „ is, wanneer eene andere begint, „ enz.

Het ware te wenschen, dat wij den regel, dien de Heer B. ons, en met reden, voorschrijft, maar met zijne voorbeelden en ophelderingen niet weinig benevelt, met even zoo veel naauwkeurigheid opvolgden als de Franschen dit doen in het gebruik hunner drie verleden tijden. Hij zelf gaat en ging ons ook niet altijd met een goed voorbeeld voor. In zijne Voorrede, onder anderen, zegt hij, bl. 13: „ Ik zal zoo iets noch verdedigen, noch ver- „ bloemen, maar alleen aanmerken, dat het in een „ hoogen ouderdom geschreven zijnde op de wijze „ als ik altijd gewoon BEN GEWEEST, voor de „ vuist en zonder voorgeregeld ontwerp, het niet „ onnatuurlijk zou zijn, indien, enz.” Dit zweemt naar een *gallicismus*. In het Fransch, waar het *parfait*, hetwelk zij daarom liever een *prétérit indéfini* noemen, gebruikt kan worden, wanneer men van een onbepaalden tijd, die verlopen, of van

een bepaalden tijd spreekt, die niet geheel verlopen is, zou — *suiwant la methode à la quelle j'ai été toujours accoutumé* goed zijn, maar bij ons, komt, gelijk de Heer B. dit zeer wel aanmerkt, het *perfectum* dan te pas, als de daad „geëindigd, voltooid, of (gelijk men gewoon is „te zeggen) volmaakt of afgedaan is.” — In de aangehaalde zeggings, nu, is het *gewoon zijn* niet *geëindigd* of *afgedaan*, maar het duurt nog voort. Had hij gezegd: Op de wijze als ik altijd gewoon BEN GEWEEST kan ik thans niet meer schrijven — dan zou zulks niet tegen den regel geweest zijn: want dan zou hij van eene *afgedane* zaak spreken; schoon ook, in dat geval, was verkieslijker zou zijn, omdat hier twee tijden op elkander volgen, die ons meer op het verschil van het *tegenwoordige* met het *verledene* dan op het ophouden eener daad aandachtig maken. Had hij echter in die laatste zeggings met nadruk willen te kennen geven, dat hij thans die gewoonte niet meer had, dan was GEWEEST BEN beter geweest.

Daar hij hierin nu zelf wel eens mistast, moest hij (bl. 21. III. D. N. VERSCH.) niet zoo knorrig zeggen: — „Ieder die zijn Hollandsch verstand niet „afgelegd heeft, ziet en gevoelt dit onderscheid. „Het laatste [namelijk, IK STOND OP, enz.] toont „de zaken gebeuren, het eerste [te weten: IK BEN „OPGESTAAN, enz.] toont ze afgehoopen.”

Bij de Franschen, waar het tweede *prétérit* (*prétérit défini*) gelijk de Heer B. zeer juist opmerkt, het *perfectum der Latijnen* is, ten minste, daarvan aftamt, behield dit *bepaald verleden* er ook in vele gevallen de kracht van; overal, namelijk, waar de tijd, waarin de DAAD voorviel, geheel verlopen is; wanneer daarbij, echter, geen voortdurend verleden plaats heeft, dat met betrekking tot andere verleden tijden, als tegenwoordig beschouwd wordt. Zoo wel het een als het ander verleden slaat dan op den tijd, het eerder of later, terwijl het *parfait* gedeeltelijk, even als bij ons, gebruikt wordt om het voleindigen der DAAD, zonder bepaling van tijd, te

te beteekenen, maar ook dan, wanneer de tijd, in welken de daad volbragt werd, wel bepaald, maar nog niet geheel verloopenen is. Ook in dit opzigt heeft het Fransch een voordeel, hetwelk wij niet bezitten, omdat wij dit bepaald verleden misfen. Als men zegt: *Il ne fit rien de bon dans sa vie* geeft men tevens te kennen, dat de man, van wien men spreekt, dood is; maar in: *Il n'a fait rien de bon dans sa vie* kan men veronderstellen, dat hij nog leeft. Het is wel waar, dat wij ook kunnen zeggen: *Hij deed niets goeds in zijn leven*, en *hij heeft in zijn leven niets goeds gedaan*; maar dan bestaat het verschil in den meerderen of minderen nadruk; in beide gevallen kan hij leven of dood zijn. Doch *deed* is bij ons ook gebruikelijk, wanneer het tegen een ander *verleden* of een *tegenwoordig* overgesteld is; gelijk: *Daar hij te voren nooit uitging, vindt men hem thans nooit t'huis*.

Wanneer de Heer BILDERDIJK na van het hulpwoord HEBBEN des volmaakt verleden tijds reden gegeven te hebben, door te verklaren, dat *ik heb gezien* zoo veel is als *ik heb het zien al weg*, bedenkt hij niet, dan dit bij de Franschen dan even eens zou zijn, en dat zij, behalve dit, nog twee andere middelen hebben om dit *voorbij zijn*, of *voortduren in het verledene*, of het *gedaan zijn* eener daad te wijzigen; gelijk zij, tot datzelfde einde, ook twee *meer dan volmaakte tijden* bezitten. Door dit en meer andere voorbeelden in het Fransch te erkennen, behoeft men daarom, het Hollandsch, dat in andere opzigten het Fransch overtreft, niet te verachten; iets, waarover zich de Heer B. (bl. 189. SPRAAKL.) bij deze gelegenheid zeer beklagt.

Bij de gedachte van dit *hebben* (dat *weg hebben*, *beet hebben* zou moeten beteekenen, bij voorbeeld, *ik heb gedaan*, hetgeen dan zou moeten beteekenen *ik heb het doen WEG*) komt de Schrijver in eene soort van verrukking, en zegt: — „ En zeker, „ daar elke daad uit den aart der zaak onherstelbaar „ is, en niet te niet te doen of weg te nemen,

„blijft zy den dader *active*, en dengene die er 't
 „voorwerp van was *passive*, eeuwig by. Hetgeen
 „gegeven wordt kan men verliezen, maar het ge-
 „ven (de weldaad) blijft, en dus de verplichting
 „des beweldadigden. Even zoo blijft de schuld
 „in de misdaad aan den dader vast en met hem
 „vereenigd.” — Dit is zeer, fraai en krachtig
 gezegd; alleen zou men kunnen vragen: hoe komt
 deze uitstap in eene Spraakleer te pas? en — Hoe
 kan er juist het hulpwoord *hebben*, en wel bij-
 zonder in *onze taal*, aanleiding toe geven; daar
 wij toch dit zelfde hulpwoord in de meeste heden-
 daagsche talen van *Europa* aantreffen? Is het mis-
 sehien om aan dit *praeteritum perfectum* als iets,
 dat de meeste tegenwoordige volkeren van dat we-
 relddeel boven de oude verheft, bij deze gelegenheid,
 eenen wat te uitbundigen lof toe te zwaaijen?
 Niets minder dan dat. Het is *onze taal*, die er bij
 uitsluiting door verheerlijkt wordt. Dus vervolgt
 hij: — „Groote waarheden, die in onze Taal elk
 „eenen die weet wat hy zegt, tot Godsdienst en
 „braafheid verbinden! Geene taal meer, drukt dit
 „uit, dan de onze.”

Evenwel, niet door dit **HEBBEN** (*avoir, haben, have, avere, enz.*) dat ze met ons gemeen hebben.
 Wat kan hem dan toch zoo boos maken, om we-
 der zoo geweldig en inzonderheid tegen het Fransch,
 uit te varen; dat Fransch, hetwelk van het hulp-
 woord *avoir* vooral geen minder gebruik maakt dan
 wij van **HEBBEN**? Erger uitval deed hij nog nooit,
 en nog nooit had hij er minder reden toe dan hier,
 waar de hedendaagsche talen elkander zusterlijk de
 hand reiken. En, evenwel, onze taal moet hier
 bij uitsluiting groot en bovenmatig voortreffelijk zijn.
 Hij zegt er van: — „En inderdaad is er geene my
 „bekend, waarin eene zoodanig innige zielkennis
 „en diepe wijsheid ligt opgesloten, en die zoo ze-
 „genrijk voor verstand en hart is. En eene zooda-
 „nige taal veracht en miskent men en verruilt ze
 „voor het ongoddelijke Fransch, ja verwringt en
 „ontwricht ze naar een Latijnschen beugel; en,
 „ tot

„ tot volmaking van gruwel, onderwierp' men ze
 „ aan vervloekten willekeur van ezels die zelfs geen
 „ befef hebben wat taal is. — Zeker, dit was
 „ eenen tijd toen men de Godsdienst uit den Staat
 „ fchopte (uit dien Staat, die om en door de Gods-
 „ dienst bestaan ontving) waardig.”

Deze vlaag is de hevigste van al degenen, waar-
 mede zijne taalkundige Werken doorspekt zijn; maar
 ook nergens heeft hij mischien den bal zoo misge-
 flagen als hier, waar hij de werkwoorden HEBBEN
 en ZIJN als, voor het *perfectum*, gelijk in wijzi-
 ging beschouwt.

Dat hij HEBBEN, als hulpwoord, de *kracht* van
 HEBBEN (*habere, possidere*) laat behouden, kan er
 door: want in *ik HEB gezien* kan men bij omschrij-
 ving verstaan: *ik heb mij de daad van zien reeds
 toegeëigend; 't Is reeds MIJN daad geworden. Ik
 HEB er het BEZIT van;* maar zoo is het niet altijd
 met ZIJN; bij voorbeeld, *ik BEN vertrokken*, en
 nog minder, *passive, ik BEN gestraft*. In het *on-
 zijdige* beteekent ZIJN wel eens hetzelfde als HEB-
 BEN, als *hulpwoord* beschouwd, zoo wel met be-
 trekking tot den tijd, als tot het volbragt zijn der
 zaak; maar dit moest hem het *actieve* HEBBEN, van
 het *passive* en dikwijls ook *onzijdige* ZIJN, doen
 onderscheiden, en niet verwarren met IETS WEG
 HEBBEN, dat, dus beschouwd, het omgekeerde is
 van de beteekenis van ZIJN. HEBBEN drukt een'
 volmaakten tijd uit, waarin dit *hebben* of *bezitten*
 noch op den *doener*, noch op de daad alleen; maar
 op deze en, te gelijk, op de gedane zaak overgaat,
 in den vorm der zeggings niet verschillende met
 HEBBEN (*habere*); slechts met deze bijbeteekenis,
 dat de *hebber*, tevens de *WERKER* van het bezetene
 is. In: *ik HEB een huis*, is de bezitter IK geen
 werker van het bezetene; maar in: *ik HEB een huis
 GEBOUWD*, heb ik juist het huis niet, maar het
 GEBOUWD ZIJN van het huis is het mijne, al heb
 ik er ook geen ander eigendom aan. *Gebouwd* slaat
 op IK HEB en tevens op HUIS: deze dubbele be-
 trekking maakt het verschil uit tusschen *ik HEB een*
 ge-

gebouwd huis en ik HEB een huis GEBOUWD. In het Fransch is deze dubbele betrekking der laatste zeggings nog duidelijker uitgedrukt dan bij ons, zoo dikwijls het lijdelijk deelwoord achter het voorwerp der daad gehoord wordt; bij voorbeeld: *Het huis dat ik GEBOUWD heb; La maison que j'ai bâtie.* Uit dit oogpunt laat het zich alleen verklaren, waarom, in de hedendaagsche talen, het LIJDELIJK DEELWOORD in het VOLMAAKT VERLEDEN der *bedrijvende werkwoorden* kan te pas komen. Het is, namelijk, omdat, in deze omschrijving van het *perfectum*, deze dubbele betrekking niet slechts de *daad*, maar ook de *gedane* zaak als voltooid (dus *lijdelijk*) beschouwd wordt. Iets, hetwelk in het zoogenaamd *onvolmaakt verleden*, niet duidelijk opgemerkt wordt, omdat men daar die bijbeteekenis niet behoeft, en slechts het *verleden* der daad bedoelt. In: *Ik BOUWDE een huis. Ik SCHREEF een boek. Ik ZAG eene vrouw*, enz. denkt men alleen aan het verleden van den tijd der daad; maar in den omschrijvenden zegvorm: *ik HEB een huis GEBOUWD*, enz. stelt men zich het GEBOUWDE, het GEZIENE en het GESCHREVENE tevens lijdelijk voor, terwijl het voorafgaande HEBBEN er het tegelijk *dadige* van uitdrukt, waarbij het *Duitsch* en *Hollandsch* nog bovendien deze naauwkeurigheid in acht nemen, dat zij dit LIJDELIJK DEELWOORD in al zulke gewijzigde (*modale*) zeggingsen, waar het *passive* niet op het voorwerp kan toegepast worden, in eene *bedrijvende onbepaalde wijze* veranderen; bij voorbeeld, in: *Ik HEB een huis WILLEN BOUWEN. Ik HEB een boek TRACHTEN te SCHRIJVEN. Hij HAD mij niet BEHOOREN AAN te RANDEN*, enz. Hier is het HUIS niet het GEWILDE; het boek niet het GETRACHTE, noch IK het BEHOORDE; maar de accusativen *huis*, *boek*, *mij* zijn de beheerschte naamvallen van *bouwen*, *schrijven* en *aanranden*; welke drie *infinitiven* op hun beurt, door *willen*, *trachten* en *behooren* beheerscht worden. In deze en andere dergelijke zeggingsen bestaat geene dubbele, dat is, geene te gelijk *active* en

en *passive* betrekking; maar de onbepaalde wijzen WILLEN, TRACHTEN en BEHOOREN hebben, even als ZULLEN, eene BEHEERSCHING in de daarop volgende *infinitieven* BOUWEN, SCHRIJVEN en AANRANDEN, en drukken, even als ZULLEN, een TOEKOMENDEN TIJD *in het voorledene* uit, waarom dan ook: *ik HEB dat GEWILD doen*, even onnaauwkeurig zou zijn als: *ik HEB dat gezuld doen*, ook wanneer ZULLEN een LIJDELIJK DEELWOORD had. Dit onderscheid van wijziging heeft de Fransche taal niet: zoo wel in den eenen als in den anderen zegvorm gebruikt men daar het lijdelijk deelwoord.

Dat echter ook, in deze taal, het donker befef dit zeer wezenlijk onderscheid aan de Schrijvers en sprekers heeft doen opmerken, blijkt daaruit, dat hun LIJDELIJK DEELWOORD, waar het VOLM. VERL. een dubbele betrekking aanwijst, verbuigbaar en in het ander geval onverbuigbaar is. Zoo zeggen zij, in het eerste geval: *Les maisons que j'ai vues*: de huizen die ik gezien heb. En in het tweede: *Les maisons que j'ai vu construire*: De huizen, die ik heb zien bouwen. Hun onverbogen deelwoord drukt, in die gevallen, onze onbepaalde wijze, het verbogen, ons lijdelijk deelwoord uit, hetwelk bij ons *altijd* onverbogen is, omdat een BJV. NAAMW. of DEELW., behalve in zeer enkele gevallen, nooit verbogen wordt, dan wanneer het, het woord, waarvan het de hoedanigheid uitdrukt, onmiddellijk voorafgaat.

In beide gevallen, echter, kan HEBBEN *habere* beteekenen. In het *eerste*, om de reeds opgegeven reden; in het *tweede*, nog meer in het oog vallend, vooral in het Hollandsch, omdat *zien bouwen* in dezen zegvorm als een derde term voorkomt en HEB het werkwoord is, waardoor de beide *infinitieven* beheerscht worden. Het *huizen zien bouwen*, HEB ik reeds; is het mijne geworden. Dus laat zich, het gevoelen van den Heer B. omtrent de beteekenis van het hulpwoord, HEBBEN zeer wel verdedigen; had hij er het hulpwoord *zijn* maar niet mede-
ge-

gelijk gesteld; hetwelk in het onzijdige niet altijd, en in het *passive* nooit de beteekenis van HEBBEN voorstelt. Wanneer ik zeg: *ik BEN gestraft*, kan ik met eene andere zeggings dit wel vertolken door *ik HEB de straf al weg*; doch hiertoe geeft mij het hulpwoord ZIJN geen aanleiding, even weinig als in de vertolking van *ik klappertand reeds*, door *ik HEB de kof al weg*, het tegenwoordige *klappertanden* aanleiding tot dat *weg hebben* geeft. Ook moet men de beteekenis van ZIJN geheel laten varen, om er een HEBBEN voor in de plaats te stellen, hetwelk bij het hulpwoord *hebben* niet noodig is, dewijl, daardoor, *habere* zelf reeds uitgedrukt is. Doch hetgeen hem van dit laatste gevoelen geheel en al had moeten doen terug komen, is, dat ZIJN, in het *perfectum passivum*, nooit eene *beheersching* kan hebben, waarop, gelijk als in het *activum*, HEBBEN in de beteekenis van *habere* kan toepasselijk gemaakt worden, en dat, daarin, het LIJDELIJK DEELWOORD ook nooit op eene *beheerschte* zaak, maar *alleen* op den lijdenden persoon slaat. In: *De ontaalde zoon is door zijn vader GESTRAFT*, en in alle soortgelijke middellijke beheerschingen, is het onderwerp (de *werker*) de GESTRAFTE; en nooit kan het *voorwerp* (hier ZIJN VADER) als bezeten zaak voorgesteld worden. Hier kan men, derhalve, met andere woorden wel zeggen: *De zoon HEEFT de straf al weg*; maar dit HEEFT vervangt is niet; gelijk in *ik heb gezien* (hetwelk de Heer B. vrij willekeurig omkeert door *ik HEB het zien reeds weg*) HEB zijn beteekenis behoudt. Maar zou hij dan nu *de vader HEEFT den zoon gestraft*, ook op dezelfde wijs omkeeren, en zeggen: *de vader HEEFT het straffen al weg*?

Met *ik HEB gezien*, zou het even verkeerd zijn, wanneer er een *beheersching* bij geplaatst werd; bij voorbeeld: *ik HEB de vrouw gezien*: want hier is de *vrouw* het *geziene*; of om zijn woorden te gebruiken *de vrouw HEEFT het zien al weg*. Zij heeft de daad van zien ondergaan, gelijk de zoon de daad van straffen ondergaan heeft.

Met

Met een onzijdig werkwoord kan zijn echter dikwijls de beteekenis van *hebben* uitdrukken, wanneer het, namelijk, een *neutrum activum* is; gelijk het voorbeeld, hetwelk hij daartoe gekozen heeft: *Ik BEN gelooopen*; doch ook dan vertolkt hij het kwalijk door: „*ik heb het loopen reeds med.*” want wat kan *med* hier beteekenen? — Verstaat men er *mede hebben* door; of wel *met* zich hebben? In beide gevallen is het verkeerd: want het *volmaakt verleden*, geeft, zelfs in het gevoelen van B., het geheel afloopen eener daad te kennen, welke, juist om die reden, niet meer *met* mij zijn kan; het *doen* en *ik* zijn niet meer zamen, maar van elkander gescheiden. In de beteekenis van *weg hebben*, zoo als in *ik heb de straf weg*, zou het niet slechts een verkeerde *paraphrasis*, maar geheel onzin zijn. Dit voegt alleen in het *passive*, waarin de werker iets ondergaan heeft, maar die *gelooopen is* of *gelooopen heeft*, heeft het *loopen* niet ondergaan, maar verrigt. Hier kan dit *hebben* of *zijn*, in den zin van *hebben*, alleen op het *lijdelijk deelwoord* slaan. *Ik HEB* of *BEN gelooopen* zegt niet: *ik HEB het LOOPEN*, maar ik heb HET GELOOPENE. Dit laatste is wat er mij van overblijft, het eerste is het mijne niet meer.

In de *neutra passiva*, gelijk: *worden*, *sterven*, *vergaan*, enz. heeft zijn met *HEBEN* niets anders gemeen dan dat zij het verleden uitdrukken; voor het overige toonen zij als hulpwoorden het zelfde verschil, als dat, wat zij afzonderlijk genomen, bezitten. In: *hij is gestorven* heeft *is* dezelfde beteekenis als in: *Hij is dood*. En zoo ook de *passiva*. *Dit huis is gebouwd* of *gebouwd* GEWORDEN, geeft, door dat *is*, hetzelfde te kennen als: *dit huis is het gebouwde* en *is* slaat dus, in de enkele betrekking, waarvoor het in eene lijdelijke zeggung vatbaar is, op *HUIS*. De Franschen zeggen: *cette maison a été bâtie* zoo wel voor *is geworden* als voor *is geweest*. In het laatste geval naauwkeuriger, in het eerste minder naauwkeurig dan wij: want streng genomen, *is geworden* en *geweest*

weest niet hetzelfde, schoon het gebruik dit verschil niet altijd in acht neemt. Wanneer men zegt: *Hij is vernederd* of *vernederd geworden*, zonder iets meer, denkt men aan het nog werkelijk *aanwezen* (*zijn*) der vernedering, waarvan de oorzaak, het begin, in het verledene gesteld wordt; maar zegt men: *Hij is vernederd geweest*, zonder meer; zoo denkt men meer aan een vernedering, die voorbij is, en die opgehouden heeft. In het *eerste* geval heeft is de ware beteekenis van *ZIJN*; in het *tweede* heeft is de beteekenis van *HEEFT*: ook is *ZIJN* een *neutrum activum*, gelijk *BESTAAN*, *WAKEN*, *SLAPEN*, *DUREN*, welke laatste met *HEBBEN* vervoegd worden; gelijk de *Franschen* en de *Engelschen*, zoo als de Heer B. elders opmerkt, ook zeggen; *J'AI été* en *I HAVE been*. Wij en de Italianen, daarentegen: *Ik BEN geweest* en *SONO stato* (1).

Waarschijnlijk zou de Heer B. de beteekenis van *ZIJN* en *HEBBEN*, wanneer zij hulpwoorden zijn, beter met die van *ZIJN* en *HEBBEN* als werkwoorden op zich zelve vergeleken, en niet, gelijk nu, met elkander verward hebben, wanneer hij op de onderscheiden soorten van werkwoorden (zoo wel de bedrijvende en lijdelijke, als onzijdige) acht geflagen had. Dit zeer belangrijke gedeelte der Spraakkunst, hetwelk, vooral in eene wijsgeerige *SPRAAKLEER*, een zeer aanzienlijke plaats beflaan moest, is in geen zijner Taalkundige Werken oordeelkundig ontwikkeld;

(1) Ook de Duitschers gebruiken *ZIJN* voor *HEBBEN*; maar de Zweden en Deenen gebruiken het hulpwoord, dat het meeste geschikt is om door zijn afzonderlijke beteekenis het ophouden des bestaans uit te drukken. De Zweden zeggen: *Jag har varit*, de Deenen *Jeg har været*, ik *HEB* geweest; en niet *ik BEN geweest* (ich bin gewesen) schoon zij *ik BEN* gebruiken als het een lijdelijk hulpwoord is. Ook bij ons gaat de *NATUUR* van het spraakgebruik (en daarin overeenkomstig met de wijsgeerige taalkennis) wel eens boven de *LEER* onzer bijzondere spraakkunst. Men hoort nog somtijds: *Ik HEB er geweest*, en *ik HEB hem wezen zien* (*J'ai été le voir*).

keld; en in zijne Spraakleer niet dan zeer oppervlakkig aangeroerd en behandeld. Waarschijnlijk heeft hij toch het ongerijmde van de verwarring dezer hulpwoorden in: *ik HEB gezien, ik BEN geloopen en ik BEN gestraft*, ingezien; en van daar dan ook, meer dan waarschijnlijk, die meer dan gewone boosaardigheid, bij een meer dan gewonen mislag.

Aan het einde zijner *Syntaxis* (bl. 376. SPRAAKL.) zegt hij nog ten aanzien van ons tweederlei verleden, dat men nooit kan zeggen: — „ *Ik deed wat in mijn macht IS GEWEEST, wat ik macht HEB GEHAD te doen*, enz. — Ook niet: *ik HEB GEDAAN wat in mijn macht GEWEEST IS*, enz. „ Of daar moet eene uitdrukking bij komen van „ tijd: als bij voorbeeld, *wat OIT in mijn macht „ geweest is.*”

Het eerste was, na al het voorgaande niet noodig op te merken. Het zij men *ik DEED* zegt om slechts het verleden uit te drukken, het zij *ik HEB GEDAAN*, om meer op het volbrengen der daad opmerkzaam te maken, in beide gevallen moet het zijn: *wat in mijn magt WAS*: want *GEWEEST IS* zou in beide gevallen, (streng genomen; en ook naar het beginsel van den Heer B.) een onwaarheid zijn. *Geweest zijn* is, even als *bestaan hebben*, en *niet meer zijn*; volgens de kracht van het volmaakt verleden, zou men dus zeggen: *Ik DEED of HEB GEDAAN wat niet meer in mijne magt was*. Het tweede, namelijk, dezelfde zeggingswijze, met de *bijvoeging van OIT*, maakt den zin aannemelijker, maar daarom niet minder oneigen. In dat geval denkt men aan een beurtelingsch *ophouden* en weder *beginnen* van het zijn; het eerste lid der zeggingswijze moest dan ook nog veranderd worden, dus, bij voorbeeld, *Ik HEB altijd alles gedaan, wat [of wat OIT] in mijn vermogen GEWEEST IS*.

Zijn beginsel omtrent ons tweederlei verleden was uitmuntend, waarom moest hij het door afwijkingen en *nutteloze* uitweidingen bederven?

Alvorens dit, *derde Verslag* te eindigen, moet ik nog kortelijk gewagen van de plaatsing eeniger woorden, waarover de Heer B. slechts in het voorbijgaan spreekt, bl. 266 en 268 zijner SPRAAKLEER.

Hiertoe behoort AL, wanneer het vóór het lidwoord *de* of *het* met een enkelvoudig naamwoord geplaatst wordt. In welk geval hij wil, dat het een *adverbium* en dus onverbogen is, en een *adjectief*, als het voor een meêrvoudig naamwoord geplaatst zijnde, *verbogen* gebruikt wordt. Beiden schijnt hij toe te staan. Immers zou men naar de voorbeelden, die hij opgeeft kunnen zeggen: — AL *de aard*; AL *het geld en goed*; en dan is het een bijwoord; „ Anders (laat hij er op volgen) is het „ adjectief: ALLE *de goederen*. Ik veracht ALLE „ *geld en goed*.” Reeds zeide ik, in het eerste gedeelte dezes Verslags, te gelooven, dat in dat geval, AL zoo wel verbogen als onverbogen kan gebruikt worden. Alleen had ik gewenscht, dat de Heer B. eenige reden voor dit zijn gevoelen had bijgebracht; *vooreerst*, omdat daarover verschillend gedacht wordt, en *ten tweede*, omdat hij zelf beweert, bl. 266, dat een *adjectief*, vóór het lidwoord gebruikt, onverbogen blijft, als in: — „ *Met zoo groot een man, van zoo schoon eene „ vrouw*.” AL, adjectief, zou dus een uitzondering zijn van den algemeenen regel.

Zulk een plaatsing van een BIJV. NAAMW. vóór een lidwoord of vóór een voornaamwoord heeft meer in het Hollandsch plaats; bij voorbeeld, in: ZULK *een man*, ZODANIG *eene vrouw*. Dit is HEEL of GEHEEL *de wereld*, slechts niet in GEHEEL *dezen omtrak*, bekend. Deze uitdrukkingen schijnen zijn gevoelen niet te begunstigen. Maar men zegt toch ook verbogen, en in overeenstemming met de geslachten; — DEZEN *mijnen vriend* en DIT *mijn kind* zal ik nooit vergeten. En dan mag het niet slechts maar moet het voornaamwoord *deze* vóór *mijn, zijn, uw*, enz. naar de geslachten, *getallen* en *naamvallen* verbogen worden. En dit laatste, geloof ik, wettigt zijn gevoelen vol-

ko.

kömen. AL kan even als GEHEEL, ZULK, HOEDANIG en ZOODANIG *adverbialiter* genomen worden; en dan is het, dit spreekt van zelve, onverbuijgbaar; maar het kan ook de kracht van een BIJV. NAAMW., of liever BIJV. VOORNAAMW. hebben; en dan heeft het gebruik daaraan gelijke verbuiging als aan het BIJV. VOORNAAMW. *deze* toegekend; en dan is er ook geen reden, om niet in beiden dezelfde regelmaat te volgen, of om het nog heerschend gebruik (in de spreektaal vooral) in onbruik te brengen. Men ga dus voort met ALLE *deze*, ALLE *mijne*, ALLE *de* te zeggen en te schrijven, als AL adjectief genomen wordt, gelijk men DEZE *mijne*, DIT *mijn*, enz. zegt, maar men gebruike het onverbogen, wanneer het in *eene bijwoordelijke* duiding vóór het lidwoord DE, of een *voornaamwoord*, in het enkelvoud, geplaatst wordt.

Dat AL, bijvoegelijk genomen, slechts in het meervoud gebruikelijk is, even als, *veel*, *weinig*, om het even, of zij in dat geval verbogen of onverbogen gebruikt worden, brengt de beteekenis dezer woorden met zich. Waaruit men echter niet besluiten moet, dat AL, wanneer het vóór het lidwoord onverbogen gebruikt wordt, altijd een bijwoord is; dit heeft dan slechts plaats, wanneer het met geheel (geheellijk) verwisfeld kan worden; en zoo kan het ten minste genomen worden in de twee voorbeelden van den Heer B.; AL *de aard*, AL *het geld en goed*. Daarbij toch kan men verstaan, de aard *geheellijk*, het geld en goed *geheellijk*; schoon men door dezen zegsvorm toch ook verstaan kan: *de geheele aarde*, enz. maar vóór het lidwoord slechts: — *heel* of *geheel de aard*. In het meervoud, echter, dat is, wanneer het niet met *geheel* of *geheellijk* verwisfeld kan worden, maar *omnes*, *omnia*, *singuli*, enz. beteekent, kan het nooit een *adverbium* zijn; en dan zou ik met den Heer B. gelooven, dat men ALLE *de goederen* kan zeggen, maar ook zonder verbuiging, AL *de goederen*. In beide gevallen is het *tous les biens*, *omnia bona*. Waarschijnlijk meent hij het zoo, en

dan is hij het daarover met TEN KATE (*Aenl. I. 493.*) eens. Ik durf er echter niet voor instaan, dat ik zijn meening wel gevat heb.

Het verwondert mij, dat de Heer B., over de bijvoegelijke woorden, *zelf* en *beide* sprekende, die schoon achter hunne z. n. of persoonlijke VOORN. w. geplaatst, verbogen worden, vergeten heeft van dit AL te spreken. Men zegt immers: *wij-allen*, *gij-allen*, *zij-allen*, *ons-aller*, enz. schoon niet meer, ten minste niet dan zelden; achter *substantiva*, bij voorbeeld, de *menschen-allen*?

Tot de achter te plaatsen *bijw. woorden* behoort ook het thans altijd onverbogen *alleen*, hetwelk niet altijd als een *bijw.* gebruikt wordt.

De fijne onderscheiding, welke de Heer B. (bl. 272 en 273) opgemerkt tusschen *De hereenigde echtgenooten*, *De echtgenooten*, *hereenigd*, en *De echtgenooten hereenigd*, en zoo ook *De bedrieger bedrogen*, enz. verdient alle opmerking; en zoo veel ik mij herinner, is hij de eerste en eenigste taalkundige Schrijver, die onze aandacht op dit fijne, maar echter wezenlijke en belangrijke verschil, in onze taal, gevestigd heeft.

VIERDE VERSLAG.

PROSODIE.

Naar dit vierde en laatste deel zullen zich, bij het in het licht verschijnen der *SPRAAKLEER* van den Heer B., veler oogen met nieuwsgierigheid gewend hebben; en geen wonder! Eene *Prosodie* van hem, aan wien wij ten aanzien van de Nederlandsche versmaat zoo veel verschuldigd zijn, moest natuurlijk aller aandacht naar zich trekken. Hem, wiens voorbeeld zoo veel vermogt, om die Catsjaansche eentoonigheid uit onze verzen, vooral uit onze Alexandrijnsche verzen, te verbannen, en die daarbij zoo geheel meester van de taal, maat en toon was, mogt men met reden even ervaren in de regels, en de theorie der versificatie, als in de praktijk dier kunst onderstellen. Wie, toch, van Nederlands Dichters kan met hem gelijk gesteld worden in het doen gevoelen van de duizenderlei verscheidenheden, waarvoor onze zesvoetige Jambische verzen vatbaar zijn, door het verschikken der rusten, het doorloopen (*enjamberen*) zoo wel der middelrusten, als van geheele verzen, en hetgeen daarbij in acht genomen, of opzettelijk veronachtzaamd kan, mag, somtijds moet worden, ter bevordering van de kracht en nadruk der Dichterlijke taal, en van de vloeijendheid der aan maat en toon verbonden volzinnen, die er in opgenomen worden? En — wie zou, om deze reden, niet gelooven, voor dit alles een veilig rigtsnoer in zijne *Prosodie* te zullen vinden,

zoo wel ten aanzien der klemtoon, en der elgenlijke lengte en kracht onzer lettergrepen, als opzigtelijk de toon- en maatkundige uitspraak der woorden?

Met dat alles, geloof ik, dat men, in dat opzigt, beter zal doen, meer naar zijne *werken* dan naar zijne *woorden* te handelen, en zich liever zijn *praktijk* dan zijn *theorie* ten nutte te maken; daar men, de laatste volgende, niet weinig gevaar zou loopen van verzen te maken, zoo als hij ze niet maakt.

Dat hij zulks met opzet gedaan zou hebben, mag ik niet onderstellen; doch men ziet het meer, dat de beste *practici* gebrekkelijke *theoristen* zijn, en omgekeerd.

Doch gaan wij, zonder de reden daarvan te willen opsporen, tot de beoordeeling van dit gedeelte zijner **SPRAAKLEER** over!

Bij den Heer B. behelst de Profodia, „wat men toon en maat noemt, en de regeling van die twee.” (SPR. bl. 379.)

Het een en ander wordt in het vierde deel zeer kort, en in niet meer dan 11 bladzijden afgehandeld; doch om deze zijne *theorie* van maat- en toonkunde, in een' grooteren omvang te leeren kennen, moet men, bovendien, de twee eerste Deelen zijner nieuwe **TAALEN EN DICHTKUNDIGE VERSCHIEDENHEDEN** raadplegen. Schoon hij, in het voorbijgaan, overhelt om ook den klank der letters, de welluidendheid, de verheffing en daling der stem in het verdeelen der zinsneden, en hetgeen verder tot de *Melodie* der spraak behoort, tot de Profodia te brengen; bepaalt hij zich, en vooral in zijne *Spraakleer*, tot *toon* en *maat*.

Door *toon* verstaat hij den klemtoon, en door *maat* de lang- of kortheid der lettergrepen.

Vooraf zegt hij daaromtrent, bl. 380: „Betrekking van toon en van maat zijn deels voortvloeiende uit den aart der sylben van een woord, dus uit dien der woorden onderling; deels ook uit het meer of minder belang der sylben van een „woord

„woord of van dat der woorden in eene rede;
 „deels ook uit een algemeene vorm van kadans,
 „val, of zang, dien men zich, onafhankelijk van
 „de woorden of rede, voorstelt, en waaraan men
 „de rede onderwerpt. Het eerste mag men natuur-
 „lijken of eigenaartigen kadans, het laatste wille-
 „keurigen of het zij Redenaars-, het zij Dichter-
 „kadans noemen; en deze laatste te weeg te bren-
 „gen, heet, in een byzonderen en strengen zin van
 „het woord *versificatie*, in onze taal *versmaat*,
 „schoon den *toon* en *maat* te samen bevattende.”

Dit wil; geloof ik, zeggen, dat er toonvallen
 zijn die, of van de vorming der woorden en het
 verband hunner lettergrepen, of van het verband
 der woorden in eenen volzin, of zinsneden afhan-
 gen, zonder dat er eene kunstmatige maatverdeeling
 mee gepaard gaat; maar ook andere bijkomende
 toonvallen, welke, behalve de geklemdheid of on-
 geklemdheid der woorden en lettergrepen, nog of
 een *poëtisch metrum*, of eenen *numerus oratorius*
 doen hooren, die beiden aan zekere maatflagen (*ic-
 tus* of *kadans*) onderworpen zijn.

Van deze betrekking van *toon* en *maat*, tot en
 op elkander geeft hij geene andere uitlegging, dan,
 dat zij wederzijds op elkander invloeyen, en in het
 Hollandsch „zoodanig, dat de *toon* de *maat*
 „overheerscht, even zoo wel als hy van deze af-
 „hangt.”

Dit wederkeerig op elkander invloeyende van *maat*
 en *toon*, moet in het Hollandsch dan daarin be-
 staan, dat schoon de *toon* (de *klemtoon*) de *maat*
 overheerscht, hij echter van de *maat*, dat is van
 de *lengte* of *korte* eener lettergreep afhangt; iets
 hetwelk ons geen duidelijk begrip van deze weder-
 zijdsche betrekking geeft, ook dan niet; wanneer
 de Schrijver er op laat volgen: „De *toon* doet
 „een fylbe sterker klinken, de *maat* doet haar
 „korter of langer duren.” Overeenkomstig dezen
 wederkeerigen invloed zou dan het sterker klinken
 van eene geklemdde lettergreep van haren langeren of
 korteren duur afhangen, en, desniettegenstaande,

zou die sterke klank den duur, waarvan hij afhangt, overheerschen; hetgeen elkaar niet slechts schijnt tegen te spreken; maar ook, gelijk wij naderhand zien zullen met zijn *klank- en toontheorie* geheel strijdig is, volgens welke dat, wat hij den *toon* noemt, bijna geheel en al over de *maat* beflist. Nog minder komt het met zijne *theorie* overeen, wanneer hij, vervolgende, zegt: „De maat is meer innig aan 't woord verknocht, de *toon* wordt meer als toevoeglijk beschouwd.” Het tegendeel heeft in alle talen plaats; vooral in het Hollandsch, waar de klemtoon zulk een groote rol speelt, dat hij dikwijls de hoegrootheid der lettergrepen overstemt; schoon men niet weinig overdrijft, wanneer men met hem, als algemeenen, en geen uitzondering duldenden regel aanneemt, dat de *toon* de maat overheerscht.

Met opzigt tot den toon, neemt hij drierlei soort van lettergrepen aan; zij zijn 1°. of geheel *toonloos*, of 2°. bezitten een' halven toon, of 3°. zij doen een geheelen *toon* hooren.

Tot de geheel toonlooze brengt hij de voornaamwoorden *me, ge, ze*, de voorzetsels *te, be, ge, yer*; zoo ook de *i* van *machtig, machtige*, de uitgang *lijk*; en zoo ook in *wenschelijke, wandelende*, „waarin de derde fylbe (des noods) een halven accent lijden kan, doch flauw, en te flauw om tot rijm te strekken. Zoo ook in *bekomme, ringen* de vierde. Kwalijk echter is 't rijmen op dat *lijk* en *ing* ingedrongen en algemeen geworteld, even als op den uitgang *baar, zaam*, wier natuurlijk sterker klank niet te min den halven toon meerder kracht geeft.”

Over deze beiden zullen wij beter kunnen oordeelen, na zijne theorie der derde soort.

Na de toonlooze en halftoonige lettergrepen volgen die, welke den heelen klemtoon doen hooren.

In eene louter spraakkundige *theorie* (voor de uitspraak der woorden namelijk) komt het op deze *derde* soort van lettergrepen wel het meeste aan: want wat invloed een hoofd- en onderschikte klemtoon,

toon, in het lang of kort uitspreken der lettergrepen, uitoefenen, en in hoe ver eene geheel ongeklemde lettergreep in de verificatie somtijds de kracht van een lange syllabe te beurt valt, behoort meer tot eene meer eigenlijk gezegde Profodia. Met het meer tot de Spraakkunst behoorende dezer *theorie*, zal ik mij dan ook voornamelijk bezig houden. In hoe ver hij doelmatig gehandeld heeft, met hetgeen ik daarvan in mijne Profodia opgaf over te nemen, zonder dat gedeelte, dat er louter spraakkundig in is, uitvoeriger dan ik dit deed, te ontwikkelen; hiermede zal ik mij bezig houden, wanneer ik eerst zijn stelsel, in dit opzigt, in zijn geheel zal opgegeven hebben.

Hij begint met den regel van TEN KATE, welke echter, ook in de echt Nederduitſche woorden en lettergrepen, te veel uitzonderingen heeft, dan dat hij voor een' algemeenen regel zou kunnen gelden.

Deze regel, zegt hij (bl. 583) „lijdt uitzondering ring ten aanzien van de eigenlijke samenstelling.” waarop hij echter, waarschijnlijk bij vergissing, laat volgen: — „In de samenstelling van een adjectief, „houdt dit regelmatig even zoo zijn accent, als „*dadig* in *weldadig*, *handdadig*; *getrouw* of „*trouw*, in *ongetrouw*; *geleerd* in *wetgeleerd*; „*zuchtig* in *praatzuchtig*. Waarvan echter het „piepende *ie* uitzondering maakt, als in *vreugd* „*lief*, *praatziek*.”

De algemeene regel, in alle foorten van samenstelling (een regel echter, die aan vele uitzonderingen onderworpen is) is, dat de klemtoon op de wortelsyllabe van het eerste lid der samenstelling valt. Zoo zegt men *daad*, doch in een zamengesteld ZELFST. NAAMW. *welddaad*, *misdaad*, *goedhart*, *praatzucht*, *voordeel*, *nadeel*, *wangunst*, *hodgmoed*; maar, in sommige daarvan afstammende BIJV. NAAMW., gaat de nadruk van het eerste lid der samenstelling op de wortelgreep van het tweede over, schoon die van het eerste lid een ondergeschikten klemtoon behoudt en dus uitgesproken

ken wordt: ^{//} *weldadig*, ^{//} *misdadig*, ^{//} *goedhartig*,
^{//} *pratzuchtig*, ^{//} *voordéellig*, ^{//} *nadéellig*, ^{//} *wangunstig*,
hoogmoédig. — Hoe hier *vreugdliet* en *pratziek*
als uitzonderingen van den algemeenen regel voor
de zamengestelde woorden bijgebragt worden, is
moeijelijk te gissen; want *misdadig*, *weldadig*, zijn
afwijkingen van *misdaad*, *weldaad*, terwijl het ad-
jectief *pratziek*, enz. in tegendeel, den algemeenen
regel der zamengestelde woorden volgen. De
piepende *ie* doet er niets toe: want de overige za-
mengestelde BIJV. NAAMW., waarvan het eerste lid
een z. n. of WERKW. is, volgen dezelfde regelmaat;
bij voorbeeld, *kóperrood*, *zégroen*, *rózerood*,
mtzick, *néuswijs*, *blóedlaauw*, *éirond*, *vráchtvrij*,
scháamrood, *spéelgraag*, enz., welke even zoo
wel als *pratziek* den klemtoon op het eerste lid
hebben; terwijl de overige dien toon op de wortel-
greep van het tweede lid der zamenstelling ontvan-
gen; gelijk: — *voorndam*, *alwtijs*, *vierkánt*,
goedkoop, *hooggéel*, *oprégt*, enz.

Het zijn alleen de uitgangen *ig*, *zaam*, *baar*,
lijk en *loos*, welke in sommige gevallen die toonver-
plaatfing vorderen, ook dan wanneer het eerste lid
een ZELFST. N. of WERKWOORD is; verre de mees-
te overige adjectiva volgen den algemeenen regel.
Maar ook zij, die deze uitgangen hebben, laten,
gelijk wij straks zien zullen, deze toonverplaatfing
niet altijd toe.

Men zegt: *hoogmoedig*, *herbergzaam*, *mededeel-
baar*, *toegánklik* en *voorbeeldeloos* met het *accent*
op de wortelgreep van het tweede lid, fchoon men
hoogmoed, *herberg*, *mededeelen*, *tóegang* en
voorbeeld, met den klemtoon op die van het eerste
lid hooren doet.

Daar de Heer B. in zijne SPRAAKKUNST, en
NIEUWE VERSCHIEDENHEDEN, hetgeen hij aangaan-
de de uitzonderingen van den regel van TEN KATE
bij-

bijbrengt, gedeeltelijk uit mijne *Profodia* (vooral omtrent de zamengestelde ZELFST. en BIJV. NAAMW. men zie *aldaar* bl. 216, 217, 218; en omtrent de regeling der klemtoon in een volzin, enz. 213, 214.) overgenomen heeft, had hij er dit laatste wel bijgevoegd mogen hebben; vooral in zijne *Spraakunst*, waarvan dit gedeelte der *Profodia* een hoofddeel uitmaakt. Hij had nog verder moeten gaan, dan ik dit in mijne *Profodia* deed, waarin ik, uit den aard der zaak, minder met het spraakkundig gedeelte der *Profodia* te doen had, dan met den invloed des klemtoons in de versificatie.

Zoo moest hij, bij voorbeeld, de gevallen opgegeven hebben, waarin de adjectieven met de genoemde uitgangen, den klemtoon van het ZELFST. NAAMW., waarvan zij aftammen, behouden; en niet van alle zamengestelde BIJV. NAAMW. beweerd hebben, wat alleen van deze, en van die, welke in het eerste lid der zamenstelling geen WERK- of ZELFST. NAAMW. hebben, toepasfelijk is.

Wanneer de Heer B., bl. 83 van het eerste Deel zijner NIEUWE VERSCH., zegt: — „ Wy merkten „ op, dat in de zelfftandige woorden, de famenftel- „ ling den toon op het eerste woord rusten doet, „ en het volgende, zoo wanneer het tweefylbig is, „ by gevolge dan toonloos laat naflepen. GROOT- „ vorst, by voorbeeld, DRAAGfoel, en ondeugd, „ en weldaad, mogen dit blijken doen.” — overeenkomstig met hetgeen hij, bl. 384, sp. L. van even zulke ZELFST. NAAMW. beweert; dan volgt hij hierin den meermovattenden ALGEMEENEN REGEL, dien ik in mijne *Profodia*, bl. 214, opgeef, en hij dwaalt niet. Maar wanneer hij dus vervolgt: „ Ik zei dit met opzicht tot de zelfftandige, maar „ in de byvoegelijke is het omgekeerd. *Welbádig*, „ *handbádig*, zegt men, *ondÉugend*, *onMENSCH- „ lijk*; en wil men het onderscheid kennelijk uitgedrukt zien, men zie op de woorden *onTRóuw* „ en *óntrouw*.” — dan doet hij het tegendeel, dat is: — Hij breidt hetgeen ik, bl. 218, van *sommi- ge*

ge adjectiva zeg, tot alle uit, daarvan slechts die met de piepende *ie* (praatziek, enz.) uitzonderende. Dat hij zich hierin merkelijk verzint, hebben wij boven gezien. Maar hij bedriegt zich ook omtrent die zamengestelde *adjectiva*, welke de uitgangen *ig*, *lijk*, enz. achter zich hebben. Men zegt wel *weldadig*, *weldadige*, *handadig*, *rampspoedig*, *klaarblijkelijk*, enz. met den klemtoon op het tweede lid, schoon de *substantiva* *weldaad* en *rampspoed* den ALGEMEENEN REGEL der zamengestelde woorden volgen, doch ook hier zijn weder uitzonderingen, die hij geheel over het hoofd heeft gezien, en waaraan hij waarschijnlijk zou gedacht hebben, wanneer hij mijne *viijfde* uitzondering, bl. 218, met meer aandacht gelezen had. Men zegt immers niet: *zedekundig*, *aardrijkskundig*; maar *zedekundig*, *aardrijkskundig*; zoo ook *keuryorstelijk*, *schoolmeesterlijk*, en meer andere, waarin het woord, waarvan het BIJV. NAAMW. afstamt, een zamengesteld ZELFST. N. is, van hetwelk het eerste lid der samenstelling een *substantief* is, dat met het daarop volgende te naauw verbonden is, om de anders gewoonlijke toonverplaatsing te dulden; schoon ook dit verschil van uitspraak in vele dezer woorden verlopen is. Ook in *loos* hervindt men deze regelmaat, bij voorbeeld: *weerstandeloos* en *toegankelijk*, schoon men *weerstand* en *toegang* zegt; maar als men van de volgende woorden: *landmeter*, *wetgever*, *grootvader*, soortgelijke *bijv. naamw.* wilde maken, zou men *landmeterloos*, *wetgeverloos* enz. zonder toonverplaatsing moeten uitspreken.

De Heer B. heeft gelijk, wanneer hij zegt, dat men *godlooze* en *zedenlooze*; zelfs *goddeloos* en *weergaloos*, met de klem op den uitgang, uitspreekt. Dit is door het gebruik, tegen alle regelmaat, ingevoerd. Men zegt (en zoo als men het anders altijd doen moet) ook *godloos* of *goddeloos* en *godlooze*. Maar beiden hebben, in de tweederlei uitspraak, niet voltrekt dezelfde beteekenis: Een *goddeloos mensch* is een mensch die *teugelloos* en *zedeloos* leeft,

leeft, al geloofde hij ook aan al de leerstellingen en geheimenissen van zijnen eer- en godsdienst; maar een *godloos* mensch, is een mensch zonder God, iemand die geen' *God* heeft, of wien geen *GOD* beschermt. In dit laatste geval, zou *goddeloos* de beteekenis niet dan zeer oneigen uitdrukken. Zoo voelt ook ieder het onderscheid tusschen *weergaloos* en *wéergaloos* of *gadeloos*; maar *zedeloos*, voor *zedenloos* heeft in deze onregelmatigheid nooit geheel zijn burgerrecht verkregen. Deze afwijkingen moet men dus tot geen algemeenen regel verheffen, even weinig als het niet minder onregelmatige in *Stadhuis*, *boerenkool*, *boerenbrúker* en andere, waarover in het vorige Verslag gesproken is, aanleiding moet geven, om ook andere zamengestelde ZELFST; NAAMW. op deze wijs uit te spreken.

Alleen de ZELFST. N., met den uitgang HEID, van de BIJVOEGELIJKE N. waarin die toonverplaatting gehoord wordt, gevormd wordende (gelijk de Heer B. elders aanmerkt) behouden den klemtoon der BIJV. NAAMW., waarvan zij gevormd zijn; als *weldadigheid*, *algenbegzaamheid*, *ontoegankelijkheid*, *mededeelbaarheid*, *voorbeeldloosheid*, en dus ook (daar *goddeloos* in de bovengedachte beteekenis aangenomen is) *goddeloosheid*. Dat de Dichters zich ook wel eens *trouweloosheid*, enz. om op *boosheid*, enz. te rijmen, veroorloven, of dat men *emphatisch* somtijds op eene lettergreep drukt, die buiten dit geval ongeklemd moest zijn, komt hier in geen aanmerking.

Zeer juist merkt de Heer B. (bl. 385 SPRAAKL.) op: — „Deze accent houdt zijn plaats ook wanneer zulke Zelfstandige woorden [te weten: *rijksstaf*, *grootvorst*, enz.] in 't meervoud verleden gen. 't Blijft — — *rijksstaven*, *grootvorsten* — — en nooit kan men *krijgshoofden*, *draagstoelen*, *grootvorsten*, enz. zeggen, hoewel het tegenwoordig zoo geheel zeldzaam niet is dat Verzenmakers en gebrökkige Lezers hierin mistasten.”

Tot de zamengestelde woorden, die den klemtoon op

op het tweede lid der zamenstelling ontvangen, behooren ook sommige deelwoorden, door een *adjectief*, somtijds ook *substantief*, als eerste lid der zamenstelling, voorafgegaan. Van deze laatste, geeft de Heer B. er één op, te weten: *menschliëvendheid* van *menschliëvend*. Bij *heid*, gelijk wij boven zagen, ondergaat het *substantief* geen toonverplaatsing, maar houdt denzelfden klemtoon als het BIJV. N. of deelwoord, waarachter het geplaatst is: over deze laatste kan hier dus alleen geschil zijn; en dienaangaande valt het volgende aan te merken.

Als het alzoo zamengestelde deelwoord door een BIJV. NAAMW. voorafgegaan, en niet als deelwoord, maar als BIJV. NAAMW. gebruikt wordt, valt de toon op het tweede lid der zamenstelling. Dus zegt men *welwillend*, *hoogdravend*, *welsprekend*. En zoo is het ook met deelwoorden, die, hoewel met afscheidbare voorzetsels zamengesteld, den toon op de wortelgreep overbrengen, wanneer zij als *adjectiva* of *adverbia* gebruikt worden. Van dezen aard zijn *uitmuntend*, *uitnemend*, *uitstekend*, *voortvarend*, *meegaande*, *afmattend*, *opyliegend* en andere soortgelijke, schoon zij *uïtmunten*, *uïtnemen*, *uïsteken*, *voortvaren*, *meegaan*, *afmatten* en *opyliegen* tot werkwoorden hebben; welken laatste klank zij echter behouden, wanneer zij niet als B. N., maar als deelwoorden gebruikt worden. Hetzelfde heeft plaats met de lijdelijke deelwoorden, in dezelfde gevallen: — *Welgemaakt*, *welgemoed*, *hooggeldarsd*, *breedgehèupt*. Zeldzamer met afscheidbare voorzetsels (zoo als: *afgetrápt*, *afgevlóekt*) omdat deze laatste zamenkoppelingen zelden als BIJV. NAAMWOORDEN gebruikt worden. Men zegt: *Het is eene uïtgemaakte zaak*. *Het is een afgedwaald schaap*.

Niet altijd ook volgen de zamengestelde bedrijvende deelwoorden deze regelmaat van toonverplaatsing, al worden zij ook als *bijvoegelijke naam- en bijwoorden* gebruikt. Zoo zou men, ten minste in pro-

proza; niet *hemeltérgend*, *bótvierend*, *stráfvórderend*, *schrikverbreidend*, maar *hemeltérgend*, *bótvierend*, *stráfvorderend* en *schrikverbreidend* zeggen.

Als men er de volle kracht van een deelwoord aan geeft, zegt men, overeenkomstig den algemeenen regel der zamengestelde woorden, *menschlievend*, *menschhätend*, en zoo ook *úitstekend*, *úitmunten*, *hóogdravend*, enz. Bij voorbeeld, *Een úitstekende voorgevel*. *Een boven andere Vorsten úitmunten*de Koning. *Een hóogdravend paard*, even gelijk men zegt een *hóogdraver*. *Een hóogvliager*. *Een láagkruiper*. *Een hárdlooper*, *hárd*draver, enz.

Met hier slechts, in het voorbijgaan, van het woord *menschlievendheid* (van *menschlievend*) te spreken, toont de Heer B. dat hij over deze soort van woorden zeer weinig nagedacht heeft. Hoogstzeldzaam als een zamengesteld deelwoord, maar meest altijd als BIJV. N. of BIJWOORD gebruikt, was het mischien ook het minst van allen geschikt om tot voorbeeld te dienen.

Reeds in het *derde verslag* zagen wij, dat hij zich over deze, en andere tot nog toe wéinig behandelde zamengestelde woorden [ik bedoel, onder anderen, die, welke uit *drie* leden bestaan, en tot eerste lid een *adjectief* hebben, als *goede-raadgever*], of zeer spaarzaam, of geheel niet uitlaat. Over deze beide soorten heb ik aldaar breedvoeriger genoeg gehandeld, om er hier niet wedet op te rug te komen.

Nog een woord echter over hetgeen hij (bl. 83. I D. NIEUWE VERSCH.) aangaande de zamengestelde ZELFST. en BIJV. NAAMW., met veel ophef, maar niettemin zeer oppervlakkig, en terloops, aanroert! Dus: „Maar waar blijft het zoo heerlijk onderscheid tusschen zelfstandige en byvoeglijke naamwoorden, dat by ons in de toonklanken heerscht, en, de taal zoo verduidelijkende, aan de rede een zoo inlichtende klaarheid geeft? Ik spreek hier van de saamgestelde.”

Hoe weinig hij daar van dit *heerlijk onderscheid* bij-

bijbrengt, hebben wij nog zoo sanftonds gezien, en het zal wel niet noodig zijn er ten tweeden maal over te spreken; doch bij *ontróúw* (*adj.*) en *óntrouw* (*subst.*) moet ik nog een oogenblik blijven stilstaan.

„ Men zegt (merkt hij daarbij op) naar den eisch van de taal :

„ *Hy was me ontrouw, ik heb zijne ontrouw „ breng gestraft,*” en beklagt zich voorts, dat men dit tweederlei *ontrouw* dikwijls met elkander verwart. Daarover beklagt hij zich met reden. Maar juist daarom mogt men van hem verwachten, dat hij de regelmaat, welke hieromtrent in onze taal plaats heeft, wat van meer nabij toegelicht had, zonder deze te verwarren, met eene andere foort van zamengefelde woordén, die, niet om dit *on*, maar om eene andere *analogie*, eene toonverplaatfing doen opmerken. Men zegt (het is waar) *ónverftand* (*subst.*) en *onverftándig* (*adj.*); maar hier is het de uitgang *ig*, die de toonverplaatfing, ook zonder het voorafgaande *on* vordert, bij voorbeeld, in *overdaad* en *overdádig*, *regelmant* en *regelmátig*, enz. Dat het laafte *bijvoegelijk* is, bellist hier op zich zelf óók niet, want de meeste zamengefelde *adjectiva* volgen den algemeenen regel, als zij geen der meergemelde uitgangen hebben, gelijk wij boven zagen.

De zaak naauwkeuriger onderzoekende, zou hij gevonden hebben, dat niet slechts *on*, maar ook *mis* en *wan* als ontkenkende voorwoordjes, een op zich zelf fttaande *analogie* hebben, volgens welke zij vóór *BIJVOEG. NAAMW.* ongeklemd, en vóór *ZELFST.* geklemd uitgefproken worden. Dus luidt dit *on*, in het eerfte geval, *onrijp*, *onwtjs*, *ontróuw*, maar ook *misnóegd*, *misvórm*d, *mismdakt* en *wanfchápen*; *wantróuwend*, *wanhópend*; terwijl zij in de *subftantiya* den klemtoon ontvangen; gelijk in *óntrouw*, *óndier*, *ónraad*; en even zoo is het met de andere voorwoordjes, als in *misdaad*, *miskraam*, *misgreep*, (*misbaar* alleen uitgezonderd) en *wanfmaak*, *wángunst*, *wandaad*. Eene bij-

bijzonderheid, welke, daar zij tot de woordvorming behoort, in eene meer dan gewone SPRAAKKUNST niet had behooren overgeslagen te worden. Ook is het hier opmerkelijk dat MIS en WAN voor werkwoorden geplaatst, eenen geheel anderen regel volgen, en, dit doende, echter geen invloed hebben op de naamwoorden, die er van afstammen. Men zegt *misdaad*, schoon het van *misdoen*, *wantrouwend* en *wanhopend*, schoon het van *wantrouwen* en *wanhopen* afgeleid wordt; maar, als deelwoorden en niet *bijv.* genomen, zegt men: *wanhopend*, *wantrouwend*. Hoe is het mogelijk dat het ADJECTIVALE *menschlievend* hem niet op den weg gebragt heeft?

Ook bij het onderscheid tuschen de zamenstellingen met *afscheidbare*, en *onafscheidbare* voorzetsels, niet slechts in de daarmede zamengestelde WERKW., maar ook in ZELFST. NAAMW., die van deze laatste afkomstig zijn (SPR. bl. 386, en I. DEEL, N. VERSCH. bl. 84 en 85, enz.) vindt hij er geene aanleiding toe. Doch hier vergeet hij, bovendien, het verschil, dat er bij deze plaats heeft in hunne zamenstelling met werkwoorden, en naamwoorden; als deze laatste, namelijk, geen aanhangenden uitgang hebben. Buiten hetgeen er van die zamenstellingen, in *alle* spraakkunsten, gevonden wordt, en hetwelk wij om die reden, des noods, wel zouden hebben kunnen missen, zegt hij er niets van. Het is waar, gelijk hij zegt, dat men *tégenstander*, en *wederstander* zou behooren uit te spreken, omdat het eerste van *tégenstaan* en het andere van *wederstaan* afstamt. En zoo is het ook in de andere zelfst. naamwoorden met den uitgang *er, ing*, enz. in welke *verbalia* dezelfde klemtoon gehoord wordt, als die, welken men in hunne WERKW. opmerkt; bij voorbeeld, *onderneming* van *ondernemen*, maar *afzending* van *afzenden*; doch dit is zoo niet met de andere *verbalia*. Zoo zegt men *WEDERstand* en *WÉÉRstand* bieden. *Ik hoor den WÉÉrgalm*; voorts: *het kost mij veel van ONDERhoud*. *Het is een zaak van grooten óm-*
R
yang.

vang, zoo ook: *onderscheid*, *overval*; *schoon* men *wederstaan*, *weergalmen*, *onderhouden*, *omvangen* en *onderscheiden* zegt; en dit telkens, wanneer het een onafscheidbaar voorzetsel is, dat niet in alle werkwoorden onafscheidbaar voorafgaat; in onderscheiding van die, welke nooit afgescheiden worden, als *bevel*, *ontzdg*, *verdriët*, enz. Er zijn echter uitzonderingen; bij voorbeeld, in *overleg*, *onderwijs*, (schoon men ook *onderwijs* hoort uitspreken) in sommige van welke zamengestelde ZELFST. NAAMW. het gebruik nog zeer wankelbaar is, maar daarom zoo veel te meer de inlichting in deze SPRAAKLEER behoefde.

In het onderscheid van het geslacht (M. of O.) en in het nasparen, of die woorden van zamengestelde werkwoorden afstammen, dan of zij door bijvoeging van een voorzetsel of bijwoord vóór het onzamen-gestelde *substantief* gevormd worden, zal men er ook geen vasten regel voor vinden: — want *overzigt*, (bij voorbeeld, *een kort overzicht* van een werk) komt zekerlijk van *overzien* en niet van *overzien*. Het is bovendien van het *onz. gest.*, gelijk *overleg*; en echter heeft het den klemtoon op de eerste lettergreep van het voorzetsel. Met te zeggen, dat het zamengesteld is uit *zigt* (het *ZIGT* voor *gezigt*) en *over*, en dat het niet onmiddellijk van *overzien* affamt, zou men zich bezwaarlijk kunnen redden. Maar (dit al eens toegegeven) met *onderscheid* kan er dit niet op gevonden worden. Dit toch komt zekerlijk van *onderscheiden*, even als *onderscheiding*. Met *onderwerp* van *onderwerpen*, *misdrif* van *misdrifven* (waarvan *misdrifven*, in „*wat heb ik misdrifven*”) *misbruik* van *misbrúiken*, en *misstand* van *misstaan*, is het even zoo. *Mis*, dat in zijne zamenstelling met werkwoorden denzelfden regel volgt als de voorzetsels, die somtijds *afscheidbaar*, somtijds *onafscheidbaar* zijn, laat, dunkt mij, in verband met de overige zamenstellingen van gelijke foort als *misdrif* en *onderscheid*, geen twijfel over, dat men de *substantiva* met een aanhangenden uitgang niet gelijk moet

moet stellen met die, welke, zonder dien, van de wortelgreep van een werkwoord, of deelwoord afstammen. Wanneer dit nu zoo is, dan zie ik niet wat den Heer B. mag bewogen hebben, om (bl. 87. I. D. NIEUWE VERSCH.) de regelmaat der met voorzetsels zamengestelde werkwoorden tot de daarvan afstammende ZELFST. N., zonder uitzondering, uit te breiden; wanneer hij aldaar zegt: — „Ik „ zal hier alleen nog byvoegen dat dit onderscheid „ in de accentuatie der verba [by voorbeeld, tus- „ schen *tégenstaan* en *wederstaan*] ook in hunne „ nomina verbalia blijft standhouden.”

Het is waar, dat, volgens KLUIT (die dit naar aanleiding van TEN KATE, BOLHUIS en HUYDECOOPER opgemerkt heeft) vele dezer zamengestelde ZELFST. NAAMW., niet onmiddellijk van even zulke werkwoorden, maar van een onzamengefeld *substantief* afstammen, met bijvoeging van een voorzetsel of bijwoord; en dan zou, b. v., *wederspraak* even goed uit *spraak* en *weder* kunnen zamengesteld zijn, als van *wederspreken* onmiddellijk afstammen. Maar, behalve dat dit den aard van het voorzetsel niet verandert, hetwelk hier in dezelfde wijziging van het onafscheidbare *weder* (tegen) in *wederspreken*, *wederstaan*, *wederhouden*, enz. en niet in die van *weder* (te rug) in *wederkeeren*, *wedergeven* genomen wordt; zoo kan deze middellijke afleiding van een zamengesteld ZELFST. N. niet altijd aangenomen worden; gelijk in *onderzoek*, hetwelk toch wel niet van *zoek* en *onder*, maar van *onderzoeken* onmiddellijk moet afgeleid worden. Onaangezien *overleg* (en mischien ook oudtijds *onderwijs*) de twee eenigste woorden, die TEN KATE (Aenl. I. bl. 408) voor zijn gevoelen aanvoert de regelmaat der *verbalia* met uitgangen schijnt te volgen; zal men, geloof ik, beter doen, den regel van den Heer B., voor zoo veel de somtijds *afscheidbare*, somtijds *onafscheidbare* voorzetsels aangaat, alleen tot de *verbalia* in ING, AAR, ER en STER te bepalen, en de andere onder den algemeenen regel der zamengestelde ZELFST.

R 2

NAAM-

NAAMWOORDEN op te nemen; en zulks, om het even of zij *middellijk* of *onmiddellijk* van werkwoorden afftammen.

Dat men thans nog wel eens, maar, vooral, toen de Heer B. en ik nog jong waren, *wederstand*, in plaats van *wederstander*, hoorde uitspreken (hetgeen waarschijnlijk de reden is, waarom hij dit woord, uit duizend andere, waarover geen verschil kan zijn, tot voorbeeld gekozen heeft), is mischien nog zoo verwerpelijk niet als hij het wil doen voorkomen: want wanneer het nu eens, *niet onmiddellijk* van *wederstaan*, maar van *wederstand* (iets waarvoor de woordvorm schijnt te pleiten) afgeleid ware, dan zou er nog al iets tegen *wederstander* in te brengen zijn. Er zijn meer, in gedaante, naar *verbalia* zweemende, en in naartvolging daarvan gevormde woorden, die, niet van een WERK- maar van een ZELFST. NAAMW. afftammende, den klemtoon van dit laatste volgen; gelijk: — *Vaderlander*, *vrachtschipper*, *drtedekker*, van *vaderland*, *vrachtschip*, *drtedek*, enz. Kwam nu het woord, in geschil, van *wederstand*, en niet van *wederstaan*, dan zou het *wederstander* moeten zijn.

Van de ondergeschikte klemtoon, welke de Heer B. halve toonen noemt, zegt hij niet veel; het meeste, wat hij daaromtrent opmerkt, brengt hij in dat gedeelte zijner *Profodie*, hetwelk over de MAAT handelt; en daárover komt in zijne *Spraakleer* ook maar weinig voor. „Van de MAAT [dus begint „hij deze afdeeling, bl. 388] behoeven wy slechts „weinig te zeggen.” — Die er meer van weten wil verzendt hij naar het *eerste* en *tweede* deel zijner NIEUWE TAAL- EN DICHTKUNDIGE VERSCHRIJDENHEDEN.

Even goed, en vooral in zijne *SPRAAKLEER*, had hij ons zijne gedachten over de klemtoon, te gelijk met die over de MAAT, kunnen mededeelen; dewijl de *maat* bij hem voornamelijk van het *heel*, of *halftoonige*, of van het geheel *toonlooze* der woorden, en lettergrepen afhangt. Men oordeele uit het volgende. Om

Om niet noodeloos in herhalingen te vervallen zal ik het I. D. der N. V., waar hij dit onderwerp uitvoeriger, dan in zijne SPRAAKL. behandelt, volgen, en hetgene in beiden voorkomt slechts dan met elkander vergelijken, wanneer er zich eenig verschil in opdoet. Bl. 106 en volgende, geeft hij 12 korte grondregels voor de lang- en korthed der lettergrepen op, welke ik, ieder afzonderlijk, in oogenfchouw zal nemen.

1. „ De ZAAKLIJKE fylbe van een woord, dat „ is, de woordfylbe, aan welke zijn geheele (?) „ beteekenis hangt, (wy noemden 't in onze Ver- „ handeling over de geflachten, het Thema des „ woords,) dat woord moog dan *naam-* of *werk-* „ *woord* zijn, is uit zijnen aart LANG, en kan niet „ kort worden dan gelijk men 't met een Latijnsch „ kunstwoord noemt, *positione*, dat is, door de „ plaats die het in de famenstelling inneemt, en „ waardoor het toonloos wordt, waarvan straks!”

„ Daar de bywoorden (adverbia) als wy elders „ (Taal- en Dichtk. Verschicdenheden, I Deel) ge- „ toond hebben, niet anders zijn dan byvoegelijke „ naamwoorden op werkwoorden toegepast, zoo „ vallen ook zy onder dezen hoofdregel.”

Dat deze hoofdregel, ook volgens hem, nog meer uitzonderingen heeft, dan die door de plaatsing dezer lettergreep in een zamengefteld woord, veroorzaakt wordt (vooral omdat *zakelijke* en *wortelfylbe* bij hem volstrekt één is) zullen wij in het vervolg zien. In zijne Spraakleer noemt hij deze lettergreep het *zaaklijkst* deel, hetwelk, schoon *lang* uit den aard kort wordt „ door in 't zelfde woord op den „ heerschenden *accent* te volgen.” Ook zegt hij er in zijn SPRAAKL. niet bij, dat die wortelgreep in dat geval toonloos wordt.

2. „ Alle UITGANGEN van woorden achter de „ zaaklijke (of vollen toon hebbende) fylbe van een „ woord, zijn kort, schoon zy een geheel of „ halven toon ontvangende, in dat geval voor lang „ te houden zijn.”

Deze laatste bepaling moet waarſchijnlijk dienen, om den Dichteren, welke, geen uitgezonderd, deze uitgangen niet slechts lang, maar ook voor rijmklanken nemen, te believeu; ſchoon hij het hun op andere plaatſen wel eens kwalijk neemt.

Ondertuſſchen ken ik niemand, die deze volgens hem *korte* ſyllabe zoo dikwijls *lang* neemt als hij; en hij doet wel: want vele dezer uitgangen zijn waarlijk lang, ook dan, wanneer zij geen ondergeſchikten klemtoon doen hooren; en andere, ſchoon kort, mogen lang genomen worden, omdat zij, door eene korte voorafgegaan, dien nadruk bekoemen, welken hij een *halven toon* noemt.

3. „ Het LIDWOORD is kort. Desgelijks. zijn „ het de VOORNAAMWOORDEN, zoo wel de *zelf-* „ *ſtandige* als *bezittelijke*, wanneer er door den „ accent geene byzondere emfatifche opheffing op „ valt.”

Dus zijn dan *een*, *mijn*, *haar*, zonder deze EMPHASIS, kort, en de langheid der vokaal doet niets tot de lengte van de lettergreep, waarin zij gehoord wordt! Men ziet hier genoegzaam uit, en het zal uit hetgeen volgt, nog meer blijken, dat hij geen andere *maat* dan die van den klemtoon aanneemt; en dit zou men hem miſchien in de bij ons meer gebruikelijke verſmaten, en alleen deze betreffende, mogen toegeven. Maar dan had hij zich ook de moeite wel kunnen ſparen van over op zich zelf *lange* en *korte* lettergrepen te ſpreken. De kracht van den klemtoon, gelijk zij bij ons, in de meeste Noordſche talen, en ook in de Italiaanſche, door het gehoor opgemerkt wordt, geeft zekerlijk aan een korte vokaal, en dus ook aan de lettergreep, waarin zij gehoord wordt, meer *lengte*, dan zij, buitendien, zou gehad hebben; en daarom kan dan ook die korte vokaal wel voor lang gelden, als er voor het tegendeel geen andere redenen zijn; maar de klank, met den daaraan verbonden duur, blijft op zich zelve kort. Ten aanzien der lange vokalen, waarop geen klemtoon gehoord wordt, is het even waar, dat het afwezen der klemtoonen ze

kor-

korter maakt, dan zij anders zouden zijn; maar dit maakt de lange klinkers en tweeklanken daarom niet kort.

De Heer B. zelf, neemt die lettergrepen alle oogenblikken *lang*, of er een *emphasis* AL of NIET te pas komt, en wederspreekt in de praktijk telkens alles, wat hij ons daaromtrent in zijne *theorie* wil opdringen.

4. „ De EMPHASIS of nadruk maakt alle sylben; „ waarop die valt, 't zij by wege van tegenstelling „ of anders, lang. Dus: IK ben kranker dan GY. „ Even zoo *ik heb dat REEDS drie jaren lang* „ *voorzegd*, waardoor dan dit REEDS het woord „ *drie* overheerscht. Zoo zeiden onze Vaders nog „ in mijn tijd, *hy heeft er JAREN gewoond* om een „ langen reeks van jaren te kennen te geven, en „ die *emphasis* maakte door den accent den uitgang „ in *jaren* lang. Op gelijke wijze zeiden zy, dat „ is *al té veel* of eenvoudig *al té*, schoon *te*, de „ allerkortste vokaal mogelijk heeft.”

Hier over kan zeker geen geschil zijn; en wanneer het, in een blijspel bij voorbeeld, te pas kwam om ook deze laatste zeer nadrukkelijke wijze van spreken van onze vaders na te bootfen, zou men zelfs, zoo als ik het in MIJN tijd ook wel eens gehoord heb, met tweemaal *te*, eens *kort vóór* en nog eens *lang ná* AL, mogen zeggen:

Mijnheer, nu maakt gij 't ook, in goeden ernst, *te al té!*

De Heer B. zal zich herinneren, dat onze vaders, wanneer zij *al té*, zonder volgend *adjectief* of *adverbium* gebruikten, dit ook als een op zich zelf staand bijwoord lieten gelden, hetwelk dus nog een *te* voor zich hebben kon; en dus even als men zei: *Dit is té over bekend om er nog langer bij te blijven stilstaan*, ook kon zeggen: *Nu maakt gij 't waarlijk te al téé* (zelfs *al te al-téé*, *nimis, nimis*) *met uwe geschenken*.

5. „ Een lange sylbe, onmiddellijk achter de „ lange sylbe, welke den vollen of heerschenden „ toon in een woord heeft, volgende, wordt *positi-*

„ *tion* kort. Dus is *vaar* in *grootvaar* kort;
 „ niet in *bestevaar*. 'Omtrent éénfylbige woorden
 „ lijdt dit geenerlei twijfel of uitzondering; doch
 „ men pasfe het niet toe op de famenftelling met
 „ woorden van meer lettergrepen, als *Rijkszetel*,
 „ *borgheerschap*, *hoofdstudie*, enz. In dezen,
 „ fchoon de accent volftandig op de eerfte staat,
 „ blijft echter de lange van 't tweede woord in
 „ die koppeling lang.”

6. „ Doch de lange fylbe, die aan de lange,
 „ welke dien toon heeft, onmiddellijk voorgaat,
 „ blijft lang, offchoon toonloos. Dus blijft *on* in
 „ *onmóóglyk* lang; *groot* in *grootmáchtig*, *wel* in
 „ *weldádigheid*, *rijks* in *rijksruwaart*, waar de
 „ accent aan *ruwaart* behoort, en al dergelijke.”

Zoo men het uit de vorige zoogenaamde grondre-
 gels voor de *maat* niet reeds bemerkte had, dat de
 Schrijver de hoegrootheid met den klemtoon verwacht,
 zouden deze twee regels zijn gebrek aan gehoor
 voor de eigenlijke lengte-maat (*metrum*) boven allen
 twijfel ftellen. *Vaar* in *grootvaar* hoort hij kort.
 Waarom? — Hij zegt het niet; maar het is uit
 het verband kennelijk genoeg. — Gewoon aan onze
 versmaat, waarin de hoofdklemtoon, altijd, en de
 ondergeschikte klemtoon, in vele gevallen, over
 de betrekkelijke *rythmifche* lengte der lettergrepen
 befliften, (en zulk een gehoor, of liever *takt*, is
 meer dan genoeg voor de *Rythemifche* versfoorten
 en den *numerus oratorius*) houdt hij *vaar* voor
 kort, omdat er geenerlei klem op gehoord wordt;
 gelijk dit het geval is bij alle ongeklemde laatste
 fylلابen van tweegrepige woorden. En dus is het
 met de tweede in *grootvaar*, die fchoon *metrifch*
 even lang als de eerfte, onmiddellijk een lettergreep
 volgt, die zwaar geklemd, en, bovendien, lang
 is; terwijl *vaar* geen volgende lettergreep hebben-
 de, waaraan het gehoor zijne betrekkelijke lengte tot
 die volgende zou kunnen afmeten, zich alleen met
 het voorafgaande *groot* vergelijken laat. In *Rijks-*
zetel, daarentegen, waarin *ze*, *metrifch*, korter
 is dan *vaar*, hoort zelfs het ongeoeffendfte gehoor,
 dat

dat de volgende uitgang *tel* in betrekking tot dit *ze* zeer vlugtig is, en er merkelyk van verschild; vooral omdat dit ongeaccentueerde *tel* nog daarenboven *metrisch* kort is. Misschien zal de Heer B. dit beter opmerken in *koopvaarder*, waarin deze syllabe *vaar* eveneens in duur klinken zal als in *grootvaadr*, als hij, namelijk, *der* fluisterende doet hooren, en niets anders dan *koopvaar* luid uitspreekt. Ik zou hem dit nog duidelijker kunnen maken, wanneer hij van de toonkunde slechts zoo veel verstond, dat hij de maatflagen kon tellen; maar hieraan mag ik, om hetgeen hij, bl. 76, van dit zelfde deel zegt, twijfelen. Daar zegt hij:

„Niemand onzer echter, of hy weet, dat, welke, die accent” [de *accentus acutus*, namelijk] „ook, zijn moge, hy aan eene verscheidenheid (of, zegge ik, aan verscheidenheden) van hoogte, of liever van *intensiteit* of *nadruk*, of hoe men het noemen wil, (want ik wenschte dat men in dit punt niet al te zeer aan de eigene denkbeelden, die ons de kunstbenoemingen der muzyk inboezemen, hangen bleef,) onderhevig is, waardoor de eene sylbe in een woord boven alle andere, en onder de laatste wederom de eene boven de andere, uitsteekt.”

Maar dit is nu een allerongelukkigste wensch voor hen, die (schoon dit voor de Hollandsche *versificatie* van minder belang is) het onderscheid begeeren te weten, dat er tusschen den klemtoon en de eigenlijke hoegrootheid eener lettergreep bestaat; dewijl het juist de muziek is, waarvan de maatkunde het beste geschikt is, om dit zeer wezenlijke verschil met de meeste scherpte aan te toonen. Daarom bediende ik er mij van in mijne Profodia, waaruit de Heer B. al hetgeen er, betrekkelijk *toon* en *maat*, goed in de zijne is, overgenomen heeft. Had hij slechts hetgeen hij er *wel* van begrepen heeft, goed aangewend, dan zou hij zeker in *grootvaadr* geen *trochaeus* maar een *spondeus*, aan zijne Lezers hebben doen opmerken.

Wanneer hij, bij voorbeeld, bl. 77, zeer juist
R 5 zegt,

zegt, dat men bij de benaming van *heele* en *halve* toon [ik noemde het *hoofd-* en *ondergeschikten* klemtoon] wel in het oog moet houden, dat dit *heel* en *half* niet ten aanzien van *during* der *sylbe*, maar ten opzichte van *intensiteit* van den klank, wordt gezegd, dan moest hij daar ook uit afleiden, dat *vaár*, lang zijnde; door het misfen van dien toon, wel hare *intensiteit*, maar niet hare lengte kon verliezen; schoon hij er bij mogt voegen, dat die *intensiteit* aan de lengte meer klem (*nadruk*) geeft, en daardoor het *lange* zoo wel als het *korte* ook eenigzins in duur verlengt, even gelijk dit in de muziek plaats heeft, wanneer men twee noten van dezelfde lengte de eene *met*, de andere *zonder* accent teekent. In *bestevaár* houdt hij *vaár* niet voor kort, en daar doet hij wel aan, schoon ook hier *vaár* geen hoofdklemtoon, maar, zoo als hij zich uitdrukt, een halven toon heeft. Maar de halve toon maakt, volgens zijn eigen zoo aanstonds aangehaalde opmerking, de *syllabe* niet langer van duur, maar dien meerderen nadruk verkrijgt zij door het voorafgaande *te*, dat de meerdere lengte der volgende greep zoo veel te gevoeliger doet zijn.

Wanneer hij vervolgens van *onmóóglijk*, *grootmáchtig*, *weldádigheid* en *Rijksrúwaart* beweert, dat *on*, *groot*, *wel* en *rijks*, lang maar tevens toonloos zijn, zal men hem dit, wat de lengte van het *tweede* en *vierde* woord betreft, gaarne toestemmen. *Rijks*, inzonderheid, is niet slechts *lang*, maar een van de langste foort van lettergrepen. Maar *on* en *wel* zijn kort, schoon zij lang kunnen genomen worden als er de klemtoon op valt, gelijk in *ónmagt* en *wéldaad*. *On* in *onmóóglijk* is zelfs om zijn dofheid van klank, nog korter dan de *scherp- of helderkorte* E in *wel*.

7. „ De *Scheya*, dat is, de *e* of ook *i*, die
 „ men onderdrukken kan, en welke inderdaad by
 „ alle sluitkonzonten plaats heeft, (want *vrouw*
 „ is eigenlijk *vrouwe*, *man*, *manne*; en die deze
 „ sluitende letter snijdende afbreekt, spreekt geen
 „ Hollandsch,) kan tot eene gewone korte *sylbe*
 „ ver-

„ verlengd, of ook geheel ingeslokt worden, wel-
 „ luidends-halve; doch kan nooit meer dan een
 „ halven toon ontfangen.”

Dat de korte doffe *e* in *vrouwe*, *manne*, enz. die hij elders toonloos noemt, ooit een' halven toon zou kunnen ontvangen, dat is, voor eenigen nadruk vatbaar zijn; en dat nog wel als zij een sflaauw hoorbare *scheva* wordt, terwijl hij de zeer lange syllabe *rijs* in *rijksruwaard*, in weêrwil van hare lange; dubbelklankige vokaal, gevolgd door twee sterke sluitmedeklinkers, toonloos beschouwen kan; behoort tot de ondoordringbare duisternissen zijner Spraakkunde. Zoo ergens, mag men er vooral hier aan twifelen, of hij aan zijne *toon-* en *maat-*theorie zelf wel geloof. Dergelijke wonderspreukige beweringen verdienen toch wel geene ernstige wederlegging; en zulke volgen er nog meer.

8. „ Van deze bestemmingen der quantiteit zijn
 „ de by ons uitheemsche uitgangen, waarvan op
 „ het stuk des accents gemeld is, dat zy den heer-
 „ schenden toon hebben, uitgezonderd; deze uit-
 „ gangen zijn derwijze lang door dien toon, dat zy
 „ de onmiddellijk voorgaande sylbe volstrekt kort
 „ maken, als in *godin*, *kleedij*, *boscháádje*.”

Waar is het, dat deze, en andere dergelijke uitgangen zwaar geklemd zijn, en lettergrepen doen hooren, die om den sterken nadruk, dien er de hoofdklemtoon aan geeft, de onmiddellijk voorafgaande lettergreep, al is die ook op zich zelve lang, dikwijls kort maken; en dat zij, zelf kort zijnde, gelijk *in*, lang genomen worden. Hetgeen hij er van zegt zou genoeg zijn als regel voor de *heele* en *halve* toonen. Maar daar hij in dit gedeelte zijner Profodie meer bijzonder over de eigenlijke *lengte* en *korthed*, dat is, de *during*, de eigenlijke *quantiteit* der lettergrepen, haar *maat*, onderscheiden van den *toon*, handelt; zegt hij er niet genoeg van. De tweede in *godin* is kort, al wordt zij om het *accent* lang genomen, en dit zal voor het gehoor zeer verneembaar zijn, als men dit *in* in verband, en onder den invloed van een an-

andere geklemde lettergreep brengt, die tevens lang is; bij voorbeeld in *Rijksvorstin*.

9. „De korte sylbe die eenigen toon ontfangt, „wordt daardoor lang.”

Ook dit is niet zeer naauwkeurig, als *eenige toon* hier halven toon, dat is ondergeschikten *klemtoon*, beteekenen moet. Volgens 7. zou dan de tweede in *vrouwe*, en *mijne*, welke hij wil, dat ook een *halven toon* ontvangen kan, daardoor lang worden; hetwelk bovendien zijn' volgenden regel weder spreekt.

10. „Schoon men in de Profodien tusfchen „*lange* en *lange sylben*, en tusfchen *korte* en „*korte* geen onderscheid maakt in de lengte of „korthed, in 't lezen echter onderscheid de Hol- „lander zeer wel eene meerdere lengte of korthed „tusfchen de uitgangen, die de beteekenis der „woorden wijzigen en der *schevaas*, die als korte „sylben gebruikt worden. Van de drieërlei klank, „welke aan ieder vokaal by ons eigen is, zijn de „scherpe, *jagen*, *eten*, *bode*, *zure*, of heldere en „breede, als *zag*, *wy zagen*, *schel*, *wil*, *lichaam*, „*zucht* (per se) lang; en de volftrekt doffe als *de*, „*te*, *ter*, de laafte in *mede*, en zoo ook de *i* in „de toonlooze uitgangen als in *machtig* en *mach- „tige*, de *i* (per se) kort.”

Over zijn gebrek aan gehoor, dat hem den klank van de korte *a* in *zag* als gelijk aan de lange *a* in *zagen* doet voorkomen, zullen wij nader fpreken. Maar hij vergist zich ook merkelyk in de maat als hij *zag*, *schel* en *wil*, die alleen door den klemtoon lang kunnen genomen worden, *per se* lang roemt. Zij zijn, op zich zelf genomen, kort, gelijk alle enkele vokalen, wanneer zij, in dezelfde lettergreep, door één' medeklinker gevolgd worden, in onze taal kort zijn. Dat de toonlooze uitgangen, waarvan hij fpreekt, *per se* kort zijn, is waar; maar als hetgeen hij 7 en 9 zegt ook waar is, dan zouden zij óók lang genomen moeten kunnen worden, zonder daarom lang te zijn in hunne during. De Heer B. doet kwalijk met dit niet te onderscheiden.

Daar

Daar hij dikwijls (schoon altijd niet met reden) over het verkeerd uitspreken onzer taal klaagt, zou hij, ondertuschen, door deze en andere onnaauwkeurigheden aanleiding kunnen geven, dat men, op zijn gezag, in het lezen van verzen, deze *korte* en toonlooze uitgangen als lange, en geaccentueerde lettergrepen deed hooren. De hoorbare *scheva's*, al worden zij somtijds in het *scansum*, halftoonig, en lang genomen, moeten echter even vlugtig als in proza uitgesproken worden.

II. „Even weinig als in enig woord de meer of mindere konzonanten voor de vokaal enige *sylbe* lang maken en de eerste van *struo* in 't Latijn, by voorbeeld, ondanks de *drie* medeklinkers daar lang door wordt, even weinig geeft ook by ons een meerderheid van konzonanten achter de vokaal der *sylbe*, waarin zy voorkomt, eene meerdere lengte, dan zy door de bloote vokaal heeft. *Dorst* en *schertst*, by voorbeeld, zijn niet langer dan *dor* en *scher*, en worden *positivne* even zoo kort als de kortste. In *goud-* of *bloeddorst* is dus de tweede *sylbe* niet langer dan de uitgang in *gouden* of *bloeden*. Het is, dat men de menigte der konzonanten slechts te sneller uitspreekt.”

Het is, in een' zekeren zin, gelukkig, dat de Schrijver zijn wonderspreukige stellingen meestal tot hoogstmogelijke uitersten drijft, en daardoor hare valsheid en ongerijmdheid in een des te klaarder licht stelt. De *o* in *dorst* is zeker kort, en zoo ook de *e* in *schertst* (schoon dit niet weinig strijdt met de *e* in *schél*, welke hij, 10 voor een lange vokaal wil doen gelden), maar dat de drie sluitletters *rst*, met de *scheva's*, die zij vorderen, ook volgens hem (men zie 7), niets aan den langeren duur van dien uitgang zouden toebrengeu, te meer, daar *dorst* geen bloote uitgang, maar een *worteldeel* des woords is, voert het ongerijmde dezer bewering tot eene zeldzame hoogte; en de bewering, dat de tweede in *bloeden* even zoo kort is als de tweede in *bloed-*

bloeddorst drukt er het zegel op. Men moet ^{rot} maar wat sneller uitspreken, wil hij, en waarschijnlijk dan ook de *n* met de doffe *e* zoo veel te langzamer: want, zonder deze voorzorg, zal het allergeoefendste gehoor geen gelijkheid van duur in EN en ORST opmerken. — „Maar in *struo* zijn er ook wel *drie* medeklinkers voor de *u*.” — Ik geloof niet, dat hij in de goede trouw meent, dat dit gelijk staat: want die *drie medeklinkers* kunnen wel den overgang van een' voorgaanden op een' volgenden klinker vertragen en ophouden, maar zij doen niets om de betrekking van *u* tot *o*, waarop het hier alleen aankomt, te veranderen. Een voortvloeiende stroom wordt in zijn' loop niet verhinderd door voorafgaande, maar door volgende beletfelen; en met de vokaal stremmende medeklinken is het even zoo. De *a* van *ad* is in het Latijn kort *per se*, en blijft kort in *adesse*; omdat de onhoorbare *scheva* van *d* onmiddellijk in *e* verfmelt; in *adluit* blijft hij (*per se*) ook kort, maar wordt lang om de volgende *f*, die de *d* belet, zich zonder haar *scheva* met een vokaal te vereenigen, zij klinkt dus *adluit*, de *u* blijft echter kort, omdat niet zij, maar de *a*, in haren loop vertraagd wordt.

12. „De halve toon doet de fylbe in de versmaat voor lang gaan; doch op de korte *i* die zich in de uitspraak laat verzaken, en den daaruit bestaanden uitgang *ig* en *ige* is dit niet toepasselijk. De fylbe *ri*, by voorbeeld, in *nederige*, of *rig* in *nederig*, schoon ook de samenstelling der rede daar een halven toon op werpen mag, blijft om deze *i* altijd kort en dof, zoodanig dat zy in de uitspraak niet van de zachtste *e* te onderscheiden is, waarom deze uitgangen ook tot geen rijm dienen kunnen, maar alleen in het rijm nasleepen.”

Dat deze korte doffe *i* en de zachte *e*, waarvan zij, in hare during, niet te onderscheiden is (hetwelk ik den Schrijver gaarne toefstem) niettegenstaande

de haren nietigen klank in de famenstelling der rede een' halven toon mag ontvangen, terwijl *orst* in *bloeddorst*, en *vaâr* in *grootvaâr* kort en toonloos zouden zijn, zonder eenigerlei twijfel of uitzondering (zie 5 en 11 vergeleken met 1) is niet minder vreemd, dan dat *dorst* en *schertst* zoo kort zijn als de kortste lettergreep.

Dat men om de in onze taal gedurig voorkomende woorden, waarin een lange lettergreep, met drie onmiddellijk daarop volgende korte, gehoord wordt, deze vier grepen voor een dubbele *trochaeus* laat gelden, waaraan het oor zich gemakkelijk wennen kon om den gelijkenden zweem, die zij hebben met de zangerige *dipodia* der Latijnen en Grieken in één woord, bij voorbeeld, in *elgendummen*, *geestelijke*, *vórderingen*, *geheimenissen*, *wándelende*, enz. laat zich gemakkelijk begrijpen; maar hun derde greep wordt daarom niet lang, schoon zij er, gelijk de Schrijver zeer wel zegt 7 [evenwel niet altijd] voorgehouden worden. Ook moet men er in het lezen niet meer op drukken dan men in proza doen zou. Maar vooral moet men dit niet

doen als de twee laatste syllaben *ige* of *ere* zijn. Liever houde men zich daarom aan hetgeen hij vooraf laat gaan, namelijk, dat het gezegde van den halven toon er niet toepasselijk op is, en vermijde die al te nietige vier- en vijfgrepige woorden, als *nederige*, *vermételere*, enz. schoon de Heer B. er zich wel eens aan bezondigt, gelijk, onder andere in zijn EERSTE WARELD, bl. 6, *balsemige luchten*.

Men beoordeele zijne verzen, echter, niet naar deze zijne theorie, welke hij zelfs in zijne beste Dichtstukken gedurig overtreedt; maar men toetsq deze zijne theorie veel liever aan zijne versificatie, waarin eene geheel andere theorie heerscht; om zich te overtuigen, dat zijne Profodia allerongelukkigst is uitgevallen, en dat men, met zijne opgegeven *toon* en *maatregels* te volgen, allererbarmelijkste verzen
zou

zou voortbrengen. Daartoe neme men echter zijne laatste zes of zeven rijmwerken niet, die, behalve dat zij een ballast van berijmd proza bevatten, waarin hier en daar een dichterlijk vonkje glimt, ook, als vérificatie, beneden het middelmatige zijn; maar een zijner, in de beide opzigten, beste Werken; bij voorbeeld, DE ONDERGANG DER EERSTE WARELD, en de ZIEKTE DER GELEERDEN.

Zoo toetse men, bij voorbeeld, zijn derden grondregel aan de volgende verzen, uit het eerstgemelde werk, bl. 7.

Wat zaagt ge, ontroerde moeder,

In hem den moorder niet van zijn' godvruchten broeder,

Gods lust en de uwe?

In deze verzen, waarin hij de drie gemerkte voornaamwoorden lang neemt, zonder dat *zij* en *uwe* eenige emphasis vorderen, vind ik niets te berispen, schoon zij tegen zijne theorie inloopen.

De doffe *e* en *i* (en hij heeft gelijk) is bij hem kort, en kan niet lang genomen worden; als er geen halve toon op valt; en, echter, volgens zijn' eersten grondregel, is een zakelijk woorddeel altijd lang, wanneer het door zamenstelling niet *positione* kort genomen wordt. Met deze willekeurige bepalingen vergelijkte men nu de volgende fraaije verzen; bl. 57.

De moed, de woede, en spijt, glom in zijn oog; en vonkte
Den ruigen wenkbraauw door, die langs het voorhoofd
pronkte

En 't licht verduisterde van 't schitterend oogbolgraauw.

Hier neemt hij het zeer zakelijke woorddeel *glom*, en buiten eenige zamenstelling, kort, en de doffe toonlooze *e*, de kortste van alle klanken *lang*, en dat nog wel op de gevoeligste rust van het Vers.

Lijk, *lijke*, en de uitgangen *ing*, *ingen*, en zoo ook *baar* en *zaam*, zijn niet alicen, volgens zijn
al-

algemeenen regel, kort; maar al valt er ook een halve toon op, mogen zij tot geen rijm gebruikt worden.

En nu de twee volgende verzen, op bl. 32.

En ach! zy ziet, ze erkent, den zelfden hemeling,
Die eenmaal aan heur borst in dartle omarming hing,

en bladz. 52.

In 't kort, dat fier geslacht, dat alles kan bedwingen,
Is voor deze aard te groot, te groot voor stervelingen.

In dit alles volge men den Heer B. vrijelijk, zonder zich aan zijne theorië te storen. Ook de korte uit-

gang $\tilde{e}$, als die op een hoofdrust valt, gelijk in het gegeven voorbeeld, kan voor een lange syllabe gelden, dat is: zulk een nietige lettergreep, als zij de laatste van een woord, en de eerste van een trochaeus is, waarop de rust valt, heeft slechts een gehoorde, een voor het oor verneembare *scheva* noodig, omdat zij niet anders behoeft uit te werken dan het eind eener *rythmische periode*. Het halfvers is er meê geëindigd. Verstond hij iets van de eigenlijk gezegde toonkundige maat, die door de natuur der zaak, in dit opzigt, dezelfde *akoustische* regels heeft en moet hebben, dan zou men hem deze soort van muzikalische takt, die hij in een zeer groote mate bezit, en waarvan hij in zijn verzen, werktuigelijk evenwel, een gelukkig gebruik maakt, aanschouwelijker kunnen voorstellen. Nu kan men hierin slechts te gemoet komen, met hem op soortgelijke rusten in de Latijnsche, vooral in de Grieksche, verzen opmerkzaam te maken; bij voorbeeld, in het volgende van MOSCHUS, E.δ. β

Ως φάτο. Τὴν δ' ἄδ' ἀπὸρροφάειεν εὐφύκερος βῆς,

waar het altijd korte *da* (de) voldoende is om den aanvang van het volgende halfvers te doen gevoelen, niet omdat *de* een lange syllabe, maar de

S

laat-

laatste van een woord, en tevens de *eerste* van een voet is.

De Heer B. doet dit zelfde ook wel, zelfs als er geen hoofdrust is; bij voorbeeld, bl. 58:

Vaak wandel | dē hĳ 's nachts in stille mijmering.
Van dwaal- tot dwaalster, of door niggestrekter kring.

Misfchien is het wel om deze, en meer andere afwijkingen, tegen zijne eigen theorie in bescherming te nemen, dat hij in zijn negenden grondregel (fchoon strijdig met den zevenden en twaalfden) zegt, dat, een korte sylbe, die eenigen toon ontvangt, daardoor lang wordt.

Maar de dofkorte e, b. v. in *verduisterde*, en *wandelde*, moet gelijk hij elders met regt zegt, altijd toonloos zijn, en vooral als die e bovendien, gelijk hier, een uitgang is. Er valt echter op de beide aangehaalde verzen niets te zeggen; in tegendeel: zulke rusten op korte syllaben zijn dikwijls sierlijk, en welluidend; wel te verstaan, wanneer zij, gelijk dit behoort, zonder eenige klemming uitgesproken worden. Men moet ze slechts uitspreken als men in *proza* doen zou, en er denzelfden klank aan geven als in deze daktylische verzen.

Hij wāndēde | vāak in het | ēēnzame | wōud.

Wat den Heer B. bewogen kan hebben, om de uitgangen *ing*, *zaam* en *baar* als rijmklanken af te keuren, weet ik niet, daar de twee laatste althans *lang* en veel tooniger zijn dan *dom*, *nis* en andere uitgangen, die een' korten klinker doen hooren.

Misfchien wel, omdat Hij zich van *dom* en *nis* voor rijmklanken, vooral niet minder dan andere Dichters bedient. Onder andere bl. 36, waar ook het korte voorzetsel *om*, waarachter geen de minste ophouding plaats kan hebben, als eindrijm gebruikt wordt.

't Was stikdamp, dien de hel van ondren opjoeg, om
Ten muur te strekken van der zaalgen heiligdom,

En

En *nis*, ook op een plaats, waar het onmiddellijk door een ander woord gevolgd wordt, tusschen welke niet geademd moet worden; bl. 54.

Verbeiden wy het uur, dat Gods geheimenis
Onthuld, en in de ry der toekomst zeker is.

Nog eens, derhalve! — Men volge zijn voorbeeld, en niet zijn leer, welke, behalve dat, zeer ongelijks met zich zelve, en duister, ja somtijds onverstaan- en onverklaarbaar is. En zoo handele men ook met dat gedeelte zijner *theorie*, waarin hij zijn versma- kerskunst ontvouwt! (IIde Deel NIEUW. VERSCH.)
Waarin hij zich echter door zijn geest van tegen- spraak niet zóó ver van het spoor heeft laten brengen als in zijne toon- en maatkunde.

Na, vooraf, zeer in het lange en breede ontvouwd te hebben, dat men (en hierin mag men zijn lesfen wel volgen) geen Alexandrijnsche, en andere tot die foort behoorende, verzen moet maken, die uit louter *jamben* bestaan, en dat men die ook niet naar dien eentoonigen maatval en dreun moet opzeggen, vervolgt hij dus: bl. 126.

„ Wat zou HOOFT zeggen, indien hy zijn fraaf
„ opschrift dat in mijnen tijd voor het Spinhuis te
„ *Amsterdam* stond, en sedert in den muur van
„ het tegenwoordige Werkhuis verplaatst is, dus
„ hoorde lezen:

Schrik niét, ik wréék geen kwaád, maar dwíng tot goéd:
Straf is 'mijn hánd, maar lieflijk mijn gemoed.

„ Zeker! hy zou zich als Dichter daar niet in her-
„ kennen. Doch wat zou hy dan van ons vorderen?
„ ren? — Dit, dat wy het vers het vers lieten,
„ maar het by de lezing in zijne *kolons*” [dat is,
„ in de verdeelingen en zinsneden van den volzin]
„ verdeelden, zóó als hy 't gedacht heeft, en daar-
„ naar uitspraken, aan ieder dier *kolons* zijne juiste
„ quantiteit gevende, waardoor de verscheidenheid

„ ontstaat die zangerig is, en het vers gelden doet.
 „ Ik zal hier alleen de laatste regel nemen :

STRAP is mijn hand, maar — lieflijk mijn gemoed.

„ Hetgeen, voor vijf eenvormige jamben als men
 „ er thands in zoekt,” [hij meent in zijne jeugd in
 zocht, toen hij zelf onder deze soort van kunstreg-
 ters mede den plak voerde] „ een *dactylus*, een
 „ *spondeus*, een *trochaeus* en een *anapaestus* geeft,
 „ die de volmaakte ronding maken, en op een recht
 „ kunstenaars-gevoel hetzelfde uitwerkfel hebben als
 „ het Attische bazement in de bouwkunst.”

Dit is even krachtig en keurig, als kort en za-
 kelijk uitgedrukt. Niets is zoo slaperig als die Alexan-
 drijsche verzen, waarin de eerste syllabe altijd een
 korte voorslag voor den eersten *trochaeus* is; waar
 de middenrust met een geklemde eindgreep het half-
 vers eindigt, en het staande of slepende rijm het
 vers te gelijk met eene zinsnede der zeggung doet
 afloopen; om denzelfden koekoeksang, met dezelfde
 rythmische toonvallen (welke, bij deze Catsiaansche
theoristen, alleen over de korthed of lengte der
 lettergrepen beslissen) in een volgend vers te herha-
 len; waarbij men tot overmaat van verveling nog
 deze bepaling zou kunnen voegen: dat de rijmvra-
 gende klank ten minste met een (,) maar de rijmge-
 vende slotklank met een (;), (:.) of (.) moet ein-
 digen, waardoor het bijna onmogelijk zou worden
 een andere maat dan deze te hooren :

Ik gng | en b́n | gegáan, | ik wás | en b́n | gewéest.

Nog onaangenamer zou het zijn, als men andere,
 en naar een andere rythmische voetmaat ingerigte
 verzen niet te min naar dezen senarischen dreun zou
 willen declameren; en, bij voorbeeld, de volgende
 fraai verdeelde verzen van den Heer B., welke meer
 naar de dubbele voetmaat van het *trimeter*, dan
 naar de enkele van den *senarius*, gedacht zijn,
 evenwel als naar afgezonderde *jamben* gescandeerd,
 wilde uitspreken.

Ik

Ik meen deze (uit DE ZIEKTE DER GELEERDEN, bl. 73), en meer soortgelijke *trimetrische* verzen, waarvan de *melodie*, beter door dubbele *trochaeën*, of liever een *trochaeus* en een volgenden *spondeus*, dan door eenige andere form in het scanderen zou uitgedrukt en geteekend kunnen worden; in welk geval, de eerste lettergreep slechts een voorslag is, die zonder, daarom, het *Rythmus* van het zoogenaamde Alexandrijnsche vers te veranderen, even zoo goed *lang* als *kort* kan zijn; en, daar de zesde greep, waarop anders de rust valt, een vlugtiger *trochaeus* is dan de daarop volgende, ook zeer wel toelaat, dat deze eerste helft van den tweeden dubbelen voet, een *pyrrichius* aan het gehoor voorstelt; dus: —

De | sleep- en kwijning- | en niet éindi | gende plágen, |
Die | van haar éeuwíg | heid den náam van | DUURZAAM
drágen,

In 't | doode en stlftaand, | maar inwéndig | woelend,
méir,

Dat | gruwzaamst ópbarst | met een vréeslijk | jammren-
héir!

In de drie eerste dezer verzen ziet men, dat den Heer B., waarschijnlijk zonder dat hij er zich zelf van bewust was, de melodie van den *trimeter* voor den geest gezweefd heeft, en zóó als ik die in mijne *profodia* opgegeven heb. Ik kan dus niet zien, waarom hij in dit Deel zijner N. VERSCH. deze theorie schijnt af te keuren, en, gelijk wij zagen, liever het *schema* van den *senarius* verkiest, volgens welken er veel tegen zijn beste verzen zou in te brengen zijn; terwijl zij hunne beste verdediging juist in het *schema* van den *trimeter* hebben.

Juist, omdat zijne op verschillende wijzen aaneengechakelde, en welgeronde Alexandrijnsche verzen, (om zijne woorden te gebruiken) dat *scansum* tot bazement van hunn' halfvers schuwenden zang hebben, missen wij er gaarne die middenrust in, die wanneer zij te dikwijls gehoord wordt, aan het zuiver

ver jambisch *terdiderdiderd* | | *terdideraldertenen*, hetwelk een leelijk bazement is, doet denken. Juist, omdat hij meestal de meeste kracht op den tweeden en vierden *trochaeus*, doet hooren, en daardoor de middenrust vermijdt, volgt hij in de praktijk, hetgeen hij in de theorie afkeurt.

Zeer gepast zegt hij (bl. 139. II. D. NIEUWE VERSCH.) dat

Een eeuw, een jaar, een maand, een week, een dag, een uur, wel het lichaam, maar niet de ziel van een vers heeft.

Maar wanneer hij daarop laat volgen: — „Het „ is hierom dat en *snede* en *rust* noodzakelijk, maar „ nog niet genoeg zijn. Door *snede* verstaan wy „ het onderscheiden van eene of meer sylben, waar- „ door de eene voet van het vers met den anderen „ verbonden wordt.” En daarop het volgende *schema* laat volgen:

„ *Een woe | dend on | geval | | staat al | le ontwer | pen neder.*

dan brengt hij zijn leerlingen in gevaar van het bazement van CATS aan te nemen, dat hij voor zich zelven zorgvuldig vermijdt; en, waar hij er gebruik van maakt, om er de *trimetrische* kadans van tijd tot tijd mede te verwisfelen, er de eentonigheid op de eene of andere wijze aan weet te ontnemen. Maar ook in dat geval, behoeft het *bazement* (dit woord is niet kwaad gekozen) slechts zoo veranderd te worden, dat in plaats van den tweeden en vierden, nu de eerste en derde *trochaeus* den hoofdklemtoon ontvangt, bij voorbeeld, bl. 72. Z. D. G.

Hier | *zwéég* hij, greep mijn | *hánd*, en streek mijn | beide *slápen*

Met | *bálfem*, onbe | *kénd* aan 's aardrijks | *Esculápen*,

Ver | *dwéén*, en liet me al | *léén*. —

Het doorloopen van het eerste vers, en het eindigen

gen van den geheelen volzin op de middenrust van het derde, vermindert de eentoonigheid, welke anders aan deze verdeeling eigen is; en door bovendien de hoofdklemtoon op *sdpen* te doen hooren, verdwijnt zij geheel; vooral, wanneer men bij het uitspreken de afgeteekende verdeeling in drie *ditrocheën* doet gelden. Met zijne jambische, fenarische verdeeling, zou men nog te veel van den *klepval*, zoo als hij dien noemt, hooren.

Wanneer de Heer B., in zijne theorie, aan zijne praktijk had kunnen of willen getrouw blijven, zou hij waarschijnlijk de willekeurige bepalingen, waaraan hij de verzen, die geene eigenlijke middenrust doen opmerken, onderwerpt, achterwege gelaten hebben. Volgens hem, mag dit alleen plaats hebben, wanneer de zesde lettergreep, waarop gewoonlijk die rust valt, de eerste lettergreep van de *samenstelling van zelfstandig naamwoord met zelfstandig naamwoord* is. Dus vindt hij het volgende vers goed:

Het volksverbond der Stamgemeenschap hield nog stand.

waaromtrent hij echter nog aanmerkt, dat *zulk een rustval kwalijk klinkt wanneer het laatste woord in die samenstelling geen polysyllabum is.* „Goed, zegt hij „ is:

De veldheer slicht zijn krijgstrofeën bij 't altaar;

„ en minder goed is 't, wanneer men *trofeën* tot „ een disyllabum samentrekt, als:

De veldheer slicht zijn krijgstrofeën op 't oorlogsveld.

„ en onlijdelijk, zoo dit laatste woord [woorddeel]
„ éénfylbig is:

Die zege deed zijn krijgsroem 't aardrijk overklinken.”

Ik zie niet wat de *al* of *niet* zamengefteldheid der woorden hier tot het wel of kwalijk klinken toe kan brengen. VONDEL en HOOFD dachten er anders

over, en zij deden wel. Wanneer het gebrek van de middenrust slechts door een rust op de vierde en achtste lettergreep, dat is, op de eerste van den tweeden en vierden trochaeus vergoed wordt, is het vers zelfs welluidender dan met de zwaarste middenrust, ja, te zangerig, om er zonder bijzondere reden dikwijls gebruik van te maken. En in dat geval doet het er ook niets toe *of*, en *welk* een zamengesteld woord dit bewerkt, bij voorbeeld:

Zijn | onverstand en | hoöfdigheid zijn | onbegrensd.

In vele gevallen zou het, om de al te groote zangerigheid te vermijden, genoeg zijn, die rust slechts op de eerste syllabe van den vierden trochaeus te doen hooren; als in:

De | lentedagen | onzer jétgd gaan | ras voorbij.

Zelfs zonder eenigen klemval op een der trocheën, als het vers gelijkelijk in drie *ditrocheën* verdeeld is; vooral als de geheele maat uit twaalf syllaben en den gewonen voorslag bestaat, gelijk in het Graf van FEITH:

Ge | liefde stlte | woeste wóuden | sombre dréven.

't Is waar de Heer B. maakt van dit veronachtzamen der middenrust, *schijnbaar*, zeer weinig gebruik: zijn zesde lettergreep is bijna zonder uitzondering een laatste syllabe of een eengrépig woord. Ondertusfchen is het toch niet meer dan een schijnbare rust (een rust voor het oog, daar het oor niet in deelt) wanneer, bij voorbeeld, die zesde syllabe een lidwoord is, dat onmiddellijk door zijn naamwoord gevolgd wordt, gelijk onder anderen, bl. 93, van zijne ZIERTE DER GEL.

Het heilzaam middel der beweging.

waar *der beweging* toch niet anders, dan alsof het slechts één woord was, uitgesproken wordt, en zoo in tallooze andere gevallen, waar geen ademhaling
tus.

tusfchen de voorgaande en volgende lettergreep geduld wordt. Dit onafgebroken, en niet van een te fcheiden doorloopen van twee volgende lettergrepen is nog gevoeliger, als die zesde fyllabe het lidwoord *de*, of *te* is; bij voorbeeld, bl. 18:

Om 't | uit te werpen, | te bedwingen, | en te temmen. —

waarvan de verdeeling volkomen de zelfde is als die in het aangehaalde vers van FEITH.

Ook geloof ik niet dat iemand iets onwelluidends in het volgende vers in VONDELS *Lucifer* zal vinden.

Dit 's | nóodlot: dit 's een | onherroep | lijk besluit, of
De | mensch en éngel | beide uit eenen | ftam gefprooten,
Zijn | medebroeders; | uitgekore lotgenooten.

Waar is het nogtans, dat men van dit weglaten van de middenrust wel eens misbruik kan maken; vooral wanneer men haar achterlaat in een vers, dat voor het overige, geheel in den Catsiaanfchen trant zamengefteld is; in een Dichtftuk b. v. waarin men de verkeerde theorie van den Heer B. ($\cup$ — | $\cup$ — | $\cup$ — //) met zijn goede praktijk zou willen vereenigen. Zoo is (de Heer B. heeft het zeer wel opgemerkt) het vers, dat hij opgceft:

Die zege deed zijn krijgsroem 's aardrijk overklinken.

onlijdelijk; maar niet, gelijk hij meent, omdat het tweede woorddeel van *krijgsroem* uit een lettergreep beftaat; maar 1°. omdat buiten dit zangftremmende woord, zijn *rythmus* zuiver *jambisch* is; met een weinig verandering zou het dus luiden:

Die zé | ge déed zijn móed | het áárd | rijk ó | verklinken.

maar 2°. omdat deze zware *Spondeus* „KRIJGSROEM'T” juist valt op de plaats, waar het oor een zwakke *trochaeus* verwacht, en 3°. omdat dit vers geen vergoeding vindt in een rust op de achtste greep. Het zou reeds beter zijn, wanneer men in de plaats

van dien tweeden harden *spondeus* „AARDRIJK”
S 5 een

een enkele ligt geklemde syllabe deed volgen, als:

Die | zége deed zijn | krijgsroem ras ten hémel stijgen.

en het stroeve van dit vers zou door een ligten trochaeus geheel verholpen zijn; dus:

Die | zege zal de | landman vaak met | schrik herdenken.

en, met de eerste in „zege” tot zesde greep te nemen, zal het vers zeer welluidend zijn, en makkelijk rollen; b. v.

De | landman zal die | zége vaak met | schrik herdenken.

Ten aanzien van het overloopen (*enjamberen*) der verzen, kan men den Heer B. met vrucht raadplegen, liever echter in zijn verzen dan in zijne N. VERSCH., waar hij sommige versoverschrijdingen afkeurt, waarvan hij echter in zijne verzen dikwijls het gelukkigste gebruik maakt. Zoo zegt hij, bl. 147, dat de geest der oude versificatie vooral triomfeerde, wanneer het overloopen van 't Vers het rijm t' eenenmaal verduisterde, als:

*Waar toe uw handen naar den dolk
Gewend, rede in de scheel der roest ten prooi gegeven.*

Zeer waar! — en de Heer B. doet dit, even als VONDEL, dikwijls met het beste gevolg. Maar hij laat er op volgen. „Doch daar in mijn leeftijd de „uitspraak der verzen al mede naar de Fransche „manier (slimmer kon het wel niet) veranderd is, „is niet elke wijze van overlooping aan te bevelen. „Die, waar het Vers met een hulpwoord fluit, „zoo de zin der rede daar geen buitengewoon accent op plaatst: is, (by voorbeeld) doorgaands, „schoon niet volstrekt zonder uitzondering af te keuren. Nog meer, waar het vers met een voorzetsel fluit: als *op, tot, met,* enz. doch deze „aanmerking moet grootendeels vervallen door de „nadere beschouwing van 't vers, als hierna bliken zal.”

In

In zijn *naders beschouwing* heb ik er vergeefs naar gezocht; maar dat ook hier zijn *beschouwing* zijne *beoefening* omverwerpt, of liever omkeert, zagen wij reeds in het boven aangehaalde vers van zijn ONDERGANG DER EERSTE WAR., met het voorzetsel *om*.

't Was stikdamp, die de hel van ondren opjoeg, om
Ten muur te strekken van der zaalgen heiligdom.

Zelfs maakt hij zulk een overloop met het krachtelooze bindwoordje *of*, bl. 26:

Wat hoorde ik? Welk een stem! bedriegt mijn hart zich, of
Ontwaarde ik inderdaad de troosttaal die my trof?

Ook heeft dit overloopen wel eens bij hem plaats met uitgangen, waaraan hij alle toon- en geschiktheid tot rijmen ontzegt, bl. 98.

Of maakt dat stout geslacht, dat uit onsterfelijken
Geteeld, in Heldenkracht zich onzer waard doet blijken,

Dit laatste, evenwel, moet men *niet* navolgen; maar in alle andere overlooppingen, en rijmoverschrijdingen, om het even of de rijmvragende syllabe een voorzetsel, hulpwoord of bindwoord, of wat ook is, zal men niet met hem dwalen; wel te verstaan, als er redenen voor zijn, en de zegging aanleiding geeft om van zulke overschrijdingen, waarin, gelijk hij zegt, het rijm t' eenemaal verduisterd wordt; gebruik te maken. Dat men er niet meê pronken moet, maar zich de ALLE rust- en rijmstorende klankovergangen alleen dan veroorloven moet, als men iets met drift, kracht of snelheid wil voordragen, spreekt vanzelf. Daarentegen, wanneer in den overgang van het eene woord op het andere nog eenige rust geduld wordt, behoeft men zoo karig niet te wezen. Hier mag men hem de kunst wel afzien, bij voorbeeld, in de acht schoone verzen, waarmede hij, de Dichtkunst aansprekende, zijn vijfden zang dus eindigt:

Maar

Maar Ja, Gij kunt het, die, in hooger kring geboren,
 Niet naspoort, maar doorziet; geen onbetrouwbare ooren,
 Maar 't eigen zelfgevoel tot waarborg hebt: Al spreek,
 En spiegel in mijn zang (gelijk een heldre beek
 De drift der wolken in de rimpling van het water
 Met golven naspeelt) wat ons ijdel klankgeklater
 Der denkkfacht voorstelt: Dek het kleed der Heemlen op,
 En kleure uw zon heur licht in onzen regendrop!

Maar de schoonheid zijner Alexandrijnsche versificatie bestaat vooral in het niet klemmen der zesde syllabe; in het brengen van de meeste kracht op den tweeden en vierden *trochaeus* welke, in dat geval, bij verkiezing een *spondeus* zijn mag; in het verzwakken van den eersten, en derden *trochaeus* die daardoor naar eene *Pyrrichius* zweemt, of, inderdaad, uit twee korte syllaben bestaat, van tijd tot tijd afgewisseld met *senarische* kadanfen, en een zwaren klemtoon op den vijfden *trochaeus*. Bij voorbeeld in deze verzen, bl. 88.

Als | dan de Zeeman | van zijn aangegrepen boord
 De | rug der baren, | tot zijn ondergang vereenigd,
 Met | gulle stroomen | van een lichter vloeistof lenigt,
 En | Pallas olie | of het bolsterkaf van 't graan
 Bij | kuipen uitgiet, | die heur gramfchap nederslaan
 De | golving breken | en met effen pad bevloeren,

Na deze zes, geheel naar het opgegeven *trimetrische schema* ingerigte verzen, doet nu het volgende meer *senarische*, maar niet te min makkelijk rollende, en in één adem uit te spreken vers meer en krachtiger uitwerking, dan wanneer zij alle dit laatste *rythmus* deden hooren; dit namelijk:

Om | de afgebeukte | kiel ten haven in te voeren.

De hier boven geteekende lange en korte lettergrepen,

pen, niet, om de *metrische* maar om de *rythmische* maat aan te wijzen, en de /, om de hoofdklemtoon te doen opmerken, zullen misschien iets kunnen toebrengen om den aard zijner *versificatie* zoo als ik die boven opgaf, eenigzins toe te lichten.

Op hetgeen hij *over de VERSMAAT DER OUDEN II. D. N. VERSCH.* bl. 162, enz. zegt, zal ik weinig aanmerken. Hij keurt ze in onze taal af, en zoo ook in alle de hedendaagsche talen, en hij heeft gelijk; als er, namelijk, geen mogelijkheid is, om die verzen anders te maken, dan hij doet; dat is, wanneer men daarbij slechts een *rythmische* maat aanneemt, waaraan alle *metrische* grondmaat ontbreekt. Hoe slaperig ze dan moeten uitvallen, zal men genoeg kunnen opmaken uit het staaltje of *proefjen*, hetwelk hij er ons wel van heeft willen geven. (bl. 167)

Doch de Vorstin, reeds lang door hevige zorg bevangen,
Kweekt het vergift in den boezem en koestert verborge-
ne vlammen.

Immer herdenkt zy den Krijgsheld; en immer den God-
lijken oorsprong

Zijnes geslachts; zy prent zich zijn stem en gelaat in
het harte;

Ja, de onverpoosbare kwelling verbiedt hare leden terusten.
Dido, gy brandt! Ja gy brandt, onzalige! door uwe leden
Bruischt de verteerende vlam; zy zwiert door uwe ade-
ren henen,

Tintelt uit oog en gelaat. — Wat moogt gy 't u zelve
verbloemen;

Heel uwe borst staat in gloed, in blaakrenden, woeden-
den vuurgloed. —

Zijn Alkaïsch proefje is vooral niet beter. Men zal het onder anderen zien uit de korte syllaben, welke hij voor lang, en de lange, welke hij voor kort wil laten gelden, en die ik zoo geteekend heb, als hij ze ons wil doen verzwelgen.

o Edel voorwerp onzer bedoelingen ;

Volfschoone deugd, maar zwaar ter betrachtinge!

Wat is het schoon voor u te sterven ;

't Aakligste, gruwzaamste leed te lijden.

Hij zegt, dat men hierin de taal geweld aan moet doen, *wegens de twee op elkaar volgende twee lange syllabes, welke men beide verplicht is in gelijke lengte uit te spreken.* Ondertusichen zijn de spon-

deën DEÜGD MĀAR EN OOK SCHÖON VÖÖR, wanneer men geen buitengewone klem op *u* laat hooren (hetgeen hier ook niet noodig is) volmaakt goed; en

zelfs op VÖÖRWERP zou er volgens de evenredigheid onzer lange en korte lettergrepen niets te zeggen zijn, wanneer het door geen vokaal gevolgd werd. Wat hem op het denkbeeld gebragt heeft, dat de twee lange syllabes van een spondeus in *gelijke lengte* moeten uitgesproken worden, daar alle versmaten der Ouden, waarin die voet voorkomt, dit tegen-

spreken weet ik niet; maar dat *gruwzaamste* een een onlijdelijke wanklank oplevert, hier van ben ik overtuigd. Zou hij zich het gebrekkige zijner *spondeën* mischien te last leggen om onze oogen van hetgeen *waarlijk* een fout is, af te trekken? Of — moet men het aan zijn volkomen gebrek aan *metrisch* gehoor wijten, een gehoor, dat men in onze gewone versmaten, waar de takt voor meerdere of mindere klemming genoeg, immers grootendeels genoeg is, ontberen kan?

Hoe dit zij; dit zijn miskennen van tweederlei maat in metrische verzen, moest hij op onze taal, waarmede hij anders, met reden, zoo hoog loopt, niet willen verhalen. Hij moest niet zeggen (bl. 163), dat de Hollandsche taal, *in zekeren zin* ten uiterste *antimusicaal* is, „hoezeer zy” [men lette wel op!] „in een ander aanzien, zeer melodius is.”

Men

Men is hem pchter, ook hier, weder eenigen dank verschuldigd, dat hij deze taalheiligchennis in be-
woordingen vervat heeft, dië hare eigen wederlegging
met zich brengen. Men hoore, hoe hij (zeker niet,
zonder boos te worden) dit alle denkbeeld over-
schrijdende wonderspreukige poogt goed te maken,
wanneer hij op het gezegde onmiddellijk laat volgen:

„ Mogen de kunstmuzikanten (de *factitii Musici*)
„ hier aan knabbelen, 't is niet anders. *Melodie*,
„ waar ik hoogte en laagte van tonen door versta,
„ is het wezen onzer moedertaal; en de *lengte* en
„ *kortte* is daar blootelijk ondersteunend by, gelijk
„ de zoogeuuamde *Harmonie* van verschillende zich
„ in éénen klank samenmengende stemmen (men
„ vinde dit wederom paradox!) daar verwoestend
„ aan is. — De Muzyk, gelijk zy nu ettelijke leef-
„ tijden gedreven is, heeft den waren zang, die de
„ taal tot grond heeft, in plaats van deze te steu-
„ nen, te verheffen, en haar wicken ten hemel te
„ scheppen (?) verwoest, even als de zoogenaamde
„ Filozofie in plaats van het Goddelijk denkvermo-
„ gen te dienen, zoo verstand als Godsdienst ver-
„ woest heeft, en dit nog steeds voortgaat te doen.”

Zal dit nu moeten strekken om de *ten uiterste antimusicale* maar echter *zeer melodieuze* hoedanig-
heid onzer taal eenigzins toe te lichten?

UITSPRAAK.

Gelijk ik, over de SPELLING handelende, mij
met de UITSPRAAK niet verder inliet dan tot de be-
oordeeling der eerste volstrekt noodig was, zal ik
mij, in de beoordeeling van de uitspraak, die eigen-
lijk tot de PROSODIA der taal behoort, ook met de
spelling niet verder inlaten dan voor zoo ver ik dië
tot opheldering van den klank der Nederduitsehe
klinkers en medeklinkers nuttig zal oordeelen.

Ook daaromtrent heeft de Heer BILDERDIJK zijne
bijzondere inzichten.

Hooren wij eerst wat hij in zijne SPRAAKLEER van
de klinkers zegt, en wel eerst, in 'talgemeen, bl. 26.

„ 't Spreekt

„ 't Spreekt van zelfs, dat deze yokalen of galmen met meer of mindere kracht uitgebracht kunnen worden, en dat deze kracht, deels van de krachtiger en sneller of minder hevige uitzetting des adems, deels ook van de meerdere of mindere spanning der spraakdeelen, die haar wijzigen en bepalen, moet afhangen. Waardoor dus een zelfde klank voor *nuances* vatbaar is. Deze *nuances* of modificaties zijn inderdaad oneindig, maar wy brengen ze ten aanzien van ieder vokaal tot drie: een scherpen, een hellen, en een doffen klank.”

Dat de wijzigingen, waarvoor ieder dezer klanken, uit hoofde van de opgenoemde en meer andere oorzaken, vatbaar is, oneindig zijn, is boven allen twijfel. Hieraan zijn zij, wel voornamelijk, onderworpen, door den medeklank, die haar voorafgaat en volgt. Doch bij dit verschil houdt zich de Heer B., en met reden, niet op. De drie voornaamste verschillen houden hem alleen bezig. Maar, dit doende, moest hij de A, U en I, die, in onze taal, elk maar twee van zulke wijzigingen doen hooren, buiten zijn' algemeenen regel gehouden hebben. Onze A, U en I zijn lang, of kort, en in deze *kortte* of *lengte* verschillen zij ook waarlijk van klank; vooral de U en I, die wanneer men ze kort neemt, niet slechts een andere wijziging van klank, maar ook een andere vokaal doen hooren; omdat, wanneer wij de U en I b. v. in *hut* en *wit*, tegen den aard onzer taal aan lang, of, gelijk hij het noemt, *scherp* wilden uitspreken, wij daardoor geen UU of IE, maar eenen aan onze taal vreemden vokaalklank zouden bekomen, waarvan de eerste naar EU, bij voorbeeld in *heul*, de andere naar een verlengde doffe E zou zweemen. En ONZE korte A, bij voorbeeld in *dal*, zou, verlengd zijnde, wel een minder gevoelig verschil doen opmerken; maar zij zou, echter, nooit in eene volkomen AA veranderen, en slechts een meer naar de O trekkende lange A doen hooren. De E en O, daarentegen, hebben in onze taal, drie wijzigingen, en doen, in die wijzi-

gin-

gingen; ook drie verschillende vokaalgeluiden hooren; te weten: de *lange* (welke hij de *SCHERP* noemt, en welke in sommige tongvallen, bovendien, nog onderscheiden is in scherpe-lange en zacht-lange), gelijk in: *leden* en *heeren*, *koper* en *kooper*; de *hel-korte*, welke hij de *HELLE* noemt, gelijk in: *bel*, *schel* en *hollen*, *kolken*; en de *dof-korte*, welke hij de *DOFFE* noemt, gelijk in: *de*, *me* de laatste in *woorden* enz., en *dom*, *stom*, de tweede in *verkorten* enz.

Het moet zeker aan zijn gehoor mangelen, wanneer hij, voor zoo ver het vokaalgeluid aangaat, eenig onderscheid in de A van *dag*, en in die van de tweede lettergreep van *maandag* meent op te merken.

Om dit verschil, echter, door te drijven, bedient hij zich van een vers, waarin twee korte A's na elkander gehoord worden, en waarop men slechts de klemtoon behoeft te plaatsen om te zien, dat hij hiervan een geheel ander verschil spreekt, dan waarop het hier aankomt. Het volgende, namelijk, hetwelk hij wil, dat men den Siegenbeeksch en aanhang geve, om te zien, of zij er de *melodij van de drierlei A in kunnen brengen*.

„ De maandag zag de zón in nevelwolken klimmen,

Hier is zeker verschil tusschen de uitspraak van *dag* en *zag*, maar welk? — Niet in den vokaalklank, maar in de kracht van het *accent*; en over dit verschil kwam het hier niet te pas te spreken, het behoort tot die verscheidenheden, welke, gelijk de S. te regt gezegd heeft, in het oneindige loopen. Had hij op dezen het oog; dan had hij niet van *drie*, maar van een eindelooze menigte van A's moeten spreken. Of wilde hij uit die oneindigheid alleen, schoon te onpas, het verschil van *rythmische* kortheid en lengte doen opmerken, dan moest hij ook het verschil tusschen *tol* en *driftol*, en even zoo tusschen *bonk* en *zeebonk* bijgebragt hebben; en dan zouden er geen drie maar ten minste vijfderlei o's zijn. En waarom dan ook geen twee-

T

der-

derlei lange of scherpe *a*-klank, bij voorbeeld, in *Schalen* en *reukschalen*, *dagen* en *maandagen*?

Wanneer hij zich, bl. 28, tegen de uitspraak van *overige*, met een' korten, maar echter scherpen *i*-klank verzet, heeft hij gelijk: het moet nagenoeg, ho-

wel niet volkomen, klinken als stond er *overige*;

beter echter wordt die klank door *overigge*, *mdg-*

tigge, *lafhartigge*, enz. afgebeeld, en ook zoo uitgesproken, wanneer men daarbij slechts in het oog houdt, dat er geen twee *g*'s in gehoord, en de *i*, als de vlugtigste aller vokalen moet uitgesproken worden. Men hoort dan hetzelfde geluid als dat van de *i* in *magtig* enz.; en het eenigste verschil,

is de nog mindere vokaaldrukking in *mdgigge*, even als het onderscheid van de korte *a* van *DAG*, in *DAG* en *maandag*, waarin het verschil niet in den klank, maar in de toonwijziging bestaat, die, natuurlijk, gelijk alle andere in het oneindige uitlopende bijkomende oorzaken, eenigen invloed op het geluid heeft; maar te gering, om er een afzonderlijke klanksoort van te maken. Zoo is het ook met de korte *i*, in *Goddehjk*, en *Goddehijke*, waarin, gelijk hij zeer wel zegt, de korte *i* moet gehoord worden, en dus luiden moet als *ik*, en even zoo *ikke*, zonder in het laatste geval den minsten zweem van eene verdubbelde *k*, of de minste drukking op *i*, te doen hooren.

In de optelling der dubbelklanken volgt de Schrijver de meeste Spraakkunstenaars, en neemt dus ook de gemengelde klanken *EU*, *OE* en zelfs den onvermengden klank van *IE* onder de tweeklanken op, waarom hij dan ook, natuurlijk, in *IEUW* en *OEI* drieklanken hoort.

TEN KATE (AENL. I. 116 en 117.) houdt ze, en te regt, voor eenklanken: want hoe lang men ze in het uitspreken, of zingen, of fluisteren ook uit moge rekken, altijd hoort men denzelfden klank, zonder aan het einde in eene andere vokaal over te gaan,

gaan. Het is altijd OE... EU... IE... terwijl men in de tweeklanken, zeer duidelijk en merkbaar, den overgang van den eenen in den anderen klinker waarneemt; dus klinken *aat*, *eeuw*, *teuw* als AA...I, EE...U, IE...U, zoo echter, dat die naklinkende i en u meer naar j en w trekken, en met hare voorafgaande vokalen maar ééne lettergreep uitmaken. In de *ie*, dat is, in de uitspraak der lange i, verschilt hij (hetgeen niet zeldzaam is) met zich zelve. Hij zegt, namelijk, bl. 24, van de enkele vokalen sprekende: — „Die het onderscheid „ tusſchen *klappen* en *kleppen*, en tusſchen *aar* „ en *eer*, of *ſaan* en *ſeen* kent, zal de *a* en *e* „ onderkennen. Die *meer* en *mier* onderscheidt, „ zal ook *e* en *i* niet verwarren; enz.” en in de AANT. op zijn LETTERS. bl. 198. „ Ook is de „ klank i, als by ons in *hier*, *zien* of *wie* wordt „ gehoord.” Op deze wijze voortgaande, zou men ook kunnen zeggen: — die in MIER eene i hoort, zal ze evenzeer in NIEUW opmerken, en dit NIEUW, om die reden, voor geen drie- maar twee-klank houden; even als *auw* en *eeuw*; hij zal zijne ooren door zijne oogen niet laten misleiden. Met de or-klank is het niet anders, die, offchoon hij ook met twee verschillende letters geschreven wordt, echter niet anders klinkt dan de enkele vokaal u bij de Duitschers en Italianen. Even zoo zou men, naar zijne theorie, dan ook ui met drie verschillende vokalen moeten schrijven, wanneer men dien twee-klank nauwkeuriger wilde afteekenen, want ui (zoo als B., bl. 37, ook te kennen geeft) doet geen voorafgaande u, maar eu hooren [hij had er bij moeten opmerken, zoo als de Franschen *eu* in *ſteuf* en niet in *ſeu* uitspreken], gevolgd van i of j. Deze klank is thans de beschaafde in Noord-Holland, waar men te voren *hois* uitsprak; meer hoofsch (om ook dit woord te gebruiken) is *heus*, indien men namelijk aan dit EU denzelfden klank van EU in *ſteuf*, *douleur* enz. geeft; en dan is het geen diph-tong. Of hij dit alles zal kunnen onderscheiden, weet ik niet; maar ik vrees er voor: want over het

verschil tusschen het geluid van EI en IJ sprekende, komt het hem (bl. 38) voor, dat hij die *beraid op srijd* rijmen wil, hetzelfde doet „als die *reu op „schuw* rijmde.” — Hij heeft wel gelijk dat EI en IJ geen *volkomen* rijm oplevert (indien men het niet op zijn Amsterdamsch uitspreekt), maar het verschil, in de Haagfche uitspraak, die, in dit opzigt, de beste is, bestaat in eene andere wijziging, dan die, welke hij opgeeft. EI en IJ zijn, beiden, flaauwe *diphthongen*. De eerste kan men het best aanwijzen door *eei*, indien men, namelijk, de voorafgaande EE, korter afbreekt dan de AA en OO in *fraai* en *mooi*; of *zób*, als men *payer*, *rayes* door eene Parisienne hoort uitspreken. IJ, daarentegen, klinkt minder beknepen en meer open, als AEI, indien men, namelijk, die AE uitspreekt, gelijk de Griekfche η, of als de ε in *meme*, onmiddellijk door I gevolgd.

Maar zoo de EI, IJ (zoo als deze laatste thans uitgesproken wordt) en de VI (als deze niet klinkt als de *eu* in: *heus*, *su!*) zwakke tweeklanken zijn; de IE, EU en OE zijn het niet; en men moet van alle gehoor ontbloot zijn, om er in eene maar eenigzins beschaafde uitspraak, meer dan één vokaal in te hooren.

Wil men nu weten, hoe hij, onder anderen, het tweeklankige der OE meent te kunnen volhouden; men leze bl. 39.

„Men heeft my eens bewist, dat *oe* een tweeklank zij. Inderdaad echter is zy dit, want, „schoon men zoo wel een fluitenden klank hebben „kan, die het Griekfche ε uitdrukt als een blaten- „de tusschen *a* en *e* ingeschoven, welke de Griekfche η ons voorftelt, zoodanig een ε of η is in „den aart onzer taal niet, waarin alle uitgerekte „klank verzwakken moet. Men kan dat *toeten* „even als 't *krijfchen* uittrekken zoo veel men „wil, maar geen klank by ons lijdt uitbreiding „zonder eene vermindering die naar de *e* trekt, „zelfs de *a* en de *o* niet.”

Het is waar, in sommige dorpspraken en Vlaamsche

sche tongvallen krijgen alle lange vokalen een toegiftje, dat naar een korte *e* zweemt; bij voorbeeld; dus: — *Ik heb daer boeven heelē datēgen zitten te loēren*; en te *Sardam* hoort men nog wel eens: *lievs pietē*.

Zoo spreekt de Heer B. echter niet; en schoon er, als hij er niet op denkt, nog wel een weinigje plat Amsterdamsch door den vloed zijner woorden komt heen kijken (bij voorbeeld in *oit* en *thois*) zal hij toch geen *stieēn* en *bieēn* zeggen. Behoorden nu, echter, deze korte raktlinkende *e-nuance* tot onze beschaafde uitspraak, waarom verklaart hij dan alle lange vokalen niet voor *diphthongen*, gelijk zij het waarlijk ook zouden zijn, wanneer bij elke klankuitbreiding eene naar de *e* trekkende klankvermindering plaats had. Ik had de vrijheid eens genomen van hem dit tweeklankige van *ie*, *eu* en *oe* te betwisten, en wilde hem door de uitbreiding van die klanken, zelf doen opmerken, dat er in het zingen van die vokaalgeluiden geen zweem van verandering plaats had, terwijl er bij het lang uithouden van een der *diphthongen*, bij voorbeeld *aa*, *oo*, *oe*, geen andere keus was dan *aaaaaaai* of *aaiaaii* te zingen, en zoo ook met de andere tweeklanken. Zulk een bewijs, dacht mij, was proefondervindelijk; maar het was aan een dooven mansdeur geklopt; het zingen, of gelijk hij hier zegt, het *toeten*, meende hij, kon hier niets beslissen. Dit schijnt hem nog in de krop te hebben blijven zitten. Daarom vervolgt hij hoogst waarschiijnlijk:

„ Strijdt dit tegen de Muzyk, het bewijst, dat die
 „ Muzyk niet Nederlandsch is, en hierin (als in
 „ meer opzichten) de taal en gorgel, ons eigen,
 „ vetkracht.”

Wat wil nu deze laatste woordkramerij? — Ik had hem niet gezegd, dat de *oe*, als men er een tweeklank van maakte tegen de muziek zou strijden; maar dat, wanneer *oe* een tweeklank was, men, bij het aanhouden, dat is *zingen* of *toeten* van dien klank, er een' gelijken overgang in zou moeten op-

merken, als in het aanhouden van *aa...f*, *oo...l*, *aa...u* enz.

Met al deze en andere miswijzingen van zijn gehoor zou hij onze taal (zoo als hij ze elders noemt) waarlijk *antimuzikaalsch* maken: want schoon onze *oe*, gelijkklinkend met de *Italiànsche u*, ook even krachtig en welluidend is als deze, zou *loo...s* en *roe...t*, in het zingen van *loeren* en *roeren* oneindig minder fraai klinken, ja zelfs, in de bloote uitspraak, eenen hinderlijk oprispenden klank geven; en wat zou er van onze zangerige woorden *bloeyen*, *vloeyen*, *groeyen* worden, die, op zijne wijs drieklankig uitgesproken, als *blas-e-jen* zouden klinken.

Wij mogen dus wenschen, dat deze zijne voor de taal nadeelige *theorie* der vokalen geen invloed hebbe op onze openbare sprekers. Die der medeklinkers is minder gevaarlijk, omdat zij maar door zeer weinige verstaan zal worden. Hetgeen hij echter van *z* en *s* zegt, zou eenen voor de uitspraak nadeeligen invloed kunnen hebben.

Van den klank, welke deze smeltende, en in die smelting sissende, tandletters thans in onze taal hebben, sprekende, zegt hij, bl. 46: „Thans staan door het volstandig gebruik, en zekerlijk tegen den aart der oorspronkelijke letterfiguren, de *z*, *s*, en *sch* als zij de fylbe sluit, in de regelmatigge toeneming van verharding.”

De *sch* had hij achterwege kunnen laten, omdat deze, als zij aan het einde van een woord, zonder eenigen naklank van *ch*, gehoord wordt, volstrekt eensluidend is met de *s*, als sluitletter uitgesproken. Of het echter, buiten het gemeenzaam gesprek, verkieslijk zij, die *ch* geheel en al te onderdrukken, en of het niet beter ware, dat openbare sprekers een flauwen keeladem na de *s* deden hooren, zal ik niet onderzoeken; genoeg is het, dat in het eerste geval *sch*, bij voorbeeld in *wensch* eveneens klinkt als de *s* in *wens*; en dus harder (scherper) dan in het woord *sommige*. Om dit op te merken,
hoo-

hoore men slechts het verschil der twee ^{en} in *soms* *stijds*. Hetzelfde heeft ook in het midden van een woord plaats; in die gevallen, onder anderen, waarin die medeklank om de voorafgaande korte vokaal verdubbeld wordt, als in *passen*, *mesfen*, *gissen* enz. en zoo dan ook in *visfchen*, waar de twee *gesehreven* ^{en} slechts als één scherpe fluit-s klinken. In: *zij sissen*, hoort men de drie wijzigingen der smeltende tandletter z, s en ss, vrij duidelijk. Dus verstaan, kan men met zijn verschil van drierlei sissenden klank volkomen genoeg nemen. Doch hetgeen hij, bl. 395, in zijne aantekeningen omtrent de verdeling der lettergrepen zegt, moet ons doen vermoeden, dat hij deze drierlei *sissing* op gezag van een' ander heeft aangenomen, zonder dat zijn gehoor er eenig deel in heeft. Daar luidt het dus:

„ Uit deze onrechte verdeling is, door de verkeerde uitspraak die zy voortbracht, mede eene verdubbeling van konzonanten voorgekomen, die oneigen en verwerpelijk is. Zoo schrijft men by voorbeeld *huisfelijk* tegen den aart van het woord *huis*, dat (verr^s van *huissen*) *huizen* als meervoud en als werkwoord maakt. Even zoo is 't met *prijfselijk*, *wijsfelijk*, *ijsfelijk*, *afgrijsfelijk*. Doch schrijve men het zoo het behoort, de tegenwoordige lezers zullen *prij-felijk*, *wij-felijk* enz. lezen, zoo *onwijsfelijk* als dit zijn mag. Wat dan derhalve? — Men dient zijn party te nemen, en of naar de uitspraak te schrijven, of den pedant meê te spelen, en belachlijk uit te spreken, nu men geene ruimte meer in de lettervorming der tong erkent, maar deze even zoo stijf heeft bepaald, als de boekfiguur.”

Zoo de lezers zijner spraakleer deze duistere noot eveneens verstaan als ik, zullen zij tevens zien, dat zij *wijsfelijk* schrijvende, evenwel *wijsfelijk* uit moeten spreken; in dat geval, zal zijn gevoelen geen nadeeligen invloed op hunne uitspraak hebben, en zij zullen, niettegenstaande de middelbare *sissing* afgebeeld staat door slechts een s in 't midden van

een woord, een s doen hooren, even als in *gewis-
selijk*, waarin de dubbele medeklinker, bovendien,
door de voorafgaande korte vokaal vereischt wordt.
Maar, in het midden van deze duisterheid, zouden
zij zich ook kunnen verbeelden, dat men de s in
wijfselijk zou moeten uitspreken als de s in *sommi-
gen*; en dat zou verkeerd zijn. Naauwlijks kan ik
mij voorstellen, dat hij van gedachten is, dat men
wijzelijk zou moeten schrijven en uitspreken. Waar-
schijnlijker is het, dat hij wel *wijfselijk* geschreven,
maar *wijfselijk* uitgesproken wil hebben. In dat
geval, lijdt er de uitspraak niet bij. Maar wil hij
het eerste; dan zou men bij voorbeeld *verkiezelijk*
uitsprekende [en bl. 51 zijner SPR. LEER schrijft hij
inderdaad *verkiezelijk*, schoon ik geloof dat het een
drukfout is] aan het verwisfelen van *kiesen* kunnen
denken. Veiliger, echter, zal het zijn, dewijl men
toch sedert meer dan twintig jaren, vrij algemeen,
en, voor dien tijd, zeer dikwijls de ss in die ge-
vallen gebruikte, van dit gebruik *niet* af te zien:
want, schoon het onmogelijk is, alle klankverschei-
dscheidenheden in het spreken door letterteekenen af te
beelden, zie ik er toch geen kwaad in, om dit te
doen zoo veel dit mogelijk is, wanneer er zich na-
melijk geen gevestigd gebruik tegen verklaart. De
Heer SIEGENBEEK schijnt, des niet tegenstaande, van
zijn eerste gevoelen omtrent deze spelling (TAAL-
KUNDIGE BEDENKINGEN, bl. 78) afgegaan te zijn,
meenende, dat hij zich zelve in zijne VERHANDE-
LING OVER DE SPELLING gelijk had moeten blij-
ven; en daar hij de spelling van *hersenen*, *afem*,
brasem, *geesel* met één s, in die *verhandeling*
aanbevolen had, ook de spelling van *dwaselijk*,
huiselijk enz. had behooren aan te bevelen. — Om
de door mij aangevoerde redenen, zal ik mij aan
zijne eerste aanbeveling houden; vooral omdat ik ge-
loof, dat het schrijven van *hui-selijk* aanleiding zal
geven om ook *hui-selijk* enz. uit te spreken; en dit
zou zeker tegen de bedoeling van den Heer SIE-
GENBEEK zijn.

In de uitgangen *se*, *sen*, *sem*, *sel*, is, naar mijn
ge-

gehoor, dezelfde reden niet, voor de verdubbeling der s, omdat daar, wanneer er geen scherpe medeklank voorafgaat, niet de scherpste, maar de middelbare *sisfing* in gehoord wordt; en in *herfen*, *bliksem*, *bakfel* enz., waar de s, schoon een syllabe beginnende, als een sluit-s uitgesproken wordt, is die verdubbeling niet noodig, omdat de overgang van een' voorafgaanden medeklinker de volgende s scherper maakt. Al had het gebruik ook gewild, dat men *herzen*, *blikzem*, *bakzel* schreef, zou men zich geweld moeten aandoen, om de z, of zachtere s uit te spreken. Zoo is het niet, wanneer die s door een vokaal in een vorige syllabe voorafgegaan, ook door een vokaal gevolgd wordt. Wil men de sluit-s, bij voorbeeld van *ver kieslijk*, dezelfde klank doen behouden, wanneer zij in *ver kiesfelijk*, in plaats van te eindigen een syllabe begint, dan moet zij verdubbeld worden, in welk geval de sluit-s zijn klank aan de volgende s mededeelt. Op deze wijs is de dubbele ss een zich aan wederzijde mededeelende sluit-s; en de tweede (voor het oog) al wilde men die ook afzonderlijk doen hooren, zou, in het midden van een woord onmiddellijk, en zonder ophouding op de eerste, volgende, niet dan met eene ongewone poging, als de s in *sommigen* kunnen uitgesproken worden. Dit is het geval met alle medeklank-verdubbeling. Men moge bij voorbeeld *ju f v r o u w* schrijven; men zal, wanneer men zijne lippen geen geweld aandoet, *ju f f r o u w* uitspreken; waarom men dan ook beter zou doen *ff* te schrijven, even gelijk men doet in *ju f f e r*; in de beide beteekenissen van dat woord. Met de blazende of fluitende v: f. en ff, merkt men hetzelfde verschil in de uitspraak op, schoon dit verschil in de spelling niet anders aangewezen wordt, dan in die gevallen, waarin dit verdubbelen, om de voorafgaande korte vokaal, ook bij alle andere medeklinkers plaats heeft. Men schrijft *blaffen*, *bessen* enz. naar *twijffelen*, en *weiffelen* enz. is, en was ook reeds voor de invoering der nieuwe spelling, genoegzaam in onbruik; en waarom zou men

dit ook veranderen, en weder twee ff, bij voorbeeld in *twiffelen*, invoeren, daar het verschil van uitspraak in *twiffelen*, bij voorbeeld, en *wafelen*, *zafelen* waar de *f* meer naar de *v* trekt enz. niet dan zeer gering is. Schoon ik evenwel ook geene reden vind om de dubbele *s* in *huisselijk* enz. weder af te schaffen, nu eenmaal, in dit opzigt, de aangenomen spelling in eene gelukkige harmonie met de uitspraak zamenstemt, hetgeen altijd het geval niet is. In *juffer* en *jufvrouw*, waar de afwijking al te groot is, gunne men mij slechts de vrijheid om de *v* in *f* te veranderen!

In de uitspraak der sluit-*s* kan men het echter met den Heer B. eens zijn; maar juist, daarom, moet men hem zijn² zinn niet geven, wanneer hij bl. 50 wil, dat men de *ss* in *haspelen*, in *kwispelen* enz. als in *spelen* en *spieden* behoore uit te spreken. In de eerste woorden moet men de *s*, welke een sluit-*s* is, zeer nauwkeurig onderscheiden van de *s* in *spelen*, die de lettergreep begint. Daarin, even als in *stroomen*, *splijten* enz. moet zij noch als *z* noch als *ss*, maar als de middelbare *s* klinken; maar in *haspelen* moet de *s* van de *p* afgecheiden en allerscherpst gehoord worden, met eene geluidsplitting, eenigzins gelijk aan die van *ps* in *schrapsel*, waarin deze laatste *s* weder middelbaar, dat is tusschen *z* en *ss* in, klinkt; en zoo ook in *worstelen*. En wil iemand mijner lezers, die het geluk heeft van bij den Heer B. toegelaten te worden, hem het verschil der tweederlei *s* in het midden van een woord met meer scherpte doen opmerken, men doe hem, bij eene niet al te snelle opvolging van lettergrepen, het geluid van de twee *sn*, in twee woorden hooren, van welke het eene ons bijna dwingt de *s* in het begin, en het tweede aan het eind van een lettergreep uit te spreken; bij voorbeeld in *kortste* en *soortslicht*. Jammer is het, dat de Heer B., die ons met zoo veel juistheid, opmerkzaam gemaakt heeft op den drierlei sissenden tandklank in onze taal, dit verschil, zelf, zoo kwalijk in acht neemt in den klank sommiger woorden,

den, vooral in die, waarin de s door een p, t, tr, of slechts gevolgd wordt, of er een tweed- of drieklank mede maakt.

De goede verdeeling der lettergrepen (niet willekeurig bepaald, maar van de uitspraak der goede lezers en sprekers afgeleid) is onmisbaar bij het opgeven van doelmatige regels voor de uitspraak. En ook hierin zijn wij hem zoo veel te meer dank verschuldigd, als men daarvan maar zeer weinig bij onze spraakkunstenars aantreft.

Van deze syllabeverdeeling sprekende, zegt hij (bl. 51): *dat men de konzonanten tusſchen twee vokalen ſtaande, (die dus verſchillende ſylben maken) niet aanmerken moet als afzonderlijk tot een van beide behoorende.* Dit is volkomen waar, mits men er, echter, in enkele gevallen, waar de uitspraak dit vordert, bij in acht neme, de twee- en drieklanken der medeklinkers (bij voorbeeld, sp, st, sl, kr, sch, spr, spl, schr, enz.) of vereenigd in één geluid, of gesplitst in twee afzonderlijke medeklanken, uit te brengen; zonder, evenwel, in het laatste geval de opvolging der syllaben van hetzelfde woord af te breken. Zoo verstaan, hängt dit dan ook zeer wel zamen met hetgeen er onmiddellijk op volgt: — „ De afbreking der woorden in 't ſchrijven heeft dit misverſtand ingevoerd, en daarom trent drieërlei ſtelfels verwekt. Het eerste is het Latijnsche, willende dat men, waar het woord zich niet in twee deelen verdeelen kan, alle konzonanten die te ſamen uitgesproken kunnen worden, aan de volgende vokaal toe-eigene, en dus *hoſtia* en *ignorans* ſchrijve. Het tweede is dat der tegenwoordige Engeliſchen, die zoo veel konzonanten zy kunnen, aan de eerste vokaal of ſylbe toevoegen, en dus b. v. *burn-ing*, *ſpirit-ed*, *knitt-er*, *heav-en*, ſchrijven.” — Zekerlijk is geen van beide de wijzen van afbreken aan het eind van een regel aan te bevelen, omdat dit, bij voorbeeld in de Engeliſche manier, vooral aan vreemdelingen aanleiding kan geven om te denken, dat zij die woorden even zoo

ZOU-

zouden moeten uitspreken. Ondertusfchen moet hun *burning*, even zoo verdeeld als bij ons *bar-ning*, uitgesproken worden. Wij doen dit beter, en breken, waar dit noodig is, in het fchrijven af, zoo als het meest met de klankverdeeling der lettergrepen overeenkomt. Zoo fchrijven wij, waar die afcheiding noodig is, zóó, als wij, elke syllabe afzonderlijk willende doen hooren, uitspreken zouden, en de Heer B. heeft volkomen regt, wanneer hij dus vervolgt: — „Het derde is bij ons aangemen, en deelt twee middelkonzonanten gelijkelyk, „ als in *mun-ting*, *stel-len*, *stik-te*, *kwis-ting*, „ voor 't overige de enkele konzontant tot de volgende vokaal brengende. Zekerlyk is onze wijze „ van afbreken wel de verftandelykfte of verftaanbaarfte, en dus de verkiezelykfte der drie, mits „ men daarmede de fylbe niet verdeelt, gelijk tegenwoordig veelal gefchiedt met dus *luis-ter*, „ *mees-ter* enz. te fchrijven, even of het een *luis* „ en een *mees* inhield, in plaats van van *lui-re* of „ *loë* en van *mee*, 't positivum van *meer* en *meest*, „ gevormd te zijn.” Hier loopt alles weder in de war, waarfchijnlijk om hetgeen hij van *haspelen* enz. boven gezegd, en nog verder over *lachen* te zeggen had, tegen zijn eigen theorie aan, vol te houden. Zekerlyk moet men bij *luis* en *mees* niet ophouden, maar zoo lezen, dat de s in die twee woorden zich even zoo fcherp wijzigend mededeelt aan *ter* als aan *lui* en *mee*. Maar als men toeftemt, dat twee en veeldeelige woorden uit lettergrepen beftaan (en tot nog toe heeft de Heer B. nog niet van zich kunnen verkrijgen, dit te ontkenmen) dan zal toch die s tot één der beide lettergrepen meer bijzonder, dan tot de andere, behooren. Doch zal dan wanneer men de verdeeling van *lui-ster* dus neemt, de klank beter afgebeeld zijn, dan wanneer men *luis-ter* fchrijft? — Zeker niet: want door *st* onverdeeld aan de tweede lettergreep te hechten, zou men kunnen denken, dat die s niet als een fluit-s, maar als die van *ster* (*stella*) zou moeten uitgesproken worden. De afzonderlyke be-
tec-

teekenis eener syllabe doet bij het uitspreken, en daarnaar verdeelen, niets af; en men zal bij het uitspreken dezer woorden even weinig aan *luis* en *mees*, als aan *lui* (piger) en *mee* (hydromel) denken.

Etymologische gronden mogen in de uitspraak, en de afbeelding van die uitspraak niet verder gelden dan het door de welluidendheid meer of minder geleide gebruik dit toelaat; anders, zou men, tegen Bs. eigen gevoelen aan, ook *kwist-ing*, dat is, naar hetgeen hij het Engelsch stelsel noemt, moeten verdeelen, en dezelfde regelmaat volgende, zou men overal bij de wortelgrepen moeten afbreken, en dus ook *mutt-ing*, geheel tegen de verdeeling, die men in de uitspraak waarneemt, moeten uitspreken.

Om dit willekeurige verschil in het afbreken van *kwist-ing*, zoo als hij dit wil, en *mee-ster*, gelijk hij dit ook wil, (het eerste *volgens*, het laatste *tegen* de gehoorde verdeeling dezer woorden) wat minder *onverstandelijk* te maken, wil hij dat die verdeeling geen' invloed op de uitspraak hebbe. Dus eindigt hij dezen grondregel (bl. 52): — „ Ook „ moet zy (zulk een afbreking namelijk) niet over- „ gebracht worden op het lezen of uitspreken der „ woorden. Een sylbe van een woord staat niet op „ zich-zelve, maar is in de uitspraak met de vol- „ gende vereenigd; en het is de konzonzant tusfchen „ de twee vokalen (die eigenlijk de fylben maken) „ in welke deze vereeniging rust.”

Dit is nu zeer goed als er maar één enkele, of verdubbelde medeklinker is, gelijk in *moeten*, *zetten* enz. Maar als er twee verschillende zijn; in welke rust dan de vereeniging?

Dit zegt hij niet; maar wij kunnen het uit den voorafgaanden grondregel eenigzins opmaken.

Er zijn (en dit zagen wij reeds in het voorbijgaan) zamengestelde letterteekens, en, onder deze, twee die, schoon met twee letters geschreven, echter maar één' medeklank afbeelden; te weten CH (de scherpe C) en NG, welke niet anders is dan een meer neuzige N. Deze komen hier dus niet in aanmerking. Maar er zijn andere, die de letters, waar-

waarmede zij afgebeeld worden, doen hooren, en dus niet voor een enkelen medeklank kunnen gelden; maar inderdaad dubbelklanken zijn. Onder deze bevindt zich, onder anderen, *str.* en deze drieklank is, gelijk hij, bl. 50, zeer wel zegt, „éene saamgestelde letter, die [wel te verstaan, „wanneer hij als drieklank geldt] niet verdeeld kan worden.” — Dit is hij, bij voorbeeld, in *see-stroomen*. Het zou dus kwalijk zijn, wanneer men dit uitprak als *sees-troomen*. Maar juist dit zou bewijzen, dat, in die gevallen, de medeklinker de voorafgaande en volgende vokaal of *syllabe* niet vereenigt, en zich niet aan wederzijde meedeelt. Maar dit kan hij ook niet; en de eenigste mededeeling, die hij hier aan *see* zou kunnen doen, zou eene wijziging der eerste letter, *s*, kunnen zijn, en dan trekt de klank eenigzins naar *sees-troomen*. Bij het snel uitspreken, kan dit niet anders; maar de *tr.* behoort geheel aan de volgende *oo*. Doch *str.* vormen niet altijd een drieklank. Bij voorbeeld in *lostrekken*. Hier valt de wederzijdse mededeeling geheel weg; en het minst dat dit woord naar *lest-rekken* of *lo-strekken* zweemde, zou men er een oneigen geluid in doen hooren.

Men zou dus den regel te algemeen nemen, wanneer men er alle zamengestelde letters, *in alle gevallen*, onder opnemen wilde; zij kunnen niet alleen, maar zij *moeten* verdeeld uitgesproken worden, wanneer zij in *onzamengestelde* woorden onmiddellijk door een vokaal gevolgd wordende, van eindklanken in middelklanken overgaan: want dan volgen zij, bij voorbeeld in hunne verbuiging, de klankverdeeling der niet zamengestelde letters.

Zoo verandert alsdan de *st*, in *s-t*, even als *ks* en *nd*, in *k-s* en *n-d* enz., en men leest en spreekt: — *last*, *las-ten*, *reers*, *reek-sen*, *vond*, *von-den*, daarbij slechts in het oog houdende, dat men bij de eerste niet moet rusten, maar doorlezen, de *s*, *k* en *n* enz. in die woorden, de gelegenheid moet laten, om zoo veel de aard dier medeklinkers dit toelaat, hunne klankwijziging aan den vol-

volgenden medeklinker mede te deelen. En deze wijze van twee medeklinkers, tusfchen twee vokalen, in het midden van *onzamengestelde woorden* uit te spreken, is algemeen, zonder uitzondering, en dus ook om het even of die twee medeklanken in de wortelgreep *al* of *niet* veraenigd zijn. Zijn er drie of meer medeklanken, dan eischt de welluidendheid, dat die, welke het makkelijkst in zamengestelde letters kunnen zamenfmelten, in dezelfde greep gehoord worden, gelijk in *kun-sten*, *wor-stelen*, sehoon men *kus-te*, *woes-te*, *luis-teren*, *knur-salen* enz. leest; en eischt de welluidendheid, om de opgegeven, zeer bevattelijke reden, dat er twee aan het eind der voorafgaande syllabe gehoord worden, dan houdt men de volgende klankverdeeling: — *toort-sen*, *koort-sen*. Zoo ook blijft men den klank verdeelen, wanneer de woorden met die *uitgangen* zamengesteld zijn, welke met een vokaal beginnen, bij voorbeeld; *er*, *el*, *aar*, *ing* enz. dus; *wer-ker*, (de zamengetrokken woorden: *went-Ling*, *maak-Laar*, *kunst-Naar*,) *bar-Ning*, *koort-sig*, enz. enz. Beginnen deze aangehangen uitgangen met een medeklinker, als *fel*, *ster*, *lijk*, *ling* enz., dan moet men daarin de klankverdeeling der overige zamengestelde woorden in acht nemen, en lezen bij voorbeeld; *hark-sel*, *werk-stor*, *vriend-Lijk*, *wereld-Ling*, *verkief-Lijk*, *huis-Lijk*. Het gebruik heeft dit waarfchijn-Lijk dus gewild, om het geluid dier *aanhang-sels*, door de verfmelting met voorafgaande letters niet te verduisteren; en sehoon *sl*, *fl* enz. tot de zamengestelde letters behooren, en daarom om de welluidendheid niet behooven gefcheiden te worden, fcheidt men ze echter in *plots-Ling*, *ferf-Lijk*, *arg-Loos* enz. en waar de *v* als fluitklank in *f* zou veranderen, leest men *ferf-Ling*, of *ferve-Ling*; van daar ook het verfehil van klankverdeeling in *welvarn-der*, en *welvarend-ste*; en zulks om het even, of de voorafgaande syllabe met een vokaal of een medeklank eindigt: want de reden is in beiden dezelfde. Dus leze men *mee-te*, *nasi-ster*, *vrij-ste* enz.; maar waar

waar men (om het even wat de etymologie moge zijn) slechts aan den uitgang *er* of *ste* denkt, en niet aan de vrouwelijke *ster*, of *ste* (*superlative*) volgt men den tweeden regel, en de uitspraak is: — *mees-ter*, *luis-ter*, *kluis-ter*, *kloos-ter*, *troos-ter*, om de voorafgaande vokaal. In die gevallen is nu het klankverschil niet groot, en men moet het den ooren van den Heer B. niet vergen, tusschen de *st* in *bijs-ter*, *vrij-ster* eenig onderscheid op te merken. Maar dit verschil is gevoeliger, en van meer belang in de uitspraak, wanneer twee zulke medeklinkers door eene korte vokaal voorafgegaan worden; bij voorbeeld, in *vaster*, *zuster*, *haspel*, *mispel*, *wespen* enz. Wanneer men hier, waar die *st* en *sp* niet als zamengepaste letters moeten klinken, ze dus verdeelde; *va-ster*, *zu-ster*, *ha-spel* enz., zou men een' geheel anderen klank verkrijgen, dan de aard onzer taal in die woorden vereischt; niet alleen omdat *A* en *U* door het eindigen der lettergreep lang zouden worden; maar ook (al nam men ze kort, als een *A*, *U* en *I*, wanneer dezen, in dezelfde lettergreep door een' medeklinker gevolgd worden) omdat zij, ook dan, te onzamenhangend en tevens te toonloos (zoo als de Heer B. dit noemt) zouden zijn voor dien klank, die elk Nederlander er aan geeft. Een tweede gebrek in zulk een uitspraak zou zijn, dat de tweede syllabe ten koste van de eerste te veel kracht zou verkrijgen, in evenredigheid van de eerste, waarop men niet dan met eene anders niet noodige poging den klemtoon zou moeten doen hooren; en het derde gebrek zou daarin bestaan (gelijk wij boven reeds opmerkten) dat de *sn* de scherpte van een fluitletter zouden missen.

In de niet met uitgangen, maar met andere woorden of woorddeelen zamengepaste woorden, is de klankverdeling geheel onderworpen aan de verdeling der lettergrepen dier deelen, afzonderlijk genomen. Allen zullen wij het daarom ook met den Heer B. wel eens zijn, dat men niet *zees-stroomen* noch *stroog-loed* maar *zee* en *stroomen*, *stroo* en *gloed*

gloed (zonder evenwel bij die deelen op te houden) moet uitspreken; en dan zullen onze spraakwerktuigen en de gehalte der letters zelve wel zorg dragen, dat er van de zamengefelde letters *STR* en *GS* zoo veel aan de voorafgaande *EE* en *OO* medegedeeld wordt, als de verbinding dier deelen medebrengt.

Van de verdubbeling der medeklinkers, welke, gelijk de Heer B. wel opmerkt, om die verdubbeling niet tweemaal gehoord moeten worden, hebben wij, wat de spelling aangaat, reeds in het EERSTE VERSLAG gesproken. Hun verdubbeling is slechts het teeken, of van de korthed der voorafgaande vokaal, gelijk in: *witte, zitten, latten, lachchen* (volgens het tegenwoordig gebruik door *lagchen* aangewezen), *vischfchen* (door *visfchen* afgebeeld), of van de verscherping der *s*, als er een dofkorte *E* achter gehoord wordt, als in: *afgrijselijk* enz.

Van de *NG*, die tegen den aard onzer spelling niet verdubbeld wordt (waarschijnlijk wel omdat zij in die verdubbeling, een letter zou aanwijzen, die wij niet bezitten) hebben wij ook reeds genoeg gezegd; en, met een woord, reeds aangemerkt, dat deze verhoogde neusletter, even zoo in *danken* gehoord, en uitgesproken wordt, als of er *dangken* stond.

Voor dat wij van de uitspraak aftappen, moet ik nog een oogenblik bij de *tweeklank kw* verwijlen.

De Heer B. is er niet zeer over tevreden, dat men deze letters thans ter aanwijzing van den *ouklank* gebruikt, waarvan hij zegt, dat ons de *Vlamingen by het opkomen dier nieuwigheid met recht belachten*. Maar genoeg! — hij is er over heen, en schrijft *kwaad* enz. gelijk wij. Doch wij handelen thans over de uitspraak; en hij meent, dat wij (immers in enkele gevallen, waarover hij zich niet duidelijk uitlaat, gelijk wij zien zullen) die letters geen behoorlijk regt doen wedervaren. Zoo dit waar mogt zijn, moeten wij dit trachten te verbeteren. Men hoore hem (bl. 55): „Die gevoelig „sprak heeft ook by ons, schoon *kw* schrijvende,

V

„ al-

„altijd *qu* uitgesproken, en in mijnen tijd nog *wist*
 „men op 't oude afgebrande tooneel in de karakters
 „der meer of minder beschaafde perfoonaadjen die
 „men opvoerde, dit onderscheid nevens meer ande-
 „re (nu in eene algemeene *Moffery* verloren ge-
 „gaan,) zeer wel te doen gevoelen. Men merke
 „ook op, dat de *w* in *kw* een konzontant is, maar
 „de *u* in *qu* een vokaal die met de *q* en volgende
 „vokaal samensmelt, hoedanige samensmelting tus-
 „schen *k* en *w* als beide *mutae* zijnde, geen plaats
 „kan hebben, daar die smelting volstrekt eene *se-*
 „*mivocalis* vordert.”

Als wij waarlijk zoo uitspreken, en de *w* in *kw* als eene *littera muta* doen hooren, dan heeft de Heer B. veel reden om te onvrede te zijn. Maar als hij beweert, dat de *w* daar een *stomme* letter is, die wij, niettegenstaande de spelling met *kw*, als een *smeltende* zouden moeten uitspreken, om daar door den klank van *qu* te behouden; dan hebben zijne Lezers hier, gelijk op meer andere plaatsen van zijne taalkundige werken, het grootste regt om hem in den baard te varen, want *w* is geen *stomme* letter: zij is met de *j* de smeltendste der medeklinken; beiden zijn de *u* en *i*, zoo als zij in beider overgang in een volgende vokaal (zelfs volgens zijn eigen gevoelen, men zie bl. 30 en 31) gehoord worden. Het smeltende dier *w* overdrijft hij zelfs, wanneer hij aldaar beweert, gelijk wij reeds opmerkten, dat *SCHUW* niets anders is dan *SCHU* met verlenging van de *u*, en dat *BROU* en *BROW* hetzelfde is. Hij zondigt dus hier weér, gelijk hij dit meer doet, aan twee vlak tegen elkander overgestelde zijden. De *w* is geen klinker, en zij is ook geen *stomme* medeklinker; maar hetgeen hij wil, dat ze niet is, namelijk, eene *semivocalis*; gelijk de *u* dit in *qu*, naar onze uitspraak, ook is. Wij hebben (om dit verschil van *stom* en *niet stom*, en, in dit laatste geval het meerder en minder smeltende uit te drukken) drie- of, wil men, vierderlei medeklinkers. a.) de volstrekt *stomme*, te weten: B. P. D. T. K, die (gelijk men dit aan het einde van een woord

woord het duidelijkste kan opmerken) door eene volstrekte lip- tong- of keelsluiting, alle blazing, fising, en keelademing affnijden, gelijk in *lar*, *heb*, *overschot*, *raad*, *oorzaak*, enz. b.) de smeltende: V. F. Z. S. G. CH, die, aan het einde van een woord, die blazing, enz. of, gelijk hij het noemt *aspiratie* toelaten, omdat die volstrekte affluiting dan geen plaats heeft; c.) de meer of min door den neusadem smeltende: M. N. NG. L. R., welke twee laatste den neus, des noods, zouden kunnen misfen; en, eindelijk, de halfvokalen *w* en *y* (buiten den *spiritus asper* en *lenis*) de meest smeltende van alle; en die om hunne naauwe verwantschap met *u* en *i* noodwendig moeten gehoord en uitgesproken worden (hierin moet men het met den Heer B. eens zijn) al worden zij niet geschreven: *fraaije* en *blaauwe* zou even zoo klinken als *fraaie* en *blaaue*; en zoo zou men ook *kwaad* doen hooren als men *kuaad* of *quaad*, in eene lettergreep wilde uitbrengen. Dat de Vlamingers bij het eerste zien der *kw* voor *qu* ons *belachten* heeft een' goeden grond in hunnen tongval: want meestal spreken zij de *w* als een *v* uit, als er eene *r* op volgt; bij voorbeeld, in *wreken*, *wrijven*, *wreed* enz. en ik wil niet ontkennen, dat in die woorden, de *v* welluidender voor het gehoor is. Ook grenst de klank van hun *w*, in meer andere gevallen, meer aan de *v* dan aan de *w* van de Hollanders. Als zij nu, daarop afgaande, *kwaad* eenigzins als *kvaad* hadden doen klinken, zouden zij daarin hun *quaad* niet meer herkend hebben.

Maar mischien heeft de Heer B. (schoon hij zich *dan* zeer onverstaanbaar uitdrukt) willen zeggen, dat de *w* in *kw* niet als een *stomme* letter moet klinken. Wanneer men zulk eene uitspraak wilde invoeren (schoon mij dit, toen ik het laatst in *Holland* was, nog niet voorgekomen is) dan moet men hem zijn kwade luim vergeven. Dit zou niet te dulden zijn: want dan zou dit woord nog onlijdelijker dan *kvaad* luiden; en, daar *b* en *p* de eenigste *stomme* lipletters in onze taal zijn, zou men *kbaad*

of *kpaad* moeten zeggen, hetgeen ik naarwelijks gelooven kan. Hoe het zij; wanneer de Heer B. er bij sommige Overzeefche Hollandsch sprekers eenige klankafwijking in meent te ontdekken, zoo worde het hun kennelijk, dat men *kwaad* enz. moet uitspreken alsof er *quaad* stond.

Maar hoe lij er aan komt om QUINTILIANUS in dit geschil te trekken; waardoor zijne eigenlijke meening omtrent dien klank nog duisterder wordt, is mij nog wel het onbegrijpelijkste van alle. Even voor zijn uitval tegen de verkeerde uitspraak van *kw*, zegt hij van dezen Latijnschen spraakleeraar: —
 „ De *q*, inderdaad een *k*, wordt *ku* genoemd, omdat zy volstrekt nooit dan met de *u* achter zich gebruikt werd, waardoor zy die *obliquitas*, als *Quintiliaan* het noemde, in de uitspraak verkreeg, die wy thans plomper door *kw* uitdrukken.
 „ Wel onderscheiden, is de *q* inderdaad niet hetzelfde met de *k*. De *k* vormt zich in de volle holte der keel, maar de *q* zijdwaarts van de kieuwen, en zoo zijn ook *kw* en *qu* wezendlijk verschillende klanken,” enz.

Maar ik geloof, waarlijk, dat de Heer B. de hier bedoelde plaats van QUINTILIANUS, die hij echter niet aanwijst, niet verstaan heeft, daar het verschil, 't welk deze opgeeft, van een' geheel anderen aard is. QUINTIL. INST. ORAT. Lib. I. Cap. IV. zegt: — „ *Et k, quae et ipsa quorumdam nomen minus nota est. Et q, cujus similis effectus speciesque, nisi quod paulum à nostris obliquatur, Koppa apud Graecos, nunc tamen in numero manet.*” en een weinig verder: — „ *Atque etiam in ipsis vocalibus, grammatici est videre, an aliquas pro consonantibus usus accepit, quia Jam sicut Tam scribitur, et Quos ut Cos.*”

QUINTILIANUS wil, namelijk, even als PRISCIANUS, dat *k* en *q* overtollig zijn, omdat men even zoo wel *Cos* als *Quos* schrijven kan. Ook dit leert ONS TERENTIANUS, CAP. I. de *Litteris*:

K,

*K, perspicuum est, littera quod vacare possit,
 Et Q similis, namque eadem vis in utraque est,
 Quia qui locus est, primitus unde exoritur C,
 Quascunque deinceps libeat jugare voces,
 Mutare necesse est sonitum quidem supremum:
 Refert nihilum, K prior, an Q siet, an C.*

Het verschil, waarvan QUINTIL. spreekt moet dus bij de Latijnen niet gezocht worden in dat van de κ en de Q, maar in de volgende u, waarbij men als zij tusfchen de κ en een volgende vokaal gehoord wordt, een foort van tweeklank opmerkt, die volgens den aard der spraakorganen in een' medeklinker (en welke dan anders als onze w?) moet veranderen. De Grieken dezen tusfchenklank in hun taal willende nabootfen, maakten daarbij gebruik of van hunne υ, bij voorbeeld, in *Κυρίται* (quirites), of van hunne ο, als onder anderen bij APPIAN. ALEXAND. die de ο gebruikt om QUINTUS te spellen; Lib. I. *de bellis civil.*: Κοίντω δε τῷ φλακκῷ παιδί, συνεχώρησεν ἀποθανεῖν ὡς θελοῖ.

Het is waar, dat QUINTILIANUS, na eerst gezegd te hebben, dat q en κ dezelfde uitwerking hebben, er op laat volgen, dat de eerste een weinig smeltender is; welk laatste iets van die gelijkkluidendheid schijnt te ontnemen; terwijl hij vervolgens weder zegt, dat beider klank door cos en quos afgeteekend (geschreven) wordt; maar door q bijna nooit alleen gebruikt wordt, maar door u onmiddellijk gevolgd voorkomt, is het waarschijnlijk, dat hij met dit *nisi quod paulum à nostris obliquatur*, te kennen heeft willen geven, dat q, om de volgende u, met eene foort van flauwe klankwijziging overhelt naar eenen smeltenden klank, dien men in de tweederlei schrijfwijze van cos en quos opmerkt; in welke onderstelling QUINTILIANUS, niet verschilt met PRISCIANUS, TARENTIANUS en de overige *grammatici*; vooral omdat hij er bijvoegt, dat het ook tot de taak van den Spraakleeraar behoort, acht te slaan, of de vokalen ook als consonanten gebruikt

worden, hetwelk juist het geval is van de u, die de q wijziget. Misten wij (even als de Grieken de q.) de w (dat is de u medeklinker) dan zouden wij de eerste syllabe van QUINTUS, ook niet beter dan

door *koïn*, in eene lettergreep zamengetrokken, kunnen afbeelden; zoo echter, dat de i van de o afgescheiden, en bovendien geklemd werd voorgesteld, waardoor de o naar de Engelsche w zou zweemen, en niet met onzen tweeklank ooi, en dien der Grieken *oi*, zou kunnen vèrward worden. Ook zoo, blijft in ons woord *kwaad* of *quaad*, of

koaad (in ééne lettergreep uitgesproken) de k en q-klink, afzonderlijk genomen, hetzelfde medegeluid, waarbij onze *kieuwen*, wanneer wij de Engelsche w vermijden, weinig te verrigten hebben; maar de

w of de u (die onmiddellijk vóór aa in een syllabe uitgebragt wordende, in w veranderen moet) doet ons eene smelting hooren, die de *stomme* k of q niet kan geven, zonder in eene smeltende g of ch te veranderen, en op te houden k of q te zijn. De Engelschen schrijven *quite*, om *kwijt* af te beelden, en zij doen wel: want hun *dobbel-jouw*, bij voorbeeld, in *warm water*, klinkt te zwaar en te oerachtig voor onze bij uitstek zacht-smeltende w.

En dit zij dan nu ook genoeg van de uitspraak in deze Spraakleer, waarvan men al het wonderpreukige evenwel niet geheel aan de ooren en de spraakdeelen van den Heer B. wijten moet: want zijn stelsel aangaande HET LETTERSCHRIFT, waarin hij over de GEDAANTE en ORDE der letterteekenen in het *Alphabet* handelt, heeft er zijn deel aan.

Zoo maakte hij van de k der Grieken en Kopten, [hij teekent ze als een linksch geschreven p (*koph*) der Hebréeuwen] een dubbele letter (bl. 39 LETTERSCHR.). Daar heet het: — „ de *koppa* der „ Kopten en Grieken was, even als de q nog by „ ons, een letter, die zy niet konden uitspreken.

„ Het

„ Het was een dubbele letter, een *kw* of *qu*, zoo
 „ men te onrecht by de Romeinen invoerde te
 „ schrijven. Ik zeg te onrecht, want de *w* of *u*
 „ ligt reeds in de letter zelve. Dit toonen niet al-
 „ leen andere talen, waarin de *q* op zich zelve die
 „ klank van *kw* heeft; dit niet alleen, dat de *q*
 „ nooit zonder de *w* of *u* gebruikt kan worden,
 „ maar ook de figuur-zelve, die ϰ met een ϰ is.
 „ Het is een *kaf-vau* of *kawaf*.” — Wanneer nu
 die *koph* der Hebreewen ϰ (*kv*) uitgesproken wordt
 als *kv* of *ku*, zou het zeker een aardige gissing
 zijn, ter verklaring van deze gedaante; maar dat is
 zoo niet, zij is een *k*, waarbij men de ϰ moet voe-
 gen, om er een *qu* van te maken. Dit zag hij wel
 in, en zegt dus, zeer voorzigtiglijk: — „ Intus-
 „ schie bellis ik niet, in hoe verre de Hebreewen
 „ in de overoude tijden die ϰ daarby uitspreken.” —
 Maar wanneer hij dit niet beslissen kan, is er geen
 grond voor zijn gissing. De Kopten deden het ook
 niet; en dat er bij de Grieken ook niets voor pleit,
 zagen wij boven. De Latijnen schrijven er een *u*
 bij, en zoo is het ook in alle hedendaagsche talen,
 waarin *kw* dus uitgesproken wordt. Er schiet dus
 niets anders ten voordeele dezer gissing over dan de
 figuur: want dat de *q* niet anders dan met de *u* of
v, of *w*, in sommige talen, uitgesproken wordt,
 bewijst niet, dat zij, afzonderlijk genomen, niet
 als *k* zou uitgesproken kunnen worden.

Zoo had hij het nu eens gezien, of gemeend te
 zien, en nu moest dit ook in de uitspraak (immers
 zoo veel eenigzins mogelijk) gezocht worden.

Ook de orde, de rangschikking der letters in de
 Alphabets zal invloed op zijne theorie der uitspraak
 gehad hebben.

In deze volgorde der letters, in het Hebreewsch
 had LOESCHERUS in zijn werk *de Causis Linguae
 Ebraeae* vier rijen van letters waargenomen, elk met
 eene *spiritalis* letter beginnende, en gevolgd in de
 eerste rij van drie, in de tweede van vier, in de
 derde van vijf, en in de zesde rij van zes letters,

die, gelijk L. beweert, met elkander en hare voorafgaande spiritale letters in eene klankverhouding staan, die zoo bewonderenswaardig en treffend is, dat de naauwkeurigste en scherpzinnigste taalkundigen het niet zoo keurig zouden kunnen opgeven, als het, bij het aannemen dezer vier reeksen, door de natuur als met den vinger aangewezen is. Zulk eene verdeling, in vier rijen, van die van L. weinig verschillende, — trof den Heer B. ook in de volgorde van dit Alphabet aan; (bl. 107) dus, namelijk:

LOESCHERUS.

BILDERDIJK.

1.) א, ב, ג, ד;	1.) א, ב, ג, ד;
2.) ה, ו, ז, ח, ט;	2.) ה, ו, ז, ח, ט;
3.) י, כ, ל, מ, נ, ס;	3.) י, כ, ל, מ, נ, ס, ע;
4.) פ, צ, ק, ר, ש, ת.	4.) פ, צ, ק, ר, ש, ת.

Het onderscheid in de beide rangschikkingen der letters in de vier rijen, bestaat, gelijk men ziet, daarin, dat de Heer B. de **ד** in de derde rij brengt, en deze *pe*, tegen de algemeene aangenomen orde in het *Hebreeuwsche Alphabet*, zijn plaats achter de **פ** ontneeft, niet geheel willekeurig echter, maar omdat zulks *werkelijk het geval in het Syriesch Alphabet is*, bl. 108.

Men zou, zonder nadere inlichting kunnen denken, dat LOESCHERUS den Heer B. het allereerst op het denkbeeld van zulk een in rijen afgedeeld *Alphabet* gebragt had, maar op bl. 131 ziet men, dat de Heer B., deze overeenkomst tusschen zijne en L's. verdeling eerst na de aanwijzing daarvan door een Lid des Instituuts opgemerkt heeft. Ook stelt hij eene andere verdeling en wel vijf reeksen voor, volgens welke, de eerste rij, eene *eenvoudige* werking van stem en spraaktuig, de *tweede* de blazende, de *derde*, de vloeiende, de *vierde* de sluitende of klemmende, en de *vijfde*, die der sterk aangezette letters (alle in eene gelijke spraaktuiglijke betrekking tot elkander staande) aan het gehoor zou doen opmerken. Om

Om nu in elk dezer vijf rijen (elk van vier letters) eerst een spiritale, dan een lip-, vervolgens een keel- en, eindelijk, een tongletter; altijd in dezelfde opvolging te doen opmerken (hetgeen zonder eenige kunstbewerking onmogelijk was) laat hij **ז** (*zain*) geheel weg, ontnemt de **ו** (*vau*) haar hoedanigheid van *spiritale* letter, maakt een dubbel gebruik van de **ב** (*beth*) om haar in dat geval voor een *w* te doen gelden; plaats er **פ** (*caph*) achter, die eigenlijk op de **י** (*jod*) moest volgen; verworpt de *Syrische* orde, om de rangschikking van LOESCHERUS, die hij eerst afgekeurd had, weder aan te nemen; laat de vierde rij zonder spiritale letter; en houdt **ש** (*schin*) en **ת** (*thau*) buiten de rijen; schoon de laatste even zoo veel regt had om twee plaatsen in te nemen als de *beth*; en dan verkrijgt men de volgende reeksen (die ik om de vergelijking nog makkelijker te maken, met eene gelijke verdeeling van het Grieksche en Latijnsche alfabet, vergezeld zal laten gaan) met achterplaatfing van eene eenigzins verschikte orde in het Hebreuwsche Alfabet, in zes rijen (zóó, als hij die bl. 122 opgeeft), waarin de **י** en de **ב** tweemaal voorkomen, en de eerstverdrongen **ז** ook een plaats verkrijgt, niet achter de **ב**, gelijk het Alphab. vordert, maar achter de **י**, die dus geplaatst, een gewone medeklinker wordt. En daarbij vertoont dan de zesde reeks de stootende letterklanken.

v. l. k. t.
 1.) א, ב, ג, ד.
 2.) ה, ו, ז, ח.
 3.) י, (י^w), כ, ל.
 4.) .. מ, נ, ס.
 5.) ע, פ, ק, ר.
     ש
     ת

v. l. k. t.
 1.) α, β, γ, δ;
 2.) ε, ζ, η, θ;
 3.) ι, κ, λ, μ, ν, ξ;
 4.) ο, π, ρ, σ, τ;
 5.) υ, φ, χ, ψ (bl. 106
 en 107)

v. l. k. t.	v. l. k. t.
1.) a, b, ca, d;	1.) א, ב, ^(h) ג, ד.
2.) e, f, g, h;	2.) ה, ו, ז, ח.
3.) i, k, l, m, n;	3.) י, כ, ^(w) ל, מ.
4.) o, p, q, r, s, t;	4.) .. ט, י, פ.
5.) u, x,	5.) ^(y) צ, ע, ש.
6.) y, z. (bl. 107)	6.) פ, ק, ר.

ו

ח

In deze klankverdeeling verkrijgt de Grieksche en Latijnsche k een plaats onder de lipletters, terwijl de Latijnsche q in de kolom der keelletteren voorkomt.

Of deze uitkomst hem ook al aanleiding tot het vermeende klankverschil van k en q moge gegeven hebben, weet ik niet. Maar indien deze zeer willekeurig ondereen geplaatste rijen (die geheel anders zouden uitgevallen zijn, wanneer hij acht gegeven had op de verandering, welke de plaatsing, en insasching der naderhand toegevoegde letters, op de volgorde van het Grieksche Alphabet te weeg gebracht heeft) indien deze rijen, en zijn daarop gebouwd klankstelsel hem iets hadden moeten doen gissen; dan zou hij nog eer op het denkbeeld moeten gekomen zijn, dat de k met de wijziging van een lipklank vereenigd, gelijkklinkend met q moest zijn, bij welke laatste die lipklank u zelfs aangewezen wordt.

Maar ik moet zijn misverstand niet tegen zijn gevoelen doen gelden. Om hem te doen zien, dat QUINTILIANUS slechts op de bijkomende u-klank kan bedoeld hebben, moet men dezen laatste slechts met de overige Latijnsche *grammatici* vergelijken, en met het gevoelen, dat de uitgever van het *Epitome Thesauri graecae linguae* daarover, in zijn overzigt DE VETERI ET RECTA GRAECAE LINGUAE PRONUNTIATIONI, uitbrengt. Dit, namelijk: —
 „ Priscianus auctor est, K & Q, quamvis figuram et nomine videantur aliquam habere differ-

ren-

„rentiam, cum C tamen eandem tam in sono
 „vocum, quam in metro continere potestatem,
 „et K penitus in Latina lingua supervacuum es-
 „se: quod ANTE Priscianum testati sunt etiam
 „Fabius, Terentianus, et Fl. Sosipater Carisius.
 „Unde et in antiquissimis marmoribus legimus
 „PEQVNIAM pro pecuniam.”

Of wij zijne wonderlijke uitspraak der zuivere *n*, die hij, gelijk men weet, alleen als tongletter wil doen gelden, ook aan deze Hebreeuwische letterreeksen te danken hebben, kan ik niet gissen. Maar al kon men de *n* op deze wijs uitspreken, hoe komt de *n* dan, in deze rijen niet in de kolom der tongletters, gelijk daar, volgens zijn stelsel, haar plaats zou moeten zijn, maar onder de keelkonzonanten? Of zou het hier de onzuivere *ng* moeten zijn? Maar ook deze is, ook volgens hem, eene tongletter met een bijkomend geluid van de keel; immers zoo moet men het verstaan, wanneer hij SPRL. bl. 45 zegt: — „De *n* is zuiver, wanneer zy met „het midden der tong” [hij vergist zich: het is het voorste gedeelte] „tegen 't ware steunpunt van „'t verhemelte gevormd wordt; maar wat meer naar „de keel gemaakt, ontstaat er eene klemming by, „door de samenwerking van deze verwekt, en „men hoort *ng*.” Doch dit maakt haar even weinig tot eene keelletter als een *m* aan het eind van een woord, (bij voorbeeld, in *bon*) dit wordt, om den nageademden klank, die door de gefloten lippen geen anderen uitgang dan den neus heeft. Maar op deze wijze, en in dien zin, zouden ook de zuivere *n*, en alle aan het eind van een woord naklinkende, dat is smeltende medeklinkers, keelletters zijn.

Dan genoeg van deze en andere allerwillekeurigste klankbepalingen, welke tot niets anders schijnen te dienen, dan om zijn stelsel van letterreeksen goed te maken.

Schoon ik niet ontkennen wil, dat er, vooral in het Grieksche Alphabet, redenen zijn om te vermoe-

moeden, dat er in de rangschikking der letters zulk eene opvolging van rijen plaats heeft, ziet men echter ligtelijk, dat hij, met ons die in de drie daartoe gekozen Alphabets te willen aanwijzen, zeer ongelukkig geslaagd is. Zeker zou het Grieksche of Latijnsche, waarin de vokalen beter van de konsonanten onderscheiden zijn, hem beter op den weg geholpen hebben.

Na zulk eene mislukking, moest hij nu toch niet zoo spijtig van de Derde Klasse des Instituuts gesproken hebben, welke, nadat hij daartoe eene tweede poging gedaan had, wel uit beleefdheid bereid was DIE ORDE VAN HET ALPHABET eene plaats in hare gedenkschriften toe te staan. En waarlijk, de erkentelijkheid, waarmede hij deze toegeeflijkheid, in het VOORBERICHT van dit zijn werk, (bl. VI) beantwoordt, verdient hier eenige te regtwijzing. Hij zegt daar, dat hij dat gedeelte, wat de ORDE DER LETTERS betreft, „aan de Derde Klasse des „Instituuts, de geleerde talen ten voorwerp hebbende, en waar toen nog de nieuwe Filosofie niet „in opgenomen was, door een harer Leden had „aangeboden. — Hoe zeer dit Stuk (vaart hij „voort) nu aldaar met GENOEGEN ontvangen wierd, „heeft de verandering, welke sedert in die Klasse „voorviel, my overtuigd, dat het haar van geenerlei gebruik kon zijn, en ik heb geloofd ook „daarover te kunnen beschikken, en het ten dien „einde terug gevraagd.”

De Heer B. vergeet zijnen Lezers mede te deelen, van hoedanig eenen aard het GENOEGEN was, waarmede de derde Klasse dezen letterarbeid ontving. Bij de Kommisfie, welke door gemelde Klasse benoemd werd om zijn werk te beoordeelen, was dit GENOEGEN eenigzins in strijd met de verlegenheid, waarin zij zich gebragt zag, toen de eerstbenoemde in dezelfde zijne twee medebenoemden op de gelijkheid der rijen, naar het begrip van LOESCHERUS, en dat van B., opmerkzaam maakte. Een *plagiaat* kon zij het niet noemen; *vooreerst*, omdat er iets onbeleefds in dit woord ligt; maar ook, *ten tweede*, om-

omdat het tot de wel niet waarschijnlijk, maar echter mogelijke zaken behoorde, dat de Heer B., op zijne gissing gekomen was, zonder, bij zijne groote belezenheid, LOESCHERUS gelezen te hebben; en *ten derde*, omdat LOESCHERUS hem, in alle geval, niet meer dan eene aanleiding tot verdere nasporingen zou kunnen gegeven hebben.

In gemoede kon de Kommissie der klasfe zijnen letterarbeid ook niet aanbevelen als waardig om in hare gedenkschriften te worden opgenomen. Na deze en andere redenen dus rijpelijk, en in den geest, gelijk men dien boven reeds heeft kunnen opmaken, aan de *klasfe* voorgedragen te hebben, eindigde zij haar verslag met deze woorden:

„ De toevallige overeenkomst van gevoelens dezer beide Geleerden [B. en L.] heeft de ondergeteekenden doen besluiten aan de Klasfe voor te stellen, om den Heer BILDERDIJK door de mededeeling en aanwijzing, zoo van deze plaats als van de verdere aanmerkingen van LOESCHERUS, wiens vermoeden zoo zeer instemt met de meer uitgewerkte navorfchingen van den eerstgenoemden, in de gelegenheid te stellen, om beide met elkander te vergelijken, en ons daarna ook aangaande het gevoelen van LOESCHERUS zijn gevoelens mede te deelen.”

(was geteekend)

J. WILLMET.
HERM. BOSSCHA.
JOH. KINKER.

Daarop ontving de Klasfe weldra een' brief van den Heer B., ten geleide strekkende van eene memorie ter beantwoording aan de begeerte der Klasfe, en den voorslag der Kommissie; welke daarop nu weder verslag zullende doen, geene zwaarigheid vond om der Klasfe het opnemen van dit tweemaal toegezonden Stuk in hare gedenkschriften voor te dragen, mits vergezeld gaande met de memorie, waaruit de overeenkomst en het verschil der gevoelens van L. en B. zou kunnen opgemaakt worden.

De vorige bedenkingen hielden nu op. De Heer
B.

B. betuigde immers in zijne korte memorie, geene kennis van het gevoelen van LOESCHERUS te dragen? En nu werd het daardoor te belangrijker de beide gevoelens door middel van de Werken der Klasse aan de geleerden in dit vak ter verdere nasporingen aan te bevelen. Dienovereenkomstig was dan ook het tweede verslag der Kommisfie, met dezelfde beleefde bewoordingen als het eerste, van dezen inhoud: —

„ De ondergeteekenden ten tweeden male berigten de over de verhandeling van den Heere BILDERDIJK over de rangschikking der Letters in de Alfabeths, en nu laatstelijk ook nog over zijnen Brief dienaangaande aan de Klasse geschreven, kunnen niet anders dan op nieuw hulde doen aan de scherpzinnigheid van den Schrijver, en verder naar hun eerst uitgebragt rapport verwijzen.

„ Zij zijn het met den Schrijver omtrent hetgeen hij in zijnen brief zegt, volkomen eens, dat, namelijk, het denkbeeld van LOESCHERUS niet in alles hetzelfde is, met dat, wat over de rangschikking der letters in de verhandeling is aangevoerd geworden. De laatste is duidelijker, doorwrochter, en het daarin ontwikkelde gevoelen is ook veel aannemelijker. Het loopt niet slechts, gelijk dat van LOESCHERUS, over de Hebreeuwfche, maar ook over andere letterteekenen. Daar het als eene belangrijke bijdrage tot de oude Letterkunde niet te zeer aangeprezen kan worden, en aanleiding geeft tot verdere nasporingen, zoo wel opzigtelijk de gedaante als den klank der Letters in de Oude talen, stellen zij der Klasse voor, om beide de stukken onder hare gedenkchriften eene plaats aan te wijzen.”

Hoe de Heer B. nu uit dit verslag eene VOORKOMEN ERKENNING van onderscheid tusfchen zijn en LOESCHERUS gevoelen, en van NIEUW- en OORSPRONKELIJKHEID van het zijne heeft kunnen lezen, daar zij slechts in zoo verre met hem instemde, dat het niet in ALLES hetzelfde was; wil ik hier liever niet onderzoeken. Zoo echter wil hij het aan het einde zijner verhandeling doen voorkomen, als

als hij (bl. 131) zich over deze zaak dus uitlaat:

„ Ik kan niet van my verkrijgen ten slotte deze
 „ Verhandeling eene opmerking voorby te gaan,
 „ die door een der Leden van de derde Klasse des
 „ Instituuts, vermaard Orientalist, en van eene
 „ uitgebreide belesenheid, gemaakt is geworden, dat
 „ namelijk het aanzijn van een vast beginsel in de
 „ rangschikking der letters van het Hebreeuwscbe
 „ Alfabeth bereids door LOESCHERUS erkend en
 „ aangevoerd is geworden. Ik heb dit inderdaad,
 „ op deze aanwijzing, dus gevonden, doch het
 „ onderscheid van het denkbeeld des genoemden
 „ Schrijvers, is sedert door de Kommisfie, die by
 „ gemelde Klasse over deze mijne Verhandeling ver-
 „ slag heeft gedaan, VOLKOMEN erkend, en dit stuk
 „ niet alleen met aanprijzingen, waarmede ik hier
 „ niet wensch te pronken, maar ook met die van
 „ NIEUW- en OORSPRONKELIJKHEID vereerd. Het-
 „ geen ik over zulks eenvoudig aanmerke tot voor-
 „ koming eener misvatting, die de belangstelling in
 „ dezen mijnen arbeid wellicht door een niet onna-
 „ tuurlijk vooroordeel zou kunnen verminderen.”

Hoe veel *eenvoudiger*, en ook geschikter ter voor-
 koming van *misvatting*, zou zijne aanmerking niet
 geweest zijn, wanneer hij zich getrouwer aan de
 waarheid gehouden, en liever verkozen had met de
 aanprijzingen der Kommisfie te pronken, dan met
 die van NIEUW- en OORSPRONKELIJKHEID, waar-
 mede zij niet wilde, dat hij pronken zou, om re-
 denen, welke zij reeds in haar eerste verslag had
 opgegeven, en waarnaar zij hem in haar tweede ver-
 wees? Nu, daarentegen, brengt hij zijne Lezers
 in een verkeerd begrip, zoo wel ten aanzien van de
 overeenkomst, en het verschil tusschen zijne rijen
 en die van LOESCHERUS, als aangaande den aard
 van het GENOEGEN der Klasse, en de foort der aan-
 prijzingen van de Kommisfie, die daarbij niets an-
 ders beoogden dan beide gevoelens aan het Publiek
 te doen kennen, ten einde daardoor aan anderen
 aanleiding te geven tot verdere nasporingen. En
 dat de gissingen, zoo wel van den Heer B. als die
 van

van LOESCHERUS, zulk eene herziening wel noodig hadden, kan, dunkt mij, na al het gezegde, niet twijfelachtig zijn.

Hoe het zij, de Klasse besloot, met dankzegging aan de Rapporteurs en conform met het daarbij geadviseerde, „ om van de verhandeling van den Heer BILDERDIJK over de rangschikking der Letters in de Alphabets, en van zijnen naderen brief dienaangaande loffelijke melding te maken in de openbare Gedenkschriften der Klasse; — en zal van dit Rapport (dus eindigde dit besluit) en daarop genomen besluit kopij, als extract uit deze notulen, aan den Heer B. worden afgegeven.”

Zie hier de eenvoudige toedragt der zaak, welke de Heer B. in zijn Voorberigt en het slot zijner Verhandeling niet uit haar verband had moeten rukken; en waaruit het waarschijnlijk wordt, dat de Heer B. zijne Verhandeling niet heeft terug gevraagd om de verandering, die er in die Klasse heeft plaats gehad, noch om de overtuiging, dat zij der Klasse *van geenerlei gebruik kon zijn*, maar omdat hij haar liever niet te gelijk met het gevoelen van LOESCHERUS in het licht wilde gebragt zien; waardoor men al ligt op het niet *onnatuurlijk* vermoeden had kunnen komen, dat zijn Werk niet zoo nieuw en oorspronkelijk was als hij dit zijnen Lezeren wil doen gelooven.

En nu nog iets over:

HET WIJSGEERIGE DEZER SPRAAKLEER.

Tot nog toe beschouwde ik deze Spraakleer minder als eene algemeene, of wijsgeerige taalkunde, maar zoo, gelijk zij inderdaad is, te weten, als eene bijzondere Spraakkunst der Nederduitsche taal, waarin slechts zoo veel van de algemeene taalwetenschap voorkomt, als ter verklaring der zoogenoemde *deelen der rede* in onze, zoo wel als in de Spraakkunsten van andere talen, volstrekt noodig is. In zoo verre heeft deze SPRAAKLEER, gelijk ik meen aange-
we-

wezen te hebben, hare verdiensten, zij opent zoo al geene nieuwe, ten minste vele vernieuwde inzichten, in de beschouwing, en omtrent het regt verstand onzer taal; en ook daar, waar de S. ons, en zich zelve, zijne bijzondere gevoelens omtrent sommige eigenheden en regels van onze moedertaal wil opdringen, welke tegen het erkende gebruik, somtijds ook tegen de gronden, waarnaar zich dit gebruik regelde, indruischen, geeft hij ons, ook dan, dikwijls aanleiding, om door den nevel dezer verkeerde inzichten heen, een' beteren weg te vinden. Aan eene nog levende taal valt altijd veel te arbeiden; dan eens, om haar in een verlaten spoor terug te brengen, en verkeerde rigtingen en afwijkingen voor te komen, of voor het vervolg te verhinderen; dan weder, om haar in hare ontwikkeling, groei, wasdom, of hoe men anders dien langzamen opbouw, en niet, dan na eenen zekeren tijd, merkbare uitbreiding der talen noemen wil, behulpzaam te zijn. Wat de Heer B., in dat opzigt, had kunnen doen, wanneer hij daarbij meer zijn *hoofd* dan zijn *hart* had gelieven te raadplegen, en zich door zijn' geest van tegenspraak niet had laten wegslepen, is uit dat gene, wat hij met regt berispt en tegenspreekt, ligtelijk op te maken. Ook is zijn zucht om alles, wat door anderen, vooral door TEN KATE, goeds verrigt is, te verduisteren, hem maar al te dikwijls in zijn arbeid hinderlijk geweest; en veel van het goede, dat hij, zoo ik hoop, gesticht zal hebben, hebben wij mischien daar aan te danken, dat hij vergeten zal hebben, dat veel van hetgeen hij met hevigheid beweert, reeds te voren door TEN KATE geleerd en aangewezen is.

Jammer is het hierbij slechts, dat hij op dezen zijnen verdienstelijken voorganger (van wien hem mischien sedert zijn eerste jeugd, veel van hetgeen hij nu als het zijne wil doen gelden, zonder zijn ouden leermeester daar bij te noemen, in het geheugen is blijven hangen) zoo laag nederziet; hetgeen bij velen aanleiding zou kunnen geven, om de bron, waaruit B. zelf geput heeft, geheel te verwaarloozen;

zen; de taalkundige inzigten van T. K., die hem waarschijnlijk zoo nuttig geweest zijn, en die volgende Taalopbouwers tot zoo veel wezenlijk voordeel zouden kunnen strekken, verloren te doen gaan; en TEN KATES groot taalkundig Werk, dat, vooral voor de *etymologie* onzer taal, van zoo veel dienst kan wezen, geheel te verdringen.

Wanneer de Heer B. ons, in plaats van zijne SPRAAKLEER, en daar toe betrekkelijk hier en daar verspreide taalkundige aanmerkingen, een volledig overzicht van TEN KATES AANLEIDING, enz. geleverd had; in een geregelder orde dan bij dezen gerangschikt, van al het overtollige ontdaan, en, waar dit noodig was, met zijne aantekeningen verrijkt; dan, voorzeker, zou de Natie hem meer dank verschuldigd geweest zijn, dan nu hij, in dit zijn onvolledig, en echter zeer omslagtig werk, den lust om zulk eenen arbeid aan te vangen, bij velen, die er de bevoegdheid toe zouden hebben, verzwakt, zoo niet uitgedoofd heeft.

Om het nadeel, hetwelk daardoor aan de Nederlandsche taalkunde toegebracht zou kunnen worden, eenigzins te voorkomen en te verminderen, en het daardoor ontstane vooroordeel tegen hem, die zeker den meesten lof onder onze vroegere taalkundigen verdient, tegen te gaan; zal het mischien niet nutteloos zijn, éene der bitterste smaadreuenen, welke de Heer B. zijnen voorganger en (gelijk wij dikwijls opmerkten) leermeester aandoet, in overweging te nemen. Ik kies daartoe de volgende (1): —

„ Wat TEN KATE betreft: sints lang het Orakel
 „ der zoogenaamde Taalbeoefenaren, of die daar-
 „ voor door wilden gaan, by ons, gelijk ADELUNG
 „ thands by de Hoogduitschers; men moet waarlijk
 „ wel willends blind zijn om de domme onkunde
 „ van dezen wroeter, die zich vruchteloos roemt
 „ *de Oudheid* DOORKROOPEN te hebben, doch (ge-
 „ lijk

(1) VERHAND. O. D. GESLACHTEN, 2de druk, bl. 146, 1818. In den eersten druk komt dit zeldzaam staaltje van wangunst niet voor.

„ lijk HUYDECOPER zeer wel aanmerkt), zijne taal
 „ niet verstond, van haar oudheid zoo wel als van
 „ andere talen bitter weinig wist, en volstrekt bui-
 „ ten staat was om er van te oordeelen, en wiens
 „ geheele verdienste in eene onverdraaglijke *pedan-*
 „ *terie* bestaat, niet volmondig te erkennen. Zoo
 „ HUYDECOPER (gelijk JUSTUS VAN LEEUWAARDEN
 „ dezen verwijt) nevens anderen, by 's mans leven
 „ hem *menigvuldige en hooggaande* lof gaf, het
 „ was eene erkenenis van 's mans *arbeid*, en van
 „ het *nut*, dat, vooral by eene algemeene erkende
 „ onkunde, uit eenen arbeid van dien aart, hoe
 „ gebrekkig ook uitgevoerd, toch altijd te trekken
 „ is; maar die by geen man als HUYDECOPER het
 „ werk-zelf als *resultaat* diens arbeids kon doen
 „ rijzen, van 't welk hy wel *lang gewagen* moet.
 „ (Zie HUYDECOPER en VAN LEEUWAARDEN over
 „ den *Ablat. Absol.* in de *Werken der Maatsch.*
 „ *N. Letterkunde*, I. Deel; den eerste op bl. 13,
 „ 14, 16, 38, 41, 48, 54, enz. den ander op
 „ bladz. 25 en 34.) En het is inderdaad eene
 „ schande voor *Holland*, en den staat onzer Taal-
 „ kunde, dat men dien afgod nog wierookt, en niet
 „ verder wil zien.”

Met hoe weinig reden de Heer B. zich hier op
 de getuigenis van HUYDECOPER beroept, die gedee-
 rende het leven van TEN KATE zeer hoog met hem
 geloopt had, en na zijn dood, hem gaarne zou
 verguisd hebben, omdat hij in zijn twist met MAT-
 THEUS VAN LEEUWAARDEN, over den *Ablat. absol.*
 niet eenstemmig met hem dacht, zal ieder onbevoor-
 oordeelde ligter inzien, wanneer hij het zich ge-
 troosten wil, alles wat daarbij omgehaald is, in het
 aangehaalde I. Deel met aandacht te lezen.

Ook HUYDECOPER behoorde onder die lieden,
 welke wel eens boos en netelig worden, wanneer
 zij zien, dat zij ongelijk hebben. Hierin nu mogent
 B. en H. elkander, in enkele gevallen, eenigzins
 gelijken, maar de grond, waarop beiden hunne
 Spraakkundige kennis bouwen, is niet weinig ver-
 schillend. De eerste vaart tegen den invloed der La-

tijnsche taal op de onze met allerlei wapenen hevig uit, de tweede daarentegen, gelijk wij straks zien zullen, grondt er zijnen Hollandschen ABL. ABSOL. niet alleen op, maar beschouwt de taal der Romeinen als een der geschiktste middelen ter beschaving van de onze. De oordeelkundige TEN KATE, als Nederd. Spraakleeraar vindt, zonder daarom dien invloed te miskennen, of te verachten, dat men in het verdedigen van Hollandsche zeggingen, zich op geen *Latinismen* moet beroepen, en legt, hierin, een gevoelen aan den dag, waarin B. hem (evenwel niet zonder onmatige overdrijving) navolgt. In dit opzigt nu moest H. bij B. (zou men zeggen) weinig gezag hebben. Maar H. valt TEN KATE, en zekerlijk niet zeer edelmocdig, kort na zijn' dood, aan; en zie daar reden genoeg, om er geen acht op te staan, dat hij zich met een' tegenstander vereenigt, ten einde zich van dezen te bedienen, om een ander, die het in dit laatste punt van geschil met hem eens is, te beleedigen, zonder te begrijpen dat H., wanneer hij nog leefde, hem over zijn *Casus absolutus* en *emphaticus*, en, vooral, over zijn ijveren tegen den invloed der Latijnsche Grammatica, op de onze, niet minder dan TEN KATE zou doorgestreden hebben.

Doch dit daargelaten!

Met welk eene soort van goede trouw, heeft toch de Heer B. zijnen Lezers willen wijsmaken, dat de lof, welken HUYDECOPER aan TEN KATE, toen deze nog leefde, gegeven heeft, slechts *eene erkenning van 's mans ARBEID en van het NUT was, dat uit eenen arbeid van dien aart, hoe gebrekkig uitgevoerd, te trekken is?* Het tegendeel blijkt overal uit de *Proeve* van HUYDECOPER. Zoo wel over zijne *etymologische*, als eigenlijk gezegde Spraakkundige kennis, zwaait hij hem telkens den uitbundigsten lof toe, bij voorbeeld, bl. 46 van dat Werk, noemt hij de AANLEIDING van TEN KATE een DOORWROCHT Werk. Zelfs waar hij van hem verschilt, (zoo als, daar hij handelt over de spelling met AA of AE) doet hij dit als een
hoog-

schatter der verdiensten van TEN KATE, en zegt van hem, bl. 154: „Hij houde het mij ten goede, maar ik zie deze spelling in zijn Werk aan, als een klein vlekje in een schoon aanzigt.” Kort te voren had hij gezegd: — „Maar nog meer ben ik verwonderd, dat de schrandere TEN KATE — — in zijn ooit volprezen Werk, de schryfwyze van AE voor AA gebruikt hebbe.” — Varr de *Etymologische* nasporingen door het worteldeel eens woords, iets waarvan T. K. in zijn groot Werk overal wenken geeft, zegt H. bl. 592. „Hier door heeft TEN KATE in zyn uitmuntend Werk eenen weergaloozen lof verdiend. En hadden de geleerden in het Latyn dien voet gehouden, de schriften der *Etymologisten* zouden zoo vol niet zyn van oneigene en vergezochte Afleidingen.” — En zoo spreekt hij telkens van onzer verdienstelijken landgenoot, waar het te pas komt van zijne taalkundige inzigten te spreken.

Zoo spreekt men toch niet van iemand die slechts eenigen lof voor zijnen zwaren arbeid en naarstigheid verdient; en het verschilt hemelsbreed van het gevoelen van den Heer B., als hij bl. 13 (1) zegt, dat T. K. *een of twee goede invallen gehad heeft*, en dat hij voor het overige een hoofd was, *dat nooit geleerd had te denken*. Hetgeen H. tegen T. K. voornamelijk inbrengt, is juist dat geen, waarom de Heer B. hem veeleer zou hebben moeten toejuichen; en het is mischien wel om die reden, dat hij juist die bladzijde niet opgeeft, waaruit dit ten klaarste zou gebleken zijn. Het is om het niet genoeg waarden van de Latijnsche taalkunde, dat hij zich in den brief, waarvan B. spreekt, tegen T. K. laat hooren. Daar laat hij zich namelijk dus uit; bl. 43, I. Deel, van DE WERKEN DER LEIDSCHER MAATSCHAPPIJ:

„ Wy

(1) VERH. O. D. GESL. 2de Druk. Ook dezen uitsval schijnt hij in den 1sten Druk nog niet te hebben durven wagen.

„ Wy leeren onze Moedertaal, terwijlwe nog
 „ kinderen zyn, en van de schikkinge onzer woor-
 „ den niet meer begrip hebben dan een Papegai,
 „ die alleen weet naar te zeggen wat hy gehoord
 „ heeft. Alleen te spreken om verstaan te worden,
 „ is ook eigen aan het geringste soort van menschen.
 „ Maar indien eenigen onder ons wat beter schrij-
 „ ven dan doorgaands geschiedt, is het niet, omdat
 „ zy, tot jaren van onderscheid gekomen zijnde,
 „ hun werk gemaakt hebben, om hetgeene hen niet,
 „ of gebrekkelijke, geleerd was, met moeite en
 „ naarstigheit te onderzoeken? Wat gids, wat
 „ leidsman, kan iemand hier vinden, die, ten min-
 „ sten met zijne uiterste lippen, gelijk men zegt,
 „ de Latijnsche Grammatica niet gesmaakt heeft?
 „ Dit heeft VONDEL zelf, reeds bedaagd zijnde,
 „ ondervonden en beleeden: misschien beseffende,
 „ dat HOEFT hem verre vooruit was, omdat die,
 „ van zyne jeugd af, in 't Latyn goede gronden
 „ van taal- en oordeelkunde geleid hadt. Wat is
 „ de oorzaak van dit alles? Niet anders, dan dat
 „ we 't Latyn leeren naar duidelijke regelen, die,
 „ in 't natuurlijk verstand gegrondvest, en eens wel
 „ begreepen, naderhand alle taalen lichtelijk doen
 „ leeren gebruiken. Alle beschaafde volkeren heb-
 „ ben naarstige voorgangers gehad, die den aard
 „ hunner Moedertaale onderzocht, en derzelver ge-
 „ bruik beschaafd hebben; maar geen is zulks
 „ gelukt, dan die te vooren, eenen goeden tyd,
 „ by de Latynen hadden te school gelegen. Daar
 „ vindtmen de natuurlijkste Welsprekendheit, wel-
 „ ker eigenschap is, zich zachtelijk meester te ma-
 „ ken van het hart van onkundigen zo wel als van
 „ kundigen. Hierom vermaande FRANCISUS zijne
 „ Landsluiden, voornaamlijk die in het openbaar
 „ moeten spreken, de Grieken en Latynen, doch
 „ vooral CICERO te leezen, al waar 't maar om de
 „ fraaiheden van die taalen in hunne eigene te lee-
 „ ren overgieten. Doch zie: dat is juist hetgeen
 „ TEN KATE noemt, de *Latinismata* naarbooten.”
 „ Deze nu tegen het gevoelen van B. niet weinig
 in-

indruifschende Taalleeraar is het, welken hij tegen TEN KATE als getuige of Regter inroept. En wanneer, en bij welke gelegenheid doet hij dat? — Als deze, verbitterd door de regtmätige tegenspraak van M. VAN LEEUWAARDEN, die zich op het gezag van TEN KATE beroepen had, dat gezag afwijst, omdat deze laatste, even als B. thans, geen invloed der Latijnsche Grammatica in het Nederduitsch wil laten gelden. En wanneer vraakt hij dien ingeröpen Regter en getuige? — In alle andere gevallen, dat is, overal, waar deze zonder verbitterdheid, en met kalmte, bij herhaling, en telkens waar het maar te pas komt tot lof van T. K. spreekt, ook dan wanneer hij van hem verschildt. *Geen man toch als HUYDECOPER* moest, meent hij, van iemand als TEN KATE *anders dan* LAAG GEWAGEN. Ondertuschen, overal, behalve in dezen brief aan VAN LEEUWAARDEN (waar hij de onkunde van TEN KATE als Latinist zeer luid laat klinken,) en zich over het woord *Latinismata* bijzonder verlustigt) *gewaagt* hij niet slechts zeer *hoog* van hem, gelijk; wij onder anderen, boven zagen; maar hij vereert hem bijzonder als groot Taalkundige, waarvoor hij, gelijk niet onduidelijk te zien is, gedurende deszelfs leven meer ontzag had, dan hij voor anderen aan den dag leide. Zelfs in zijne PROEVE bl. 357, (de plaats van T. K. waarover in den brief van VAN L. het geschil aangaande den ABL. ABS. loopt) is hij slechts VERWONDERD dat deze TREFFELIJKE SCHRIJVER zich tegen den *Abl. absol.* in het Nederduitsch verklaart, en tracht het tegendeel (zonder zich evenwel eenen meesterachtigen toon aan te matigen) te bewijzen.

Deze teregtwijzing omtrent het LAAG GEWAGEN van H. ten aanzien van TEN KATE, acht ik van belang voor onze Taalkunde; en wel zoo veel te belangrijker als het gezag van den eerstgenoemde, en met reden, zeer groot is.

Het verwaarloozen van het NUT, dat er uit de beide taalkundige Werken van T. K. kan getrokken worden, zou niet anders dan nadeelig kunnen zijn;

niet slechts voor de beoefening onzer bijzondere Spraakkunst, maar ook voor de algemeene beschouwing der taalkunde.

Schoon H. in den dikwijls gedachten brief aan VAN L., niet zeer naar waarheid van T. K. (bl. 54 ald.) zegt, dat *hy alles schoeide op den leest zyner afgetrokken denkbeelden*, is het echter waar, dat hij dit somtijds, en alsdan niet ongelukkig, doet; niet om daarmede het gebruik, de wergeeffter der talen, om ver te stooten, maar om die leer te doen gelden, waar het zwijgt of nog onzeker is; ook wel om het te geleiden. De Heer B., die even weinig als TEN KATE de Latijnsche leest tot rigt, snoer zijner nasporingen verkiest, maakt ook, en zeer dikwijls, van *de leest zijner afgetrokken denkbeelden* gebruik, onder anderen, wanneer hij onze taal, niet uit de *moederlijk of zusterlijk* verwante, maar *uit het innig beginsel der spraak, zoo ten aanzien van denken als uitdrukken* afleiden wil; waarom hij haar, gelijk hij gelooft, (zie Voorrede bl. VII) ook wel als *Wijsgeerige Grammatica aan zou hebben mogen bieden*.

Hoe weinig aanspraak zij op dezen naam maken kan, hebben wij nu en dan al eens, in het voorbijgaan, aangewezen. Zoo geeft hij ons, bij voorbeeld, eene niet dan zeer oppervlakkige ontwikkeling van de deelen der rede, uit welker goed verstand en toelichting het geheele *mechanismus* niet van deze of gene, maar van al'e talen verstandelijk en denkbaar, en tevens aanschouwelijk kenbaar moet gemaakt worden. Hier zou het te pas gekomen zijn, dit *innig beginsel der taal*, in het denkvermogen te doen opmerken.

In de *soortverdeeling* der woorden, van bl. 76 tot 79, heb ik vergeefs naar dit *innig beginsel* gezocht, en nergens zou het ondertuschen, zoo zeer als daar, op zijn plaats geweest zijn.

Bl. 80 schijnt hij zich gereed te maken, om ons iets van het SPREKEN, als zijnde uitdrukken van het DENKEN *in geluiden, die men woorden noemt*, te zeggen. Wat denken, wat, naar zijn begrip, die

die daad der ziel, als eerste en voornaamste grond van het door hoorbare teekenen *denken*, dat is spreken (liever *zeggen*) is, waarop alles in eene wijsgeerige Spraakleer aankomt, draagt hij ons zeer kort voor, met deze, de zaak niet zeer ophelderende, woorden: — „ Het *denken* nu bestaat niet, in 't „ bloot gewaarworden van een voorwerp dat zich „ uiterlijk of innerlijk aan onze vatbaarheid ('t zij „ van zintuig of verbeelding) opdoet, maar in eene „ *werking* der ziel omtrent dit voorwerp. En deze „ *werking* is een erkennen, aan, of omtrent dat „ voorwerp, van iets dat wy er by beseffen en daar „ meê vereenigen of van afscheiden. Welke *werking* „ (met een andere uitdrukking) een *oordeelen* is.”

Wanneer hij gezegd had, *denken* is *denken*, zou hij niet veel minder gezegd hebben. *Denken* is zeker iets meer dan gewaarworden, het is een *werking* der ziel omtrent hetgeen men gewaar wordt, en die *werking* kan men ook *oordeelen* noemen. Maar wat die *daad* der ziel zij, wordt door het gebruik van een ander woord, niet duidelijker, wanneer men de wetten, naar welke men *denkt* of *oordeelt*, hetzij omtrent voorwerpen buiten ons, hetzij omtrent ons zelve, uit den aard van die daad zelve, niet naar een onbedrieglijk rigtsnoer weet op te geven.

Doet hij dit mischien, wanneer hij vervolgens meer bepaald zegt, wat een oordeel is? — Men oordeele!

„ Dit oordeel is eenvoudiger of meer verwickeld. „ Het eenvoudigste is, wat wy een bloot aanschouwen noemen; maar het meer verwickelde onderstelt vergelijkingen met denkbeelden daar buiten, die 't geheugen ons daarby opgeeft, en dit laatste is dan wat men gewoonlijk oordeelen noemt. „ Doch ook de eenvoudigste waarneming of beschouwing bevat deze toekenning of afscheiding.”

Ook hier vinden wij van de denkformen, of wetten, of aan de daad van *denken* verknochte eerste voorstellingen, of hoedanig hij die oorspronkelijke *primae notiones* (over de kunsttermen wil ik niet

met hem twisten), zou willen noemen, niets. En echter weten wij van de daad van het denken niets anders dan hetgeen er in deze denkgedaanten kan opgemerkt worden. Wil hij ze met LEIBNITZ ingeschapen denkbeelden noemen; ook al goed: in de taalkunde zal dit weinig hinderen. Maar zonder de uiteenzetting van die eerste *data* zijn wij niets verder dan zoo aanstonds. In het meer verwikkelde denken, waarbij, zegt hij, *vergelijkingen met denkbeelden* buiten bloot *aanschouwen* ondersteld worden, schijnt het denken in deze *vergelijking* te bestaan; maar wat bij hem denkbeeld is, weten wij nog niet, en daar hij er niets meer van zegt, komen wij er ook hier, waar het toch de plaats was, niet achter.

Hij stapt er van af, om, zonder eerst een klaar denkbeeld van het denken, op zich zelve, gegeven te hebben, van het denken in woorden te spreken. Zulke plotselingsche en sprongswijze overgangen zijn er meer in zijne Spraakleer. Maar hier is de gaping mateloos groot. Hoe zullen wij weten, wat denken in geluiden is, als wij niet weten, wat denken zonder geluiden is; bij voorbeeld, het *denken* of *oordeelen* van de *doofstommen*, en, in 't algemeen, de daad van 't *denken*, waarvan de woorden slechts de afbeeldende symbolische teekenen zijn?

En wat is dan nu het hard op denken, of zeggen?

Dit verklaart hij ons op de volgende wijze.

„ De uitdrukking van *denken* met *woorden* heet
 „ eene *rede*, en deze bevat derhalve altijd een ver-
 „ binding van 't denkbeeld eens voorwerps, met
 „ hetgeen wy er aan toekennen of ontkennen. En
 „ dus bevat overzulks ieder rede de uitdrukking van
 „ twee denkbeelden, waarvan 't eene 't onderwerp
 „ en 't andere het toegeëigende is, 't zij bevestigende
 „ 't zij ontkennende, en; by die twee denkbeelden,
 „ de daad onzer verbinding van die twee.”

Men ziet, dat hij het geopperde aangaande het *zuivere denken* wel achterwege had kunnen laten, en zich vergenoegen, met het algemeen bekende drie-

driedelige eener Spraakkundige voorstelling, zonder zich te bekreunen over hetgeen er het *inwendige beginsel* van is. Hij denkt er ook niet meer aan; en wij staan met hem zonder dat wij weten, hoe wij er gekomen zijn, bij de drie termen eens onzamen-gestelden volzins. Zelfs over de verschillende wijzen, waarop men hetgeen hij *de daad onzer verbinding* noemt, de betrekking tusschen den *werker* (nominativus) en het *ge- of bewerkte* (de beheersching) uitdrukt, geen woord! *Noch* hier, *noch* in de verdeeling der werkwoorden, *noch* in de Syntaxis! Alleen, zegt hij ons, alsof, bij die daad van verbinden van den *eersten* met den *derden* term eener Spraakkundige voorstelling, geen verschil hoegenaamd in die betrekking op te merken viel: —

„Ieder spreken [zeggen] ieder rede, bevat dus
 „noodzakelijk drie woorden. Naamlijk 't eene, dat
 „het *onderwerp*, het andere, dat de *hoedanigheid*
 „en het derde, dat de *werking* van 't vereenigen
 „dier twee uitdrukt.”

Dit is uiterst onnaauwkeurig, en kan alleen aangenomen worden als het verbindende werkwoord een zoogenoemd *verbum substantivum* is; en dan nog maar zoo dikwijls, als hetgeen hij den tweeden term noemt, eene hoedanigheid van den eersten uitdrukt; Bij voorbeeld, *de boom | is | vruchtbaar*, of: *de boom | is | een vruchtboom*; maar zoo dikwijls de middelterm een der verschillende soorten van bedrijvende werkwoorden is, drukt het *regimen* geene *hoedanigheid* maar een *gewrocht* (Gewerkte) of een invloed ondergaand voorwerp (Bewerkte) uit; bij voorbeeld, in het eerste geval: *hij | bouwt | een huis*. In het tweede! *Hij | dreigt | den onversaagde*. — *Die Held | bevrijdt | zijn land*. Hier is *huis* geen hoedanigheid, maar gewrocht van *hem*; *den onversaagde* en *land* het invloed of bewerking ondergaande van *hem* en *Held*.

Daar er somtijds slechts twee termen zijn, wanneer er werkwoorden zonder regering gebruikt worden, gelijk die onzijdige, welke geen onmiddellijke beheersching toelaten, of wanneer men van een onder-

derwerp slechts de daad, zonder het daardoor Gewrochte of Bewerkte wil uitdrukken, zegt hij: „daar werking een wijze van bestaan is, zoo kan „een werkwoord aangemerkt worden als eene wijziging aan 't bestaan van een voorwerp toeëigende; en gevolglijk kan een naam met een werkwoord tot een rede of volzin volstaan. Zoo „zegt men: *De man slaapt*, dat is, *is* in de „wijziging van slapen; *Alexander stierf*, dat is, „*is dood*.”

Welk een schijn van diepdenkendheid, en afgetrokkenheid om niets meer dan een doodeenvoudige zaak, die door zich zelve allerduidelijkst is, te bevelen en onverstaanbaar te maken! — Niet om dat een werking eene wijze van bestaan is, maar om dat er werkwoorden zijn, die slechts het bestaan of een wijze van bestaan uitdrukken, komen zij zonder dat woord voor, hetwelk bij andere werkwoorden, *een gewerkte* of *bewerkte* uitdrukt. Niets is op zich zelve klaarder, dan dat door de werkwoorden *slapen* en *sterven* geen daden te kennen gegeven worden, waardoor iets dat *geslapen* of *gestorven*, dat is, *door den slaap* of *den dood voortgebragt* is, afgezonderd van, en buiten de daad van *slapen* en *sterven* zelve, voorgesteld kan worden; en dat daarom in al die gevallen, de niet uitgedrukte beheerschte term in het werkwoord vanzelf begrepen is. Maar waarom, wanneer hij dit, en niets anders zeggen wil, gelijk wij straks zien zullen, de twee gegeven voorbeelden door de omschrijvingen, „hij is in de wijziging van slapen” vertolkt, en niet liever gezegd: — *De man slaapt*, dat is, *De man slaapt een slaap*; *Alexander stierf*, dat is, *Alexander stierf den dood*? —

Daar men nu wel niets anders kan *slapen* dan *een slaap*, en niets anders *sterven* dan *den dood*, zou het meer dan nutteloos zijn er dien beheerschten term bij uit te drukken, tenzij men de soort van *slaap* of *dood* er bij wilde doen verstaan, of iets anders wilde uitdrukken, dat in de woorden *slapen* en *sterven* niet van zelfs begrepen is: gelijk: *Hij slaapt*

slaapt den slaap des regtvaardigen. Hij stierf den dood der helden niet. Zoo ook: Ik sterf duizend dooden, enz. Had hij den in die gevallen verzwegen, of uitgedrukten derden term, dus doen opmerken, dan zou het daaruit te trekken besluit beter in verband met de *premisen* staan; namelijk:

„Geene rede of zeggings derhalve, of zy bevat een naamwoord, een werkwoord, en een ander naamwoord, 't zij afzonderlijk uitgedrukt, het zij in 't werkwoord besloten.”

Nu, integendeel, behelst zijne gevolgtrekking wel eenige waarheid, maar waarheid, die uit het voorafgaande niet afgeleid is.

Maar er is nog eene andere gaping, die door zijne redekaveling niet aangevuld wordt. Deze namelijk, dat er werkwoorden zijn, waarin de derde term (de beheersching) niet in het werkwoord besloten is. *Men slaapt wel, wat? een' slaap; men sterft wel — wat? een dood, enz.* maar men *bestaat* niet — wat? een *bestaan*. In dit allervolstrekste *verbum substantivum*, dat is, in zijne be teekenis van *existere*, is de beheerschte term niet in het werkwoord, als zoodanig, besloten. De vraag *WAT bestaat men?* zou zelfs onzin zijn. De zeggings: *Het BESTAAT*, is voor geen onmiddellijke beheersching vatbaar, maar is volledig op zich zelve. Er wordt niet alleen geen ander naamwoord onder verstaan, maar het kan er als onmiddellijke beheersching niet onder verstaan worden. En zoo zijn er meer andere onzijdige werkwoorden, die wel niet om dezelfde reden, maar omdat zij een bloot in zich zelf besloten DOEN uitdrukken, geen' overgang op een' derden *term* toelaten, dan door middel van een *voorzetsel*. In alle dezen behoeft de *rede* of *zeggings*, de drie termen, waarvan de Heer B. spreekt, niet te bevatten.

Maar deze derde term is ook niet altijd een uitgedrukt of ondersteld naamwoord, of eenig ander woord als naamwoord genomen, in die zeggingsen, waar

waar de zin een' derden term vordert, om volledig te zijn. Bij de wijzigende (*modale*) werkwoorden, of die, zonder op zich zelf, wijzigend te zijn, *modaal* gebruikt worden, is de *derde term* een werkwoord met de kracht, niet van een naamwoord

(gelijk in: ¹*gebieden* | ²*vordert* | ³*gehoorzamen*, waar de derde zoo wel als de eerste term een als naamwoord gebruikt werkwoord is) maar met de volle kracht en beteekenis van daad, bij voorbeeld: ¹*Geen onbezield* ²*wezen* | ³*kan* | ¹*denken*. *Alle menschen* | ²*moeten*

³*ten* | *sterven*. In het eerste voorbeeld wordt *gehoorzamen* als naamwoord, te weten, *het gehoorzamen* gedacht, en het kan ook door een naamwoord vervangen worden, bij voorbeeld *het gebieden* (de daad van gebieden) *vordert gehoorzaming, gehoorzaamheid*, enz., maar zoo is het niet met *denken* en *sterven* in de twee laatste voorbeelden; indien men in plaats van *denken* en *sterven*; *het denken* en *het sterven*, dat is, de *denking* of de *sterving* of eenig ander naamwoord wilde gebruiken, zou de zin niet volledig zijn, maar nog een werkwoord vorderen. In: *geen onbezield wezen kan het denken...* *Alle menschen moeten het sterven...* zou men *het denken*, met *verrigten*, *uitoefenen* of een ander werkwoord; en *het sterven* of *de dood*, met *ondergaan*, of iets dergelijks moeten aanvullen.

Ook die werkwoorden, welke niet op zich zelve *modaal* zijn, eischen een werkwoord tot *derden term*, wanneer zij *modaal* gebruikt worden; b. v.

¹*Hij* | ²*is gaan* | ³*zien*. — *De ongelukkige* | ¹*heeft leeren* | ²*geduld hebben*. In zulke zeggingen worden de bijgevoegde naamwoorden geen *derde termen*, van het *modale* werkwoord, maar een bijgevoegde beheersching van het beheerschte werkwoord; in welk geval men de keus heeft, om, zonder veel

ver-

verschil in de bedoeling der zeggings, of de twee werkwoorden méér innig vereenigd tot *tweeden term*, en het naamwoord tot derden term in de form der zeggings aan te nemen, of wel het beheerschte werkwoord enger aan het naamwoord te verbinden; — Dus: — *Hij wil zijn vriend bezoeken*; hetwelk men op de bovengemelde wijze uiteen zetten kan,

met: Hij | wil — wat wil hij? — Zijn vriend *bē*
zoeken. Of: Hij | wil bezoeken | wat of wien wil
 hij bezoeken? — Zijn vriend,

Wanneer, nu, de Heer B. aan de belofte, in zijne Voorrede, voldaan had, en zijne Spraakleer, die hij ook als *Wysgeerige Grammatica* meende te mogen aanbieden, uit het *innig beginsel der spraak* had afgeleid; dan zou hij ons niet, gelijk nu, met zulk een onvolledig begrip aangaande deze drie hoofdbestanddeelen eener *rede* of *zeggings* afgescheept; dan zou hij ons, zoo als wij in het derde Verslag zagen, in zijne Syntaxis geene zulke verkeerde inzichten omtrent de beheersching (regimen) opgedrongen; maar hij zou de verschillende foorten dezer beheerschingen, welke voor de kennis van het *mechanismus* der taal in het algemeen, en van alle andere talen, zoo wel als van de onze, zoo belangrijk is, in de veelerei beteekenissen der werkwoorden opgespoord hebben; en ons daarbij hebben doen zien, waarom die *derde term*, waarvan hij het minste schijnt gerooid te hebben, nu eens, een *gewrocht*, dan weder een *bewerkte*; somtijds, een *werking*, enz. enz. uitdrukt, dat dan eens in het werkwoord besloten, en in enkele gevallen eenzelvig met den eersten term is; dan weder in de geheele bedoeling der zeggings verscholen, of versmolten is. Maar dan zou hij ons den *tweeden term* in zijne *innerlijke* en *formelijke* beteekenis, ook beter hebben doen kennen; en er niet zoo als bl. 76 van gezegd hebben, dat, hetgeen men *werkwoorden* (verba) heet, woorden zijn

„ ter

„ter uitdrukking van werking, waaronder ook
 „het bestaan behoort, als waarvan alle werking
 „slechts een wijziging is.” Want als het eerste
 lid dezer *definitie* waar is, dan is het tweede noodwendig valsch. Als een *verbum* eene werking uitdrukt, waaronder (dat is toch, onder welke werking) ook het bestaan behoort, dan is *bestaan* een soort van werking; het behoort dan opgenomen te worden onder de algemeene beteekenis van *doen, handelen, werken*; en dan is *werking* geen wijziging van het bestaan; maar *het bestaan* een wijziging van *werking*. En, omgekeerd; is *werking* slechts eene wijziging van *het bestaan*; dan moet het laatste niet onder het begrip van het eerste genomen worden. Een van beide kan slechts het *geslachts begrip* zijn, waaronder het andere als *soort* opgenomen wordt.

Wat het eerste lid zijner stelling aangaat; het is zeker waar, dat *bestaan* in zijne formelijke beteekenis, dat is, in die van rede-deel, even als alle werkwoorden eene *daad* voorstelt, waarvan hij, die gezegd wordt te *bestaan* de *werker* is; maar de inwendige beteekenis van dit zelfde bestaan, heeft niets met het begrip van *werking* gemeen. Zonder deze, in de algemeene taalkunde zeer noodzakelijke onderscheiding van de tweederlei beteekenissen der rededeelen, kan men niet dan zeer gebrekkig over het *mechanismus* der taal spreken. Wanneer men, bij voorbeeld, allcen let op de inwendige beteekenis, die door *bestaan* uitgedrukt wordt, is *werking* zonder een *bestaan*, dat werkt, niet denkbaar. Kan de Heer B. deze noodzakelijke onderscheiding niet inzien; en is de beteekenis van het woord als woord op zich zelve, in alle gevallen bij hem hetzelfde met de beteekenis van het woord, als rede-deel beschouwd) iets waarover hij zich nergens uitlaat) dan moest hij met de meeste Spraakkundigen, en gelijk hij dit zelf doet in zijne *Verhandeling over de Geslachten*, het *verbum substantivum* ESSE (zijn, wezen, bestaan) als grond aller werkwoorden

den aangenomen, en, gelijk daar, beweerd hebben, „dat alle *verbum* het *verbum subst.* (dat is 't *werkw.* het bestaan uitdrukkende) insluit, en in sommige Talen kennelijk inhoudt;” en dan zou alleen het tweede lid zijner stelling te pas komen.

In dat geval zou hij even als DES-TUTT TRACY en andere Fransche *Ideologen* (en uit hun beginsel uitgaande met veel regt) het bestaan als den eenigen grond aller *werking* aannemende, in een werkwoord ook niets moeten zien, dan de uitdrukking van eene wijze van *bestaan*; maar, dit doende, geheel moeten afzien van de daar mede strijdige stelling, dat het werkwoord, een *werking* uitdrukt, waar onder ook het *bestaan* begrepen is; in tegendeel: uit dit oogpunt beschouwd, is er maar één eigenlijk gezegd werkwoord, te weten *zijn* (en wel, *zijn* in de strenge beteekenis van *bestaan*), waarin al de andere kunnen opgelost worden; zoo zou dan *ik denk* door IK BEN *denkend*. *Ik maak* door IK BEN *makend*. *Ik heb gevonden* door IK BEN *vindende* GEWEEST. *Ik zal doen* door IK ZAL *doende* ZIJN, voor het verstand vertolkt moeten worden; en het werkende, wanneer dat er korthedshalve te gelijk en in één woord mede opgenomen wordt, zou niet tot het *verbum* behooren, maar tot het bijkomende woord, dat er *bij* en *onder* verstaan wordt. Dit is het gevoelen van deze Fransche Wijsgeeren, en ook dat van den Heer B. in zijne vroegere Schriften.

Ik verheugde mij, dat hij van dat *oude*, schoon nog vrij algemeen gevoelen, terug gekomen was, en al was het ook slechts ter liefde van de Hollandsche benaming *WERKWOORD*, minder *materialistisch* over het wijsgeerig gedeelte der taalkunde had beginnen te denken, en in het *verbum* (het woord bij uitnemendheid) meer een *to agere* dan een *to esse* wilde zien, maar het schijnt, dat hij het zoo ver niet heeft kunnen brengen.

Dan, of men met hem in zijne *eerste bepaling* het werkwoord beschouwt, als de uitdrukking van
 Y eene

eene *werking*, waaronder ook *het bestaan* behoort, of van *het bestaan*, waarvan de *werking* slechts een wijziging is; in beide gevallen, ontbreekt er in zijn Spraakleer al hetgeen er noodig zou zijn, om er den aard der beheersching, in zijne *Syntaxis*, en overal waar hij van een volzin of spraakkundige voorstelling spreekt, uit te verklaren; en niets is onwijsgeeriger dan dat in eene Wijsgeerige Grammatica, waarvoor hij zijne Spraakleer gaarne zou willen doen gelden.

Neemt hij het eerste aan, dan had hij ook, moeten doen zien op welk eene wijze die werkwoorden, welke betcekenissen niets met het begrip van *doen* of *werken* gemeens hebben, echter een werking uitdrukken; en verklaart hij zich voor het laatste, dan ware het noodig geweest om te doen zien, waarom het geheele *mechanismus* der taal ons zelfs in die zeggingen, waarin het *WERKwoord*, geen *DOEN*, maar een bloot *zijn*, *lijden*, *ondergaan*, enz. uitdrukt, echter de drie hoofdtermen eener voorstelling als een *agens*, *agere* en *actum* aan de verbeelding voorstelt.

Maar nog het een, noch het ander raakt hij met den vingertop aan.

Zijn Spraakleer is niets meer dan eene zeer bijzondere Spraakkunst. Om meer dan eene reden moest men ook niets meer van hem verwachten. En dit zou ook genoeg geweest zijn, had zij slechts de volledigheid van zulk een bijzondere Spraakkunst gehad. Overal waar hij ons iets meer wil geven, geeft hij ons inderdaad minder, overschaduwet er het goede mede, dat er waarlijk in gevonden wordt; en noodzaakt ons, gelijk hij zich naar aanleiding van het *Vignet* voor zijne *OPRAKELING* uitdrukt, het vuur in de asch te zoeken. Die moeite moest hij zijnen Lezeren vooral in zijne wetenschappelijke werken, en allerbijzonderst in zijne Spraakleer bespaard hebben. Ook is zijne manier om in diergelijke geschriften voor de vuist weg te schrijven, hem in dit zijn Werk zeer na-deelig geweest.

Ge-

Gebrek aan samenhang, en onduidelijkheid, uit verwarring geboren, was er het gevolg van.

Maar het wordt tijd, dat ik aan mijne verflagging een einde maak; en dit doe ik met den wensch, dat het goede, dat ik er in gevonden meen te hebben, en hetgeen er verder nog in verscholen of bedolven mogt zijn, maar mijne aandacht is ontsnapt, niet te gelijk met de asch en stof, waarin het bedolven is, verloren ga!

BRIEF

AAN DEN HOOGLEERAAR ,

Mr. J. KINKER,

ALS BIJVOEGSEL TOT ZIJNE BEOORDEELING DER
NEDERLANDSCHE SPRAAKLEER VAN

Mr. W. BILDERDIJK,

DOOR

MATTHIJS SIEGENBEEK.

Hooggeleerde Heer en Vriend!

Gaarne voldoe ik aan mijne belofte, om, wanneer uwe doorwrochte beoordeeling der *Spraakleer* van den Heer Mr. w. BILDERDIJK afzonderlijk zou in het licht verschijnen, daarbij, briefwijze, eenige mijner aanmerkingen op dat werk te voegen. Ik vang dezen aan, met U, uit naam van alle hoogschatters en beoefenaars onzer rijke en schoone moedertaal, dank te zeggen voor de moeite, door U besteed aan de naauwkeurige beoordeeling van een geschrift, dat, om de billijke vermaardheid van deszelfs Auteur, natuurlijk aller aandacht moest op-

wekken, en waarvan de gebreken, voor zoo verre die daarin mogten voorkomen, des te meer verdienen op eene grondige wijze te worden aangewezen, omdat het groote gezag, dat de Heer BILDERDIJK zich, als taalkenner, verworven heeft, zijne dwalingen en misvattingen, te ligter, als onbetwistbare waarheden, kon doen aannemen. Ik dank U in 't bijzonder voor den toon van bescheidenen en zachtmoedigen waarheidsliefde, welke doorgaans in uwe Recensie heerscht, en in U te lofwaardiger is, omdat ook Gij de grievende ondervinding gehad hebt van die bitsheid en onbescheidenheid, waarmede de Heer BILDERDIJK, blijkens inzonderheid het voorbeeld, 't welk hij daarvan in mij gegeven heeft, gewoon is tegen ieder uit te varen, die het wagen durft van hem te verschillen, en zijne onfeilbaarheid in twijfel te trekken. Den echten vriend der wetenschappen toch moet het enkel om waarheid te doen zijn; en deze verlangt geen ander wapen tot hare verdediging, dan dat van bondige redenering, van bewijzen, die ter overtuiging geschikt zijn. En moge al de Heer BILDERDIJK dezulken, die hem tegen spreken, en zijne orakelspreken aan de toets van een naauwkeurig onderzoek onderwerpen, door smaad- en scheldwoorden zoeken te verbluffen, en tot zwijgen te brengen; het voegt ons niet, zijn voorbeeld in dezen te volgen, maar integendeel zijne dwalingen, boven welke wij hem, hoe hoog ook in het gebied der letteren, en bijzonder in dat der taalkunde staande, zoo min als eenig' sterfeling, verheven achten, met bescheidenen deftigheid te wederleggen, niet in de hoop van hem daardoor immer tot erkentenis van dezelve te zullen brengen, maar om te verhoeden, dat minkundigen de valsche munt, die hij hun somwijlen, onder vele goede stukken, in handen geeft, niet, op zijn gezag, mede voor deugdelijk aannemen. Het is dan ook deze reden alleen, welke mij bewogen heeft, om, door middel van dezen aan U gerigten brief, nog eenige aanmerkingen, rakende de *Spraakleer* van den Heer BILDERDIJK, aan het publiek mede te de-

deelen, deels ter nadere bevestiging van het door U gezegde ingerigt, deels ook zulke, die niet binnen den kring uwer beschouwingen gevallen zijn.

Ik moet mij, in de eerste plaats, beklagen, dat de Heer BILDERDIJK aan de verdiensten van zulken zijner voorgangeren, aan wie hij, met de overige taalbeoefenaren van lateren tijd, de grootste verplichtingen heeft, zoo weinig regt laat wedervaren, of liever die, op alle mogelijke wijze, zoekt te verdonkeren. In 't bijzonder is de waarlijk groote TEN KATE, die, zoo iemand anders, met volle regt gezegd mag worden, zijnen leeftijd verre te zijn vooruitgestreefd, het voorwerp van zijne onbillijke verfmading. In de *Spraakleer* vind ik zijn' naam slechts eenmaal vermeld, en wel om door eene enkele magtspreuk eene door hem voorgestelde onderscheiding voor belagchelijk te verklaren, die ik straks hoop te toonen, dat inderdaad door het beschaafde taalgebruik volkomen bevestigd wordt. Hoe dikwerf intuschen had hij zijn' naam met lof kunnen en moeten vermelden bij de mededeeling van opmerkingen, die reeds voorlang door dien schranderen taalkenner gemaakt waren, ten einde, door de verzwijging daarvan, zich niet aan de, hetzij ware, hetzij ongegronde, verdenking bloot te stellen, als zocht hij de opmerkingen van anderen voor de zijne te doen doorgaan! Zoo heeft (om het gezegde door een enkel voorbeeld op te helderen en te staven) de Heer BILDERDIJK, op bl. 50, zeer goed opgemerkt, dat de *ng* in *dingen* enz. slechts ééne letter, door de keelklemming eenigzins gewijzigd, maar die *g* geen afzonderlijke letter is; doch dit-zelfde was voorlang reeds door TEN KATE opgemerkt in het I. D. van zijne bekende *Aenleiding* enz. bl. 122 en 123. Zelfs zijn door U afgekeurd gevoelen, dat *brow* hetzelfde is als *brou*, is niet van hem afkomstig, maar mede reeds door TEN KATE voorgesteld, ib. bl. 127, die zelfs beweert, dat men, om aan de eischen der *critique Spelkunde*, zoo als hij ze noemt, te voldoen, *row*, *vrouw*, enz. voor *rou*, *vrou*, of, zoo als wij, met eene over-

tolliche achtervoeging der *w* plegen te doen, *rouw*, *vrouw*, behoort te schrijven. Maar wat zal ik zeggen? De Heer BILDERDIJK schijnt, reeds voor vele jaren het zwak gehad te hebben, om de bronnen, uit welke hij putte, te verzwijgen; en de onderzanding leert, dat een zwak, 't welk men zich vroeg eigen heeft gemaakt, ten laatste zoo zeer tot eene hebbelijkheid wordt, dat men zich daarvan op de jaren, die hij thans bereikt heeft, met geene mogelijkheid genezen kan. Reeds in zijne *Bloempjes* en *Verlustingen*, voor vele jaren in het licht gezonden, treft men verscheidene navolgingen aan, die men, omdat de Dichter niet goed gevonden heeft de makers te noemen, van wie hij dezelve ontleende, ligtelijk voor oorspronkelijke dichtstukken zou houden. Dit geldt, met name, ook van dat vuil dartel stukje, met den weinig passende naam van *Ingetogenheid* betiteld, welks inhoud den Heer BILDERDIJK, thans een zoo streng en gemelijk berisper der openbare en bijzondere zeden, in dien tijd zoo zeer schijnt gesmaakt te hebben, dat hij er eene dubbele navolging, ééne in rijm, en eene tweede in rijmelooze maat, van vervaardigd, en tegenover elkander heeft doen drukken (1). Dit fraaije stukje toch is, zoo als U zeker, even goed als mij, bekend is, van APULIUS afkomstig, en in het oorspronkelijke te vinden in de *Anthologia Latina*, door P. BURMANUS *secundus* uitgegeven, Tomo I, p. 660—663. — Doch keeren wij tot TEN KATE terug, om nog een oogenblik stil te staan bij de berisping, hem door den Heer BILDERDIJK, zonder aanvoering van eenigen grond, en, naar ik meen, geheel tegen verdienste toegevoegd. TEN KATE meende in ons taalgebruik eene keurige onderscheiding te hebben opgemerkt tusschen *honderd guldens*, en *honderd gulden*, volgens welke men het eerste, met aanduiding van het meervoud door den daaraan eigenen uit-

(1) Zie de dichtverzameling, ten titel voerende: *Mijne Verlosting*, bl. 48 en 49.

uitgang, zeide, wanneer men honderd enkele guldenstukken bedoeldé, terwijl men het laatste doorgaans bezigde, wanneer men slechts op de waarde dier som, zonder eenig opzigt op eene bijzondere geldspecie, het oog had.

De Heer B. heeft goedgevonden deze onderscheiding, even als eene soortgelijke tusfchen *honderd pond* en *honderd ponden*, voor eene *domme spitsvindigheid* te verklaren, TEN KATES gebrek aan oordeel wel waardig. Zou men deze berisping, al ware het ook dat men die gegrond keurde, niet met beter regt eene *onbescheidenheid* kunnen noemen, het gebrek aan nederigheid en besef van eigene feilbaarheid, dat B. overal ten toon spreidt, wel waardig? Maar dit daar latende, willen wij liever zien, of de berisping werkelijk gegrond zij. Gij zult met mij erkennen, dat dit uit de opmerking van het gebruik des dagelijkschen levens, waarop zeker TEN KATES afgetrokken en weinig gelezen werk nooit invloed gehad heeft, of heeft kunnen hebben, beflist moet worden. Maar nu vraag ik, of iemand, die voor tien goudstukken honderd enkele guldenstukken verlangt te hebben, niet, van zelf en zonder er op te denken, zeggen zal: geef mij daar honderd *guldens* voor; terwijl hij integendeel, zoo het hem enkel om zilvergeld in stede van goud te doen is, zeggen zal: geef mij daar honderd *gulden* aan zilver voor. Desgelijks geloof ik, dat ieder, naar het gewigt van een baal koffij van honderd ponden vragende; ten antwoord zal krijgen: die baal weegt *honderd pond*; doch wanneer hij, diezelfde hoeveelheid in zakken, ieder van één pond, verspreid ziende, naar het gewigt der dus verdeelde hoeveelheid vraagt, zal, naar ik meen, het antwoord zijn: daar staan *honderd ponden* koffij. Dan de zucht ter verdediging van TEN KATES eer, een man, wien ik gaarne erken, zoo om zijne ongemeene schranderheid en kunde, als om het eerbiedwaardige en beminnelijke van zijn karakter, zoo als hetzelfde, nevens zijne taalkundige verdiensten, door den geleerden en achtbaren TOLLIVS treffelijk is in het

licht gesteld (1), diepe hoogachting en hartelijke genegenheid toe te dragen, die door niemand, naar ik vertrouw, ligtelijk af te keuren zucht zou mij schier in gevaar brengen, van het eigenlijke doel van dit schrijven uit het oog te verliezen. Ik ga dus over, om mijne verdere algemeene bezwaren tegen de *Spraakleer* van den Heer BILDERDIJK voor te dragen.

Een ander voornaam bezwaar dan, dat ik daartegen heb in te brengen, is hare onvolledigheid. De gegrondheid van dit bezwaar, uit onderscheidene deelen uwer beoordeeling reeds duidelijk kenbaar, wil ik hier bijzonder uit een bepaald oogpunt voorstellen, 't welk natuurlijk mijne aandacht meer bijzonder tot zich moest trekken. Gij gevoelt reeds, dat ik het stuk der spelling bedoel. Niet ligt zal iemand, die daaromtrent een volhedig onderrigt verlangt, zijne wenschen in dezen door de *Spraakleer* bevredigd zien. Dan wij willen het den Heer B. niet ten kwade duiden, dat hij over een punt, 't welk in de laatste jaren, boven andere deelen der *Spraakkunst*, met uitvoerigheid behandeld is, eenigzins losser is heengeloopen. Maar had men ten minste niet mogen verwachten, dat hij omtrent zulke bijzonderheden, waarin hij meent van de meest aangenomené spelling te moeten verschillen, zich eenigzins breeder uitgelaten, en zijn gevoelen door redenen gestaafd zou hebben? Zoo blijft hij b. v. stijf en sterk volharden bij het schrijven van *aart*, *aartig*, *ontaarten* enz. Ik heb, in mijn *Taalk. Bedenkingen*, bl. 68—70, beweerd, en, zoo ik meen, bewezen, dat de *t* in deze woorden van Germaanschen oorsprong is, en bij geene goede Schrijvers gevonden wordt, die vroeger geleefd hebben, dan na het tijdperk, waarin men zich in het

(1) Zie zijne Verhandeling over LAMBERT TEN KATE H. Z. den voortreffelijken hoofd-grondlegger der Nederduitsche Letterkunst, geplaatst in het I. Deel van mijn *Museum*.

het stuk der taal, meer en meer, op eene slaafische wijze, naar den voorgang onzer Hoogduitsche naburen heeft begonnen te schikken. Het verwondert mij dus, dat de Heer B., die van alle hedendaagsche geleerden in ons vaderland, bij iedere gelegenheid, wel het sterkste tegen de Duitschers uitvaart, deze blaam op zich heeft laten kleven, door ons de gronden niet mede te deelen, waarop zijne spelling in dezen rust. Even weinig heeft hij de gronden doen kennen, waarop de geheel bijzondere regelen gebouwd zijn, die hij gewoon is in de verwisfeling der *g* ten *ch* te volgen. De Ouden keurden, zoo als bekend is, de *g* te zacht, om tot sluitletter te dienen, en schreven dus *dach*, *ooch* enz. voor *dag*, *oog*; doch de Heer BILDERDIJK verlaat in dezen hun voetspoor, maar verandert de *g* in *ch*, wanneer er eene *t* op volgt, schrijvende dus *macht* van *mogen*. Mij dunkt, hij had in zijne *Spraakleer* ons reden moeten geven, waarom hij, in het eerste geval, den voorgang der Ouden verlaat, in het laatste volgt. *Ligt* (*niet zwaar*) met eene *g* te schrijven, in onderscheiding van *licht* (*lumen*), is, volgens hem, eene belagchelijke domheid, en, naar mijn gevoelen, eene niet verwerpelijke toegeving aan een gevestigd gebruik, 't welk ik gaarne erken op geene genoegzame gronden van gezonde taalkunde te rusten. Maar ik zie nog volstrekt niet in, waarom het schrijven van *ligt* (*levis*) op zich zelve zoo veel meer afkeuring verdiene, dan dat van *ligt*, derde persoon van het werkwoord *liggen*; want hetgeen een zijner volgeren, de Heer VAN DER KEMP, heeft opgemerkt, dat de *g* in het laatste geval behouden wordt, omdat het eene verkorting is van *ligget*, zal wel door niemand voor een' voldoende grond gehouden worden, daar men op dienzelfden grond ook *leevt*, *leezt*, voor *leeft*, *leest*, zou kunnen verdedigen, aangezien ook hier eene zamentrekking uit *levet*, *lezet* plaats heeft.

Ook in andere bijzonderheden, de spelling betreffende, laat de Heer BILDERDIJK ons in het on-

onzekere. Zal men b. v. *tweërlei*, *drieërlei* of *tweederlei*, *driederlei* schrijven? Men vindt op deze vraag in de *Spraakleer* nergens eenig antwoord; en raadpleegt men 's mans voorgang, zoo blijft men in dezelfde onzekerheid. Op bl. 47 toch leest men: „Deze verbreding geschiedt op *drieërlei* wijze”: doch daarentegen vindt men op bl. 68: „De constructie dier *tweederlei*, werkwoorden verschilt.” Misschien wel houdt de Heer B. het daarvoor, dat het laatste woord de inlasfching der *d* vordert, welke in het eerste verwerpelijk is; doch, daar de grond dezer onderscheiding althans niet duidelijk in het oog loopt, had dezelve, mijns oordeels, wel eenige aanwijzing gevorderd. — Ook in andere opzigten laat de Heer BILDERDIJK zijnen leerling verlegen. Zoo schrijft hij, op verre de meeste plaatsen van zijn werk, *voorleden*; doch, op bl. 230, zegt hij, *dat wy voor verledene kwalijk voorledene zeggen*. Doch waaraan zich nu te houden? aan den voorgang, of aan deze zoo stellige uitspraak? En hoe zonderling moet het den opmerkzamen voorkomen, dat hetgeen door B. zelve voor *kwalijk gezegd* verklaard wordt, echter, en nog wel in een werk over de taalkunde, doorgaans door hem gevolgd wordt? — Nog iets, de spelling rakende, heeft mijne aandacht getrokken. B. schrijft overal *hy*, *zy*, *wy*, enz. en geeft daarvan, bl. 38, ook reden. Ik laat die reden gelden; maar begrijp volstrekt niet, waarom hij dit enkel tot genoemde woorden bepaalt. Op diezelfde bl. toch lees ik *kryschenden*, *schrijfwijze*, waar, mijns bedunkens, de regelmatigheid zou vorderen, dat men *kryschenden*, *wyze* schreef. Of vervangt hier de *y* niet evenzeer de enkele *i* der Ouden, als in *hy*, *zy*, *wy*, voor *hi*, *zi*, *wi*? Ik heb deze bijzonderheid mede aangeroerd in mijne *Verhandeling over de Spelling*, bl. 77—79, en toen reden gegeven, waarom ik zwarigheid maakte, de fijne onderscheiding, door HUYDECOOPER in dezen voorgesteld, ter navolging aan te prijzen.

Een

Een derde hoofdbezwaar tegen de *Spraakleer* van den Heer B. bestaat hierin, dat dezelve, hoezeer zich als eene wijsgeerige Grammatica aankondigende, echter, op vele plaatsen, aan de vereischten daarvan weinig beantwoordt. Gij hebt dit, in den ganschen loop uwer doorwrochte beoordeeling, door zoo vele voorbeelden bewezen, dat mij ook hier slechts weinig ter nalezing overblijft. Ik wil mij enkel bij ééne bijzonderheid bepalen, die, naar het schijnt, uwe aandacht minder tot zich getrokken heeft. Tot eene wijsgeerige Grammatica behoort zeker bovenal eene juiste en naauwkeurige omschrijving van de onderscheidene deelen der rede. Onder die deelen is, buiten twijfel, het dusgenaamde *werkwoord*, of (gelijk ik het, met de Latijnsche Grammatici, liever noemen zou) *het woord*, bij uitnemendheid, het allergewigtigste, en vordert derhalve van den taalleeraar de grootste mate van naauwkeurigheid in deszelfs bepaling. De gewone Spraakkunsten zijn, in dit opzigt, veelal gebrekkig; maar in die van den Heer B., welke zich als wijsgeerig aankondigt, had men reden, dit gebrekkige niet te wachten. Maar hoe weinig wordt die verwachting bevredigd door 't geen wij op bl. 135 lezen: „WERKWOORDEN zijn die eene werking of doening uitdrukken. Wy zeggen hier *werking* of *doening*, omdat wy thands het woord werken, waarvan de aangename benoeming ontleend is, aan het denkbeeld van 't voortbrengen van een uitwerksel als doel of gevolg, verbinden, en *doen* algemeener is. Wy begrijpen (als reeds gezegd is) het bestaan zelf daaronder.” Deze woorden geven ons, zoo ik mij niet geheel bedriege, een hoogst onvolkomen, of, om juister te spreken, volstrekt geen denkbeeld van 't geen men eigenlijk door een werkwoord te verstaan heeft. De *definitie*, zoo zij dien naam mag voeren, is uit het *werken* ontleend, waarvoor de Heer B. liever *doen* in plaats stelt, zoodat deze klasse van woorden, volgens hem, beter den naam van *doenwoorden* zou dragen. Onder dit werken of doen eindelijk zegt hij

hij ook het *bestaan* te begrijpen. Waarlijk, die hieruit eenen zin weet voort te brengen, welke met den aard van liet te beschrijven voorwerp overeenkomt, hij mag met regt een EDIPUS genoemd worden.

Iets veel beters zeker had men mogen wachten van eenen man, die ons in een ander werk, zijne *Verhandeling* namelijk *over de Geslachten der Zelfstandige Naamwoorden*, bl. 158—160, de wel niet nieuwe, maar echter niet zeer algemeene en hoogst opmerkelijke waarneming heeft medegedeeld, dat, in de meeste talen, het werkwoord *zijn* in den uitgang der werkwoorden duidelijk ligt opgesloten, zoodat *amo*, *amas*, *amat* b. v. voor eene zamen-trekking te houden is van *ama-eo*, *ama-is*, *ama-it*. Hierdoor toch heeft hij klaarlijk aan den dag gelegd, zeer wel te gevoelen, dat de uitdrukking van het bestaan eener zaak voor het hoofdkenmerk van het werkwoord, in onderscheiding van andere woorden, te houden is; en dat dus de Abt SICARD (1) niet ten onregte gezegd heeft, dat er, om juist en eigenlijk te spreken, slechts één werkwoord, dat van *zijn* namelijk, bestaat, 't welk uit dien hoofde ook het werkwoord bij uitnemendheid, of het *zelfstandige* werkwoord genoemd wordt. Dit *zijn* nu, met een hoedanigheidswoord vereenigd, en met hetzelfde tot één woord ineengesmolten, maakt die talrijke klasfe van woorden uit, welke bij ons *werkwoorden*, doch bij Grieken en Romeinen en die onder de nieuwere volken hun voetspoor gevolgd zijn, om derzelve onmisbaarheid in ieder volkomen zeggen, *woorden*, bij uitnemendheid, genoemd worden. Alle die woorden laten zich daarom ook in twee deelen oplossen; het werkwoord *zijn* namelijk, en een hoedanigheidswoord. Dus is *de zon schijnt*, *de mensch spreekt*, *het paard loopt* hetzelfde, als *de zon is schijnende*, *de mensch is sprekende*, *het paard is loopende*. Het valt intusschen niet gemak-

(1) *Grammaire générale*. T. I. p. 214 et 215.

makkelijk, de dus verklaarde natuur der werkwoorden in eene eenvoudige, duidelijke en tegelijk volledige omschrijving te bevatten. Eene der beste, die mij immer voorkwam, werd mij, bij een taalkundig onderzoek, door eenen jeugdigen onderwijzer gegeven, die op mijne vraag, van waar hij dezelve ontleend had, mij zediglijk ten antwoord gaf, die aan zijnen voortreffelijken leermeester, den Heer GÖRLITZ te *Rotterdam*, door verscheidene uitgegevene schriften, tot het vak van onderwijs behorende, loffelijk bekend, verschuldigd te zijn. Zie hier het antwoord, door hem gegeven op mijne vraag: wat zijn Werkwoorden? *Werkwoorden zijn zulke woorden, die het bestaan uitdrukken, met, of zonder wijziging van hetzelfde.* Wat dunkt U, mijn Vriend? Is deze beschrijving niet al hoogst eenvoudig en tegelijk volledig te achten? Mischien echter zou men de volledigheid nog kunnen verhoogen, door er bij te voegen: *en met aanduiding van dert tijd en de wijze van het bestaan.* Dan genoeg reeds meene ik gezegd te hebben voor mijn eigenlijk oogmerk, om namelijk te doen zien, dat de beschrijving, door den Heer B. van de werkwoorden gegeven, voor niets minder dan wijsgeerig te houden is.

Weinig beter behaagt mij de bepaling, die de Heer B., op bl. 241, van de voorzetsels gegeven heeft. „De VOORZETSELS (lezen wij daar) „zijn „onbuigbare woorden, die betrekkingen van beweging uitdrukken, en uit den aart derhalve een „werkwoord onderstellen, en ook overzulks uit „hunnen aart een beheersching meëbrengen.” Zoo is dan het kenmerkende der voorzetselen, volgens B. daarin gelegen, dat zij betrekkingen van *beweging* uitdrukken. Wij willen dit, voor een oogenblik, aannemen, maar meenen dan ook daaruit te mogen afleiden, dat zij geene betrekkingen van *rust* kunnen aanduiden, daar het ons blijkbaar voorkomt, dat deze het tegengestelde van beweging is. De Heer B. heeft zelf deze zwarigheid gevoeld, welke trouwens op de herinnering, hoe dikwerf door

door voorzetselen ook eene rust wordt uitgedrukt, ieder in het oog moet loopen, en daarvan, gelijk wij straks zien zullen, eene oplossing trachten te geven, welke inderdaad kluchtig genoemd mag worden. Maar wat beteekent het 't geen de Heer B. verder zegt, dat zij, als betrekkingen van beweging uitdrukkende, *uit den aart een werkwoord onderstellen?* Wil dit zeggen, dat ieder voorzetsel, uit den aard, zijnen oorsprong moet hebben uit een werkwoord? Of moet het te kennen geven, dat de voorzetselen niet, dan bij of achter werkwoorden, komen kunnen? Inderdaad, ik twijfel zeer, of de Heer B., dit schrijvende, zelf wel een helder en naauwkeurig bepaald denkbeeld voor den geest gehad hebbe, en durf als zeker aannemen, dat niemand uit de boven voorgestelde beschrijving iets anders leeren zal, dan dat de voorzetselen onbuigbare woorden zijn, die eene betrekking aanduiden; waaruit hij dan ook zal begrijpen kunnen, dat zij, gelijk in het laatst der beschrijving gezegd wordt, *uit den aart eene beheersching meêbrengen*, welke uitspraak anders, zoo als zij door den Schrijver der *Spraakleer* met zijn vorig zeggen verbonden wordt, mede van duisterheid niet is vrij te spreken. Het is, dunkt mij, uit deze aanmerkingen genoeg blijkbaar, dat de beschrijving, door den Heer B. van de voorzetselen gegeven, alles behalve wijsgeerig heeten mag, indien althans, 't geen duister en verward is voorgesteld, dien naam niet dragen kan. Niet beter, of liever nog veel erger is het gesfeld met hetgeen de Heer B. terstond op de bedoelde beschrijving laat volgen, en waardoor hij, gelijk ik reeds te kennen gaf, eene bedenking tegen zijn vorig zeggen zoekt uit den weg te ruimen, welke zich aan ieder moest opdringen. Dus luiden zijne woorden: „Doch in de betrekking van beweging is ook de *rust*, gelijk dit woord zelfs uit een werkwoord van beweging genomen en gevormd is; naamlijk uit *ro-en*, hetgeen het Latijnsche *ruere* en Grieksche *ῥεῖν* (*re-ein*) is.” Waarlijk, die zich dit voor goede munt laat in handen stoppen,

pen, moet van het geloof aan de onfeilbaarheid van den Heer B. (een geloof, dat hij aan anderen zoo gaarne wilde inschetpen) wel zeer diep doordrongen zijn. Die zich toch door dien Heer laatiets maken, dat in de betrekking van beweging ook de *rust* is, geloove ook, op zijn gezag, dat het leven den dood, het witte het zwarte onder zich bevat, dat in de helderheid van den vollen middag ook de duisterheid van een' sterreloozen nacht begrepen is. En wat zijn zeggen omtrent de afleiding van het woord *rust* betreft, dit zult Gij, vertrouwd ik, evenzeer als ik, voor éene handtastelijke ongerijmdheid houden. Zoo als dezelve hier wordt voorgesteld, heeft zij nog minder schijn van waarheid, dan hij daaraan, zoo als mij meermalen verhaald werd, in één gemeenzaam onderhoud met eenige letterminnaars zocht bij te zetten. Gij zult U, waarschijnlijk, met mij herinneren, dat hij, volgens dit verhaal, toen hij eens in een' vriendenkring de stelling verdedigde, dat alle woorden, waarin de letter *r* de heerschende is, eene beweging aanduiden, zich het woord *rust* hoorde tegenwerpen, en daarop, volgens de hem eigene vaardigheid van vernuft, ten antwoord gaf, dat dit woord een bewijs voor zijne stelling opleverde, als niets anders dan eenen stilstand of een ophouden van beweging te kennen gevende, welk ophouden door den uitgang *st* werd uitgedrukt. Ik heb dit altijd hooren voordragen, en zelve ook aangemerkt als een merkwaardig staal der vlugheid van geest, waarmede de Heer B., door eene onvoorzienne zwaarigheid in de engte gedrongen, zich wist te redden; maar worde nu schier genoopt om te gelooven, dat hij ons dit, in goeden ernst, als waarheid wil doen aannemen. Ik geef dit echter niet hooger, dan als eene gissing op, daar de *Spraakleer* ons hieromtrent geheel in het onzekere laat, en volstrekt niets bevat tot staving van de vreemdklinkende stelling, dat het denkbeeld van *rust* uit dat van *beweging* zou gesproten zijn. Zoo lang dus de Heer B. niet goedvindt, ons deze tegenstrijdig-

digheid te verklaren, houd ik het, daarvoor, dat het woord *rust* gelproten is uit een verouderd imperfectum op *st* eindigende van het werkwoord *ruen*, *ruwen*, Hoogd. *ruhen*, welk *ruwen*, in den zin van rusten, gelijk Gij weet, bij onze vroegere Schrijvers niet ongemeen is. Zoo lees ik in den *Koddrick en Alphonsus* van den bekenden blijfpel-dichter G. BREDERO:

Terwijl myn Lief, wat *ruwt*,
Zoek ik hier in de luwt
Wat koelste,

en in de *Griane* van denzelfden:

De vruchtbaer aerde *ruwt*, 't schijnt dat de winden slapen.

Na dus eenige algemeene, of hoofdbedenkingen, die ik tegen de *Spraakleer* van den Heer B. te maken heb, ontwikkeld te hebben, wil ik thans nog bij enkele bijzonderheden stil staan, die, in mijn oog, afkeuring verdienen. Gij hebt, met volle recht, aangemerkt, dat B. tot eene zonderlinge tegenstrijdigheid met zich zelve vervalt, wanneer hij de uitdraking van *Vaderlandsche Historie*, voor *Historie des Vaderlands*, gispende, zelve niet alleen zijn werk als eene *Nederlandsche Spraakleer* aankondigt, maar ook, in zijn Voorberigt, van eene *Moonensche, Sewelsche en Bilderdijsche* Spraakkunst gewaagt. Waarlijk, zoo ergens, hier is het bekende zeggen des dichters toepasselijk:

Tampe est doctari, si culpa redarguit ipsum.

De uitdrukking van *philosophische Spraakleer*, met betrekking tot zijn werk, laat zich wel, zoo als Gij even waar, als geestig hebt aangemerkt, in den zin, dien B. aan dien uitgang toekent, volkomen verdedigen; maar eene *Moonensche, Sewelsche* Spraakkunst kan onmogelijk verklaard worden, door eene *Spraakleer*, die iets van MOONEN, SEWEL heeft, maar heeft blijkbaar, de betekenis van

van eene Sprakkunst van MOONEN, SEWEL. Doch ik houde mij overtuigd, dat, indien WAGENAAR goedgevonden had, zijn werk *Historie des Vaderlands*, in plaats van *Vaderlandsche Historie*, te betitelen, de Heer B. nimmer de vernuftige ontdekking zou gemaakt hebben, dat de adjectieven op *sch* eene gelijkheid, overeenkomst uitdrukken. Den onverzoenlijken haat, waarmede hij tegen de *Arminiaansche en Loevensteinsche factie*, zoo als hij en zijne volgeelingen gelieven te spreken, bezield is, op WAGENAAR, dien hij als een' voorstander dier factie beschouwt, overbrengende, en daarenboven zijne heerschende en in alles blijkbare geneigdheid volgende, om dezulken te verkleinen en te verguizen, die, boven anderen, de voorwerpen der algemeene vereering zijn, was hij niet te vrede, met dien voortreffelijken Schrijver, als een' partijdi- gen domoor in het vak der geschiedkunde, ten toon gesteld te hebben, maar voelde zich onwederstaanbaar geprikkeld, om hem ook van dat gedeelte van zijnen roem te ontzetten, 't welk hem, als Schrijver van algemeen erkende taalkundige netheid, nog overig bleef. Hiertoe nu was wel geen gereeder middel voorhanden, dan wanneer zich uit den titel van zijn werk bewijzen liet, dat het hem aan echte taalkennis mangelde; en zie daar, zoo ik meen, wat den Heer B. tot die kostbare ontdekking der ware beteekenis van den uitgang *sch* in adjectieven bragt, waaruit het blijken kon, dat WAGENAAR een even slecht taal- als geschiedkundige was. Deze verklaring van den eigenlijken oorsprong der ontdekking komt mij daarom te aanaemlijker voor, omdat zij ons eene geheel bevredigende oplossing geeft van de tegenstrijdigheid, waartoe de Heer B., in het bedoelde opzigt, met zich zelve vervallen is. Onder de zwakheden toch en gebreken van den ouderdom, waarover die Heer reeds sedert twintig jaren geklaagd heeft, en die hij thans misschien werkelijk begint te gevoelen, is vergetelheid een der eerste en algemeenste. Wat wonder dus, dat hij, in de hitte van het schrijven, wel eens ongedachtig

werd; dat hij de gegrondheid zijner berisping van WAGENAAR door het gezag van zijn eigen voorbeeld behoorde te staven? Mij dunkt, de Heer B. mag het mij dank weten, dat ik zijne in het oog loopende strijdigheid met zich zelve in een zoo verschoonlijk licht geplaatst heb; en Gij zult het mij gewisfeljk niet ten kwade duiden, dat ik uwe aanmerkingen over dit punt eenigzins nader heb trachten toe te lichten.

Met het laatst verhandelde hangt naauw te zamen, 't geen de Heer B. ons, op bl. 131, leert, dat men namelijk *lakenen*, niet *lakensche* rok moet zeggen. „Kwelijk (merkt hij daar, als in het voorbijgaan, op) „zegt men een *lakensche* rok. „Dit zou beteekenen, een rok, als men te *Laken*, „kasteel in de Zuidelijke *Nederlanden*, draagt.” Ik twijfel, of iemand, die niet gewoon is B. op zijn enkel woord te gelooven, hieraan ligtelijk zijne toestemming zal geven. Het is waar, dat de dusgenaamde stoffelijke adjectiva algemeen op *en* uitgaan, en de regelmaat der taal dus schijnt te vorderen, dat men *lakenen*, niet *lakensche* rok zegge. Doch deze aanmerking kan, in mijn oog althans, niet zoo veel gelden, dat men, op grond daarvan, een algemeen aangenomen gebruik voor verwerpelijk mag verklaren. Aan het gebruik toch wordt met regt groot gezag in de talen toegekend; en geene les verdient, mijns inziens, meer behartigd te worden, dan die van den diependenkenden TEN KATE, dat een leeraar der taal hare wetten moet vinden, niet dezelve maken (1). Ik wil echter toegeven, dat het gebruik, in zeer enkele gevallen, zoo zeer tegen alle beginselen eener gezonde taalkunde kan aandruischen, dat het geraden is, zich daartegen met nadruk te verzetten. Doch ik kan in geen deele toestemmen, dat het zeggen van *een lakensche*, voor *een lakenen rok*, hiertoe te brengen zij.

Onder de dusgenaamde stoffelijke adjectiva, die,

(1) Zie zijne *Aenleiding* enz. I. D. bl. 13 en 14.

gelijk de Heer B. mede heeft aangemerkt, in hün-
nen oorsprong substantiva zijn, in den tweeden
naamval geplaatst, is er geen, dat met *lakenen* ge-
lijk staat, of, met andere woorden, dat de tweede
naamval is van een substantivum, op *en* uitgaande.
Men schijnt gevoeld te hebben, dat in substantiva
van dien uitgang de tweede naamval beter door ach-
tervoeging van *s*, dan van *en*, werd aangeduid; al-
thans kan ik mij geen substantivum, op *en* eindi-
gende, herinneren, waarvan de tweede naamval an-
ders dan door achtervoeging van *s* wordt aange-
duid. Nu heeft de Heer B. zelve, op bl. 9, en,
naar ik meen, te regt aangemerkt, dat de adjecti-
vale uitgang op *sch* van den tweeden naamval
op *s* zijnen oorsprong heeft; en dit zoo zijnde,
beteekent *lakensche rok* even zeer een *rok van la-
ken*, als *lakenen rok*. Ik zie dus volstrekt geene re-
den, om een algemeen gebruik te verwerpen, dat
niet op eene loutere grilligheid, maar veeleer op
een' zeer aannemelijken grond gevestigd is, en waar-
door het denkbeeld op eene voor ieder duidelijke
wijze wordt uitgedrukt. Dat toch adjectiva op *sch*
mede die beteekenis van den tweeden naamval heb-
ben, waardoor eenvoudig de herkomst van iets
wordt aangeduid, wordt door het gebruik van alle
goede Schrijveren, en onder deze, gelijk boven
werd aangetoond, ook door dat van den Heer B. te
stellig bevestigd, dan dat het noodig zijn zou, daar-
over breeder uit te weiden. Ten overvloede echter
wil ik genoemden Heer, ook in andere zijner schrif-
ten, als getuige daarvan doen optreden. Ik neem
ten dien einde de drie Deelen zijner *Treurspelen* in
handen, en lees aldaar, in het Voorberigt voor het
eerste al dadelijk, *de zucht om den Amstelschen
Schouwburg onzen kunstwekenden Vorst op een
echt Hollandsch omhaal te doen toeven*. Kan hier
Amstelschen Schouwburg wel iets anders beteeken-
nen, dan Schouwburg van den Amstel, of van
Amsterdam, terwijl integendeel, in *Hollandsch ont-
haal*, zich die kracht van den uitgang *sch* vertoont,
dien B., wanneer hij WAGENAAR berispt, daaraan

uitfluitend wil hebben toegekend? De lijst der personaadien inziende, vind ik daar één, met name STAVO, als *Friesch Edelman*, een ander, met name FILIP VAN WASSENAAR, als *Hollandsch Edel* opgegeven, waar toch *Friesch* en *Hollandsch* wel niet anders beteekenen zal, dan die uit *Friesland*, *Holland* geboortig is. Doch meer dan genoeg meen ik reeds gezegd te hebben, om de uitdraking *lakensche rok*, voor rok van laken gemaakt, volkomen te regtvaardigen. Want hetgeen de Heer B. er bijvoegt, dat *lakensche rok* zou beteekenen een rok, als men te *Laken*, kasteel in de Zuidelijke *Nederlanden*, draagt, is wel niet hooger, dan als eene mislukte aardigheid, te scharpen, hoedanige men bij dien Heer meermalen aantreft, en derhalve geene ernstige wederlegging waardig. Dat de Heer B. dikwerf geestig wil zijn, doch in zijne poging daartoe meestal zeer kwalijk slaagt, zult Gij zeker, even als ik, niet zelden hebben opgemerkt. Gelijk de natuur uiterst zeldzaam alle hare gaven aan een enkel mensch te kostelegt, zoo heeft zij den Heer B. met die van schelden wel in eene ruimere mate, dan eenige *Amsterdamsche* vischvrouw, of eenige *Parijsche dame de la halle*, toegerust, doch daarentegen hem die van geestig te zijn, naar mijn gevoel althans, geheel ontzegt. Ten bewijze hiervan digne 't geen hij, in zijne *Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, I. bl. 99, ten einde de gewone schrijfwijze van *hemelling* voor *hemeling*, zoo als hij beweert, dat men schrijven moet, in een belagchelijk licht te stellen, volgens de hem eigene geestigheid heeft aangemerkt, dat het eerste een *hemel-stokvisch* zou beteekenen. Maar hij schijnt hierbij niet bedacht te hebben, dat men, op denzelfden grond, *kloosterling*, *vingerling* door *klooster-stokvisch*, *vinger-stokvisch* zou verklaren kunnen. Waarlijk, zoo dit *Attisch zout* moet heeten, werd het daar wel alleen op de vischmarkt gebruikt. De zaak zelve verdient voorts, zoo als ik vertrouw, dat Gij met mij zult oordeelen, nog voor een oogenblik onze

aan-

aandacht. Dat *ling* in *jongeling*, *vreemdeling* enz. uit een frequentativum op *len* gesproten en daarvan het participium zou wezen, kwam mij, in den eersten opslag, vrij aannemelijk voor; doch, hoe meer ik er over nadacht, hoe meer zwaarigheid ik tegen dat gevoelen zag opkomen. Een frequentativum *jongelon*, *vreemdelon*, *hemelen*, laat zich denken; maar hoe met *vingerling*, *kloosterling*, *Oosterling*, *Westerling*, *wereldling* en vele anderen? De Heer B. heeft, zoo veel ik weet, de hieruit oprijzende zwaarigheid nergens uit den weg geruimd, en houdt het mij dus ten goede, dat ik, zoo lang hij niet kan goed vinden, dit te doen, met **KLUIT** en anderen, die toch in het vak der taalkunde mede eenig gezag bezitten, nog aan een' uitgang *ling* blijf gelooven, en dus voortga met *hemelling* te schrijven, hoe belagchelijk die schrijfwijze, in zijn oog, ook zijn moge. In 't algemeen wenschte ik wel, dat genoemde Heer zich wat meer moeite gaf, om de nieuwe denkbeelden, die hij voortbrengt, door bewijzen te staven, en de bedenkingen, die daartegen, bij eenig nadenken, moeten oprijzen, uit den weg te ruimen. Het is toch inderdaad wat veel gevergd, dat men hem, op zijn enkel woord, geloove, en op zijne beslissende uitspraken terstond ja en amen zegge.

Op dezelfde bl. 131, waar *lakensche rok* wordt afgekeurd, wordt nog in 't voorbijgaan eene afleiding medegedeeld, die mij zeer bedenkelijk voorkomt. Wij lezen daar namelijk, dat „*heusch* van „*huïs* is, en eigenlijk *huisch*, en als zoodanig „*oprecht* en *welmeepend* beteekent.” Ik wil niet ontveinzen, dat deze afleiding mij zeer vreemd in de ooren klinkt, en het verband, dat er tusschen het denkbeeld van *huisch* en dat van *oprecht*, *welmeepend* is, in mijn oog, niet zeer duidelijk is. Ik blijf dus nog altijd bij mijn vroeger gevoelen, dat *huisch* als eene verkorting van *hovesch*, *hovich* is aan te merken, 't welk ik zie dat ook door **WEILAND** in zijn *Woordenboek* gevolgd wordt, en

reeds door TEN KATE werd voorgedragen. Zie zijne *Aenleiding* enz. II. D. bl. 214.

Op bl. 169 van de verba *neutra* handelende, zegt de Schrijver, onder anderen, het volgende: „Het onderscheid van het verbinden dezer Werkwoorden met *zijn* of met *hebben*, is dat zy met *hebben* een daad of doening uitdrukken; maar met *zijn* eene hoedanigheid van zijn, of van wijze der doening.” Had de Heer B. hier geschreven: „Er zijn onder deze werkwoorden, wier vervoeging onderscheidenlijk met *zijn* of met *hebben* geschiedt, naarmate zij eene hoedanigheid van zijn of van wijze der doening, of eene daad of doening uitdrukken”; ik zou zijne opmerking voor waar en door de voorbeelden, die hij in 't vervolg bijbrengt, volkomen bevestigd houden. Maar zoo onbepaald, als hij de zaak voorstelt, en waaruit men zou opmaken, dat het gebruik van *hebben* of *zijn*, bij de vervoeging der dusgenaamde verba *neutra*, van derzelver meer werkende of lijdende beteekenis afhankelijk ware, wordt dezelve, mijns inziens, door het taalgebruik in geenen deele bevestigd. Of wordt niet door het zeggen: *ik ben te voet herwaarts gekomen* veelmeer eene werking uitgedrukt, dan wanneer men zegt: *ik heb den ganschen dag, wegens zware hoofdpijn, te bed gelegen*? Het komt mij dus, in allen gevalle, zeker voor, dat de Heer B. zich hier geenszins met de vereischte naauwkeurigheid heeft uitgedrukt.

Met bevreemding las ik, op bl. 177, waar van den *subjunctivus* gesproken wordt: „Het Werkwoord *worden* verwerpt in dezen modus de *e* van zijn praeteritum voor *ie*, en heeft

„ *ik* en *hy* *wierd* en

„ *wy* en *zy* *wierden*, *gy* *wierdt*.”

Dat de Heer B. deze onderscheiding voor willekeurig houdt, zoo als zij dit inderdaad is, blijkt duidelijk uit de aanmerking, die hij er op laat volgen, dat dit *wierd*, naar het oude taaleigen, waar de infinitivus doorgaans *werden* luidt, het regelmatigst

is. Doch waarom dan eene onderscheiding, die niet op den aard der taal, maar op loutere willekeur rust, zoo ruimschoots ter navolging aangeprezen? Zou men dit wel verwacht hebben van eenen man, die de onderscheiding van *ligt* (*levis*) en *licht* (*lumen*), hoezeer ook door een algemeen gebruik gewettigd, voor geheel verwerpelijk keurt? Ik voor mij intuschen zou ook aan de voorgestelde onderscheiding van *werd* en *wierd*, hoezeer op geen' genoegzamen grond van echte taalkunde rustende, gewillig plaats geven, indien ik mij verzekerd hield, dat zij het algemeene gebruik evenzeer voor zich had, als die van *ligt* (*levis*) en *licht* (*lumen*), of die van *hun* en *hen*, welke ons, door het gezag van HUYDECOPER, is opgedrongen. Ik weet wel, dat de genoemde taalkenner, in zijne Proeve I. D. bl. 193—196, de onderscheiding van *werd* en *wierd* mede heeft aanbevolen, en dezelve door enkele voorbeelden van achtbare Schrijveren tracht te staven; doch (om niet te zeggen, dat die voorbeelden allen niet even veel afdoen) zijn gezag heeft, voor zoo veel ik althans heb kunnen nagaan, in dezen niet zoo veel gegolden, dat die onderscheiding sedert algemeen gevolgd is, gelijk zij vroeger mede verre af was van algemeen te zijn. Ik zou dus, als het getal van geheel willekeurige onderscheidingen, ongaarne, noodeloos vermeerderd ziende, met den Heer B. in de aanbeveling van deze onderscheiding niet instemmen. Ook zie ik niet, waarom men, op gezag van HUYDECOPER, de onderscheiding *ik werd* en *wierd* aannemende, hem niet mede zou volgen, in die van *ik word* en *werde*, welk laatste hij voor het praesens van den sub-junctivus wil doen doorgaan.

Volgens bl. 202 zijn de oude praeterita op *st*, waarvan, volgens de leer van B. de zelfst. naamwoorden op *st*, als *dienst*, *gunst* enz. afstammen, uit den Angelsakfischen uitgang der praeterita op *ih* gesproten; 't geen overeenkomt met het door hem gezegde in zijne *Verhandeling over de Gestachten*, bl. 87 en 88, waarop hij zich ook beroept. Ik heb

heb hier niets tegen, maar zie niet, hoe dit zij overeen te brengen met hetgeen op bl. 152 voorkomt. Hier namelijk leest men: „Zoo is *kost* „ niet van *konnēn*, maar van *ko-en* (primitief van „ *konnen*) en eigenlijk *kocht*; en zoo is eigenlijk „ ook *moſt* niet van *moeten*, maar van 't primitivē „ *mo-ēn* en zijn praeteritum *krocht*, zijnde deze *cht* „ door eene verfranschte uitspraak in onze zuide- „ lijke half-Fransche gewesten, uit wie de bescha- „ ving en regeling onzer taal uitging, gevestigd „ geworden, tot *st.*” Zondet mij tusſchen deze beide gevoelens eenige beſliffing aan te matigen, verlang ik alleen te weten, wat men nu eigenlijk voor het ware gevoelen van den Heer B. te houden hebbe, daar het mij blijkbaar voorkomt, dat zij te zeer uiteenloopen, om gezamenlijk te kunnen bestaan.

Op bl. 240 vind ik bij de Adverbiën, die eene twijfeling uitdrukken, ook *veelligt*, *welligt* opgegeven, doch zonder dat daarbij eenige verklaring gevoegd is. Daar nu de Heer B. deze doorgaans geeft, gelijk hij dit vroeger ook ten aanzien van *mitschien* gedaan heeft, meen ik het als een wezenlijk verzuim te mogen aanmerken, dat hij ook hier *veelligt*, niet als eene uitdrukking van twijfel heeft doen kennen, eigenlijk *vielligt* luidende, zoo als HOOFD gewoon is te schrijven, en bij verkorting voor 't *viel*, of *geviel* (gebeurde) *ligt*. Zoo ook kan *welligt* bij verbastering voor *velligt* zijn, 't welk hetzelfde zegt, als *vielligt*, daar *vallen* oudtijds, in het imperfectum, evenzeer *vel*, als *viel*, had, zoo als, onder anderen, uit het gelijkvloeiende *vellen* (doen vallen) blyken kan.

Met geene mindere bevreemding las ik, op bl. 265, enkel de algemeen bekende opmerking, dat een Bijvoegelijk, achter een Zelftandig Naamwoord geplaatst, bij ons onvatbaar is voor verandering van geslacht, getal of buiging, en dat het ook de *e* in den Noemer niet aanneemt, zonder daarbij iets te vinden, ter nadere verklaring van eene bijzonderheid, aan onze taal, in onderscheiding niet slechts
van

van de Grieksche en Latijnsche, maar ook van nieuwere talen, en wel met name van de Fransche, eigen. Daar dezelfde onveranderlijkheid der adjectiven ook achter het werkwoord *zijn* plaats heeft, weide ik mij, in 't vervolg, eenige redengeving van dit bijzonder gebruik te zullen aantreffen; doch, op bl. 271, waar die onveranderlijkheid gemeld wordt, kwam mij mede niets dergelijks voor. In eene Spraakleer nu, welke zich als wijsgeerig aankondigt, en waarbij de Schrijver ten doel heeft, tot den innigen grond der tale door te dringen, mogt, dunkt mij, eene dergelijke redengeving niet gemist worden. Er moet immers een grond zijn, waarom, men b. v. onder ons zegt *de maagd is schoon*, terwijl de Franschen daarvoor zeggen *la fille est belle*. Ik erken, het valt niet gemakkelijk dien grond met zekerheid op te geven, en verwonder mij dus geenszins, dat men die opgave in alle gewone Spraakkunsten mist; doch, wanneer een man, als B. ons eene *Spraakleer* geeft, mag men daarin iets meer verwachten, dan in iedere Spraakkunst te lezen is. Misschien zal de grond wel daarin gelegen zijn, dat men in onze taal en de Hoogduitsche, meer dan in andere talen, het wezenlijke onderscheid gevoeld heeft, dat er bestaat, of men eene hoedanigheid, als met het zelfstandige naamwoord tot eene enkele voorstelling vereenigd, te beschouwen heeft, dan of dezelve daaraan door tusschenkomst van het werkwoord *zijn* wordt toegeëigend. Het eerste geval heeft plaats in het zeggen: *de gehoorzame kinderen*, het laatste in *de kinderen zijn gehoorzaam*. Zoo ook, wanneer ik zeg: *men bewondert in DE RUITER eenen even dapperen, als godvruchtigen held*, verschilt dit zeggen inderdaad van dit andere: *men bewondert in DE RUITER eenen held, even dapper als godvruchtig*, 't welk hetzelfde is, als *eenen held, die even dapper, als godvruchtig was*. ADELUNG heeft, in zijn *Umständliches Lehrgebäude der Deutschen Sprache*, II. Th. S. 455 en 456, dit verschil reeds zeer goed opgemerkt; doch is daarbij, naar mijn inzien althans,

thans, in eene tastbare dwaling vervallen, wanneer hij die Adjectiva, welke, door tuschenkomst van het Werkwoord *zijn*, aan een Substantivum worden toegeëigend, allen voor ware Adverbia beschouwd wil hebben; iets, waarin ik wenschte, dat de Heer WEILAND in zijne *Spraakkunst* hem niet gevolgd ware.

Van gansch harte had ik (gelijk ik vertrouwd, dat ook Gij gedaan hebt) mijne toestemming gegeven aan hetgeen de Heer B., op bl. 270 en 271, tegen het bij sommigen ingeslopen gebruik van veelwoordig uitgebreide Adjectiven, in de volgende woorden, heeft aangemerkt: „Met de algemeener „bekendwording en veelal domme vertalingen van „Hoogduitsche schriften, zijn zulke wijdloopige „byvoeglijkheden, in den vorm van Adjectiven, „by ons (tot groot verderf onzer klare en heldere „moedertaal) boven mate vermenigvuldigd en al- „gemeen geworden; ja, nu men der echte behan- „deling van onze taal niet meer meester is, on- „vermijdelijk; doch onze Voorvaders kenden ze „niet, en wy behooren ze allengs af te wennen.” Hoe verbaasd derhalve was ik, toen ik, op bl. 295, onder de voorbeelden, door den Heer B. bijgebracht, mede las: *de dien lof verdienende; het leger des dezen oorlog voerenden konings!* Aan het eerste voorbeeld kan men mischien enkel wan- luidendheid wijten; maar het laatste heeft, bij wan- luidendheid, zeker het gebrek, dat door den Schrij- ver, in de straks aangehaalde woorden, met zoo veel regt berispt is. Het is waar, men leest in die woorden dat zulke wijdloopige Adjectiven, *nu men der echte behandeling van onze taal niet meer meester is, onvermijdelijk zijn*; maar de Heer B. zal zich, ter zijner verschooning, wel niet onder dezulken willen plaatsen, die der echte behandeling van onze taal niet meer meester zijn. Ook wij willen hem die bekwaamheid, althans wat de dichtkunst aangaat, in geenen deele betwisten; doch als modellen van een' klaren, vloeienden en gemakkelijken prozastijl kunnen wij zijne schriften in ongebondene rede

geens-

geenszins doen gelden. Bewijzen hiervoor zouden wij, zoo het ons lustte die onaangename taak op ons te nemen, uit zijne *Spraakloer* alleen in menigte kunnen opgeven.

Onder de vele zonderlinge verklaringen, die de Heer B., van tijd tot tijd, zonder eenig het minste bewijs ter nederzet, ten einde die door zijne geloovige vereerders te doen aannemen, is, in mijn oog, wel eene der zonderlingste die, welke hij op bl. 301. geeft van de uitdrukkingen: *buiten 's lands*, *binnen 's kamers*. Dat hierin, gelijk in vele andere gevallen, zich een bewijs vertoont, dat onze Voorzetsels een tweeden naamval der beheerschte Substantiva achter zich krijgen, is een gevoelen, dat zich, door een voorkomen van eenvoudige waarheid, dadelijk aanbeveelt. Maar de Heer B. heeft er iets nieuws op gevonden, en verzekert ons, dat men *buitens*, *binmons* als één woord moet schrijven, daar het genitivi absoluti zijn van participia der werkwoorden *be-uiten*, *be-innen*, of (wil men het) de infinitiven zelve in genitivo gesteld. Doch ik twijfel zeer, of deze hoogst godwongene verklaring in uw oog, wel eenigermeerdere waarschijnlijkheid hebbe, dan in het mijne, om niet te zeggen, dat de genitivus absolutus, dien de Heer B. hier meent te vinden, op zich zelf reeds een onding schijnt te zijn, dat uit eene wijsgeerige Grammatica behoorde verbannen te zijn.

Gelijk mij de Heer B. in sommige zijner onderscheidingen, overhij dunkt, zoo komt het mij voor, dat hij, op bl. 339, iets als onverschillig voordraagt, dat, naar mijn oordeel, niet geheel althans als zoodanig is aan te merken. „ Wanneer „ de dativus (zegt hij aldaar) door een praepositie „ wordt uitgedrukt (en zoo is 't ook met de andere voorzetsels en hun regimen) is de plaatsing voor of na den accusatief onverschillig: Dus: *Geef AAN DEN BEDELAAR een aalmoes*, of *geef een aalmoes AAN DEN BEDELAAR*. *Bewaar dat overschot van die spijs VOOR EEN BEDELAAR*, of *be-*

bewaart VOOR EEN BEDELAAR *dat overschat*. Ik ga naar Haarlem MET DE SCHUIT, of, MET DE SCHUIT naar Haarlem. Ik heb het DOOR GEMACHTIGDEN verricht, of, ik heb het verricht DOOR GEMACHTIGDEN. Deze voorstelling strookt, mijns bedunkens, kwalijk met hetgeen op bl. 343 voorkomt, en door mij van ganscher harte wordt toegeftemd. Aldaar van eene vercheidenheid in de *stellige orde* gewagende, die men *willekeurig* heeten mag, voegt H. er deze afiezins gegronde waarschuwing bij: „*Willekeurig*, zeg ik, in een ge-
„zonden zin, maar niet *onverschillig*; integendeel,
„bepaald door het oogmerk des sprekers, waar-
„door alle wijze van uitdrukken bepaald wordt.” Is dit laatste waar, gelijk wij het daarvoor houden, zoo zal het ook niet onverschillig zijn, of men den dativus, door eene praepositie uitgedrukt, voor of na den den accusatief plaatse, maar integendeel ook dit door het oogmerk des sprekers bepaald worden. En, dat zulks metderdaad het geval is, zullen wij, om niet te breedvoerig te worden, slechts door een enkel der boven afgeschrevene voorbeelden aantoonen. Wanneer ik ten oogmerk heb, de wijze te kennen te geven, waarop ik naar Haarlem denk te gaan, zal ik natuurlijk zeggen: *Ik ga naar Haarlem MET DE SCHUIT*; doch is het mij, daarentegen, voornamelijk te doen, om de plaats aan te wijzen, *verwaarts* ik denk te gaan, zoo zal ik zeggen: *Ik ga met de schuit NAAR HAARLEM*.

Alvorens mijne aanmerkingen, die reeds breder zijn uitgelopen, dan ik mij had voorgesteld, te eindigen, moet ik nog mijne verwondering beruigen over de verkiezing van den Heer B. om zijne *Spraakleer* allerwege zoo rijkelijk met Latijn te doorspekken. Hierdoor toch heeft hij het gebruik derzelve voor allen, die van die taal onkundig zijn, (men denke slechts aan de talrijke klasse van onderwijzers, waarvan verre de meesten in dit geval zijn) hoogst moettelijk gemaakt. Doch misschien heeft hij zijne goede redenen gehad, om zijn werk,

zoo

zoo niet geheel, althans voornamelijk voor geleerden te bestemmen. Doch dan had hij zich moeten wachten, van dezen niet door merklijke fouten, tegen den aard der Latijnsche taal te ergeren. Zulk eene hinderlijke fout heeft hij bijzonder op bl. 343 begaan, waar hij, het onderscheid opgevende, "o welk hij meent te zien tusfchen de uitdrukking: *Laat het my weten*, of *laat my het weten*, zich aldus laat hooren. „ Gaat, *my* voor, zoo is (re- „ gelmatigst doch niet noodzakelijk) *my*, zoo wel „ als *het*; een accusatief, en *weten* active gezegd, „ en *het* door dat *weten* beheerscht. Gaat *HET* „ integendeel voor, zoo heeft datzelfde *my* 't voor- „ komen van een dativus, en *weten* dat van in- „ passiven zin verstaan te moeten worden. *Fac* „ *me scire id quaecumque factum*, in 't eene, „ *fac id mihi cognitum fieri*, in het andere ge- „ val, zou de letterlijke vertaling zijn.” Ik twijfel zeer of iemand, het Latijnsche spraakgebruik regt kundig, dit wel aldus vertaald zou hebben. Veel eigenaardiger toch ware de zin der Hollandfche gezegden dus uitgedrukt: *Fac ut sciam hoc quaecumque factum* — *fac ut id mihi cognitum fiat*. Zoo als de Heer B. vertaald heeft, zou men de Hollandfche gezegden; *stel, dat ik dat weet, stel, dat my zulks bekend wordt*, in goed Latijn moeten overbrengen.

Gelijk deze proeve van overzetting ons geen hoog denkbeeld van de gemeenzaamheid des Heeren B. met het echte Latijnsche spraakgebruik doet opvatten, zoo is ook het staaltje, dat hij ons op de voorgaande bl. 342, zonder eenige de minste nuttigheid, van zijne bedrevenheid in het Grieksch heeft willen geven, mede niet zeer gelukkig uitgevallen. „ *Zwaar om te doen* is het Griekfche: *εἰς τὸ πικρῆν*.” Men zou uit deze ophelderingfchier beftuiten, dat de Heer B., anders meer een vriend der Turken, dan der Grieken, hier de lasten tot het aanleeren der Nederlandfche taal behulpzaam heeft willen zijn, daar het bezwaartijk se-
be-

begrijpen valt, voor wie, buiten geborene Grieken, hij die opheldering dienstig heeft gekeurd. In het nieuwe Grieksch geheel onbedreven, durf ik niet beslissen, of daarin de uitdrukking *καλεπὸν εἰς τὸ πράττειν* gebruikelijk zij; maar bij een schrijver der Grieksche oudheid geloof ik niet, dat men *datzelve* ligtelijk zal aantreffen, maar veeleer die van *καλεπὸν πράττειν*, *difficile factu*. Zie de *Griechische Grammatik* von MATTHIÆ, S. 761. en 762. en 765. en 766.

Ziedaar, geachte Vriend! eenige aanmerkingen op de *Spraakleer* van den Heer BILDERDIJK, briefsgewijze, aan U medegedeeld, die ik gaarne mag zien, dat, onder uwe goedkeuring, achter uwe bondige beoordeeling van dat werk gedrukt worden. Ik voorzic wel, dat de uitgave daarvan weder een nieuwe hagelbui van scheld- en smaadwoorden op mij zal doen nederstorten; maar ik heb dergelijke buien Leeds zoo dikwerf op het lijf gehad, dat ik daartegen geheel verhard ben geworden. Ook twijfel ik, voor hoe volleerd een meester in de kunst van schelden ik den Heer B. ook houde, nochtans zeer, of hij het wel erger met mij maken kan, dan hij zulks gedaan heeft in zijne *Spraakleer*, maar vooral in dat meesterstuk van scheldwoede, het gedicht, ten opschrift hebbende, *de Toal*, 't welk in zijne verzameling, getiteld: *de éne Voet in 't Graf*, gevonden wordt. De zakelijke inhoud van dat gedicht komt hierop neder: *Wy zijn, in de laatste vijftig jaren, verduiveld, verfranscht en versiegenbeekt*. Hoezeer ook bedroefd over den geest, in dit stuk heerschende, als die, naar mijn oordeel, vooral geen en man behoorde te bezielen, die gevoelt met den *éenen voet in het graf te staan*, kon ik mij echter niet weêrhouden van over den inhoud van dit stuk hartelijk te lagchen. Mij viel daarbij in, 't geen men in vroegere dagen, toen de echte verdraagzaamheid nog verre te zoeken was, wel eens onverstandige vromen van een' dusgenaamden onregtzinnige hoorde zeggen: „ Hij is een *Atheist*, een *Deist*, ja zelfs „ een

„een *Arminiaan*.” Hierin toch wordt eene gelijkfoortige opklimming waargenomen, als in het straks genoemde dichtstuk van den Heer B. valt op te merken. Doch, kon dus het razen van dien Heer tegen mij mijne lachspieren in beweging brengen, en mij den lever doen schudden, geheel andere gewaarwordingen rezen bij mij op, toen ik, in het II D. zijner *Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden*, bl. 112 en 113, zijnen hoogst ongerijmden uitval tegen den aerbiedwaardigen en beminnelijken FEITH las. Ik zou de plaats zelve hier affchrijven, vreesde ik niet dezen brief door de voordragt eener beschuldiging te bezoedelen, die niet alleen hoogst ongegrond en nietig, maar tegelijk zouteloos en walgelijk is. Die lust heeft moge dezelve naflaan, en daarmede eene uitdrukking vergelijken, welke, in het vervolg derzelfde Verhandeling, op bl. 121, voorkomt; en hij zal, vertrouw ik, zich met mij over den uitval tegen FEITH evenzeer verontwaardigd gevoelen, als verbaasd staan over de schennis der eerste beginselen van goeden smaak, waartoe B. zich, op de laatst aangewezen plaats, heeft laten vervoeren.

Voor 't overige wil ik niet ontkennen, dat de lezing der eerst aangeduide plaats mij geen' geringen troost verschaft heeft over de smaad- en schimpreden, waarmede de Heer B., sedert eenige jaren, goedgevonden heeft, mij, bij iedere gelegenheid, of waar hij mij ook slechts, als met de haren, bij kon slepen, te overladen. Van eenen man toch, die tegen eenen achtbaren FEITH, ook na deszelfs overlijden, op een' zoo nietigen grond, eene beschuldiging van domheid en gebrek aan taalkennis inbrengt, van zulk eenen man is het, in waarheid, verre verkieslijker gelaakt, dan geprezen te worden.

Doch ik vreeze uw geduld en dat mijner verdere Lezeren roeds te veel gevergd te hebben, en eindig dus met de herhaling mijner dankbaarheid voor de gewigtige dienst, die Gij door uwe bondige en uitvoerige beoordeeling der *Spraakleer* aan de Va-

Aa

der-

derlandsche taalkunde bewezen hebt, en waardoor Gij, bij zoo vele vroegere proeven van uw vernuft, uwe schranderheid en geleerdheid, U eene nieuwe aanspraak op de erkentelijkheid van alle voorstanders der letteren en wetenschappen verworven hebt.

Met de meeste hoogachting heb ik de eer mij te noemen,

Uw Hooggel. Dienstv. Dienaar en Vriend,

M. SIEGENBEEK.